

TA 62/234

BOHUMIL FIŠER:

UHERSKÉ HRADIŠTĚ.

TOPOGRAFIE.

R 81

1921.

TISK A NÁKLAD KARLA NOVOTNÉHO V UHERSKÉM HRADIŠTI.

ÚVODEM.

Kniha tato vznikla v době války v r. 1915—16. V nejistotě, bude-li mi možno sehnati rozptýlený materiál pramenný a zpracovati ho v řádnou monografii dějin města Hradiště, odhodlal jsem se tehdy vydati, vedle Paměti Hradištských, vlastním nákladem — i topografickou část sebraného materiálu. Smutné zkušenosti s vydáním Paměti zastavily vydání druhé knížky. Teprve nyní naleznuv nakladatele vydávám knížku, která má býti částí dějin města Hradiště. Jest to část topografická podávající vnější obraz města od r. 1600. Na něm sotva asi nově nalezený materiál změní něco podstatného a pro dobu starší po této stránce asi sotva cos nového naleznu, neboť knih purkrechtních pro ni není. Z této knížky nejpracnější částí jest pořadí domů městských a směna majitelů, které z knih purkrechtních uchovaných při pozemkové knize v Hradišti, bylo s obtížemi možno sestaviti. Jest to pro poznání vývoje města cenný materiál. Proti původnímu plánu vyňal jsem z knihy vše, co dále nutno doplňovati nově shledávaným materiálem, který mi pozvolna roste pro řádné zpracování. Ponechal jsem z něho části sloužící k objasnění pojmu královského města a některé drobnosti pro větší barvitost knihy, hlavně proto, že lze z nich odvoditi na podkladě autonomního vývoje řádnou periodisaci dějin města Hradiště. To pro případ, že bych dílo sám dokončiti nemohl. Doufám, že se mi podaří dokončiti to, o čem kdysi mluvil prof. Pekař, jako o užitečné práci, abych tak posloužil nejen cti města Hradiště, vyličiv účtyhodný obraz jeho dějin, ale i práci historické.

V UH. HRADIŠTI, říjen 1921.

HRADIŠTĚ MĚSTEM KRÁLOVSKÝM.

NÁZEV MĚSTA UHER. HRADIŠTĚ.

Uherským slove město proto, že jest středem krajiny k Uhrám přiléhající, s nimiž ode dávna bylo ve styku, ponejvíce nepřátelském a proti nimž bylo město založeno. Různá místa tohoto kraje jako Ostroh, Brod, jsou blíže označena slovem Uherská, což svádí k omylu, že jsou v Uhrách. K označení města stačil by název Hradiště, jako to nalézáme ve všech listinách, kronikách i drobných zprávách Hradiště se týkajících. Tak označují také město oba zdejší kronikáři stol. XVII. Přenský i Nisl.*) Pisatel jakýchsi dějin města z počátku stol. XIX. Jan Kř. Friedrich*) zná pouze název Hradisch. Rovněž Palacký důsledně jmenuje město Hradištěm a jen jednou ho označuje jako Uherské. Teprve pokus o dějiny města od mag. rady Czibulky (v XII. sv. *Schriften d. hist. stat. Sektion*, Brno 1859) důsledně užívá názvu Hungarisch Hradisch. Nejstarší novodobý český náčrt dějin města (K. Šnaider v Květech) z r. 1842 také má název Uherské. Městské knihy purkrechtní nemají nikde tohoto označení až r. 1818. To jest původu novějšího (až v XIX. stol.) a patrně dle jména Brodu a Ostrohu, které však mají proto důvody věcné a historické. Těchto u Hradiště není a označení Uherské bez jakékoli škody mohlo by zmizeti.

Jak dostalo se městu názvu Hradiště, není dosti bezpečno a výklad může býti různý.

Zakládací listina Přemysla II. z r. 1257**) nedává nově zakládanému městu žádného jména ještě. Pravi se tu pouze, aby město či pevnost na pozemcích kláštera velehradského proti hranicím uherským k ochraně země bylo postaveno a to na místě k tomu za nejvhodnější vybraném, totiž na ostrově řeky Moravy, kde rybářská kaple sv. Jiří stojí. Okolnost, že listina neoznačuje místa onoho blíže jménem, zdá se mi významnou. Kdyby na ostrově byly nějaké zbytky starého hradiště, okolní lid by o tom věděl a místo tak nazýval, byla by se to dověděla nevyhnutelně komise, která tu místo nejvhodnější měla vybrati. Komise složena byla z úředníků zemských za účastenství opata velehradského Hartliba, na jehož prosbu a k ochraně kláštera prostřednictvím Brunona, biskupa olomouckého, město bylo založeno. Do nového města převedeno obyvatelstvo z Kunovic a vsi Velehradu (nynějšího

*) Viz Hradištské paměti.

**) C. D. M. III. 246.

St. Města). To jsou okolnosti, které všechny by vynutily ozvu staré tradice, která ze zprávy komise by přešla do zakládací listiny, jinak mnohomluvné. Ze zasvěcení kaple sv. Jiří usuzovati na staré hradiště, jemuž by ona byla středem, jest mi nedosti průkazné a kaple sama není tu nic divného. Bylo jich tu v okolí i na ostrovech řeky Moravy plno, jak název dědiny Kostelan svědčí.

Z toho soudím, že na ostrově sv. Jiří nebylo v době zakládání nového města žádného hradiště ani že tu po něm nezbyla žádná památka, která by novému městu dala jméno.

Druhá listina města Hradiště se týkající z r. 1258, kterou práva, svobody i majetek nového města blíže jest stanoven, kterou známe ovšem z pozdějšího opisu, jest dána „u Nového Velehradu“. Tedy nové město, které mělo býti středem obrany celého kraje, dostalo jméno podle dědiny Velehradu (nyn. St. Města) a nazváno Velehradem Novým. Touto listinou dán tedy městu název úředně. Listina opakuje a rozšiřuje obsah listiny zakládací, ale zase o nějakém bývalém hradišti se nezmiňuje. Rovněž tak i listina papeže Alexandra IV. z 28. ledna r. 1261, kterou se založení a práva kláštera velehradského v novém městě potvrzují. Nejde mi tu o výklad otázky velehradské, nýbrž o výklad názvu města. Zdá se mi přirozeným, že město na ostrově sv. Jiří založené záhy užilo svého práva, neboť k tomu bylo založeno a ohradilo se. Opevnění bylo jistě primitivní, vzniklo tu právě „hradiště“ a z této skutečnosti odvozeno okolním lidem jméno Hradiště, které bylo přiléhavé a kratší než Nový Velehrad i když snad v této době slovo nebylo běžné. Výklad názvu města dle starého nějakého hradiště neb tradice po něm zbylé, nedovedl přes svou svůdnost mne získati pro sebe. Název Hradiště přešel také brzy do úředních listin a následující listina z prvních let stol. XIV. v latinském textu má zkomoleninu *Redisch*. Toto označení objevuje se potom v nejrůznějších čteních jako *Redissc*, *Rediss*, *Cives Rediscenses*, *Rediczenses*, *Reddicz*, *Redysch*, *Gredisch*, *Redichs*, od r. 1454 *Radisch*, *Radichs*, *Radiss*, *Radisch*, r. 1463 i *Hradisst* nebo *Hradistium*. Tak až do nové doby. Podle latinského jest i označení německé. Toto bylo asi původní snad německými řemeslníky z Brna sem se přistěhovavšími, užívané.

První české označení nalezl jsem v listině z r. 1413 dané „v hradistzy“, r. 1431 *Hradyszcze* a potom stále stejně s odchylkami pravopisnými jako *Hradysstze*, *Hradisscze*, *Hradisstie*, *Hradyscz*, *Gradisstie*.

Německé listiny do konce stol. XVIII. všechny mají název *Hradisch* (*Hradysch*).

Název Hradiště a existence nového města působila potom na jméno vesnice Velehradu, která novým městem zatlačována byla do pozadí. Tak název Velehrad poněkud mizí a místo

něho objevuje se označení Staré město Hradiště, později krátce Staré město. Název Velehrad zmizel tím spíše, že klášter Velehradský a dědina kol něho vzniklá sváděl k omylům a byl také významnější, takže jemu poddaná dědina musela ustoupiti. Když byla v stol. XV. zastavena a potom prodána městu Hradišti, nabyla užšího vztahu k němu a název Staré město tím spíše se ustálil.

ZNAK MĚSTA HRADIŠTĚ.

Jaký byl asi původní znak města vidíme na městské pečetí voskové z r. 1426. Jsou tu 2 věže hradební zdi spojené, nad níž uprostřed vyniká vyšší štíhlá věž. Zřetelněji jest obraz zachován na zelené voskové pečetí z r. 1462. Obě listiny jsou uloženy v městském archivu a jsou dokladem, jak asi původní znak města vypadal. O barvách jeho ovšem nemůžeme mnoho říci, leda domněnku, že byly na novém znaku zachovány.

Nynější rytířský svůj znak vysloužilo si město svou hrdinskou obranou za dlouholetého obléhání králem uherským Matyášem Korvinem. Statečnost a vytrvalost měšťanů uznal sám král Matyáš. Když úmluvami olomouckými s králem českým Wladislavem Jagiel město s celou Moravou připadlo Matyášovi, tento nejen se nemstil Hradišti, nýbrž uznal jeho rytířskost odměnil ji propůjčením nového znaku listinou danou v Budíně 29. června 1481. Uprostřed této listiny jest nový znak města v barvách proveden. Vzácná tato památka uložená v měst. archivu (č. XXVII. 72.) jest pergamenová, dobře zachovalá s latinským textem, na proloženích listiny nečitelným. Na hedvábné tkanici červeno-bílo-zelené visí velká pečeť Matyášova, dobře zachovalá.

Text listiny v českém překladu zní:

„Matyáš, z boží milosti Uherský, Český, Dalmatský, Chorvatský atd. král, markrabí Moravský, Lucemburský a Slezský kníže a Lužický markrabě. Opatrným a moudrým, věrným našim milým Purkmistru, radě a celé obci města našeho Hradiště. Milost naši královskou a vše dobré. Věrní milí! Z vrozené nám vlidnosti a laskavosti všechny i jednotlivce nám poddané věrné milosti a přízní každého rádi daříme. Ony královská naše velebnost svrchovaným povznešením ozdobiti teď nebo budoucně, mnohem horlivěji se snaží, u nichž zpozorovala a poznala, že nad ostatní neporušenou stálostí a čistou a ryzí věrností k ní oplývají.

Dobře považující horlivého, oddaného a stálého k nám ducha a povinnou a věrnou poslušnost, věrné a milé předků vašich zásluhy, které nám a předchůdcům našim vznešeným králům Českým a markrabím Moravským v různých dobách

ustavičně prokazovali a budoucně nám i nástupcům našim připravovati a konati máte a můžete i chcete, za to dle zásluhy vás nějakou poctou ozdobené mocí naší Velebnosti, čeho, abyste hodni byli, si přejeme, aby vašim příkladem i ostatní k následování a statečnosti pobídnuti byli. Mimo to rozvážně, ne snad omylem neb neopatrně, ale s dobrou radou našich věrných s určitým našim vědomím a z hnutí vlastního a královskou naší mocí vám milost zvláštní prokazujeme, znak neb odznaky jeho městem vašim ode dávna užívané, zlepšiti, obnoviti a ozdobiti chceme a zároveň zlepšujeme, obnovujeme a ozdobujeme. Takto totiž. Abyste vy i potomci vaši v městě zminěném od nynějška budoucně: Štít barvy červené, v němž dvě věže se zdí mezi nimi a spuštěnou mříží v bráně otevřené, nad níž stojícího rytíře se 3 pštrosími pery na přílbici s mečem k ráně napřaženým v pravici a na levici se štítem barvy lazurové se lvem bílým dle znaku království našeho Českého, což vše uprostřed této listiny uměním malíře jasně zobrazeno se poznává, za znak města vašeho jste měli, nosili a ukazovali, jeho na kterémkoli místě, při všech i jednotlivých aktech bez překážky, jak v místě tak i jinde ve válkách a bitvách, útocích, na obrazech i klenotech a při jakýchkoli obřadech užívali, požívali a z něho se těšili, v mocí držeti mohli, kterýmkoliv způsobem jiná města markrabství našeho Moravského takových znaků neb znamení užívají, požívají a se těší a drží. A aby milost tohoto obdařování našeho bohatěji u vás se naplnila a vás k nám upoutala chceme a mocí svojí královskou vám a potomkům vašim na věčné časy propůjčujeme a dáváme, aby všechny i jednotlivé spisy a listy pod velkou neb malou pečeti městskou vydávané, neb vyhlášky, rozsudky červeným voskem pečeti neb dáti pečeti, v něm všechny i jednotlivé otisky míti, držeti a užívatí jste mohli a měli, kterých, jak nahoře řečeno, větší města markrabství našeho Moravského užívají, drží a mají dle jakéhokoli zvyku neb práva, bez odporu jakéhokoli se těšili tedy z takovéhoho daru královské přízně i potomci vaši a z toho vaše přichylnost k nám tím více se upevnila, čím většími dary dobrými a milostmi, že daření jste, by se pozorovalo. Nikdo tento list našeho obnovení, povolení a obdaření z naší vůle porušiti, neb jeho znění s nerozvážnou odvahou se protiviti. Jestližeby kdo se o to pokusil nelibost naši nejtěžší na sobě pozná budoucně, dle svědectví této listiny pod pečeti naší královskou. Dáno v Budíně dne 28. měsíce června roku 1481 království našich uherského 24. českého věru 13."

Touto listinou darován městu tedy nejen znak rytířský, nýbrž i právo pečeti listiny své voskem červeným, jehož jen vyšší stavové v zemi užívatí směli. Znak touto listinou daného město dosud užívá. Obraz jeho na listině vymalovaný

jest ovšem poněkud sešlý a barvy jeho nezáří jako kdysi, ale přece jasně jsou patrný. Popis jeho v listině uvedený třeba poněkud doplniti. V rámku zlatém uzavřeno modré pole, protkané nitkovým zlatým ornamentem. V něm zavěšen na nitce zlaté znak s polem temně rudým. V něm dvě věže stříbrné (dnes špinavě šedé) s modrými mřížemi v oknech, mezi věžemi hradební zeď stejné barvy s branou otevřenou, ve které visí žlutá mříž trámová s modrými hroty. Nad branou stojí rytíř ve zbroji s obnaženým, k ráně napřaženým mečem v pravici, která na lokti ozdobena barvou zelenou a červenou. V levici drží štít modrého pole s bílým českým lvem. Na přilbě vetknut klenot 3 pštrosích per ve třech barvách.

ZALOŽENÍ MĚSTA HRADIŠTĚ.

Královské město Hradiště založeno bylo králem Přemyslem II. Otakarem listinou danou v Plasích r. 1257., jejíž original uložen v zemském archivu v Brně. Latinský text v českém překladu zní:

„Ve jméno svatě Trojice v jedné osobě. Amen. Já Přemysl Otakar, z boží milosti král Český, vévoda Rakouský a markrabě Moravský známo činíme na věčné časy všem, kdo do listiny této nahlédnou.

Naši královské Velebnosti náleží chrániti práva každého, aby neporušena a nezkrácena zůstala a všeho, co spravedlivým zvykem o statcích ustanoveno a jmenovitě, co ku prospěchu sv. církve nařízeno jest, ochranou moci královské zabezpečiti, jakož i všem přáním našich milých a věrných vyhověti a je skutkem plniti, aby jak královská přízeň, tak i oddanost poddaných zjevna byla všem žijícím k radosti a potomkům za vzor královské přízně.

Proto se stává, že jsme k prosbě ctihodných mužů, opata Hartliba a konventu kláštera Velehradského, řádu Cisterciackého, rozkázali na jejich statcích dědičných proti uherským hranicím tvrz neb město k potřebě a ochraně země vystavěti; davše nařízení v Kristu ctihodnému p. Brunovi, biskupu olomouckému, Jindřichovi z Lichtenštejna, Vilémovi z Hustopeče, komořimu Pavlovi a bratru jeho Ludemírovi a Janu z Víckova našim sudim a všem našim věrným milým, a na srdce jim vloživše, by se starali věc tak zaříditi, aby založení města téhož svrchu jmenovanému konventu a klášteru na újmu nebylo v žádném ohledu, a že vše privilegiem našim jsme potvrditi ráčili, co oněmi věrnými k založení města již nařízeno a ustanoveno bylo, aby jim z toho během doby nebezpečí a škoda nevzešly.

Protož ustanovujeme a přičiňujeme, aby oněm jmenovaným našim milým daný rozkaz a nařízení jednotlivá jimi samými

v listině této vyložena byla, aby totiž na ostrově, na kterém kaple sv. Jiří leží a kterýžto ostrov nad vše ostatní v oné krajině k založení pevnosti, dle úsudku všech našich, dříve jmenovaných, věrných nejpříhodnějším se zdá, jak naši poddaní z Kunovic, tak i poddaní kláštera Velehradského (= St. Města) zároveň usazeni byli a sice tak, aby daň z půdy, na kteréž naši i klášterní lidé bydlet budou, ročně klášteru placen byl, poněvadž půda jemu náleží, aby svrchu uvedený klášter, vše co do vod, mlýnů, rybáren, lesů, pastvin, rolí a všeho ostatního, na co konvent velehradský právo má, i dále v držení měl, s oněmi právními a svobodnými výsadami, jakož doposud; a aby pro nové osídlení takového nic se nezměnilo, co by klášteru na újmu bylo.

Trh prodejných věcí budiž v téměř městě novém ve dvou dnech v každém týhodni držán: a sice jeden v týž den, kdy v trhové vsi Velehradu (= St. Městě) doposud byl držen a co toho dne důchodem vyjde, odvede se klášteru dle práva trhového: druhý trh v týž den, jako posud v Kunovicích držen byl, v tom dni co důchodem vyjde, nám se odvede. Ostatně vše, co našim lidem v Kunovicích na statcích, pastvinách a lesích společné bývalo, od nynějška společně jim s lidmi ze statků kláštera velehradského. Taktéž když dávku v našich městech a dědinách vybíráti budeme, obyvatelé toho nového města nebudou nám ničím povinni, jest-liže však obecnou daň v celé zemi a v jednotlivých městech našich vybíráti budeme, jsou nám i oni povinni tuto zapraviti; do ostatního ale budou úplně klášteru a konventu patřiti, jako až dosud.

Aby jmenovaní naši věrní milí týž klášter více na paměti měli, nařídili jsme a poručili, aby jako pro naše tak i pro klášterní lidi zároveň v městě tom jen jeden rychtář byl, který nikoli od nás, ale od konventu stanoven byti má. Ten bude nás o všem, co nás a našich lidí se týká, co do soudů, trhů a provinění věrně zpravovati a klášter podobně o lidech jeho.

Jmenovaný klášter bude i v téměř často jmenovaném městě kostelní patronát míti. To našimi věrnými a milými, na rozkaz náš, dané nařízení zachováme pevně a beze změny a k věčné paměti a jistotě, by nikdo z našich následovníků během času proti němu jednati neb je přeměnití nemohl, dali jsme je sepsati a pečeti naší královské důstojnosti, jakož i pečeti ctihodného otce biskupa olomouckého Bruna stvrditi a opatřiti. Dáno v Placích, 15. října 1257 u přítomnosti svědků: ctihodného p. Bruna, biskupa olomouckého, Jindřicha, opata z Plas, našeho protonáře Viléma a Arnolda, purkrabí pražského Jaroše z Poděhus, Ondřeje, stolníka, Jindřicha z Cekingů, Jindřicha z Lichtenštejna, Viléma z Hustopeče, Pavla a bratra jeho Ludomíra, Jana z Vyškova, Hartmana z Lichtenwyrthu, Huny a bratra jeho Smíla, Oldřicha z Podivína a mnoha jiných."

Založení města Hradiště spadá do doby, kdy moc královská hledajíc pevnější základy, chtěla v městech naléztí protiváhu moci panské tím, že tvořila novou hospodářsky a socialně silnou vrstvu společnosti národní. Pevný a cílevědomý panovník, jakým byl Přemysl II., prováděl tuto politiku ve velkém slohu. Na Moravě nalezl horlivého pomocníka v biskupu olomouckém Brunonovi, který se tohoto ruchu zakladatelského čile účastňoval. K založení Hradiště došlo patrně na jeho přimluvu a prosby kláštera Velehradského. Cesta z Uher do Moravy v těchto končinách byla sice chráněna Uher. Brodem a tvrzí v Kunovicích, o níž se často děje zmínka, ale klášter přes to necítil se dosti bezpečným. Bylo tu třeba větší silné pevnosti, která by klášter i celou zem chránila při výpadech z Uher. Pozdější kronikáři vystihují smysl založení nového města vkládajice Přemyslovi do úst slova: „zahradím já Uhrům tuto díru.“

Místo k založení Hradiště vybráno bylo komisí jakousi, o níž v listině se děje výslovná zmínka a její členové se jmenují, složenou z úředníků zemských za účasti biskupa Bruna a opata velehradského Hartliba. Nejvhodnějším zdál se jí ostrov řeky Moravy, jejíž ramena a tu se vlévající přítok Olšava, přirozeně ho chránily. Byla tu kaplička sv. Jiří a malá skupina domků rybářských příslušejících asi k nyn. St. městu. Ani listina zakládací ani listina kodexu velehradského z r. 1258 bohužel nic více o ostrově a jeho stavu a zejména o tom, že již tu snad něco pevného bývalo, nepraví, ač jinak slovy nešetří.

Město bylo založeno jako pevnost a především k ochraně kláštera velehradského. Jeho právní postavení jest poněkud podivné, jak se jeví v zakládací listině a určeno především okolností, že nové královské město založeno bylo na půdě kláštera velehradskému náležející. Jeho obyvatelé převedení sem z polovice ze St. města, z polovice z Kunovic podlehalí jednak králi jednak klášteru. Rychtáře jmenoval a dosazoval klášter, ale zprávy měl podávati klášteru i králi o jich poddaných. Trhy sem přeneseny dva ze St. města a z Kunovic a tržné t. j. výnos poplatků trhových měl býti odváděn z trhu velehradského klášteru, z kunovského komoře královské. Patronát kaple sv. Jiří přičten klášteru. To by byl asi základ právního postavení města. Na něm se vyvíjelo toto asi dále a ona dvojakost asi záhy byla odstraněna. Ihned r. 1258 vydána, snad při prohlídce nově založeného města nová listina datovaná u *Nového Velehradu*, kterou se tím dává novému městu tento úřední název. Listina vydaná královským protokolářem Arnoldem (kopie B. Dolejškovi*) podezřelá se z měst. archivu ztratila) staví nové město na určitější právní základ

*) B. Dolejšek: Uher. Hradiště a městský jeho archiv, Brno 1901, Listina jest v kod. velehr. v opisu pozdějším.

propůjčujíc městu stejná práva, jakých požívalo město Brno „ut civitas ipsa eo fundaretur jure et gauderet perpetuo, quo civitas Brunensis fundata videtur vel gaudere.“

Listiny tyto byly důležitými akty pro další rozvoj práva městského. Jako každé město královské vyňato nové město se svým územím z moci práva a působnosti úřadů krajských a dostalo právo samo se spravovati svými vlastními zákony a pravidly, svými úřady správními i soudními pod nejvyšším dozorem zemského komoři později podkomoři královského.

V tom jest podstata a výlučnost pojmu královského města.

Své úřady, správu i soud, vytvořilo si město samo hledajíc a nalézajíc vzory v městě Brně, kde cizími zase vlivy vytvořilo se už jakési právo městské a jeho organizace. Základem tohoto práva městského byla zmíněná exempce města z působnosti zeměpanských úřadů krajských a autonomie obecní správní i soudní spojená se svobodami osobními a majetkovými.

Právo městské ve svém vývoji špelo především tedy *k autonomii správní*, totiž k svobodnému určování svých poměrů vnitřních, k volné organizaci městských úřadů, povinností a řádů. Dále k samostatné organizaci soudní, svými právními a soudními řády se řídící, neodvislé od řádů zemských, tvořící samo o sobě jednotku soudní ev. plně nezávislou. Dalším právem, ku kterému města královská dospěla, bylo *právo stavů* t. j. právo účasti na sněmech zemských, určující postavení měst ve společnosti národní a konečně právo *svobodného zakupování statků* a jich zápisu do zemských desk, čímž právo stavů bylo dotvrzeno.

Pokusím se dle skromných pramenů svých vylíčit jak královské město Hradiště zúčastnilo se tohoto všeobecného vývoje a čeho dosáhlo. Možno předem říci, že dosáhlo všeho, aby bylo *městem královským* v plném smyslu.

Svou autonomii správní vytvořilo si Hradiště pozvolným vývojem dle poučení, jež nalezlo v Brně. Již r. 1300 dostalo se jim jakýchsi všeobecných naučení právních, která však rychle vyvíjejícímu se městu záhy nestačila a proto znovu a znovu přicházejí Hradišťané do Brna. R. 1352 Brněnští dali jim řadu „naučení“ s opisem svých privilegií nabádající je, aby dle potřeb svých je měnili, „neboť statuty nemohou tak určitě a pevně najednou se vytvořiti a časem jako všechny věci fyzické se mění.“ Hradišťané tehdy přáli si asi pevné řády obchodní a řemeslné, neboť jich řemesla kvapem mohutněla.

Rady brněnské v Hradišti záhy poslechl i dne 27. ledna 1360 město na základě práv brněnských vydává řadu ustanovení, která se stala základem hradištského práva městského. Slovou „Jura et statuta Hradistiensia, quae sibi Magister civium, jurati et cives ipsi statuerunt“. (Otisk d'Elvert v Notizenblattu r. 1857, str. 38 . . .) Práva tato usnesená v obecní radě týkající se především organizace úřadu městského, práv a povin-

nosti konšelů v úřadě i mimo něj, poměr jich mezi sebou, jich dozor nad řemeslem, obchodem a věcmi policejními, dále ustanovení o řemeslech, obchodu a čepování vína.

Práva tato doplněna usneseními rady r. 1361.

V téže době kodifikováno bylo městské právo brněnské učeným právníkem městským, písařem Janem (v l. 1343—60), který složil latinskou právní knihu o 726 čl., která v stol. XV. zvala se *Manipulus vel directorium iuris civilis*. Kniha theoreticky hájila práv měst proti zemským úřadům a došla velké obliby v zemi, jsouc nepochybně aspoň jako vzor, ne-li úplně, přijata i v Hradišti. Právo toto bylo r. 1444 písařem Václavem z Jihlavy doplněno a rozděleno přehledně na 17 knih. Dostalo se i do Čech a zde za krále Ferdinanda I. r. 1536 bylo předlohou souboru městského práva pražského Brikcímu z Licka. Později dali Pražané kodifikovati své právo r. 1579 v Koldinových Právech městských, která přes odpor brněnských za císaře Leopolda I. r. 1697. zavedena byla ve všech městech královských a později i poddanských a zatlačila bývalé právo brněnské i v Hradišti.

Město Hradiště vyrostlo na město královské s pevným právem městským, které upravováno bylo stále nově propůjčovými privilegii královskými, kterými Hradiště jako město královské bylo zajišťováno. V tomto ohledu nejdůležitější listinou jest privilegium krále Ladislava Pohrobka, dané ve Vidni (24. VII.) r. 1457 (Měst. arch. č. XIV. 38.). Tímto zaručuje se městu, že panovníky nikdy nebude prodáno, darováno, zapsáno nějaké vrchnosti, pod jakýmkoli titulem na dlouhý neb krátký čas zastaveno, nýbrž že vždy jen panovníkům a komoře královské bezprostředně bude poddáno.

Listina byla velice důležitá, neboť jen tak mohlo se město udržeti královským a nepoklesnouti na město poddanské tím, že by upadlo do rukou věřitelů královských, jak často se stávalo. V stol. XIV. bylo na Moravě 30 měst královských, kol r. 1413 již jen 14 a v pol. stol. XV. jen deset. V stol. XVI. připomíná se s plným právem stavů jen 6 měst královských: Olomouc, Brno, Jihlava, Znojmo, Uher. Hradiště a Uničov.

„PRÁVO STAVŮ“ MĚSTA HRADIŠTĚ.

Královská města vypsěla ve stav zemský, který měl právo zúčastniti se jednání o osudech země na sněmech a sjezdech zemských, podepisovala obecní zápisy, vymohla si právo zapisovati statky své do desk zemských. Na sněmech tvořila společně s prelaty 3. kurii pod předsednictvím zemského podkomoří.

Města, jako ostatní stavové, holdovala králům, některým z nich, jako Jiřímu z Poděbrad, Matyaši Korvinovi, Wladislavovi, činila tak osobně. V stol. XVI. přijímal hold podkomoří ve formě odevzdání klíčů města a přísahy věrnosti.

Panovník uplatňoval práva svá sesazením rady městské, dosazením nové neb ponecháním starých rad a přijímáním přísahy konšelské.

Právo měst zúčastniti se sněmů zemských nebylo vzato v pochybnost, jen význam městských zástupců na sněmu se měnil. I obnovené zřízení zemské r. 1628 zachovalo právo měst, ale jen z milosti panovníkovy, začež musela platiti posudné po 1 zl. ze sudu. Protože však tímto zřízením ku stavům přidán byl stav prelátský jako první, octla se města na sněmu na místě čtvrtém. V městech volily magistraty obyčejně po dvou poslech, kteří všichni dohromady měli 1 hlas, ježž odevzdával obyčejně zástupce Brna. Od r. 1602 zástupci měst stávali, až r. 1788 jim zase dovoleno seděti. Na sněmu stavovském byli přísedícími stavovského výboru s menším platem (1000 zl. ročně).

Právo měst zasedati na sněmu vzato bylo v pochybnost počátkem stol. XIX. Ale dvorská kancelář rozhodla (17. II. 1813) ve prospěch měst, takže „deputovaní“ zasedali dále i na posledním sněmu stavovském. Při ústavních změnách r. 1848 volila města sama (ne magistraty) své poslance a původní jeden hlas proměněn nejprve v 7 potom v 30 hlasů, z nichž Hradiště získalo 2.

S hradištskými deputovanými setkáváme se na všech sněmech zemských a jich jména bývají na důležitých usneseních sněmovních. Tak na sněmu obecném r. 1493 (3. III.) dva vyslaní hradiští *Pešek* a *Havel* účastnili se jednání měst, aby tato v obyčejných přích dle starších smluv ku právu zemskému obesílána nebyla. Jiné posly najdeme na sněmu generálním v Praze r. 1539. Smluv mezi pány a rytíři a městy o obstarování lupičů, vrahů a j. o pùhonech atd. účastní se z Hradiště *Filip Kraysů* a *Mikuláš*, písař městský.

Na sněmech v dobách bouří stavovských poslové Hradiště těší se vážností a jsou voleni do různých komisí a mezi defensory. Vynikajícím účastníkem jednání byl hradištský primátor Bedřich Mužík z Rosenfeldu. Mezi defensory byl Tobíáš Raymond. Na holdovacím sněmu r. 1620 Friedrichu Falckému byl mezi poselstvem měst Melichar Olšovský z Hradiště.

Dalších sněmů stavovských účastnili se Hradiští pravidelně. Na posledním sněmu stavovském r. 1848 za Hradiště zvoleni do sněmu Jan Tost a Dr. Alois Pražák, vůdce slovanské strany na Moravě, pozdější ministr.

Sněmy a sjezdy zemské bývaly svolávány střídavě do různých měst země a tak i Hradiště občas stalo se městem sněmovním. Tak tu r. 1559 zasedal v lednu obecný sněm,

kteřý jednal o berni králem na stavech požadované. Sněm povolil 12 kop gr. čes. z 1000 na 3 léta a posudně na 1½ roku 2 gr. z bečky, ale neochotně poukazuje, že země jest vyčerpána. Za to žádal, aby právo a řád zemský byly zachovávány. Dále jednal sněm o loupežích a usnesl se, aby křoví a stromy u silnic byly vysekávány a právo nositi ručnice bylo povoleno jen pánům, rytířům a prelatům a úředníkům městským. Za hejtmany kraje hradištského zvoleni tu Václav Tetauer a Beneš Pražma.

Za vpádu Bočkajovců z Uher r. 1605 svolal hejtmán zemský Karel z Lichtenštejna na půl května sjezd stavů moravských do Hradiště. Sám dlel tu dříve, aby tu organisoval obranu země a stáhl sem zemskou hotovost pod zem. podkomořím Janem Mošovským. Sešli se tu zástupci pánů, rytířů a prelatů, kdežto města zastupoval podkomořní Mošovský. Jednáno především o obranu země a po skončení sjezdu zůstalo mnoho posílů v Hradišti, aby užili tu veselého života vojenského, utíkající při každém útoku Uhrů za řeku Moravu do St. Města.

STATKY MĚSTA A JICH ZÁPIS DO DESK ZEMSKÝCH.

Statků dostalo se Hradišti hned při založení města králem Přemyslem listinou z r. 1258 a to královské statky v Kunovicích, Nové Vsi a Mikovicích. Král Václav II. potvrdil městu držení těchto vsí r. 1301, rovněž Jan Lucemb. r. 1315. Co se s těmito statky stalo, nepodařilo se mi dosud zjistiti, ale v pozdějším statku městském, jak se ustálil do stol. XVII. jich není.

Právo měst zapisovati statky své do desk zemských vešlo v plný a nepochybný život smlouvou mezi pány, rytíři a městy (21. X. 1486), kterou uznáno stavy vyššími, začež těmto města povolila kupovati si domy v městech. Obnovené zřízení zemské r. 1628 smlouvu tuto znovu potvrdilo.

Hradiště získalo si statky své kupem. Klášter Velehradský zastavil nejprve městu svou ves Mařatice r. 1467 na 16 let za 300 zl. rázu kremnického a 25 kop grošů širokých. Hned na to téhož roku zastavil mu Popovice a Podolí za půjčených 500 kop grošů širokých, Kněžpol a Jarošov se vším příslušenstvím za 300 zl. uher. se lvy, rázu kremnického, kterážto zástava byla městu králem Jiřím potvrzena. — Týž panovník 13. června 1469 daroval městu Staré Město, které dříve patřilo kláš. Velehradu „s dědinami, rybníky, lesy i se všemi příslušenstvími k tomu z starodávna příslušnými i také ten plat, jenž slove gruntovné z města téhož Hradiště, z předměstí, sladoven i sadu klášteru našemu Velehradu platiti jsou povinni i s ry-

báři, řekou, břehy a jezery". Tím město nabylo nejen nové dědiny, ale zbavilo se také zbytků platební povinnosti klášteru. Avšak darování patrně nevešlo v nepochybnou platnost, neboť klášter asi hájil svých práv a teprve časem a po částech je městu přenechával. Roku 1482 (2-II.) prominul městu na 60 let platy ze sladoven, zahrad a jezer, r. 1492 vzdal se odúmrti ze Star. Města a konečně celou dědinu městu zastavil, jak listem svým to stvrdil Ferdinand I. r. 1545 a brzy na to nejša s to St. Města zpět vyplatiti, prodal ho klášter roku 1550 městu Hradišti za 2600 zl.

Za téhož panovníka dříve před tím r. 1528 (28. VI.) klášter odstoupil městu zastavené vesnice Kněžpol, Popovice, Podolí, Jarošov a Mařatice nemaje čím by je vyplatil. Statky tyto byly městu zapsány do zemských desk. Koncem stol. XV. (1482) získalo město kupem od Václava a Mikuláše z Vojislavic a potom (r. 1489) od Arnošta Kužela ze Žeravic na Kvasicích vesnice Včeralky, Mistrice a Javorníčku (Jaborovec). Všech těchto devět dědin tvořilo statek města Hradiště, zapsaný v zemských deskách, který si udrželo město trvale i v dobách pozdějších.

HRADIŠTSKÉ SOUDNICTVÍ.

Atributem královského města bylo vlastní soudnictví, vykonávané z prvu městským rychtářem. O tomto zmiňuje se zakládací listina ustanovením, aby byl dosazován v městě klášterem velehradským. Moc práva jeho vztahovala se i na lid královský z Kunovic přesídlený i na lid velehradský ze St. Města zde usazený a zprávy měl podávati jednak opatu velehradskému, jednak králi. Rychtář měl jurisdikci civilní i trestní. Vzrůstem agendy soudní zvětšoval se soud městský a rychtáři dostalo se pomocníků v členech zástupců obce. — Soudní pravomoc nevztahovala se jen na město, nýbrž také na darované dědiny Kunovice, Novou Ves a Mikovice. Kunovice jen nerady se tomu podrobovaly a často právo městské rušily, takže komořím Albrechtem na rozkaz krále Václava II. r. 1297 byly donuceny k poslušnosti.

Soudnictví, stejně jako správa, bylo v Hradišti odvislé od Brna, odkud nejen bralo svá *naučení* v případech spletitých, nýbrž tam šlo také odvolání z rozsudku práva hradištského, a pře mezi městskou správou a sousedy rozhodovaly se před právem brněnským. R. 1331 rychtář a přísežní z Brna rozhodují mezi městem a klášterem Velehradským spor o mlýny. Soudnictví hradištské bylo velmi povzneseno, když markrabí Jan (r. 1363. opis listiny v arch. měst.) přeložil z Bzence soud krajský zv. cuda do Hradiště, kde týdně měly se konati roky.

Tím se agenda soudní v městě rozšířila a rychtáři ku pomoci dáno 12 přísežných členů rady městské, kteří vykonávali spravedlnost. — V stol. XV. soud tento rozšířen ještě o 6 členů. Nazývají se: iurati, cives iurati, scabini i j. a rozděleny jim různé funkce soudní, dozorcí i policejní. Prvá jich práva a povinnosti vyčteny jim v Jura et statuta Hradistiensia (r 1360 orig. v arch. v Rajhradě.) Jsou velmi primitivní, ale obsahují některé zásady práva veřejného i soukromého. Jaké moci, vážnosti a úcty právo městské užívalo, nalézáme v důležité právní památce hradištské *Naučení brněnská* (z let 1447—1503 vydal Ign. Tkáč v Hradišti r. 1882) v případě, do Brna poslaném k vyšší poradě právní „*O hanění práva*“, v němž ten, kdo o přísežných potupně se vyjádřil, odsuzuje se k hroznému trestu. Jazyk mu hřebíkem na pranyři přibit, do ruky dán nůž, aby sám si jazyk uřízl a svá muka tak zkrátil.

O soudní organisaci v Hradišti v stol. XIV. z původních pramenů se mnoho nedovídáme, leda některé listiny v městském archivu, že uvádějí jména přísežných a purkmistrů. Za to ze stol. XV. dochovala se nás vzácná soudní a právní památka v městském archivu: *Liber informationum et sententiarum* čili *Naučení brněnská Hradištské městské radě dávaná od r. 1447 až do 1509 s dodatky do r. 1540* (prof. Ign. Tkáč vydal ji jako II. knihu sbírky *Monumenta Rerum Bohemico-Moravicarum et Silesiacarum Sectio II. Leges et Statuta r. 1882 v Uh. Hradišti*).

Original v dřevěných, kůží potažených, deskách, ale již porouchaných s utřenými koženými přeskami, formátu 31×31 cm, má 321 folií, z nichž popsány úhledným, zřetelným písmem folia 15—262 a dále 313—321. Prvá část psaná jednou rukou jest upravena tak, že text přesně vtěsnán do rámce, tužkou ostrou upraveného, který ponechává slušné okraje. Každé naučení má nadpis, jehož počáteční písmena rumělkou jsou vyzdobena a celý rumělkou bývá podržen i s úvodní formulí brněnskou. Místy rumělkou připsán krátce věcný obsah (o krádež.) Také v textu počáteční písmena vět jsou rumělkou vyznačena, stejně konečná formule naučení a datum bývá zatrženo i podrženo rumělkou. Jiná ruka jednotlivá naučení očíslovala, neb také místy připsala věcný obsah. Rukopis frakturový končí f. 261 a na stránce následující běžnou rukou připsáno vybledlým dnes inkoustem ještě č. 292. Po prázdných foliích na f. 313 počínají dodatky novým rukopisem latinským. Na vnitřní straně rumělkou počat nápis *Dum Transiset* a na zadní desce frakturou, černým inkoustem „*Anno domini milesimo quingentesimo octavo post octavas epiphaniae*“. Naučení jest tu celkem 292 v dodatcích 49. Psáno vše na papíru s vodním znamením kotvy dvouramenné. Papír jest celkem zachovalý nepotrhaný.

Vzácný pro nás rukopis tento obsahuje sporné případy hradištské, domácí i ze sousedních obcí došlé, s nimiž městské právo nevědělo si dobře rady a proto dožádalo se *naučení*

svého vyššího soudu brněnského. O naučení tato žádal městský soud hradištský, jak vidno z rukopisu, ještě nějaký čas potom, když r. 1471 právo hradištské králem Wladislawem bylo osvobozeno od apelace do Brna a samo stalo se po králi nejvyšší instancí sobě i celému kraji hradištskému. V listině osvobozovací se praví: „osvobozujeme obyvatele nynější i budoucí ze zvláštní milosti i přízně od podotknutého odvolání na soud brněnský a nařizujeme, že obывatelé téhož města Hradiště všichni i jednotliví, soudu tohoto města podřízení, odtud odvolávati se nesmí a aniž právo kam mají, ale aby výroků rady téhož města veřejně oznámených poslušni a s nimi spokojeni byli pro věčné časy“.

Tim město stalo se hlavou samostatného soudního obvodu, jemuž bylo nejvyšší instancí, od níž bylo možno se odvolati jen před krále, neb jeho zástupce zem. podkomoří neb zem. hejtmana a po r. 1548 k nejvyššímu apelačnímu soudu na hradě Pražském.

Primátor a purkmistr mohli býti pohnáni před t. zv. větší soud zemský, jako se to stalo r. 1612 kdy Hradišťané si stěžovali na svého primátora Václava Kuliška z Moravičan, potomního děkana hradištského, „že na vyslané jejich k němu mocí sahal, do vězení je dal a věci jejich i s truhlicí pobral a s nimi jako s nějakými zločinci nakládal.“) Později takové stížnosti vyřizoval úřad podkomořský.

Městské soudnictví ovšem nebývalo vždy vhod ostatním stavům a města časem potahována před jiné soudy stavovské. Města se tomu bránila a na sněmu obecném (3. III.) 1493 žádala, aby „v obyčejných přích“ se tak nedělo. Téhož roku král Wladislaw autentickým výkladem starší smlouvy mezi stavy a městy z r. 1486 výhradnou pravomoc soudů městských stanovil. Moc královská r. 1621 dosadila do měst svůj dozorčí orgán, který i nad soudnictvím bděl a sice *královského rychtáře*. — Vliv jeho byl mocný a pravomocí své často zneužíval, jak hojně dočítáme se v kronikách i knihách hradištských.

Naučení brněnská seznamují nás s městy a místy okolními, které práva hradištského se dovolávaly. Byla mezi nimi města poddanská, která k tomu potřebovala svolení královského. Tak Ferdinand I. povolil (21. XII. 1539) držiteli Vizovic p. Smilu Kunovi z Kunštátu, aby poddaní jeho vizovšti poučení právní brali z Hradiště a ne jako dosud ze Zlína, který svého práva stvrzeného neměl a sám byl podřízen Hradišti. Zlíňané těžce nesli svého nižšího postavení, neboť čteme v Naučeních, že „purkmistr a rada města Zlína atd. vedle obyčejův starodávňích za právo mají pro naučení k vám (Hradišti) právních věcí poslati, ač mladí nejsme, ale tyto pře jsme mladí rozeznati“. V těchto slovech lze vycítiti přitřpklou chuť.

*) Památky sněmovní 1606—1619 č. 20 u f. 55 Kameniček: Sněmy III.-103.

Hradiště bylo centrem kraje, z něhož všechna okolní města a místa brala své poučení. Lze sestavit řadu jich takto: Babice, Bánov, Bílovice, Biskupice, Bohuslavice, Bojkovice, Bořetice, Břestek, Březnice, Březolupy, Brod, Brumov, Buchlovice, Bzenec, Častkov, Cetechovice, Cernice, Chýlec, Domanín, Dubňany, Fryšták, Hluk, Jarošov, Jasená, Kelč, Klobouky, Kněžpole, Komňa, Koryčany, Kostelná, Kroměříž, Kudlovice, Kunovice, Kvačice, Kvasice, Kvítkovice, Kyjov, Kynice, Lačnov, Lhota, Lipovka, Louka, Lukov, Lutoně, Malenovice, Mařatice, Meziříčí, Mistřice, Morkovice, Napajedla, Němčí, Nezdenice, Nová Ves, Ořechov, Ostroh, Ostrá Lhota, Otrokovice, Petrová Lhota, Podolí, Polešovice, Popovice, Poteč, Pozděchov, Prakšice, Prlovy, Pytin, Slavkov, Slavičín, Slušovice, Spytinov, Staré Město, Strání, Stříbrnice, Stříbrník, Suchá Loza, Štítná, Šumice, Tlumačov, Tupesy, Ujezdec, Vacenovice, Včeralky, Veletiny, Velká, Veselí, Věsky, Vizovice, Vlčnov, Zdounky, Záhorovice, Zálesí, Žeravín, Zlín.

Mnohá z těchto osad zanikla (Zálesí), jiná bránila se tomu, aby pod Hradištěm právně byla postavena. Tak Veselí (1617), Klobouky (1620) se vzpíraly, ale byly donuceny. Jiná se časem vymkla této závislosti.

Hradištský soud v stol. XVII. skládal se z 12 členů pod předsednictvím purkmistra. Tento býval v čele vždy jen měsíc přijímaje stížnosti písemné a ústní, jakož i repliky stran. Spor vyřizoval se před celou radou. Menší věci, zejména policejní, vyřizoval městský rychtář se 2—3 členy rady. Purkmistr stále byl na radnici dostávaje celou výživu, později 30 zl. a vědro vína měsíčně.

Členové tohoto soudu nebyli ovšem odborně vzděláni a znalost práva mezi přísedními opírala se většinou o životní zkušenost. Tu „okem rady“ býval městský písař, později syndikus zvaný, který byl znalý práva městského a jeho slovo bývalo tudíž nejvýznamnější. Stol. XVIII. přineslo změnu a žádalo se na členech rad jakési vzdělání. Roku 1722 císař Karel VI. ptal se, jakými osobami magistrát hradištský jest obsazen „literatis oder illiteratis“. Poněvadž císař ponechal si právo potvrzovati radní královských měst (reskr. 11. IX. 1710) žádá se, aby při návrhu radních podkomoří podotkl stupeň vzdělání kandidátů, aby císař mohl vybíratí. Doba tereziánská a josefínská provedla dokonale reformu soudnictví, takže ji nastává nové období moderního vývoje právního.

Hradiště jako střed velkého obvodu soudního mělo také své právní a trestní prostředky, aby rušení práva mohlo stihati. Mělo své „jus gladii“ čili právo hrdelné. Soud hradištský odsuzoval k smrti a měl svého kata. Hrdla odsouzení mohli se dovolávatí milostí zeměpánovy, ale v dobách, kdy lupičství v kraji se rozmnožilo, vyhlášeno bývalo stanné právo a potom soud hradištský odpravoval ihned.

Hrdelní právo náleželo Hradišti ode dávna, asi od přeložení cudy bzenecké. Urbař z r. 1678 praví, že toto právo má město „od nepaměti lidské“. Místo popravní bývalo na náměstí pod pranýřem a šibenice, někde směrem k Mařaticím pod kopcem, kde asi poblíž louky zv. katovky byla i katovna. Místa před branou kunovskou zv. trávníky byla těmi neblaze proslulými místy, o nichž vypravuje starobylá písnička slovácká:

„U Hradišča na trávníčku
stavi pěknú šibeníčku.
Povídajú na Zálesí,
že šohajka kat oběsí.“)

Jak stará jest tato písnička svědčí zmíněná dědina Zálesí, která někdy v 30tileté válce zanikla. Jest tu asi míněna dědina a ne kraj ke Zlínu, neboť dále se praví v písničce „neoběsí není vinen, celá obec stojí při něm“.

Svého kata půjčovalo Hradiště za určitý poplatek do sousedních měst, jak to známe z Napajedel.

Památky práva útrpného se dochovaly a uloženy jsou v Slov. museu, jako palečnice, holeně i jiná mučidla. O případech hrdelních vedeny zvláštní městské knihy zv. černé. Nenalezl jsem tu ani jedné, ale výtah z jedné, výslech špiónů z pol. stol. XVII. jest ve sbírce Bočkově v zem. archivu brněnském.“) Zde také uloženy jsou ve sbírce Cerroniho „Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově.“

Na Buchlově se soudilo dle práva hradištského. Starý tento soud hrdelní jest velmi starobylého původu. Vztahoval se asi na pychy lesní kolem Buchlova v královských lesích. Později vyvinul se z něho soud hrdelní, který se vztahoval na celé statky panství buchlovského. Vesnice k němu náležející nazývaly se *krevní grunty*. Loveckým sluje tento soud, poněvadž jeho přísedící byli původně skutečně lovci královskými (venatores, forestarii) nebo lesníky hajícími lesů královských, kteří sídli ve vsi Stříbrnicích. Soudů zúčastnili se později i Hradišťané, jak z oslovení patrné „opatrný pan starosta, páni Hradišťané a všichni páni lovci.“

Případy, které původně soud tento stíhal, byly pychy lesní. Přísedícími jeho byli: fojt a starší i mladší purkmistr z Buchlovic a Boršic, mladší a starší purkmistr ze Zlechova a Polešovic, fojt a purkmistr z Tupes. Celkem bylo šestadvacet členů. Bylo-li třeba kata k mučení, vypálení znamení neb popravě, byl přivolán z Hradiště a sousedé Stříbrníci (ale ne lovci) museli proň dojíti a zpět ho doprovoditi. I tato povinnost byla Hradišti smluvně uložena. „Mistra exekutora k témuž soudu, když by pro něho z Buchlova posláno bylo,

*) Písničku zpíval p. zvěrolékař Martin Janík, znalec starých písní.

**) Viz Hradištské paměti.

mají Hradišťané na náklad krevní starodávňý k vykonání exekucí toliko práva krevního osazeného zapůjčiti, však mistrovi i s čeládkou jeho, měj on práci neb neměj, podle způsobu starodávního v tej příčině mu zaplacen o strava náležitá a piti dáno a to vše na náklad krevní."

Při soudu loveckém se o vině či nevině hlasovalo, páni Hradišťané sbírali hlasy a výsledek oznamovali provinilci i pánu Buchlova. Trest vyměřen dle práva hradištského a proto černá kniha buchlovská jest pramenem práva městského. Tresty bývaly různé na př. oběšení. To však středověkému krutému právu nestačilo a trest všelijak zotřován, na př. pytlák pro pých a vraždu odsouzený „oběšen v kožích srních a zvířecích a nad ním parohy jelení přibity. Ctvrcení dalo se katem neb roztrháním na čtyři kusy zapřaženými koňmi. Strangulace č. zadušení, stětí, upálení, vpletení na kolo. Žena zavraždivší své dítě byla za živa zahrabána a v zemi probodena kulem. R. 1631 Jiřík Kolář z Buchlovic pro násilné zprznění své dcery, byl odsouzen a trest mu „zmírněn" na přimluvu vrchnosti a dobrých lidí v ten způsob, že nejprve byl stat, pak teprve do kola vpleten a hlava na spici nad kolem naražena. R. 1633 Václav Melichar odsouzen pro vraždu, aby mu pravá ruka byla ufata, na pranýř přibita a potom hlava mečem sřata.

Smilstvo trestáno mrskáním metlami neb vypovězením z krevních gruntů, vpálením cejchu.

Krádež trestána vpálením cejchu do tváří neb pardusem č. mrskáním, ale i několika tresty jako r. 1333 „má pardusem a cejchem trestána býti a netoliko z krevních, ale i hradištských gruntů pod ztrátou hrdla prázdna býti." I vězením se trestala. „Odsouzený ve věži buchlovské v železech zakovaný po celý rok má zůstávati a co se mu poručí o kusu chleba a vodě dělati."

Urážka na cti trestána veřejným odprošením neb (1629) klevetnice bičem vymrskána.

Vina dokazována násilnými prostředky tím, že obviněný mučením (řebříkem, suchým, studeným neb horkým právem) nucen byl vinu vyznati. Takové výslechy málo delikventů přežilo. Vyskytují se i případy prominutí trestu a uložení pokut peněžitých. Zabití v obraně trestáno pokutou (po 15 zl. kostelíkům v Buchlovicích a u sv. Barbory a 2 postavy sukna po 7 zl. špitálu hradištskému a chudým v Buchlovicích (1577), za vraždu v opilství na chrám v Boršicích 25 zl. a sice po 2 zl. ročně, na chrám v Polešovicích tolikéž a na kostel sv. Barbory u Buchlova krov.)

Pře a jich průběh zapisován na listy, které později bývaly sešity v „černé knihy."

Rádnou černou knihu založil na žádost pánů lovců Albrecht Kremer, radní písař hradištský, později primator, r. 1617 vepsav do ní vše, co se zachovalo od r. 1562 až do jeho doby. Po

ném pokračoval buchlovský obroční písař Melichar (1613—1637) a dále ještě 2 písaři do r. 1654.

Pečeť práva loveckého a její obměnu užívá dosud obec Strážnice.

Odvolání z rozsudku tohoto práva nebylo, až v stol. XVIII., patrně návodem Hradišťanů, bylo možno do 14 dnů se odvolati do Prahy. Této výhody užil r. 1749 jakýsi Anděl a trest smrti provazem pro krádež mu byl změněn v dvouletou nucenou práci. Věž, v níž seděl na Buchlově, přezvána po něm Andělka. To byl také poslední rozsudek práva loveckého. Tresty jeho byly, jak dříve naznačeno, kruté a hrozně, diktované spíše myšlenkou pomsty než spravedlivého trestu. Zejména tam, kde vina postrádala reální podstaty, vzbuzují tresty mravní úděs. Lze uvést několik případů z tohoto temna nevzdělanosti, pověry a lidské krutosti. R. 1587 Jíra Masař z Moravan obžalován ze smilstva, hájil se tím, že mu Kateřina učarovala „že ji prost býti nemohl.“ Byla za to odsouzena k probití kulem a ještě živá zabrábána. R. 1636 pastýř z Kyjova mučen vyznal, že vraždil a že čarovati umí, ku př. dělati myši. Vezme kousek bláta a chlupů jakýchkoli, sesouká to v hromadu, tříkrát na to foukne a 3 ďábli při tom musí býti — byl kolem lámán a do něho vpleten.

R. 1638 jiný pastýř obviněn z čarování na mučení vyznal, že jednou bičem proti mračnu práskal, aby se rozešlo. Stat.

Podobných případů na štěstí osvobozených, poněvadž „neprokázaných“ nalezneme v černých knihách mnoho. Všechny svědčí o bezmezné pověrečné hlouposti, která by byla směšná, kdyby neměla tak strašných následků.)

V době tereziánské redukovány byly různé ty hrdelní soudy a provedena nová soudní organisace. V Hradišti zůstal krajský soud hrdelní vedený ovšem vzdělanými právníky. Krajskému městu a jeho soudu přidělena města a dominia: Bilovice, Březolupy, Napajedla, Malenovice, Pohorčice, Zlín, Klobuky, Žeranovice, Přílepy, Kvasice, Velehrad, Buchlov, Ostroh, Veselí a Strážnice.

Městu tím zachována vážnost a důležitost, ale jeho výdaje tím byly zatíženy. Dle zachovaných účtů z let 1766—68 náklad na kriminální soud v Hradišti činil 6132 zl., na co z kriminálního fondu dostalo město příspěvek na 3 leta 1095 zl. Přes to zůstalo město sídlem kriminálního soudu a středem soudního kraje do dnes, neboť město vystavělo r. 1807 u Františkánů novou věznici. Při nové organisaci soudní r. 1850 zřízen tu soud okresní i soud zemský čili krajský, sídlem byla radnice, potom budova t. zv. malých kasáren (nyní pošta a fin. řed.) a na konec nynější justiční palác.

*) V. Brandl: Právo lovecké na Buchlově. Č. M. M. 1880 str. 21—43. Odtud čerpáno.

BERNĚ A DÁVKY MĚSTSKÉ.

Města královská byla sesílením moci královské politicky a vojensky proti vyšším stavům v zemi, ale vedle toho byla důležitým zdrojem příjmů. Platila řádné berně v zemi obvyklé a dle potřeby i mimořádné. Rostoucí bohatství měst a jich blahobyt umožnily, že města záhy stala se králům věřitelem, jehož trpělivost odměňována častými výsadami.

Město Hradiště při svém založení, jak bylo zvykem, zbaveno bylo povinností platiti komoře královské berně, leda by byla požadována obecná berně po celé zemi. Daň gruntovní platilo město klášteru Velehradskému, na jehož pozemcích bylo založeno a také ostatní užítky, jež klášteru odtud plynuly, měly mu zůstat. Výslovně jmenováno tržné z trhu, který se dříve konal ve Velehradu (= St. Město) a nyní byl přeložen do Hradiště, kdežto z druhého trhu týdenního mělo plynouti tržné komoře královské.

Gruntovního platu dostával klášter dle listiny z r. 1258. z každé míry pozemků po 12 denarech o sv. Martině.

Rovněž plynul ze soudních pokut klášteru jakýsi příjem, ovšem jen z jeho lidí ze St. města sem převedených, o nichž rychtář dáváti mu měl zprávy, z lidí královských z Kunovic zase komoře královské. Jak veliký byl výnos pro klášter, dovidáme se z listiny r. 1374, kterou opat Jan zastavil městu na dvacet let *sobě povinné 4 hřivny soudni*.

Zmíněnou listinou z roku 1258, kterou, jak praví Pekař, rozmožena práva města, jakoby mělo býti prvořadným městem, král Přemysl II. Otakar daroval městu k jeho zvelebení vsi Mikovice, Novou ves a Kunovice. Zároveň osvobozeno město na 10 let od gruntovních platů z těchto dědin; po uplynutí této doby mělo se platiti ročně 40 hřiven stříbra „nomine census“ o Martině.

Jak rychle se město zmohlo a bohatlo, vidíme z okolností, že král Václav II. (r. 1301*) zvýšil městu berní komoře královské na 100 hřiven stříbra vídeňské váhy, ježto příjmy z těchto dědin byly rozmnoženy.

Jak město bývalo časem vydáno na milost berním úředníkům královským, můžeme poznati ze slibu, který vymohli si Hradišťané na podkomoří morav. p. Smilu z Obřan**), jenž o sv. Anežce r. 1310 dlel v městě, že na nich žádnou jinou dávku neb berní, než nutnou, vymáhati nebude.

Ale město bylo pevností, které bylo tak mnohý vpád do země zadržeti. Těmito trpěly hradby, nákladem města udržované a opravované, a ten býval značný, takže králové, aby městu ulehčili, slevovali mu časem berně na několik let. Tak Jan

*) Brno, 3. III. 1301 měst. arch. II. 4.

**) C. D. M. Tom. VI. p. 26.

Lucemburský r. 1315 ji slevil na 6 let, r. 1323 znovu na 2 leta a r. 1325 zřekl se všech výhrad, které si králové na stalcích městu darovaných (v Kunovicích, Nové vsi a Mikovicích) pojistili. Z listiny téhož panovníka (Brno, 13. IV. 1327^{*)} poznáváme, že výnos soudních pokut králi odváděných byl stejné výše jako klášteru Velehradskému, totiž 4 hřivny grošů pražských váhy moravské. A r. 1331. (7. IX., Praha^{**)}) znovu na opravu hradeb osvobozuje král Jan město i jednotlivé měšťany od jakékoli „peněžité pomoci a jakékoli tíže břemen královských“. Jeho zástupce markrabí Karel osvobodil město na 5 let od berní, dávek a robot komoře královské povinných na zřízení pevných hradeb (Kroměříž 23. IV. 1342) a za týmž účelem r. 1343^{***)} daruje městu platy židovské, z Hradiště králi plynoucí. Markrabí následující, Jošt osvobozuje město od všech daní na 3 leta (Hradiště, 13. XII. 1401)†) a r. 1411 daruje městu 100 kop grošů na srážku daní. Král Sigmund v náhradu škod válečných osvobodil město na 5 let od všech daní (5. IV. 1421) a brzy na to na 10 let (8. XII. 1423.) Král Jiří z Poděbrad osvobodil město na 12 let od všech daní (v Praze, 21. XII. 1467.). Králové tedy často zříkali se svých příjmů z města Hradiště, aby město mohlo důkladně se opevnit. Požadavky vojenské na město kladené byly přednější výhod finančních.

Vyvrcholení této berní praxe vůči městu nastalo za krále Wladislawa Jagiella, který zbavil město tíže berní docela. R. 1472††) v odměnu statečnosti a věrnosti měšťanů hradišských králi Jiřímu i sobě v boji s Matyášem Korvinem uherským vydává listinu, v níž lichotně a uznale se vyslovuje o jejich cnostech „o stále věrnosti a neumdlévající vytrvalosti našeho města Hradiště . . .“ a dále obšírně líčí statečnost měšťanů pravě, že „obyvatelé jeho stále věrnosti ne nepamětliví jako jiná města naše na Moravě od poslušnosti kdysi blahé paměti Jiřího předchůdce našeho a od nás za žádných podmínek neodpadli, ale dle sil svých ač obleženi a zbraněmi statečně dobývání, proti nepřatelům našim železem a mečem houževnatě s myslí velkou a statečnou bojovali, konečně že přemnohé nesnáze vytrpěvše svou mocí a řečeného předka našeho pomocí . . . pro svou vytrvalost jako vítězi vyvázli, pročez právě nejen chvály, cti a slávy dosáhli, ale i pro tak veliké a neobyčejné své zásluhy odměny trvalé hodnými se prokázali . . .“, kterážto hmotná odměna se jim prokazuje tím, že „toto město a jeho obyvatelstvo přítomné i budoucí od daně královské†††), kterou do komory naší královské dáti jsou povinni, po všechny časy od berně vybírání osvobozujeme a svobodně prohlašujeme,

*) Měst. arch. č. IV. 9.

**) Měst. arch. č. IV. 10.

***) Brno, 29 XII. 1343, měst. arch. č. VI. 16 a z 1342, měst. arch. č. VI. 15.

†) V měst. arch. č. VIII. 22.

††) V Praze 29. V. 1472 měst. arch. XXIV. 63.

†††) Výše této daně dle jiné listiny z 1470 vynášela 125 zl., t. zv. lozunků.

že od nynějška na věčné časy onu daň královskou nám a nástupcům našim . . . žádným způsobem platiti nebudou nuceni, ale přece, aby nicméně v nástupcích našich své dědičné pány uznávali na znamení tohoto uznání a poddanosti, poněvadž mečem zvítězili, chceme a mocí královskou ustanovujeme, aby každoročně nám a nástupcům našim . . . jeden meč v ceně 30 dukátů uherských dávati a přinéstí povinni a k tomu přidrženi byli a vždy tento o novém roce v sídle našem složiti zavázáni jsou nyní i na věčné časy."

Čestný tento dar dlouho odváděn nebyl v této formě, neboť týž panovník brzy potom, asi na žádost zakladatele kláštera františkánského v Hradišti Jana Filipce, biskupa varadinského, daroval plat, místo meče, sobě povinného, klášteru na jeho vystavění na určitou lhůtu, která však vypršela před dostavením kláštera a byla králem Wladislawem na žádost téhož biskupa Jana prodloužena na 4 léta další.)

Po uplynutí této lhůty asi zase byl dáván dvouruční meč komoře královské, neboť děje se zmínka o tom, že dán byl v Olomouci králi Rudolfovi II. r. 1577. Než v dobách následujících stěžují si měšťané zemskému podkomoří (r. 1593), že lozunky tolik nevynášejí a zdá se, že i od dávání meče upuštěno. Ale král Matyáš nařídil Hradišťanům, aby oněch 30 dukátů dávali Františkánům, nově do města (r. 1605) uvedeným, na jich výživu a sice ve formě naturálních dávek, potravin, masa a ryb. Brzy na to (13. VII. 1609) byl tu očekáván král Matyáš na cestě z Olomouce do Vídně a město chtělo užiti této slavnostní příležitosti, aby obnovilo raději starý zvyk dávati meč, neboť tehdy město bylo většinou evangelické. Kronikář hradištský J. F. Corvín praví, že město Hradiště vyslalo do Olomouce své posly, aby králi odevzdali podle privilegia pěkný meč v ceně 400 zl., který J. M. král přijal s velkou vděčností a poděkováním. Ale týž panovník r. 1616 rozkázal, aby onen plat 30 dukátů odvádělo město na věčné časy pannám třetího řádu sv. Františka v novém klášteře v Brně. R. 1652 dle účetní knihy město plat tento odvádělo. Bylo-li tomu tak dále, nepodařilo se mi na ten čas zjistiti. Tim, že město zbaveno bylo berní komoře královské, nebylo osvobozeno od všech břemen. Také stavovské sněmy zemské ukládaly berně, jimiž se hradily především náklady válečné. Proti tomu se města v stol. XVI. bránila, přijímajice ji pouze na své poddané. Tvrdila, že „kdyby berně, dávka neb sbírka byla uložena na poddané všech stavů, tehdy my města takových povinni dávati nejsme a to proto: a) města jsou jedním ze stavů Moravského markrabství, každý měšťan chudý i bohatý sám sobě svoboděn jest a p. purkmistr a rady jenom starší a úředníci měst jsou. A protož, když města od svých poddaných berní vyberou,

*) V Budině, 23. V. 1507, měst. arch. XXXII. 85.

více povinni dáti nejsou." Stížnost líčí dále obtíže měst pravic:
b) vše, co vybereme z sebe, dáme na opravu měst, zdí, věží, příkopů, bašt, bran, mostů a cest, mimo berně komoře král.
c) za nepřátelského vpádu města musí se sama hájiti, opatřiti obrance, puškaře, střelce, kule, děla a vše ostatní."^{*)}

Přes to městům ukládány mimořádné berně tím, že jim ukládáno sněmy zemskými t. zv. *posudné* či *pobečovné*. Tak právě v Hradišti zasedající sněm 9. ledna 1559 povolil vybírat tuto dávku na 1½ roku a to 2 groše z bečky. Také měšťané platili z každé prodané bečky svého, doma uvařeného piva bílého (pšeničného) neb červeného (ječmen.), po 1 až 5 groších. Tím se pivo městské proti panskému zdražovalo a v konkurenci tím trpělo. I z vína platila se různá cla a dávky. Roku 1567 zavedena daň domovní zv. berní 20. groše a velikost její byla 3 zl. z domu. Od r. 1595 platila města zemi 1—3 zl.

V dobách válečných mimořádné kontribuce stihly především tímto způsobem města. Pobečovné v stol. XVI. bylo daní mimořádnou, ale obnovené zřízení zemské z r. 1628 zavedlo ve všech městech tuto berní jako stálou, která sluje pak „pivní a vinný tác“ za to, že z milosti panovníkovy zůstala mezi stavy zemskými.

Když válka, ložirování a rekvisice vojska vysílily Hradiště, hledělo se aspoň této berně strásti. Po odchodu generála Douglase z města, zdráhalo se toto platiti vinný tác ukazující na své hospodářské zhroucení, zejména když hr. Palaviccinimu r. 1641 vyplatilo na jeho pluk 1800 zl. Proto byl městu sleven řádný i mimořádný vinný a pivní tác od r. 1641, což činilo téměř onu summu, t. j. 1714 zl., když patentem z 23. února 1750 zavedena všeobecná daň z nápojů (= 6 zl. ze sudu vína a 50 kr. z piva) král. města, která měla vlastní pivovary, jako Hradiště byla od ní osvobozena, platice daň spotřební z každého sudu piva 25 kr. rektifikačnímu fondu.^{**)}

Novou daní zatížena byla města r. 1620, kdy uložena jim daň z každého domu 10 zl., vyjímaje domy panské a veřejné jako špitály, fary, školy, radnice a p. Jak velkou daň „komínovou“ ze všech domů svých Hradiště platilo, čteme v urbáři z r. 1678. Úhrnný výnos této daně ze 150 domů městských byl 215 zl. 12 gr. Platila se půlletně, o sv. Jiří a při Václavě z velkoměšťanského domu za jedno pololetí 25 gr. 5 d., z malých domů 7 g. 3½ d. (z jiných dle velikosti 6 g. 3 d. neb i 2 g. 3 d) až 10 g. 2 d. Z místa pustého 4 g. 2 d.

Daňové novoty v pol. stol. XVII. pro zdanění pozemků nepřinesly městům valného zlepšení.

Za tak zv. „terezianské rektifikace v l. 1748-60 v městech domy bez pozemků ceněny dle své polohy na 5 tříd, z nichž

^{*)} Kameniček: Sněmy I. 265.

^{**)} Ceny piva v XVIII. stol. byly: r. 1772 stál máz piva 3 kr., 1783 3¼ kr.

I. platila z každého domu 16 zl. 52 $\frac{1}{2}$ kr., poslední 3 zl. Ostatní různé výnosy příjmů (z prodeje produktů, chovu dobytka, textil, výrobků, dřeva, povoznictví a p.) redukovány na lány, takže 180 zl. ročního výnosu rovnalo se 1 lánu a z těchto vyměřena daň až 60 zl. ročně. Král. městu vedle domovní třídní ještě uložena stará daň komínová a sice 40 kr. z každého komínu. Hradiště platilo 206 zl. 40 kr., ale jeho pozemky při této rektifikaci byly ušetřeny zdanění.

V době josefinské znovu daně upravovány, jak město však bylo spokojeno, vysvítá z jeho žádosti*) ve „Stížnosti měst z r. 1790“, v níž žádá, aby při ukládání příští daně buď vůbec bylo ušetřeno, neb dle uznání magistratu každému, aby daň byla snížena. Žádost tato v celém rozsahu byla zamítnuta.

Josefinský daňový a berní system byl zrušen r. 1790 pozemková daň odstraněna a zaveden system starý.

Vše zatíženo bylo procentualní daní dle odhadu. Daň r. 1791 byla proti roku předešlému snížena o něco málo a platilo se ze sta 30 zl. 27 kr. 2 d. Těto dani podrobeno i Hradiště. Výnos „lozunků“ r. 1790 činil z domů na horním rynku 95 zl. 25 g. 6 d. na dolním 105 zl. . . ., úhrnem 201 zl. 27 g. 4 d. po odečtení platů ze 16 pustých domů totiž 19 zl. 22 g. 2 d. platilo město 182 zl. 5 g. 2 d. Všechna král. města na Moravě platila dohromady (r. 1792) 3500 zl.

R. 1812 stoupla daň o $\frac{1}{3}$ a to výnos 100 zl. zatížen na 42 zl. 51 g. Městská daň komínová vzrostla na 56 kr. Před tím za válek napoleonských r. 1807 se v král. městech platilo 2 zl. 37 kr. z komínu. Asi od r. 1808 rostou daně rychle zasahující čím dále větší okruh zdrojů příjmových. Staré lozunky neplatily se tak přesně a zůstávaly často nedoplaceny, takže ještě r. 1839 platili měšťané na domech usedlí, na dluhy lozunků 48 kr. konv. m. ročně. Bezdomci platili t. zv. *schutzgeld*, který nesměl býti větší než 48 kr. Vedle toho zatíženo bylo vždy měšťanstvo ubytováním vojska. Později, když pro mužstvo vystavěna byla kasárna, města musela hraditi náklad na ubytování důstojníků, pokud ho neplatil erar nebo místní ubytovací fondy. Ještě v preliminári z r. 1839 platilo Hradiště na byty tyto 825 zl. 52 kr. k. m. a sice velkoměšťané 15 zl. 39 kr., maloměšťané 7 zl. 43 kr., bezdomci 1 zl. 34 kr.

Od r. 1848 daňový system stále se zdokonaloval a utuhoval, přibližuje se nynějšímu stavu rychlými kroky.

STATEK KRÁL. MĚSTA HRADIŠTĚ.

Rozsah zemsko-deskového statku hradištského koncem stol. XVI. se ustálil na zakoupené dědiny: Staré Město, Jarošov, Kněžpole, Včeraly, Jaborovec, Místřice, Popovice, Podolí

*) d'Elvert: Schr. XIV. S. 224.

a Mařatice. Válka třicetiletá přinesší nesmírnou zhoubu zemědělství působila svým vlivem i v Hradišti a jeho okolí. Zejména klášter velehradský velmi utrpěl zpuštěním půdy i odchodem mnoha zemědělců. Opat velehradský Jan Greifenfels z Pízenburka r. 1636 chtěje vinohrady klášterní, které, opuštěny, nenesly žádných desátků, znovu osaditi, vyhlásil, že je bez ohledu na bývalé držitele propůjčí novým na 3 leta. Jen z toho vidno, že si pomáhal, jak bylo možno. Škody na panství hradištském nebyly menší. Stav hospodářství městského po reformách hospodářských a fiskálních, státem prováděných, v druhé pol. stol. XVII. poznáváme dosti dobře z urbaře městského z r. 1678^{*)}, který při tom jest odleskem poměrů dřívějších jsa obnovením urbaře starého.

STARÉ MĚSTO.

V stol. XVII. byli tu zakoupeni 24 měšťané, kteří drželi $19\frac{1}{4}$ lánů a $42\frac{1}{2}$ podsedků. Vedle nich tu držela dva dvory a to s 1 lánem a 1 podsedkem a druhý s $\frac{1}{2}$ lánem, 2 podsedky a zahradou, majitelka panství vizovského pí. Doczi, držící také dům v Hradišti. Jesuité měli dvůr s 1 lánem bývalého primatora Jana Českého a $7\frac{1}{2}$ podsedků.

Proti smlouvě z r. 1581 tedy počet dovolených zakupů stoupl z $15\frac{3}{4}$ lánů na $19\frac{1}{4}$ a z $28\frac{1}{2}$ podsedků na $42\frac{1}{2}$. Oekonomie Hradišťanů ve St. městě tedy stoupla. Při městském dvoře „hamberku“ pěstováno hospodářství rozsáhlé, neboť tu „každoročně krav dojných 30 kusů, ovec 600 kusů ano i jalového dobytka něco chovati se může.“ Dvůr tento od starodávna náležel městu, snad od dob krále Jiřího, a měl 2 lány rolí.

Hradištsí měšťané dle oné smlouvy (1581) sice odváděli Staroměstským plat z $15\frac{3}{4}$ lánů, ale nižší a to 1 zl. z lánů. Staroměští darovali tento plat děkanu Kulíškovu a ten varhaníkům.

Město rozsah dvora Hamberku, přes staré smlouvy, stále rozšiřovalo, kupujíc nové a nové pozemky, takže r. 1678 měl již rozsah $5\frac{1}{2}$ lánů a kromě toho celou řadu menších dílů $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ lánů i podělků. Menší díly tvořily 2 lány, od Kostelana 18 půllánů a $\frac{1}{4}$, od Huštěnovic 9 půllánů a $\frac{1}{4}$, za Hamberkem 2 čtvrti, od Velehradu nade mlejnem 9 podělků, dále pole zv. „špitálky a špylov“, jednu svobodnou nivku užíval vždy král. rychtář a jednu zahradu (trávu i ovoce) p. primator.

Kromě toho všeho drželo město 4 kusy lesa, 1 kus chrástí, v němž časem černá zvěř a bažanti se zdržují, 1 vinohrad, z něhož při úrodě odváděn Staroměstšany desátek (byl jimi užíván), mlýn v poli s 2 složením na mouku a 1 na kaši (nájem 100 zl. m.) s 5 kousky pole a loučkou, malý mlýnek

^{*)} V arch. městském.

v dědině na jedno složení (nájem 30 zl.), který musí král. rychtáři a primatoru po jednom hladném bravu (vepři), jež mu dají, vykrmiti.

Staroměstské rybníky: Svárov nasazený, nade mlejnem na potěr, třetí pod polním mlýnem a konečně pod dlouhým mostem (od městské brány do St. města) bylo jezero zv. zezavica.

Městský šenkhaus ve St. městě bral pivo z města. Příjem z gruntů selských byl brán 2× ročně o Václavě a o Jiřím po 49 zl. 59 gr. 6 $\frac{1}{2}$ d. a z luk celkem 12 zl. 9 gr. 3 d. a dále 2 kopy 15 $\frac{1}{2}$ kusů slepic, o vánocích 4 zajice.

R. 1698 zavázalo se město smlouvou, že ze svých staroměstských gruntů a to 14 $\frac{3}{4}$ lánů bude platiti kontribuci.

Poměry, dříve vyličené, se v stol. XVII. zhoršily. Město bylo nuceno pevnost svoji udržovati a přirozeně nutilo své poddané k pracím opevňovacím, které i jeho vlastní měšťané museli konati. Staroměřané vedli si stížnost, že městská vrchnost nutí je „k stavbě při opevnění města, bašt, dvorů, břehů, k čemuž povinni nejsou.“ Podkomoří zemský Jan Mošovský a p. Samuel Radešínský z Radešovic rozhodli^{*)} v Hradišti spor tento ve prospěch města a Staroměřané byli k opevňovacím robotám donuceni.

Urbař z r. 1678 stanoví, že při Hamberku jsou povinni robotou jen na „svých lánech“. Tedy by byli dle smlouvy z r. 1581 povinni obdělávati jen původní 2 lány. Jinak ale stanoví urbař, že jsou zavázáni k všeliké pomoci, kde se jim poručí jeti, koňskou robotu týdně 3 dny, pěši 2 dny. V čas žně a sena děláni musí celoláník poslati 4 lidi atd. z každé $\frac{1}{4}$ jednu osobu, dokud se všechna pole nesklidí; „hoferi“ nejmeně 1 robotu týdně.

O rozsahu St. Města kol r. 1790 dovídáme se z Cerro-
niho.^{**)} Žilo tu 259 rodin o 1124 duši v 119 domech. Drželi 22 $\frac{3}{4}$ lánů. Starým kostelem farním býval tu kostelík sv. Víta. (!) R. 1890 mělo St. Město 521 domů s 3464 obyv.

JAROŠOV.

V této dědině nenalezl jsem žádného městského držitele. Město mělo tu dubový les, v němž dovolovalo sice pásti, ale dřevo vyhrazeno úplně městu. Urodil-li se žalud, mohli měšťané svůj černý dobytek tu pásti, ohlásivše se panu primatoru. U lesa byla také jedna panská louka, s níž seno sváženo do dvora Jaborovského.

Sedlákům uloženo robotovati na panském 3 dny týdně s koňmi a 2 dny pěšky. O všech svátcích, hodech a maso-

^{*)} Listina z 25. IV. 1607 v měst. arch. LII. 123.

^{**)} Cerroni: Gesch. d. St. Hr. 2 Bde, Rkp. zem. arch. v Brně II. 44-45.

pustě z panského pivovaru museli pivo bráti na své šenky. Při obnově rad zase jisté kvantum vína ze sklepa obecního koupiti. O vánocích zajíce, slepice a vejce dodati a každoročně jisté množství chmele, dle úrody.

Městu náležel tu jeden lán, jehož Jarošovská obec užívala. Cihelna jarošovská vynesla čistého zisku 70 zl. m., pálilo-li se dvakrát za rok.

Platů z Jarošova vybíralo město: 22 zl. 20 gr. z polí, 24 zl. 12 gr. z pastvisk, 5 zl. 13 gr. 5 d. z řeky, 5 zl. 16 gr. z vinohradů, 7 zl. 16 gr. 2 d. z kopanic a 3 zl. 12 gr. 6 d. výplaty za robotu. Celkem přes 69 zl. Slepíc 2 kopy, 15 $\frac{1}{2}$ kusů, vajec 3 kopy 57 kusů, o vánocích 3 zajíce.

Tato ves r. 1228 náležela klášteru Velehradskému, který ji prodal r. 1528 městu Hradišti. Koncem stol. XVIII. (r. 1790) měla 57 domů, 86 rodin, 469 duší. R. 1890 měl 157 domů.

KNĚŽPOL.

Ani v této dědině neměli měšťané svých gruntů. Město samo mělo tu les, z něhož bralo dříví k stavbě a palivu, zejména pro obecní pivovar. Časté zátopy Staré Březnice ničily tento les. Poddaní tu pásli a bylo-li dosti žaluďů i měšťané svou černou zvěř. V jezeře lesním rybolov vyhrazen byl městu.

Kněžpoli vykázány k užívání dva chrásty. Roboty na panském určena na 3 dny v týdně s koňmi a 2 dny pěší a na všeliké pojezdy museli své potahy dávatí a když se jim poručilo, na hon jíti. Pivo obecní na výroční svátky a při obnově rad 2 vědra obecního vína pro sebe zakupovati. Každoročně museli dodati 12 měřic chmele.

Platů vycházelo městu z Kněžpole: 31 zl. 22 gr. z rolí, 2 zl. 19 gr. z luk, 23 zl. 24 gr. z pastvin. Celkem 58 zl. 13 gr. Slepíc 98 kusů, vajec 13 kop a 58 kusů, zajíci 3.

R. 1790 měla 41 dům, 87 rodin, 408 duší.

VČERALY.

Při této dědině drželo město malý trávník, 1 louku velkou, s níž se 60 fur sena naseklo pro dvůr jaborovský. V Staré Březnici, která tudy teče, jsou „pěkné ryby a Páni mohou sobě hodnu regraci učiniti a nemá se pod žádným způsobem, tam kterému sedláku dopustiti lapati.“ V dědině bylo mýto pro cestu vrchní k Misticím a potom k Brodu a proto se tu vyšenkovalo na 15 beček vína. Nebylo-li ho dosti ve sklepech obecních, mohli sem i měšťané jeden po druhém víno dodávati.

Roboty měli jen 2 dny v týdně koňmi a na hon se museli dostavití. Hofeři odváděli 2 měř. chmele. Zdejší silnice potřebovala mnoho oprav.

Platu činžovního dávali: 5 zl. 26 gr. z polí, 1 zl. 14 gr. 3½ d. z kučovanin, 10 gr. z nivy. Celkem 7 zl. 20 g. 3½ d. Dále 13 slepic a odúmrtních 9. Vajec nedávají, jen v čas potřeby do kuchyně obecní.

R. 1790 měly Včeraly 9 domů, 23 rodin, 84 duší.

MISTŘICE.

Obec bere drobné dříví osykové a hrabané z lesa zv. „kuchynka“. Z druhého lesa zv. kychov (?) se bere dřevo pro pivovar obecní. V háji, když se žalud obrodí, pasou černý dobytek, což vynáší 20 zl. Dorůstající les zv. „boří“ vyhrazen městu. Les „doubравu“, kterého Mistřičtí užívali, vyklestili a ve vinohrady proměnili, z nichž mají městu odváděti desátky.

Robota určena jim i dobově od 7 hod. ráno do 6 hod. večer 3krát týdně koňská, 2 krát pěší. V čas senoseče z každého ¼ lánu má jedna osoba býti vypravena. Chmele museli odváděti 10 měř. zejména hořeří, kteří týdně 1 den robotují. Rovněž na hon měli povinnost přijíti.

O svátcích mají odebrati 2 bečky piva obecního a při obnově rad 2 vědra vína.

Za primatora p. Krivsudovského sedláci z Mistřic se vzbouřili a proti městu vytáhli, když jeden jejich sirotek proti právu byl vzat do dvora Hamberku.

Platu dávali celkem 66 zl. 2 gr., slepic 113 kusů, vajec 14 kop 54 kusy a 4 zajíce.

V letech 1406 a 1420 držel je s Javorovcem, Včeraly a Kurovicemi p. Jaroslav ze Šternberka na Veselí, který je zapsal své manželce pí. Kunce z Michalovic v 750 kopách grošů. Roku 1482 páni Mikuláš a Václav z Vojislavic na Veselí prodali je městu Hradišti, a druhou část, kterou držel p. Arnošt Kužel ze Žeravic na Kvasicích, koupilo od něho město r. 1489. Koncem stol. XVII. měly rozsah 9 lánů 23 achtelů.

Roku 1790 měly 80 domů, 130 rodin, 699 duší.

Roku 1890 měly 191 dům.

POPOVICE.

V této dědině drželo město chrásty zv. „bukovina“ a „široká“, potom lesík řečený „Janů“. Tohoto užívali sedláci. Z vinohradů při prostřední úrodě vynesl desátek 8 beček po 15 zl. tedy 120 zl. m.

Roboty, jimiž dědina byla povinna: všeliké pojezdy s potahy konatí, 3 dny jízdné a 2 dny pěší roboty a v čas pilný z každého ¼ lání 1 osoba na celý týden. Hořeří 1 den týdně. Na své šenky byli povinni pivo obecní bráti a při obnově rad 2 vědra vína. Jsou povinni chmel planý trhati a sice 10 měř. a na hony choditi.

Roční výnos z polí, luk, niv, zahrad a telat 51 zl. 6 gr. Slepice 1 kopu 41 kus, odúmrtních 1 kopu 22 kusy, vajec 6 kop 22 kusy, o vánocích 3 zajíce.

PODOLÍ.

Městu patřily 2 chrásty „obec“ a „na čtvrtňách“, dále dubový háj, městu od starodávna patřící. Podolí pro sebe má chrásti a pastviska. Z vinohradů platí desátek i plat zemní.

Jsou povinni všelikou jízdnou robotou, potom 3 dny v týdnu s potahy od 6 hod. ráno do 6 hod. večer a 2 dny pěší. V pilném čase z každého $\frac{1}{3}$ lánů jedna osoba. Rovněž musí na hon jíti. Odvádějí 10 měř. planého chmele. Hořeři robotují nejméně 1 den v týdnu. O svátcích pivo, při obnově rad vino bráti jsou povinni.

Mýto podolské se vybírá jen od těch, kteří od Kunovic neb do Kunovic jedou.

Při městském mlýně si vyhradilo město rybolov. Platu ročního z této dědiny vycházelo 30 zl. 7 gr. Slepice 1 kopu 20 kusů, odúmrtních 1 kopu 6 kusů. Vajec 9 kop 45 kusů a o vánocích 6 zajců.

Koncem stol. XVII. mělo rozsah 6 lánů 1 acht. a domů celkem 41. Roku 1890 napočetlo se 112 domů.

MAŘATICE.

Obci této patří ostrov „tunie“, kterého užívá za pastvisko. To bylo jim však odňato, když velitel pevnosti Stomm zabral ho pro fortifikaci města. Vedle toho užívaly Mařatice jiného pastviska až k řece Moravě.

V gruntech mařackých leží jedna hora vinohradní, v níž většinou „páni měšťané své vinohrady mají“, kteří neplatí ani desátků, ani platu zemního, což obě Mařatští museli platiti. Jsou povinni robotou pojízdnou, potom 3 dny v týdnu s koňmi, 2 dny pěšky, hořeři jeden den. V čas pilný z každé $\frac{1}{4}$ jedna osoba. Rovněž na hon jíti jsou povinni. Při Mařaticích mělo město zřízení mýto. Pivo a víno obecní na své šenky mají bráti a ročně 8 měř. chmele odvésti.

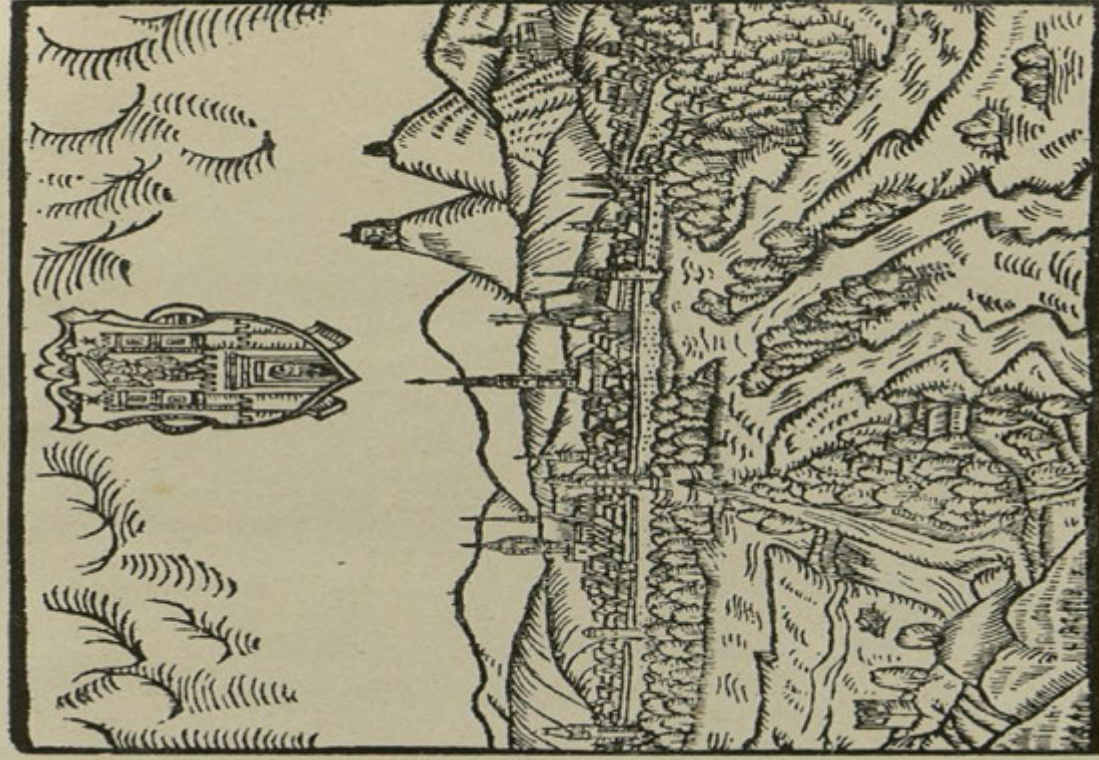
Platů ročních vycházelo 37 zl. 10 gr. 4 d., slepice 3 kopy 8 kusů, vajec 4 kopy 10 kusů a 3 zajci.

V dědině byli zakoupeni 4 měšťané hradiští. Město drželo tu poplužní dvůr, který roku 1785 byl rozdělen mezi držitele městských vinohradů. (!)

R. 1790 bylo tu 46 domů, 101 rodina, 551 duší.

JABOROVEC.

Slul také Javorovec, Javorník, Javorníček, Javornický. Při této dědině patřil městu dubový háj, do něhož poddaným vstup byl zakázán a měšťané směli tu pásti černý dobytek,

OBRAZ PRAHŮV Z KONCE STOL. XVI. DLE PRŮVY Z DŮLA PAPROCKÉHO; DŘEVĚNOU MARIČ. MČANSKÉHO.

když se žalud obrodil, za poplatek 12 denárů z kusu. Druhý háj „dolejší“ byl nad loukami. Sem patřil také malý vino-
hrádek, ležící již v gruntech místřických, velký 15 achtelů. Za úrody vynesl desátku a zemního 8 věder. Město tu drželo dvůr, při němž se chovalo 300 ovcí. Patřila k němu zahrada 2 podsedky a 4 louky. Pole obdělávati museli jaborovští. Byli tu sami podsedníci (roku 1678 jich bylo 13), kteří museli také na Staroměstsku 2 dny orati a potom i na různé pojezdy své potahy posilati.

Na svátky výroční brali půl bečky piva a při obnově svých rad půl vědra vína.

Platu vycházelo z dědiny ve 2 termínech (o Václavě a Jiřím) po 1 zl. m. 27 g., slepic 10, odúmrtních 9 kusů. Vejce odváděli jen v čas obecních hostin do kuchyně. O vác-
nocích 1 zajíce. R. 1785 byla část zdejšího poplužního dvora městem rozparcelována.

Roku 1790 měl Jaborovec 10 domů, 25 rodin, 104 duše.

K celkovému výnosu stálých ročních platů z města Hradiště a jeho dědin, který činil r. 1678 celkem 658 zl. 20 gr. $\frac{1}{2}$ d. sluší přičísti ještě platy, které rybáři při St. městě usedlí městu platili v obnosu 18 zl. 5 gr. 5 d. ročně.

Z urbaře můžeme poznati i ostatní hospodářství obecní z r. 1678. Za vlnu (ovcí se chovalo mnoho ve dvoře staro-
městském i jaborovském) prodanou stržilo se 440 zl., za pro-
dané ovce 100 zl., za prodaný dobytek rohatý 9 zl., z pro-
nájmu dojiva kravského 50 zl., ovčího 30 zl., za prodané
máslo . . . , sýr 5 zl., za obilí 86 zl., za ryby z obecních řek
a rybníků 600 zl., za žalud lesů obecních 8 zl., za dříví 20 zl.,
za mláto a zadní pivo 30 zl., za vinné kvasnice 5 zl., za
prodanou drůbež 10 zl., za vejce 5 zl., za roboty 11 zl., za
vinohradní a zahradní ovoce 8 zl.

Pivovar obecní vynesl prodejem vystaveného piva v městě
a dědinách 1127 zl. m. Vinný šenk městský 211 zl. 21 g. 3 d.
Obecní mlýny 220 zl. m. Pronájem krav vynesl 50 zl. m.,
skokovné 2 zl. m., z propůjčování stájů při šenku staroměst-
ském 25 zl. 21 g. 3 d., za všeliké mrlice 5 zl. m.

Přičteme k tomu jiné běžné příjmy, abychom o nich
měli obraz úplný: jako výnos mýta, v kunovské bráně 200 zl.,
v staroměstské 150 zl., ve St. městě 70 zl., v Misticích 30 zl.,
v Mařaticích 2 zl., v Podolí 1 zl., dále peněžitě mostné 24 zl. m.
14 gr. 3 d., šenkovné 2 zl., z prodeje dřeva 20 zl., skladně
1 zl., výnos cihelny 50 zl., z pánve pivovarní 65 zl.,
z lázni městských 6 zl., platů gruntovních 60 zl., mýtné od
Vlachů 30 zl., hoferská daňka 15 zl., z míst blanařských 25 gr.
5 den. a dostaneme celkovou sumu běžných ročních příjmů

3786 zl. m. 23 gr. $\frac{1}{2}$ den., což činí na zlaté rýnské 4417 zl. r. 53 kr. $2\frac{1}{2}$ den.

Krom obilí ze svých polí dostávalo město ještě obilí, kterým cizopanská městečka a dědiny okolní hradily svůj příspěvek na mosty silniční t. zv. mostné obilní. Ve rži platily: Hluk 43 měř., Březolupy 26 m., Babice 8 m., Kudlovice 14 m., Sušice 5 m., Písek 17 m., Kvačice 4 m., Chýlec (Chylice) 6 m. *Mostní oves* platily: Hračovice 10 m., Veletiny přes 8 m., Častkov přes 8 m., Kelníky 11 m., Zlámaný Oujezd 4 m., Doubravy 7 m., Pohořelice přes 8 m., Malenovice 16 m., Kvítkovice 14 m., Ořechové za Polešovice 13 m., Svárov přes 6 m., Bohuslavice přes 8 m.

Rybníkářství si město pečlivě hledělo, pěstujíc násady ryb. Mělo několik výnosných rybníků. První byl tak zvaný starý velký rybník, který vynesl za prodané ryby 600 zl. Druhý zvaný *svárov* mohl býti vysazen až 150 kopami ryb a vynesl pak na 2000 zl. Třetí rybník slul *špýlov*, který nebýval pravidelně vysazen. Menší rybníky byly „u polního mlýna“ a „u špitálku huštěnovských“, potom malý rybníček na potěr pod „polním mlýnem“ a druhý takový zv. „žabinec“ pod zahradou jezovitskou a konečně rybník k držení vody polnímu mlýnu.

Pastvíska mělo Hradiště velká a sice za branou kunovskou směrem ke Kunovicím (dnes zastavené) „trávníky“, za nimi až ke Kunovicím a Kostelanům táhl se obecní les a na cestě do Derfle byl obecní bor zvaný „špitálky“. Na kunovských již gruntech patřily městu kučovaniny přenechané kdysi (1546 a 1563) městu p. Janem Hynkem ze Zvole.

Celkem mělo panství městské na svých gruntech 19 celoláníků, 26 tříčtvrtiláníků, 131 pololáníků, 59 čtvrtláníků, $59\frac{1}{2}$ podsedníků a 78 hoferů. Panství mělo roku 1678 rozsah $118\frac{1}{4}$ lánů.

Jaké byly asi *ceny gruntů*, dovidáme se aspoň přibližně z městských knih hradištských, které uvádějí pozemky měšťanů hradištských, zejména vinohrady a louky i v okolí města, jako na Kunovsku, Polešovsku, Ořechovsku a jinde. Tak kol r. 1650 stál dvůr s $1\frac{1}{2}$ lánem, s nivou nad starými cihelnami, se čtvrtními honci v Mařaticích 1200 zl. m. Jedna čtvrt vinohradů tamže různě byla ceněna, dle své polohy. V „dolní hoře“ 45 zl. mor., v „prostřední hoře“ 60 zl. m., v „dlouhých vinohradech“ i s bídou 111 zl., 12 g 6 d., t. j. na rýnské 130 zl. r. Na Polešovsku v téže asi době prodány byly tři čtvrti s bídou za 90 zl. morav.

Koncem stol. XVI. (1593) oceněn byl dvůr ve St. městě s 1 lánem polí a fundem na 400 zl. Podsedeck u téhož dvora s 1 lánem polí, loukou, fundem živým i mrtvým, rovněž na 400 zl. m.

Dvory panské časem poklesly ve St. městě na robotné. Panských dvorů tu bylo dost.

Tak roku 1616 koupil tu svobodný dvůr p. Eliáš Urban Domanský z Domanína za 750 zl. m. Tamže v pol. XVII. stol. prodal p. Heřman Svábenský ze Svábenic svůj dvůr p. Křišť. Larišovi ze Lhoty. Počátkem téhož stol. prodán pi. Aleně Boryňské z Nostopěč (?) svobodný dvůr s 1½ lánem polí a luk, fundem živým i mrtvým za 730 zl. m. R. 1630 p. Tobíáš Jarský z Jar prodal tu svůj dvůr měšťanu Tob. Dukátovi za 700 zl. m. Nejvyšší cenu, ale bez výměry, našel jsem k roku 1599, kterou zaplatil primator hradištský p. Tob. Šilhavý za dvůr s roli, vinohradem, fundem živým i mrtvým 1000 zl. m.

Město Hradiště svůj zemskodeskový statek vytvořilo koupí do konce století XVI. Na samém konci XVII. století (r. 1694) se svolením císaře Leopolda I. koupilo ještě od Rudolfa Maxe Říkovského z Dobřic statek Cetechovice za 25.000 zl. r. Při statku tomto byl lom dosti slušného mramoru, z něhož vytesány jsou některé památky hradištské, jako socha P. Marie, některé oltáře, kazatelna a j. Statku toho však město neudrželo a bylo nuceno prodati ho r. 1723 Jos. Ant. z Mayerswaldu za 32.000 zl. r.

Jestli koncem stol. XVII. ještě kvetla v Hradišti řemesla, ve stol. XVIII. upadají čím dále, tím více, omezující se na nutnou spotřebu domácí a nejbližšího okolí a mezi obyvatelstvem pozorujeme stále větší sklon k zemědělství a dobytčářství. Město zřídilo si při své správě úřad hospodářský, jemuž v čele stál hejtman nebo vrchní hospodářský administrator, který podléhal ovšem vrchnímu dozoru přísežných obce, k tomu přikázaných. Vlastní správu hospodářství obecního vedl *pisář obroční*, jehož práva a povinnosti nám ukazuje instrukce při přijetí mu dávaná*) (platů dostával 50 zl. a natu-
rální deputát všeho druhu, musel vésti náležité účty o stavu sklizené úrody a v sýpkách stále ji opatrovatí, vésti přehled zaplaceného obilního, mostného a o jeho zaplacení se starati a nad dvory a pracemi polními stále bdíti.)

I jaké roztodivné poměry stihaly obecní hospodářství, dovidáme se z různých pamětí městských. Corvín**) zaznamenal takovou k r. 1546. „V sobotu před sv. Petrem v okovech *velké množství kobylek*, prve nevidaných, na noc přiletělo a před městem Hradištěm na vinohradech a ovsech se usadily, škodu znamenitou na lukách a ovsech učinily. V neděli druhého dne až do poledne ležely, množství lidu obojího pohlaví z města vyšlo a rozličným zvoněním je sháněly“. Jak ve stol. XVIII. se rozšířil v městě chov dobytka, vidíme nejlépe z častých stesků do jeho úmoru. R. 1712 radní zapověděli cechu řeznickému, aby nějaký čas hovězího dobytka neporážel, poněvadž ten „kravský mor“ v okolí řádí, takže

*) Instrukce z r. 1712 v arch. zem. v Brně, sbírka Bočkova 8096.

**) Viz B. Fišer: Hradištské paměti.

denně 7, 8 i více kusů padá. Velké úmory byly tu r. 1754 a 1773, kdy padlo v Hradišti 346 kusů, takže tu zůstalo 73 kusů jen živých. Škoda byla značná zejména proto, že město nemajíc dobytka muselo na čas své statky za 6336 zl. i svou honitbu za 60 zl. p. prelatu velehradskému zastaviti.

Při všeobecných změnách hospodářských, koncem XVIII. a poč. XIX. stol., rozpadl se statek hradištský a městu zůstaly jen dvory. Na nejvyšší rozkaz provedena abolice dvorů v Maraticích i špitalského (býv. Jesuitského) dvora ve St. Městě, z nichž zůstaly městu jen jakési dávky naturalní. Městu zbyl staroměstský Hambers sloukami, pastvisky a rolemi asi 1000 měr výsevné plochy a dvůr v Jaborovci o 114 mírách, ve vlastní správě. Z toho vytvořil se nynější velkostatek.

V století XIX. asi v letech 30tých měšťané drželi 48 jiter 1394 sáhů □ luk, 119 jiter 360 sáhů zahrad, 148 jiter 689 sáhů □ pastvisk. Dobytka chovali měšťané asi 50 koní, 122 hovězího a 250 vepřů.

Kmenové jmění Hradiště dle příjmů v 6letém průměru od 1825-30 bylo hodnoceno na 379.960 zl. v. č. a roční výnos na 3092 zl. v. č. Odhad jest nízký a dle znehodnocené měny tehdejší nesmíme posuzovati jmění dnes.

Podrobnou zprávu o stavu hospodářství hradištského v letech 30tých min. stol. zaznamenává Wolný.*) Dle něho půdy panské tu bylo: polí 547 jiter 559 sáhů □, rybníků (z větší části vysušených) 204 jitra 590 sáhů □, luk a zahrad 76 jiter 597 sáhů □, pastvisk 159 jiter 677 s., vinohradů 6 jiter 1222 s., lesů 958 j. 550 s. K tomu půdy poddanské: polí 5479 jiter 1060 s., luk a zahrad 1095 jiter 417 sáhů, pastvisk 760 jiter 1069 s., vinohradů 260 j. 1350 s., lesů 182 jiter 606 sáhů.

Půda jest tu černá, částečně bahno a písek, s písečnou neb křemenitou podložkou. Na zvýšeném terenu jest půda částečně hlinitá, ostatek písek s drobným kamením. Obilniny daří se tu dobře, v píscích výborné brambory, také luštěniny a zeleniny. Vinohrady městské dávaly sotva 15 sudů prostředního vína. Ovocnářství panské i poddanské bylo tu znamenité, pěstujíc obyčejné druhy ovoce. Les má 2 revíry, jarošovský a podolský a roste v něm dub, bílý buk a borovice. Svou honitbu i polní hospodářství pronajímá. Poddaní chovali tehdy 680 koní, 825 hovězího, 140 ovcí.

Při úpravě břemen pozemkových vyřízeny byly různé sporné záležitosti městské. Jarošov a Kněžpol měly právo pastvy na pozemku zv. „blaně“. Město vzalo si tu z dílu jarošovského 36 jiter, z dílu kněžpolského 13 jiter a ostatek pastvin přenechalo oběma obcím v plný majetek.

Dlouhý byl spor s panstvím napajedelským, stran odvedení potoka Burany u Topolné. Město zřídilo odpadní kanal

*) Marggrafschaft Mähren. Hradiště.

bařinou kněžpolského lesa až k hlavnímu kanálu, začez napajedelský hr. B. ze Stockau postoupil městu 5 jiter 600 s. topolenského lesa i s dřevem.

To by byl asi přehled obecního hospodářství města Hradiště.

DĚLENÍ OBECNÍCH POZEMKŮ MEZI MĚŠTANY A VZNIK SINGULÁRNÍHO JMĚNÍ.

Není nezajímavo sledovati, jak měšťanstvo, kdy jen mohlo, rozdělovalo mezi sebe obecní pozemky. Obvyčejně přivtělovány dily těchto bývalých pozemků obecních k jednotlivým domům neoddělitelně. Jiné kusy, které bylo těžko rozdělití, užívali společně. Tak vznikla podivná instituce singularistů a jich jmění.

Nejstarší zprávu o dělení obecních pozemků našel jsem u Corvina^{*)} k r. 1720. „Dne 6. července stalo se rozměření travníků, od kteréhož k jednomu každému domu šenkovnímu přišlo na šir 5 sáhů a na dél 134 sáhy a na malé domky polovic a to již při každém domě zůstati má jako loučka. Ostatek travniku zůstává k pasení dobytka.“

R. 1729 velká část obecního lesa byla vykácena a každému domu přikázán určitý díl. Tak vznikl nynější ovocný sad zv. „štěpnice“. Tu byl dříve les téměř k městu sahající a k hraničnímu dubu panství ostrožského. Urbař z r. 1678 označuje ještě určitě tuto hranici. Jak se stalo, že velká část lesa dostala se panství ostrožskému, takže tu zbyla jen ona zmíněná část r. 1723 měšťanům rozdělená a část lesa ve výměře 28 jiter 1391 sáhů, nyní louka „stonky“ zvaná, nelze dobře zjistiti, ač ještě r. 1700 ve sporu měšťanstva s radou čteme, že městu náležel a že onomu tu dovoleno bráti travu a divoké ovoce a kupovati dřevo na opravu domů. Špatně se tu hospodářilo s obecním majetkem, což nejlépe na dělení pozemků mezi měšťanstvo vidíme.

Další dělení bylo r. 1736., kdy velká část pastviska u Kunovic proměněna byla v louky a každému domu přikázána část. Velkoměšťané dostali díl 30 sáhů, zdělí i šíři, maloměšťané poloviční.

R. 1754 městský les, mezi t. zv. direktorskou loukou a kunovským lesem, vysekán, část dřeva rozdána měšťanům, ostatního užito na stavbu mlýna a opravu otevřeného kanálu městského. Pro tento svévolný čin přece jen nadřízené úřady zakročily a úřad podkomořský dekretem 21. VII. 1755 město potrestal. Purkmistr Kašpar Pogliés suspendován z úřadu a

^{*)} Annales, Pamět. 180. Zem. arch. v Brně, Corvin II. 100. Viz B. Fišer: Paměti Hradištěké.

celému magistrátu udělena důtka s pohrožením, bude-li se co podobného opakovati, že magistrat bude zrušen a měšťané potrestáni vězením na Špilberku. Z vykáceného lesa utvořena louka zv. „stonky“, kterou po této pohružce neodvázili se měšťané mezi sebe rozdělit.

R. 1783 získalo měšťanstvo po zrušení hradeb a fortifikací především pozemky hradební těsně u svých domů a louky zv. tunie a tenice byly mu rozprodány.

Brzy potom r. 1785 rozdělilo město celý poplužní dvůr v Mařaticích mezi městské majitele vinohradů.

Další dělení provedeno r. 1851, kdy pastvisko „stonky“, po obou stranách kunovské silnice, ve výměře 105 jiter 653 sáhů bylo rozděleno tak, že velkoměšťané dostali po dílu 1306 sáhů, maloměšťané 653 sáhů, farní beneficium 2 podíly velkoměšťanské a část ještě zůstala obci. Část tohoto pozemku kol střelnice jest singularním majetkem. Druhá část jeho byla získána od singularistů výměnou a zřídil se na ní park. R. 1862 stonky, které r. 1754 městu zůstaly ve výměře 28 jiter 1391 sáhů, získali singularisté výměnou za menší své díly těsně u města, které je potřebovalo k svému rozšíření, zejména nynější dobytčí trhovisko, zahradu býv. kraj. úřadu a svobodné louky „špitalka a bubalov“ u rybáren.

R. 1863 po zrušení břemen pozemkových dostali singularisté z Kuliškovy nadace druhou část pastviska zv. rybník, na pravo od cesty mařatské, ve výměře 5 jiter, která byla spojena s pozemkem u střelnice. Sloužila jim za pastvisko a za cvičiště místní posádce.

Dále děleno 9. října 1867. Hradiště mělo do r. 1864 u Huštěnovic rybník zv. „svárov“, který býval nasazován kapry. Odtud až k cestě huštěnovské bylo pastvisko zv. Olší, kterého s vyschlou částí rybníka směli užívatí Huštěnovští. Smlouvou s těmito (20. října 1864.) část toho pozemku ve výměře 58 jiter nechalo si město výhradně pro sebe a ostatek přenechalo Huštěnovským v úplný majetek. Část svého pozemku prodalo singularistům za 2000 zl. r. č., ale na jich žádost obecní výbor r. 1865 zřekl se té sumy a pozemek byl rozdělen na 94 velkoměšťanské a 55 maloměšťanských podílů po 980 s. a 490 s. 9 jiter „Olší“ zůstalo společno a pronajímalo se.

R. 1851. prodali singularisté městu dům č. 33 za 6000 zl. r. č.

To jest asi obraz onoho zvláštního hospodářství s obecním majetkem, který stále a stále měšťany byl rozdělován.

MĚSTSKÝ PIVOVAR.

Město vařilo pivo pro svou potřebu deputátní i na prodej ve svých dědinách a krémách. Mělo z toho značný příjem a bedlivě dbalo svých práv, zejména když výsadou Sigmundovou, mohlo rušení práva svého hájiti i moci.

Právo mlékové bylo často příčinou sporů, s klášteřem velehradským, když král Wladislaw rozšířil právo toto (r. 1503) i na statky klášteřa velehradského. Tento byl tím poškozen a jednoduše právo ono rušil. Došlo ke sporu, v němž klášteřu (r. 1546) zapovězen byl výčep piva a vina na míli kolem Hradistě. Tím nebyl spor trvale ukončen, neboť brzy (r. 1577) dochází k novému porovnání, jímž klášteř povolil městu čepovati pivo i v dědinách klášteřních Traplicích, Kostelanech a Huštěnovicích, ale město povolilo zase klášteřu na Velehradě pivo si vařiti a do dědin klášteřních rozvážeti.

Kde původně město pivo svoje vařilo, nelze dobře zjistiti, ale ve smlouvě s klášteřem velehradským (z 2. února 1482) činí se zmínka o platu gruntovním ze starých sladoven, kdesi poblíž Moravy u St. Města. Urbař z r. 1678 zmiňuje se o tom, že staré sladovny byly dříve, než se přestěhovaly do nového pivovaru (r. 1628) v komplexu budov kol radnice, patrně někde ve dvoře radnice. Nový pivovar se sladovnou získalo město r. 1628 koupí po rebellantu hradistšském od fisku císařského za 2000 zl. (Bývalý starý pivovar v nyn. ul. Pivovarské čís. 16.) Tento pivovar vařil pro město i pro měšťany. Pro tyto vždy 2 várky a třetí pro město, vždy po 24 sudech. Výnos prodaného piva v šencích a krémách v městě i po dědinách byl r. 1678, 1127 zl. m.

Pivovar tento přešel později do rukou měšťanstva docela a magistrát zřídil si nový pivovar v Jarošově, smlouvou z 25. září 1688 dovolil měšťanům pivo z jeho pivovaru prodávati nejen v městě, nýbrž i v St. Městě a Mařaticích, v šencích, které by si tu sami zřídili. Ovšem město ze svého pivovaru jarošovského vystavovalo pivo v obou těchto dědinách, stejně jako v ostatních svého panství.

V této věci vznikl později spor mezi magistrátem, rychtářem král. a měšťany (79 gravamina z r. 1705^{*)}, v němž magistrát podržel vrch. Město vydržovalo si sládka, který podle instrukce^{**)} při přijímání mu davané, byl povinen nejprve složit kauci 150 zl. k úhradě škod, které by snad jeho neschopností vznikly. Uložena mu předně řádná výroba sladu, dále, aby „pivo dobré, hodné a podle hamu vařil a ve špilce dobýval a vypracoval, do beček octovitých ho nenalival, nýbrž je čistotně vymejvati dal. Při várkách mají dozor míti k tomu nařízení páni z obce neb páni nákladníci. Stále má bdíti, aby v městě nebyl nedostatek piva a proto má šenky městské visitirovati a včas vařiti, aby pivo dobré a vystálé bylo. Kvasnice zdejšími pekařům má prodávati, aby tito se nevymlouvali, že město chlebem a žemličkami opatřiti nemohou.“ Ročního platu dostával sládek 50 zl. a při každé várce dle starodávného obyčeje oběd a to šrůtku obyčejnou.

*) Rozhodnutí o nich v arch. měst.

**) Instrukce z r. 1727 v zem. arch. v Brně, sbírka Bočkova č. 8101.

Pivovar Jarošovský zůstal v držení obce dlouho do nové doby, až r. 1863 byl prodán za 13.000 zl. Šalamon. Braunovi.

Měšťanstvo vystavělo potom nový moderní pivovar s přílehlou budovou (v l. 1879-87)

TRHY A OBCHOD.

Důležitým zdrojem výdělků, jak města, tak i jeho obyvatelů byl obchod, jehož zvelebení a usnadnění bylo stálou péčí správy městské, která ucházela se u panovníků o různé výsady, kterých se jí také poněmáhle dostávalo. Pro obchod bylo důležité udržovati cesty v okolí Hradiště v dobrém stavu. O tom dále vypravuji. Pro obchod hradištský důležité bylo vytvoření celního obvodu městského, kterým v těchto končinách musel obchod jíti, v němž vybíralo si město svá cla a mýta. Druhým důležitým činitelem byly výroční trhy, jichž se Hradišti dostalo, výsadami, slušný počet. Tyto byly a jsou vlastně dodnes velmi důležitým činitelem obchodu hradištského, jemuž se dostává tak častého přílivu peněz i zboží z venkova.

Přehlížíme-li historický vývoj trhů hradištských, jest nám stálý vzestup jich nápadný a pozorujeme, jak město ostražitě a bděle oň pečovalo.

Hradiště bylo založeno mezi 2 trhovými dědinami Kunovicemi a Velehradem (= St. Městem), které měly své trhovédny a řády již ustálené. Hradiště svým vznikem trhy tyto rázem zničilo, neboť zakládací listina překládá 2 trhy týdenní z obou dědin do Hradiště. Význam obou trhovisek klesá tím spíše, že hospodářský význam města pro kraj rychle stoupá. Druhá listina městu vydaná r. 1258*) povoluje městu prvý trh výroční po sv. Michalu, čtrnáctidenní, těch zvyklostí, jako v jiných městech. Všichni, kdo na tento trh pojedou, jeho se zúčastní a z něho se vracejí, jsou osvobozeni od všeho mýta. Aby návštěva trhu hradištského byla zajištěna, stanoví tato listina přeložení veřejné cesty, která tu přes Kunovice jde do města či pevnosti Hradiště, takže jim všichni se ubíratí jsou nuceni a jemu vyhnouti se nesmí. Zároveň nařízeno, aby na míli kol města žádná krčma nebyla a dokonce se dovoluje městu raziti vlastní minci. Zda-li této výhody město použilo, nelze zjistiti. Patrně nikoli.

Trh města jest čím dále živějším a vynucuje si stanovení tržních pravidel, pro něž si Hradišťané jdou zase do Brna. V opise starého privilegia brněnského Hradišti půjčeného (z 9. III. 1352) najdeme první pravidla tržní, která se stala základem trhového práva v městě.

*) C. D. M., III., 256.

Stanovi se tu o *prodeji*, že žádný překupník jakéhokoli zboží, zvěřiny, masa a j. každý den, ale vzláště o trhu nesmí kupovati, dokud rozvinutý prapor obecní se nesloží. Dále se dbá toho, aby cena zboží, jeho míry a váhy, městem stanovené, přesně byly dodržovány, jinak se zboží zabaví neb uloží peněžitě pokuty. K zachování všech pravidel tržních stanovení „přísežní obce“ na kontrolu, která se ovšem provádí i nad výrobky řemeslníků městských. Suroviny prodávati na trhu bylo volno všem domácím i cizím trhovníkům. K prodeji vykázána byla určitá místa, za něž se obci platilo *tržné*, dle vzácnosti předmětu neb i dle bohatství prodávajícího, které určeno bývalo městem nebo ku kterému se pod přísahou kupci doznali. Výnos tržného nezůstal původně obci, neboť z trhů týdenních se odvádělo jednak klášteru velehradskému (z trhu staroměstského), jednak komoře královské (z býv. trhu kunovického).

Trh dobytka byl volný řezníkům i měšťanům a rušení cen i kupu, bylo oněm přísně zakázáno.

Práva, která si měšťané sami dali (27. I. 1360) obsahují rovněž některá ustanovení tržní, jako čl. 17 zakazuje tomu, kdo prodává ve velkém, také prodávati v malém.

Čl. 27 nařizuje obilí prodávati na váhu.

Čl. 30. aby kramáři na vykázaném místě stáli.

Čl. 31. opakuje ustanovení brněnské o znamení praporem pro překupníky.

Čl. 33. dovoluje o trhu víno draže čepovati, ovšem za poplatek obci.

Na těchto základních pravidlech vyvinulo se pozdější trhové právo městské.

Další rozvoj trhu hradištského nastal výsadami nově udělovanými. Důležitou v té věci jest listina markrabí Jana^{*)} (Uher. Brod 1. října 1363), kterou poskytnuta měšťanům znamenitá úleva obchodní tím, že zbavení byli povinnosti platiti cla i mýta na všech cestách po Moravě i Čechách a cesta z Uher a do nich dovolena jen přes Hradiště, kde obchod tento měl býti soustředěn. Povolněním 2 trhů výročních, 3 týdny po vzkršení Páně a o sv. Martině s týmiž právy jako o trhu Michalském znovu rozšířena možnost trhovní.

Důležitým artiklem obchodním v tomto kraji bývala sůl. Klášter velehradský měl velmi staré právo voziti sůl z Bochnie. S touto soli haličskou vyvinul se rozsáhlý obchod. Nemohl-li tento z jakýchkoli příčin býti veden, vznikaly přirozeně nemalé obtíže. Zásoba soli pro pevnost, jakou Hradiště bylo, která každou chvíli mohla býti obležena, musela stále býti udržována, zejména v dobách válečných. Proto král Sigmund lucem-

^{*)} C. D. M. IX., 242.

burský dal městu výsadu*) (v Prešpurku, 1. VIII. 1429), již se nařizuje, aby všechna sůl, která kol města bude vezena, byla po 3 dny k prodeji v Hradišti vyložena, pak teprve kupec neb vozká může s ní dále jeti. Každý náklad soli kol města ve vzdálenosti 1 míle jedoucí musel do města, kde byl také vyclen. Ungelt č. clo ze soli stanoveno za velký kus $\frac{1}{2}$ groše pražského, za malý 1 halíř, který mohlo město od kupců i kupujících vybírat na opevnění města a opravu mostů.

Později vozila se sůl na Moravu z Haliče i z Rakous a to úřady zeměpanskými. V městech zřizovány sklady soli, odkudž se rozprodávala. V Hradišti byl takový sklad při staré radnici, teprve v stol. XVIII. klášter velehradský zřídil nové velké skladiště při svém domě opatovském („u Slunce“).

Reformy hospodářské v stol. XVII. hleděly osamostatniti zemi od cizí soli polské a do Moravy se měla voziti jen sůl rakouská. Poněvadž doprava do severní Moravy způsobovala obtíže, vymohli si židé (Marx a Munk), za poplatek rentovnímu úřadu, dovážeti sůl i z Polska. Z toho vznikly zmatky, jichž využilo Hradiště a vozilo také sůl polskou, stíháno jsouc za to úřadem rentmistrovským.“) Stát zřídil potom fiskální sklady soli v důležitějších městech moravských r. 1657, mezi nimi i v Hradišti. Správce těchto skladů podřídil rentmistroví.““) Malá prostička soli stála v této době 27 kr.

Trh hradištský byl zveleben výsadou krále Ladislava †) (Videň, 25. VI. 1456) na nový čtrnáctidenní trh výroční kol sv. Markěty se všemi výhodami trhům hradištským propůjčenými.

Pro obchod důležitým byl dobrý stav silnic a mostů, který hledělo město udržovati. To spojeno bylo v okolí Hradiště se značnými obtížemi, neboť zátopy řeky Moravy působily tu časté a velké škody. Náklad byl proto značný a Hradiště, jako jiná města, vybíralo ungelt, tržné, mostné a vymáhalo od zeměpánů výsady mýta, které do zemských desk si dalo zapisovati. Stavové vyšší braly výsady tyto často v pochybnost a rušily je, ale Hradiště svou výsadu mýtní dovedlo udržeti i tehdy, když všude jinde byly rušeny.

První mýtní výsadu poskytl městu král Jiří z Poděbrad a to na půl míle v jeho okolí. Jeho nástupce Wladislaw roku 1472 ††) rozšířil toto právo na celou 1 míli z obchodních předmětů, vozů a ostatních věcí. A znovu týž král rozšířil toto právo r. 1503 o novou $\frac{1}{2}$ míli i na statky kláštera velehradského.†††) Tím dáno městu do rukou důležité právo a zdroj příjmů k úpravě

*) Městský archiv, č. XVIII., 48.

**) Kameníček: Sněmy, I., 287.

***) Rezek: Dějiny, I., 300. II., 211.

†) Městský archiv č. XIII., 36.

††) Praha, 31. III. 1472, měst. arch. XXIII. 61.

†††) Budín, 26. I. 1503, měst. arch. XXXII. 84.

cest a mostů. Kolik asi vynášely mýtní poplatky, dovidáme se v době mnohem pozdější v urbaři z r. 1678. Celkem toho roku vyneslo 503 zl. K tomu ještě nutno přičísti různé příspěvky okolních vrchností na mosty. Obnos ovšem nebyl stálý a závisel na frekvenci obchodní i stavu cest.

Král Jiří zvelebil i jinak trh hradištský^{*)} „zvláštní milosti“, aby každou středu na trhu týdenním dle zvyku v ostatních městech, maso svobodně kupovati a prodávati se mohlo, s výhradou, že rada městská s trhem masa volně může nakládati dle prospěchu obce.

Také král Wladislav, vděče se městu za stálou jeho věrnost, rozmnožil městu počet trhů povolením^{**)} nového 8denního trhu výročního o středě před masopustem, který později králem Ferdinandem I. r. 1533 byl přeložen na neděli devitník.

Nástupce Wladislavův, syn jeho Ludvík II. maje v dobré paměti služby, městem otci prokázané, potvrdil milové právo mýta a dovolil městu, aby v Bílovicích vydržovalo si svého mýtného, který měl mýto vybírat i nedovoliti, by obvod městský byl objížděn.

Milové mýtní právo Hradiště bývalo často sousedy poškozoováno, zejména klášteřem velehradským, který jsa městu blízko, při všech svých podnicích na překážku práva tohoto narážel. To bylo příčinou častých a dlouhých sporů. Král Ferdinand I. však slavně potvrdil právo města Hradiště^{***)}. Zakázal klášteři vystavovati svoje pivo ve svých dědinách 1 míli od města vzdálených, prodej soli a vlny tamže, zřizování nových krčem vinných a dovolil jen v starých krčmách klášterních prodej vína. Právo města zdálo se nyní utvrzeno na vždy, neboť na rozkaz krále bylo zapsáno i do zemských desk. Ale ani to nepomohlo a klášter rušil právo dále, takže spor se vlekl do nekonečna. Město na konec raději, proti dobrému právu svému, povolilo a pro dobrou vůli sousedskou uzavřelo s opatem Jak. Bílským z Bělé smlouvu r. 1577†), kterou povolilo klášteři na Velehradě pivo vařiti a do vsí klášterních prodávati, vyjímaje Huštěnovice, Kostelany a Traplice, které městu vyhrazeny. Smlouvu potvrdil oběma stranám císař Rudolf II. téhož roku a spor tím odklizen.

Podobného porušení práva svého milového doznalo Hradiště v Kunovicích, kde p. Václav Zvolský ze Zvole dal vybirati mýto. Za to pohnán městem před soud a pan podkomoří zemský Přemek z Víckova odsoudil ho v Olomouci k pokutě 25 kop grošů českých,††) když město prokázalo, že on jen

*) Praha, 24. VI. 1463, měst. arch. XVI. 43.

**) Budín, 30. VII. 1514, měst. arch. XXXIII. 88.

***) 3. I. 1547, měst. arch. XL. 103.

†) 18. VI. měst. arch. XLV. 155.

††) 4. VII. 1557 měst. arch. XI. III. 108.

mostné z velkého vozu 4 peníze, z malého 2 peníze vybíratí smí a ne jak on činil, dávaje vybíratí mýto z koní, volů a vlna.

Zatím rozvinul se jiný spor mezi městy král. a vyššími stavy o práva tržní. Obyčejné trhy konaly se na obilí a plodiny polní, vlnu a dobytek. Každý měl volno zboží na trh přivážeti. Trhy výroční spíše byly pro výrobky řemeslné. Dle starého zvyku místní měšťané měli právo předkupní, totiž mohli kupovati, dokud byl vztýčen obecní prapor. Potom teprve uvolněn trh překupníkům. Tohoto práva znenáhla počalo užívati město i vůči nákupníkům přespolečným. Pro místní obyvatelstvo bylo to s výhodou, neboť pohodlně bez přehánění mohlo nakupovati, ale nepohodlným stalo se to cizím lidem. Šlechta, ze svých venkovských sídel na výroční trhy dojíždějící, těžce to nesla a bránila tomu. Došlo ke sporu, který skončil smlouvou mezi stavy a městy v Olomouci r. 1573, kterou císař Maxmilian II. r. 1576 (Videň 8. I.) potvrdil. Měštům a mezi nimi Hradišti, dáno právo vztyčovati korouhev a sice na dobu od 7.—9. hodiny ranní, což císař Maxmilian pozměnil na 2 hodiny po východu slunce.

Na trzích městských bývalo hlučno a veselo, neboť mnoho lidu okolního i z daleka se tu sjíždělo a ze všech vrstev společenských. Místní šenkýři, jichž bývalo v Hradišti od jakživa dosti, dovedli toho užití. Hospody byly přeplněny, všude hluk, křik, smích a zpěv, plno her a hádek, které nekončivaly vždy smíchem. Mnoho neřestí a neplech o trzích způsobovaly „lehké ženky“, kterým policejní nařízení sněmovní z r. 1650 přístupu na trhy výroční zapovídala.)

Trhů zúčastnili se i cizinci, přinášejíce své zboží na trhy domácí. Byli to zejména Vlaši, jimž se říkalo „šoti“. Hradiště od nich vybíralo mýto, jehož výnos v urbari z r. 1678 znamená v 30 zl.

Nového zlepšení hmotných poměrů po těžkých dobách války 30leté poskytl Hradišťanům císař Ferdinand III. (25. III. 1642), tedy ještě před koncem války, propůjčiv 96 velkoměšťanským domům výše zmíněné právo páliti a čepovati kořalku a později dal jim nové privilegium**) na výroční trh v pondělí po nanebevzetí P. M. a nový týdenní trh v každé pondělí na koňský a hovězí i všeliký jiný menší dobytek „dokudby v svatém římském, samospasitelném náboženství katolickém a v povinné věrnosti setrvali.“ Týdenní trh pondělní se však jaksi nedařil, nebo vzat byl v pochybnost, protože Hradišťané žádali o znovupotvrzení výročního trhu po N. P. M. i pondělního trhu dobytčího. Prosbě této vyhověl císař Karel VI. zvláštním listem,***) kterým řada privilegií

*) Více o trzích viz Rezkovy Dějiny Č. a M.

**) Videň, 13. II. 1651 měst. arch. č. 131.

***) Videň, 28. XII. 1722 měst. arch. č. 138.

tržních byla ukončena a také počet trhů výročních vyvrcholen. Sláva trhů těchto znenáhla zanikala a s ní i dlouhotrvající trhy nejen poklesem blahobytu a řemesla hradištského, ale také pro bídný stav hospodářský v celém kraji hradištském. Pro obchodní poměry v Hradišti jest charakteristickým list cís. Marie Terezie*) vydaný na žádost 4 obchodníků sukrem a hedvábím, v němž se praví, že pro tak malé město by stačil obchod toho druhu jediný. Ustanovuje se proto, aby žádný jiný obchod podobného druhu se tu nezřizoval a jen ty 4 zde zůstaly a k nim 2 obchody sukrem, které hedvábí a ostatní krátké zboží prodávali nesmí.

Počátkem stol. XIX. jest stav kraje bídný a zpráva krajského úřadu hradištského zem. guberniu (z 12. IV. 1831) vysvětluje značné zmenšení výnosu daní tím, že 1.) Kraj nemá žádné industrie, není továren a jen málo rukodílen. Města jsou slabě zalidněna a obyvatelé zabývají se více zemědělstvím. Kraj — jediný v zemi — nemá státní silnice. 2.) Proto poddaní nemají vedlejších výdělků dodáváním potahů do továren, tkaním vlny a lnu a p. 3.) Nemá možnost vývozu svých produktů a musí je sám spotřebovat. 4. Kraj nemaje pevné silnice na jaře a na podzim pro nedostatek kamene, má bezedné cesty a nemůže na sousední trhy. 5.) Na horských panstvích se lid sotva užívá. 6.) Hospodářství jsou zatížena, majitelé indolentní a více než jinde oddáni pití.

Takové, ale i jiné, příčiny způsobily pokles obchodu a trhu hradištského, takže počátkem stol. XIX. prodávaly se tu jen přebytky ovoce a sena. Ještě poněkud větší význam zachovaly si trhy dobytčí, zejména před trhy výročními. Na tak zv. předtržích prodávala se také vlna a len.

Staré, slavné výroční trhy hradištské zachovaly se sice počtem, ale ne významem. Nápadně hojný počet výročních trhů v Hradišti, do dnes se udrževší, má tedy historický původ právě vyličený. I dnes, zejména o některých tržích výročních sjíždí se zde mnoho trhovců a zase trhy dobytčí mají velký rozsah. Pro četné domácí kupce a hospody hradištské tento občasný přívál cizinců má význam značný.

*) Sbírka Bočkova zem. arch. v Brně.

OBYVATELSTVO MĚSTA HRADIŠTĚ.

NÁRODNOSTNÍ POMĚRY.

První osadníci do města nově založeného převedení a tu usazení, byli ze sousední trhové vesnice Velehradu (St. města) a z Kunovic. Tito obojí byli původu českého. Město však dostalo svůj vzor v Brně, sem se utíkalo se svými těžkostmi a odtud přihnál se do města proud německých řemeslníků, kteří i odjinud sem byli lákáni. Některé starší památky hradišské vykazují ve správě obce jména německá. Jako listina sporu o lom v Mařaticích má jména konšelů Aygel, Lettenhosel, Ulfingus, Hirso Spervogel, Henslinus. Listina z r. 1409 jmenuje měšťana Ulla. Klášter velehradský r. 1441 koupil tu dům od jakéhosi Paiermana. Němci tu tedy byli záhy a jsouce řemeslníky, stali se vrstvou vyšší, která ovládla město, jako všude. Jak dlouho se jich německví udržovalo a jaký mělo ráz, o tom nelze ničeho říci. Za Jiřího z Poděbrad bylo město asi uvědoměle české, neboť se přidrželo hned od počátku tohoto krále na rozdíl od jiných německých měst moravských. Snášelo dlouhé utrpení válečné a přece při něm setrvalo. Z toho lze usuzovati, že město bylo ryze české. Tento svůj ráz zachovalo si až do doby nejnovější, kdy na čas uměle udržováno jako město německé.

Hradiště brzo po svém založení, obdařováno četnými výsadami, rychle se zmáhalo a lákalo nové a nové přistěhovalce. Příliv dál se nejvíce z blízkého okolí a byl český, vyjímaje židy, kteří zachovávajíce svou víru i národnost utvořili v Hradišti své ghetto v nyn. ulici Františkánské, která dlouho po nich zvána Židovskou. Po jich trvalém odstranění (8. II. 1514) živel slovanský nebyl tu již ničím rušen. Přícházeli sem sice cizinci obchodníci vlastí a němečtí, zejména z Vídně, usazovali se tu, ale v českém živlu úplně mizeli. Příliv vláckých a německých kupců jest silný zejména v stol. XVII. kdy český živel byl zeslaben hospodářsky a proto přistěhovalci dosti dlouho udržují svou národnost získávajíce účastenství při správě městské a ve veřejném životě. V této době i v následujícím stol. XVIII. četné státní úřady krajské a posádka císařská posilují německý živel společensky. Slavík (Morava a její obvody ve Slezsku... str. 166) správně uvádí, že množství cizích kupců a řemeslníků po r. 1680 domohlo se třetinové účasti v radě, jejíž jednání bylo však české až do r. 1730, kdy měšťané přijímání po německu, asi vlivem styků s úřady státními, zejména dozorcím městským úřadem podkomořským,

jemuž dopisovala městská rada po r. 1700 výhradně německy. Tím ovšem nebyl dotčen český ráz města, jemuž i přistěhovalci cizinci se záhy přizpůsobovali. Výmluvným svědkem tu jsou městské knihy purkrechtní, které přece jsou věrným obrazem života v městě. V těch r. 1699 se objevuje první zápis domu německy, ale dědicům již se zase zapisuje česky. To se opakuje dlouho do konce stol. XVIII. Zakoupí-li si tu cizinec dům, zapisuje si ho do knih německy, ale jeho děti již česky. Teprve Normalschule vychovává k němčině, ale nepřetvořuje národní společnosti. Němčina jen pomalu stává se modou lepší společnosti měšťanské, jejíž jádro zůstává české. Takoví, německy špatně mluvící, Češi tvoří na venek ono němectví, které přechází do stol. XIX., kdy se teprve upevňuje a zpětným českým výbojem zatvrzuje.

Pro němectví v Hradišti na počátku stol. XVIII. jest příznačný 3. článek ve stížnosti měšťanstva proti městské radě (protokol z 4. III. 1717) „že zde rok od roku není ani slyšeti o německém kázání, ač tu $\frac{1}{3}$ i více lidí jest německých“. Přijímání měšťanů po r. 1730, německy, není výhradně a hodně by se jich vysvětlilo tím, že to byli opravdoví Němci.

Úřady doby Josefínské jsou německými a ty provádějí vlastní germanisaci, neboť jich působením přenáší se němčina do veřejného i soukromého života měšťanstva. Tak město svou reprezentaci má náter německý až do let 70. stol. XIX. Výboj češství byl tu ovšem dříve, ale do úředních aktů hradištských proniklo až v této době, kdy jeden z nejzasloužilejších burcovatelů českého života v Hradišti, vlastenec nad jiné zasněžený a obětavý p. Antonín Soják, první zapisuje dům svůj v Královské ul. do gruntovních knih zase po česku.

Jak příliv cizinců na národnostní poměry v Hradišti působil, vidíme nejlépe z toho, že v letech 1684—1758 z 47 nově přijatých měšťanů polovina byla Němci neb Vlachy. Příliv tento tak roste, že do 1843 sotva $\frac{1}{3}$ nových měšťanů jsou Češi. Tak vypadaly vrchní vrstvy obyvatelstva hradištského, lid byl tu českým a byl pevným podkladem zpětného výboje. Postup při úředních sčítáních byl následující. R. 1880 přihlásila se přes $\frac{1}{2}$ obyvatelstva k německé obcovací řeči. Čechů napočteno 48% ale za deset let na to r. 1899 bylo tu již 70% Čechů a sotva 30% ostatních, kteří kromě toho od r. 1848 posilováni byli německy vystupujícím živlem židovským.

Roku 1900 z celkového počtu obyvatelstva 5146 (v tom 332 vojáků) přihlásilo se k německé obcovací řeči 937 (v tom 104 vojáci) lidí, z nichž bylo 514 židů. R. 1910 z 5174 všech lidí přihlásilo se k německé řeči 369 lidí, vedle nich přihlásilo se tu k své mateřské řeči 5 Rusínů a 1 Srbochorvat.

R. 1921 při prvním sčítání Č. S. R. z 5683 obyv. přihlásilo se k české národnosti 5106, k německé jenom 166, k židovské 313, k polské 6, francouzské jeden.

POČET OBYVATELSTVA A JEHO POHYB.*)

Nejstarší zpráva, kterou jsem o počtu obyvatelstva ve svých pramenech nalezl, jest z roku 1669. kdy město mělo 180 domů a celkem 1500 obyvatelů. To jsou přibližně tytéž asi poměry jako r. 1600. kdy město mělo stejný počet domů, ale obyvatelů mohlo v této době, před válkou třicetiletou, býti více. Válka, stěhování z důvodů náboženských, mory a požáry způsobily do konce stol. XVIII. značný pokles, takže r. 1772 mělo Hradiště jen 1286 obyvatelů, tedy méně než mnohá okolní města menšího významu. Pro srovnání lze uvést téhož roku počet obyvatelů v Bzenci 1836, Uher. Brodu 1602, v Napajedlech 2130, Kunovicích 2248, Starém Městě 1147. Pro dobu brzy následující (r. 1787.) uvádí Schwoy v Hradišti 1572 duší, ale to se mi nezdá spolehlivým.

Stálý příliv cizinců rozmnožuje počet obyvatelstva (Němci, Vlaši), takže za následujících padesát let (1838) žije tu v 197 domech (i s rybárny) celkem 1913 lidí (926 mužů, 987 žen). Do počtu jsou čítáni i 4, občasné tu se zdržující, židé.

R. 1850 žije v Hradišti v 204 domech 1964 obyvatelů.

R. 1857 " " " " 208 " 2719 "

R. 1867 " " " " 214 " 3100 "

Druhá státní konskripce r. 1869 napočítala v Hradišti (i s rybárny) 214 domů s 3100 obyvatelů (z nich 1496 mužů, 1604 žen, 342 židů.)

Následující desetiletá sčítání obyvatelstva vykazují stálý, třeba ne velký vzestup počtu lidí i domů.

R. 1880 bylo tu (i s rybárny) 260 domů, 3659 obyvatelů (z nich 1898 s němec. obcov. řečí, židů 488, Poláci 4).

R. 1890 bylo tu 221 domů + 89 v rybárnách, celkem 310 domů. Počet obyvatel 3939 (72% Čechů, 1100 s německou obcov. řečí. Němců ubylo proti r. 1880 o 24%).

R. 1900 vzrostl počet domů v městě samém na 277 (bez rybáren), v rybárnách bylo 105 domů. Obyvatelů v městě 4370 (v tom vojáků 332) v rybárnách 776, celkem 5146. Z toho bylo 32 evangeliků a 514 židů. S německou obcovací řečí přihlásilo se v městě 920 (z toho 104 vojáci) a 17 v rybárnách.

R. 1910 bylo v městě domovních čísel 310 obydlených a 10 neobydlených, v rybárnách 103 obydlených, 4 neobydlené. V nich žilo v městě 4436 lidí (2165 m. 2271 ž.), v rybárnách 738 (348 m. 390 ž.) Celkem 5174. Vzrůst jest dosti velký, neboť zatím odešla r. 1905 z města vojenská posádka (332 m.), která v celkovém počtu r. 1900 jest započtena. Z celkového počtu 5174 přihlásilo se k německé obcovací řeči v městě 357, v rybárnách 12, kromě těch bylo tu 5 Rusínů, 1 Srbochorvat.

*) Prameny: Schwoy: Historie Moravy. — Wolný: Kirchliche Topogr. — Slavík: Morava a její obvody. — Slavík: Č. M. M. 1894 str. 54. — Galusek: Beiträge zur Gesch. d. S. Hr. — Czibulka: Gesch. d. S. Hr. Schriften d. h. st. G. XII.

Do konce r. 1914 vzrostl počet domů v městě na 362 čísel, v rybárnách na 109.

R. 1921 dosáhl počet domů čísla 480 s rybárnami. Obyvatelů napočteno celkem 5683, v rybárnách z toho bylo 738 obyv. Němců bylo z toho 166 pouze, takže pokles německví v Hradišti je dokonalý. Čechů proti tomu 5106, židů 313 proti 453 v roce 1910, Poláků 6, Francouz 1.

EPIDEMIE V MĚSTĚ.

Hroznou zkázou obyvatelstva městského byly mory, které při chatrné organisaci veřejného zdravotnictví, při tupé a pověřivé nedbalosti a nečistotě soukromé, mívaly ničivé následky. Zpráv o starších pohromách epidemických jsem nenašel a mohu je sledovati od počátku stol. XVII. Hned r. 1600 šířil se po zemích Českých mor, který zachvátil různá místa moravská a zejména mnoho dětí jim pohynulo. Na těle nemocných objevovaly se hlízy a pryskyře, po nichž následovala smrt, často v několika hodinách. V Hradišti řádila morová rána v l. 1606—7, ale většího rozsahu byla v l. 1622 a 1645, kdy mnoho lidí pohynulo. Nejohrožněji zasáhla obyvatelstvo morová rána r. 1680., zavlečená sem kominářem Pogliensem; tehdy zemřelo tu na ni 300 lidí. Farní duchovenstvo s velkou částí obyvatelstva prchlo z města a většina se uchýlila do vinohradů mařatských, kde od té doby vznikaly větší, obyvatelné domky. V městě zatím zuřil mor, za něhož dva Františkáni osvědčili mysl statečnou, zůstali tu, podávali útěchu duchovní a konali pohřby. Obec vyplácela jim za to 4 zl. 30 kr. týdně, na útraty lary. Epidemie trvala od 15. srpna do prosince. Měšťanstvo dle zvyku tehdejšího učinilo slib, že vystaví na vrcholu hory mařacké kapli sv. Rochu, morovému patronu.

Počátkem stol. XVIII. znovu rozšířil se po Moravě mor a 3. října 1710 krajský hejtman hradištský omezil podomní obchod židů po kraji, zapověděl trhy, muziky a tance. R. 1715 rozmohl se mor v Olomouci a Mikulově, kde semenistěm jeho bylo židovské město. Téhož roku byl i v Hradišti a udržoval se od 21. července 1715 do konce února 1716. Nákazou tu zemřelo 75 lidí, podezřelých 46 a na jiné nemoci 190 lidí. Zdejší krajský lékař J. F. Corvin zanechal ve svých pamětech zprávy o tomto moru, které zároveň nás poučují o tom, jak ubohý byl stav veřejného zdravotnictví a celé medicíny. Lékař i lid spoléhají více na modlitbu a pomoc boží, než na umění lékařské. 105. pamět annalů vypravuje: „l. p. 1715 měsíce mají začal se mor v městě Hradišti jako i okoličně v Olomouci, Brodě, Mikulově, Přerově a mnohých jiných místech a městech grassiroval, již tam již jinde v světě a v krajinách se toulal, i ve Vidni před tím byl, v Praze předešlého roku etc. 24. Juli

guarnisona mezi šance a zdi městské se vystěhovala. Téhož dne přišel morní komisař baron Věžník, bydlel v St. Městě a na druhý den totiž 25. město se zavřelo tak, že žádný více nemohl, jenom na půl mostu zdvihacího. 20. Julii vyhodily se lineae od statue sv. Jana N. až k zahradám. 31. Juli z nařízení konsistoře zavřeli se kostely. 5. srpna přitáhli vojáci dragoni a obkličili město. Brány městské držely se dnem i nocí zavřené od zdejší garnisony.“^{*)} Teprve 13. února poprvé město zase otevřeno. Na mor zemřel tehdy král. rychtář Fr. Karas a jeho dcera. Z jiných pamětí Corvinových se dovidáme, že tu byl zřízen pro nemocné lazaret před městem u božích muk, asi při sloupu u cesty do Mařatic, který 16. prosince 1715 byl evakuován a zdraví z něho vyvedeni. „Dveře a okna lazaretu křížem zatlučena a následující den sv. Lazara nedaleko lazaretu sloužena mše a Te deum, při kterém i kusy (= děla) slyšeti se daly.“ „Dne 2. října 1715 za úřadu purkmistrovského Jana Fr. Corvína, primatora a medicinae doctora (autor) učinil slib magistrat za zdejší obec, že chce *pro ukrocení hněvu božího a vysvobození od morové rány* jeden sloup neb statuu na velkém rynku ke cti a chvále bl. P. Marie bez poskvrny počaté, též sv. patronům Františku Xav. Karlu Bor. Petru z Alcant. Florianu a Rosalii vystavěti dáti.“ Tento sloup Mariánského náměstí vysvěcen (20. XI.) 1721.

Také posádka zdejší dle slibu svého vystavěla kapli sv. Sebastianu mezi městskou a Kunovskou branou. (Vysvěcena 16. VIII. 1716). Třetí památkou tohoto velkého moru byla kaple 14 pomocníků a patronů proti moru před věží a kostelem O. O. Františkánů, vystavěná spoluradním hradištským Bartolomějem Zelnitiusem 1717.

Z jiných epidemií rozšířila se tu *cholera* dvakráte. R. 1831 zemřelo tu na ni 40 lidí. R. 1866 zavlékli ji sem znovu Prusové. Od konce července do konce září zemřelo tu na ni 149 pruských vojáků a 92 civilní osoby.

To byly asi hlavní epidemie, které v různých dobách po r. 1600. obyvatelstvo města Hradiště decimovaly. Jakou hrůzu a strach vzbuzovala šířící se nákaza a jak bezmocní byli proti ní lidé s tehdejší vědou lékařskou, vidíme na těch slibech a památkách, které ukazují zároveň, jakým odlehčením městu i jednotlivcům bylo pominuvší nebezpečí.

ŽIDÉ V HRADIŠTI.

První zmínka o židech v městě objevuje se asi sto let po založení města, v době, kdy město dospělo jakéhosi významu a proslulosti. V listině z r. 1342 po prvé výslovně se

^{*)} Viz Paměti Hradištské.

uvádějí místní židé, již asi četní a tvořící zvláštní čtvrť v ulici Františkánské. Poplatky jimi odváděné komoře královské darovány byly městu a hned na to listinou (měst. arch. VI. 16) markrabě Karla (později IV.) darovány městu (29. XII. 1343) všechny daně a poplatky, které městští židé zeměpanu platili, na opravu zdí městských. Další zprávu o židech máme až z r. 1421, kdy purkmistr Matúš Šnajder s radou svou povolil židům zříditi si svůj hřbitov za hradbami u staroměstské brány v pravo. Asi v místech nynějších jatek. Platili z něho ročně 1 hřivnu.^{*)} Později právo židů bydleti v Hradišti vzato bylo v jakousi pochybnost, neboť král Ladislav vydává důležitou pro židy listinu (měst. arch. XII. 35), kterou dovoluje židům (13. IX. 1454), aby dále v městě bydleli a své daně králům českým povinné, odváděli městu, na udržování hradeb a věží, každoročně. Tím byli židé vlastně postoupeny městu Hradišti. Poměry jejich se tím utvářely příznivě a žádali potom krále Wladislawa, aby jim staré zvyky a práva v Hradišti potvrdil. Král vyhověl jim listem (Brno, 19. II. 1497 v měst. arch. XXXI. 82), v němž doslovně se citují „artikule židovské“, zajišťující právní postavení židů v Hradišti.

„Nejprve aby židé nikomu žádných poplatků a berní neplatili, než městu Hradišti na opravu města a hradeb. Což by tedy měšťané jim uložili vedle slušnosti a starého obyčeje mají platiti a nikdo jiný než rada městská smí je spravovati.

Item žádný mistr židovský ani žádný žid, aby nad nimi nebyl ani žádné klatby na ně nevkládal a kdo by tak učinil, propadne komoře královské 100 zl. a ta kletba, aby jim ke škodě nebyla.

Item komukoliv by co povinni byli, má jich před právem hradištským viniti a oni jsou povinni před tímto právem se ospravedlniti podle práva města Hradiště.

Item umře-li žid, má statek jeho dle práva hradištského jeho sirotkům býti rozdělen.

Item jakýkoliv spor mezi židy samými má býti souzen právem městským. Má-li žid dluhy spravedlivé přes pole, má jim purkmistr a konšelé k nim pomáhati, vyupomínati a do-býti dle práva a spravedlnosti“.

Tím asi právní stav židů v městě byl zajištěn, ale brzy potom město nebylo s nimi spokojeno a jako všechna královská města, pro četné jich zlořády obchodní a peněžní, hledělo se jich zbaviti. Stížnosti proti nim ozývají se v listině (měst. arch. č. XXXIII. 87) krále Wladislava (8. II. 1514. Budín), který židy navždy z města Hradiště vypověděl. Praví se v ni: „nyní pak ukázáno i předloženo jest nám, kterak oni židé k veliké škodě a záhubě téměř městu jsou a při tom jsme prošení od purkmistra, konšel i vsí obce města Hradiště,

^{*)} Czibulka Schriften d. h. st. Sekt. XII., S. 216, 223, 555.

abychom je při takové věci opatření a těch židů zbavití ráčili, poněvadž v žádném městě našem markrabství Moravského nejsou, též tu aby jich nebylo mezi nimi" . . . „chtějice, aby židův v tom městě nebylo obyvatelů nyní i na budoucí časy . . . aby se jich konečně zbavili . . . oni měšťané povinni jsou nynějším židům, k čemuž spravedlnost mají podle práva města svého k tomu jim dopomoci a též každému od nich spravedlivě učiniti právem a žádnému nedopustiti jim krivdy činiti. A týmž čas slušný k vyprodání a vyhostění z města jim židům dáti, v kterémž by se oni vyprodati a vyhostiti mohli. Co se těch domů dotýče, ve kterých nyní židé jsou a když se vyprodají . . . aby platové spravedliví na těch domech nescházely, než vydávány a spravovány byly podle výsad města“.

Celý akt není projevem zášti, nýbrž odstraněním konkurence, která patrně městský obchod poškozovala. Židům zachováno jich právo i při vyhostění, poskytnuta náležitá lhůta k výprodeji majetku a k vymožení všech pohledávek a městu zaručeno, aby z bývalých domů židovských plynul mu pravidelný a rádný důchod daňový.

Tímto rokem opouštějí židé trvale město a stěhují se do okolních poddanských měst a dědin. Obchodů městských účastní se ovšem dále aspoň na trzích, ale pobyt v městě jest jim omezen. Do města směl žid vejíti jen ve dne za určitý poplatek asi 17 kr. (vpustné), na noc musel z města odejít. Toto „osobní mýto“ židovské r. 1708 znovu upravováno a stanoveno v Hradišti na 7 kr. denně na hlavu. Tak Hradiště jako jiná královská města byla židům k stálému pobytu uzavřena.

Za obou válek o dědictví rakouské za Marie Terezie, židé všeobecně byli obviňováni z velezrády a prokázáno jim, že r. 1742 sloužili pruským sborům po celé Moravě za průvodců po nejodlehlejších dědinách a lesích, aby všechny sýpky vyprázdňovali a všude loupiti a výpalné ukládati mohli.*) Za to byli židé císařovnou omezeni ve svých právech a ustanoveno zase jednotné osobní mýto 17 kr. na hlavu (r. 1745). Vstup do měst o nedělích a svátcích jim vůbec zapovězen a jen ve zcela zvláštních případech a to jen odpoledne s povolením městského úřadu směli do města vejíti.

Císař Josef II. značně ulevil židům a r. 1782 zrušil osobní mýto. Přes to však města uchovala si právo před židy uzavíratí brány města. Dosud jsou pamětníci toho, že židé do Hradiště za obchodem přicházející museli přenocovati v Kunovicích. Teprve r. 1848 s ostatními výsadami zrušil i tuto a židé počali volně se v Hradišti usazovati, takže státní konškrípce r. 1869 jich tu napočítla již 342. Sčítání z r. 1880 jich

*) Rezek: Dějiny Čech a Mor. V. 245.

nalezlo 488 a r. 1890 již 505; do r. 1900 jich přibýlo jen málo, takže celkem jich bylo 514. Při prvním sčítání v Č. S. R. židů v Hradišti o 140 hlav ubylo.

Svou modlitebnu zřídili si tu židé v ul. sv. Jirské r. 1865 (v domě Skřivánkově), později na Mariánském nám. v domě č. 44, načež si postavili svoji vlastní synagogu v ulici Velehradské, které r. 1904 dána nynější podoba.

Hřbitov židovský u silnice kunovské zřízen již r. 1879.

KRAJŠTÍ HEJTMANÉ A VELITELÉ PEVNOSTI V HRADIŠTI.

Oba úřady pevnostního velitele a kraj. hejtmana svěrovány osobám, vynikajícím zdatností neb rodem. Proto stále téměř žije v Hradišti šlechta, která po většině úřady tyto zastává a zakupuje si tu domy. Vedle ní sídlí tu ovšem také okolní šlechta, která v dobách nebezpečných uchyluje se do svých domů, pod ochranu zdí městských. Mnohý z domů hradištských býval proto domem šlechtickým a udržoval se časem dosti dlouho v rodovém držení. O těchto domech lze se v této knize poučiti v přehledu držitelů domů městských v poslední části.

Nejvyššími úřady v městě byly: *úřad kraj. hejtmana a velitele pevnosti.*

Hradiště stalo se středem Slováckého kraje především proto, že bylo nejvyšší instancí soudní s právem hrdelním. Kdy se stalo město Hradiště středem kraje ve smyslu stol. XVII., jsem nemohl zjistiti.

V staré době, kdy země rozpadala se na provincie, označena za střed zdejšího kraje (as v pol. XIII. stol.) Břeclava. Aspoň do tohoto území byla zahrnuta města a místa okolní, jako Kunovice, Hodonín, Bzenec, Brumov a j. Celý kraj od Olšavy až k hranicím uherským nazýval se Lucko. Teprve mnohem později (v stol. XVII.) ustálily se kraje na 5 počtem a to: olomoucký, brněnský, znojemský, hradištský a jihlavský, k nimž přistoupil v stol. XVIII. kraj přerovský. Kraje ovšem byly dříve a o kraji hradištském a jeho hejtmanech ději se zmínky také dříve. Tak roku 1429 uvádí se tu jméno hejtmana Jana z Vlčnova.) Určitou zprávu o zřízení kraje zdejšího máme z r. 1529, kdy sněm obecný, jednaje (3. III.) o pomoci králi Ferdinandu I. proti Turkům, rozdělil zemi na 4 branné kraje. Z nich hradištský byl druhým a objímal kraj od řeky Dřevnice k Uhrám a řece Moravě a na sz. po Svatku a Hanou s městy Kroměříží, Hradištěm, Napajedly, Brumovem, Brodem,

*) Friedrich: Denkschrift z r. 1803. Schr. d. H. St. Sektion XII. S. 183. Jest ovšem nedoložená a nejasná. Viz Fišer: Paměti hradištské.

Hlukem, Ostrovem, Veselím, Strážnicí, Bzencem, Tlumačovem, Hodonínem, Břeclavou, Podivínem, Hustopečem, Zidlochovicemi, Slavkovem, Kyjovem, Vyškovem, Račicemi a j.

Hejtmany kraje (bývali vždy 2) za pány ustanoven *Jan z Kunovic*, z rytířů *Jan Tetauer z Tetova*. Ti se měli starati o bezpečnost kraje, sbíratí vojsko a veleťi mu, konati jeho přehlídky, bdíti nad odhadem jmění k účelům berním. Každý kraj měl svůj „praporec“.

R. 1537 se uvádějí jména kraj. hejtm. *Jana z Kunovic* a *Václava Tetaura*. Sněm r. 1541 sbíraje hotovost zemskou znovu rozdělil zemi na tytéž kraje a v hradištském ustanovil *Jana z Žerotína* a *Václava Tetauera*. R. 1550 se jmenuje Hanus z Hoyos, r. 1553 Sigmund z Zastržl a Václav z Tetova, r. 1559 Benedikt Pražma a Václav z Tetova.

Sněm brněnský (22. XI.) 1575 obnovil zase 4 kraje a ustanovil komissi, která měla přesněji určití hranice krajů. Pro kraj hradištský zvoleni *Jetřich z Kunovic* a *Lacek Janauer ze Strachnova* a za hejtmany kraje Jan ml. z Žerotína na Strážnici a Sebor Pražma z Bílkova.

Řadu krajských hejtmánů hradištských lze stanoviti takto: Roku 1573 Zdenko Kavka Říčanský z Říčan a Brumova a Sebor Pražma z Bílkova, r. 1594 Hanuš Dětrich z Kunovic a Jan Dětrich ml. z Žerotína na Strážnici, r. 1596 Karel z Lichtenštejna na Lednici a Miloticích a Bohuslav Morkovský z Zastržl na Svatobořicích, r. 1597 Kašpar Pruskovský z Pruskova na Bzenci a Mik. Kobilka ml. z Kobilí na Střílkách, r. 1589 Mikuláš Kobilka z Kobilí, r. 1599 Jiří Martinkovský z Roseče na Litenčicích, r. 1606 Jiří Sigm. z Zastržl na Buchlově a Žeravicích, r. 1609 Petr Vojsko z Bogdunčovic na Veselí, r. 1620 Jan Bernard z Kunovic na Ostroze a Václav Kička z Velké Plužnice na Žadovicích, r. 1633 Jan sv. p. z Rotalu na Kvasicích, který měl *jusgladii et gratiandi* v celém kraji, r. 1644 Gabriel hr. Sereny na Světlově, Luhačovicích atd., r. 1655 Jan Horecký z Horky na Koryčanech, r. 1667 Hanuš Petřvaldský z Petřvaldu na Buchlově, r. 1676 Adam Otislav z Kopenic na Zdislavicích, r. 1681 Gabriel Horecký z Horky na Koryčanech, r. 1703 Mik. Leop. Otislav z Kopenic na Zdislavicích, r. 1714 Bernard Brabantský z Chobřan na Více-mělicích, r. 1719 Fr. Ant. hr. z Rotalu na Bystřici a Holešově.

V této době pořízena mapa Moravy, nakreslená J. Ch. Müllerem, cís. setníkem. r. 1714. Rozdělena dle krajů na 6 listů. Kraj hradištský ohraničen takto: Stranu jv. tvoří hranice uherská. Ostatek ohraničen čarou od řeky Moravy jz. Rohatce v oblouku obráceného S k severu mezi Ratiškoviciemi a Rudníkem na z. od Dubňan, na sz. mezi Šardicemi a Místřínem kol Staběšic, Strážovic, Bukovan. Od těchto, v oblouku k j.

mezi Boršovem a Něčicemi přímo na s. od Čeložnice na z. kol Koryčan, Strálek, k nimž probíhá hluboký oblouk k východu. Poblíž Strálek otáčí se hranice k z. k Nesovicím, u nichž zase k severu klikatě se vine kol Kumrova. Poblíž Starých Věslí stýkají se hranice tří krajů: Brněnského, Olomouckého a Hradištského. Odtud sev. hranice kraje probíhá celkem k východu, ovšem v mnoha záhybech, kol Troubek, Dřínova, od něhož na sv. stýkají se hranice kraje olomouckého, přerovského a hradištského. Dále probíhá hranice kol Véseka, Rataje, Skršic, Zlámanky, Vel. Tišan (v kraji přerov.), na z. od Trávníku. Od toho na sever přestupuje řeku Moravu a kol Záhlinic, Tlumačova, Hostišové (v kraji přerov.) k Žeranovicím, Přílepům a po hřebenu hor na s. od Mikulůvky k Brňovu (v kraji přerov.) kde přestupuje Bečvu, dále kol Hrušky u Roštínkova k hranici zemské. [Všechna místa tu uvedená jsou uvnitř kraje hradištského, která jsou vně, jsou označena v závorkách.] Touto hranicí asi určen na mapě Müllerově kraj hradištský, zabírající celý jv. kout Moravy ve velkém rozsahu.

Správcí tohoto kraje byli dále hejtmané: r. 1723 Fr. K. Chorynský sv. p. z Ledské na Pačlavicích, r. 1739 Fr. Sigm. Žálkovský ze Žálkovic na Chválkovicích, sídlil trvale v Hradišti, kde r. 1796 zemřel a pochován. Jeho pomník z pískovce pořídila jeho příbuzná p. Marie Jos. hr. z Waffenbergu roz. Bevierová z Freyriedu. Pomník se znakem rodu má na soklu nápis: Josepho Zalkowsky Penultino Ex Illus. Et Avita Stirpe Equi. De Zalkowicz Surculo Hoc Piae et Gratae Mentis Monumentum Avunculo Optimo Posui: Fideliss: Neptis Maria Josepha Com. de Waffenberg Nata Ex Prosapia Illustrium S. R. J. Equitum de Bevier Et Freyriet, Anno Reparatae Salutis MDCCXCVI. Pomník tento později přenesen na místo pro staré pomníky na hřbitově.

R. 1749 byl tu hejtmanem Fr. Wölfg. Kaltschmidt sv. p. z Eisenbergu na Choryni, r. 1750. Fr. Ant. Waffenberg sv. p. z Mödlingu. Sloužil 40 let, byl povýšen do stavu hraběcího a zemřel v Brně 1787. Byl měšťanstvem hradištským oblíben. R. 1777 tu byl Achaz sv. p. z Rebentischu, r. 1784 Baltazar Klement z Bossi, získal si zásluh o zvelebení města zřízením hrází a mostů silnice do St. Města. Kotel sv. Jiří za něho byl zbořen a otevřený kanál městem vedoucí, zasypán jeho přičiněním. Jedna z ulic hradištských nese dosud jeho jméno (Bossyho). R. 1793 byl tu hejtmanem, zde zrodilý, Ign. sv. p. z Bevieru a Freyridtu na Bilovicích.

V stol. XIX. následovali za sebou v úřadě kraj. hejtm.: sv. p. Lindenhaim, Josef Chiodi, Ant. hr. Bubna, Jan Kottlau, Aug. Schöbl, sv. p. z Widmannů, za něhož r. 1850 dne 1. ledna úřad kraj. byl zrušen, ale r. 1855 znovu zřízen pod vedením Fr. Winklera šl. z Winkenau do r. 1860, kdy trvale zrušen a nahrazen novou organizační správni, okresním hejtmánstvím.

KOMANDANTI HRADIŠTSKÉ PEVNOSTI.

Stálá posádka císařská vložena do Hradiště za stavovské rebelie k potrestání obyvatelstva a od té doby tu zůstala. Velitelé její byli zároveň komandanty pevnosti, která v stol. XVII. byla významnou a stále zdokonalovanou. Z osobností, které velely v Hradišti, byly některé vynikající.

Z nejstarších dob známe dvě jména, která se proslavila obranou Hradiště proti králi uher. Matyaši, a to z r. 1472 Gerhard Obešlík a r. 1473 Jan Czikan řeč. Sloupský. Oběma k počtě přezvány jich jmény hradištské ulice (Obešlíkova, Sloupského). Prvním velitelem císařské pevnosti hradištské stal se r. 1645 don Diego Seb. Masson, který bral ročního platu 600 zl., ale zdá se, že se neosvědčil, neboť kronika hradištská^{*)} vypravuje, že za nebezpečí švédského převzal velení Gerhard Günther, oberstwachtmeister. Další řadu velitelů pevnosti a posádky lze sestavit dle kusých zpráv z jednotlivých let. Tak v letech 1655-62 byl tu Alex. Jindř. vévoda Holštýnský, c. k. vál. rada, plukovník v hodnosti gubernatora pevnosti Hradiště, r. 1668 Otilius sv. p. Offredí, cis. plukovník, r. 1679 Ignác sv. p. Stomm v téže hodnosti, za něhož se zdokonalovala fortifikace. Po něm byl Jan z Buttlerů, r. 1685 Gouder de Beau regard, cis. plukovník, v l. 1699—1723 Jiří Adam sv. p. z Řičan († v Hradišti 1723) v let. 1717—1723 general F. M. L. hrabě ze Schaumburku pán na Hrádku a Mladoticích, r. 1729 de Barth, r. 1743 plukovník hr. Stubenberg, a po něm sv. p. Hager a general z Breünerů, r. 1777 „Platzoberwachtmeister“ Ferd. Zinn z Zinnenberka, a za generalmajora z Zechvitzů r. 1782 byla pevnost zrušena.

Mnozí z těchto kraj. hejtmanů a komandantů zakoupili si v Hradišti domy, které se dědičně udržovaly v majetku rodiny a tím si vysvětlíme, že v poměrně malém Hradišti stále sídlí šlechta. Některé domy v Hradišti (viz přehled v zadu) mají četné, někdy významné držitele šlechtické. Tak dům čís. 17 na nám. Svobody držel Mark. Lubetik de Capellet, pán na Ořechovém, který ho prodal pí. Zuzaně Majetinské roz. Doczi, paní na Vizovicích, držící i dvůr svobodný ve St. městě. Dům býval dlouho zván „vizovským“. Dům č. 27 v Král. ul. r. 1626 koupil Frydrych Kalkreuter z Czuder, na Nezdenicích a Pohorelicích pro svou manželku Kobylkovnu z Kobylího. Jiné domy drželi šlechtici Zahrádečtí, Jakardovští, Šmerhovští z Lidkovic, Biberštejnové z Bojišova, Lhotští ze Plyně, Osečtí z Osečka, Jarší z Jar, Forgachové, Goldburgové-Althani, Zampachové, Dobšicové z Plavů, Janaurové ze Strachnova,

^{*)} Viz B. Fišer: Hradištské paměti.

Nedělkovští, Bítovští, Lichtenštejnové a j. Tedy slušná řada rodů a jmen. Lze pozorovati, že šlechta byla tu ráda, neboť po prodeji jednoho zakupovala hned jiný dům.

ÚŘADY MĚSTSKÉ.

V čele města v staré době stávali rychtáři, kterážto hodnota poklesla časem na úřad soudně policejní a vystřídána hodností purkmistrovskou a primatorskou. Pro nejstarší doby těžko lze zjistiti jména osob, které tyto důležité úřady zastávaly, neboť jen zřídka na listinách najdeme je jmenovány. Z té doby jen náhodně se jména nalézají. Pouhý výčet jmen nemá ovšem velké ceny, ale není snad docela zbytečno zachovati jména těch, kteří městem vládli.

Nejstaršího rychtáře nalezl jsem z r. 1355; byl jím Petrus, řečený Aygel (= Očko?); statuty městské z r. 1360, sice ne určitě, jmenují purgmistra Mikulaše Pelovicera, v letech 1365-67 byl rychtářem Jan Sertenberg a purkmistrem Jakub. V době husitské r. 1421 purkmistrem byl Matuš krejčí a rychtářem Petr, r. 1430 rychtářem Kyspeter a purkmistrem Petr Švec, r. 1461 „tu chvíli purgmistr“ Mikeš Wohnawz (?).

Pro celou dobu stol. XVI. nenalezl jsem jediného jména purkmistrů, až počátkem stol. XVII. lze přibližně sestavit řadu primatorů: r. 1605 Jan Skurek, 1613 Václav Kulíšek z Moravičan, 1619 Alb. Kremer, po něm jeden z direktorů moravských Fridrich Mužík z Rosenfeldu, 1621 znovu císařským vojskem dosazený Alb. Kremer, 1623 Jan Český, 1638 Jan Menian, 1643 Jiří Skyba, 1647 Ign. Jelínek, 1654 Šamuel Střech, 1680 Jan Štros, 1680 Frant. Obročný, 1689 Matuš Collebius, 1696 Václav Meixner, 1707 Fr. Karas, 1709 Dr. Jan Fr. Corvin, 17... Kašpar Pogliés, 176... Fr. Götz, 1773 Karel Hoppa. Od r. 1786 byl tu primatorem Josef Friedrich, r. 1824 Jan Entl.

Při reorganizaci městského magistratu r. 1850, kdy správa města osamostatněna politicky, byl do 10. srpna r. 1850 provisorním purkmistrem Ign. Schmidt, po něm do 8. IV. r. 1854 Antonín Promber, který onemocněv byl zastupován do konce června 1858 Ign. Schmidtem. — Dále zvolen Robert Aulich (1. VII. 1858—2. IV. 1865) a potom dlouholetý nejprve německý, pak česko-německý a na konec český starosta Jan Protzkar. Od r. 1896-1903 Josef Štancel, 1903-1905 Jan Konečný a po něm na krátko dr. V. Pitra, r. 1906 vládní komisař R. sv. p. Baillou, r. 1907-1912 Josef Štancel, 1912 Frant. Beneš.

KRÁLOVŠTÍ RYCHTÁŘI.

Po překonaném odboji zřídil r. 1547 Ferdinand I. úřad královského rychtáře v městech královských. Jmenování jeho

vyhrazeno bylo králům, jimiž svěřen byl rychtářům dozor nad správou města ve věcech politických, hospodářských a náboženských. Časem moc jejich vzrostla a stali se všemocnými pány, kteří dovedli moci své využití dokonale, zejména nedovedla-li rada městská proti nim práva svého hájití. Císařský reskript z 3. V. 1621 upevňoval a zdokonaloval jejich moc nad královskými městy moravskými. O královských rychtářích v Hradišti dovídáme se zlomkovitě z různých zpráv, které nám aspoň jich existenci zaručují. Tak v knihách městských čteme: „1603 koupil Flor. Suba dům; jeho vdovu vzal si *Martin Kurat*, J. M. Cis. rychtář“; tamže r. 1624 dovídáme se o *Václavu Krivsudovském*, král. rychtáři. R. 1634 prodán požár sirotků po *Jiřím Jak. Piškulovi*, J. M. Cis. rychtáři. Asi záhy po r. 1621 stal se tu král. rychtářem soudruh Kuliškův býv. primátor *Alb. Kremer*. V letech as 1637-43 zeť Kuliškův *Jan Český*. Od r. 1649-52 byl tu *Martin Jelinek*. K r. 1666 čteme v knihách městských, že někdy J. M. Cis. rychtář *Jan Hortensius* dům zaplatil a r. 1675, že koupil dům p. *Jan Jiří Sallacher*, J. M. Cis. rychtář. Potom se připomíná dlouholetý král. rychtář p. *Adam Bernard Antl*. (Jeho portret z majetku města v Slov. mus.) Po něm byl rychtářem král. p. *Fr. Karas*. As od r. 1716 *Fr. Jos. Hanibal Eder*. Od roku 1739 *Jan Schwarz*, který r. 1742 zavlečen Prusy jako rukojmí do zajetí. Byl tu ještě r. 1772 král. rychtářem. Snad jako poslední se připomíná *Jan Fr. z Weyssenburka* r. 1782. Brzy na to r. 1786 hodnost tato zřízením magistratů byla zrušena.

MĚSTŠTÍ PÍSAŘI A SYNDIKOVÉ.

Nejdůležitějším z úřadů městských byl úřad písařů, kteří jsouce vyššího vzdělání, namnoze vysokoškolského, byli „okem rady městské“ v ohledu právním i správním. Oni bývali vysíláni k hájení zájmů městských k soudům a jednáním se stavy zemskými i zeměpány, přednášejíce požadavky a přání měst a střehouce jich prospěchů. Proto při různých jednáních na listinách se objevují jména těchto zástupců měst, a s hradištskými se shledáme velmi záhy po založení města.

Radu jich, ne ovšem souvislou, lze sestrojiti takto: r. 1331 Henricus notarius, 1360 Jacobus notarius, 14... Henricus notarius, 1425 Mathias Haraburda notarius, 1470 Thomas notarius, 1477 Martin, 1532 písař Mikuláš společně s měšťanem Filipem vyslán ku smlouvám mezi stavy a městy král. do Olomouce, 1593 Václav Kulišek z Moravičan, pozdější děkan hradištský, 1611 Fr. Arn. Müller, 1617 Alb. Kremer, zakladatel Černé knihy práva loveckého na Buchlově, 1622 Laurentius Kozlius, 1643 Martin Jelinek, 1647 Jan Hochšťul, 1652 N. Zbořil, 1666 Matyáš Maximilian Nissl (viz o něm Paměti hradištské), 1677 Karel Khöler, 1680 Fr. Dobranský, 1688 Christian Alexius

Buntsch, potomní advokát a komorní prokurátor v Brně, 1711 Fr. Arn. Müller, pro nepořádnost z města vypovězený, 1713 Jan Polanský, potom advokát v Brně, 1716 Konst. Fr. Pitteli, 1719 Jos. Schnoblowský, — Jos. Röschl, — Fr. Dom Bruckmann, 1773 Jos. Friedrich poslední syndik městský. — Úřad ten byl zrušen a zřízen úřad magistrátních sekretářů, do dnes trvající. Prvním byl opět Josef Friedrich.

ŠKOLSTVÍ V HRADIŠTI.

V městě takového významu a důležitosti, jako bylo Hradiště, byly záhy školy, neboť tu a tam vyskytují se zmínky o magistrech školních. Ale zprávy jsou tak chudé a neurčité, že pro starší dobu nelze si učiniti ani přibližný pojem o školách zdejších. Nejstarší určitou zprávu nalezl jsem v městských knihách k r. 1628, kdy se mluví o Janu Matyáši Brunclikovi, magistru škol hradištských. Školy zde byly ovšem dávno před tímto rokem, neboť dnešní ulička Pivovarská slula r. 1600. „*u starých škol městských*.“ V době náboženských třenic čteme, že nekatolici zdejší stále se domáhají, aby směli si vydržovati nejen kazatele, ale i rektora školního, kterého jim vládnoucí strana katolická stále odpírala. V stol. XVI. lze tu v Hradišti předpokládati silný ruch školský, který byl živěn skvělým příkladem školství bratrského v blízkém Brodě i jinde v okolí.

V pol. stol. XVII. z nadace Kuliškovské a hlavně ovšem městem vydržování pro hudbu kostelní kantor se 2 pomocníky školními. Působily tu tedy v této době nejméně 3 učitelské síly. Význam domácích škol městských zastíněn byl novým jesuitským gymnasiem r. 1644 tu otevřeným, které hned se naplnilo značným počtem žáků z města i okolí, mezi nimiž synové okolní šlechty a úředníků císařských byly chloubou koleje. Gymnasium umístěno zprvu i s chlapeckým seminářem v domě řeč. Kurcbergrovském (č. 157. nyn. Rolnic. záložna), který dlouho potom se nazýval „staré seminarium“ i když r. 1723 byl prodán soukromníku. Zatím vystavěno právě křídlo koleje a gymnasium sem přestěhováno. Dnešní Růžová ulice slula „*ulicí škol latinských*“. Pro seminarium na vydržování a stravování studentů jesuitských vystavěli si Jesuité rozsáhlou budovu (dnešní okres. hejtm.) po r. 1715. Školství jesuitské zaniklo tu zrušením řádu r. 1773. O stavu jeho, pokud zprávy Jesuitů samých byly po ruce, vylučuji při historii této koleje.

Staré městské školy udržely se tu v Pivovarské ul. do r. 1776, kdy nová tereziánská organizace škol nahradila Hradišti zrušené gymnasium jesuitské po marné snaze městského magistratu o zřízení gymnasia (1775) tím, že r. 1776 zřízena

jako ve všech městech krajských, *škola hlavní* (Hauptschule). Staré školy městské zrušeny a trojtřídní škola hlavní pro chlapce a trivialní škola pro dívky je nahradily. Osvícenství, které organizaci obecního školství osvědčilo tolik smyslu pro vzdělání širokých vrstev, v Hradišti samém stav školství snížilo. Dívkám dáno nejnižší vzdělání škol trivialních, chlapcům škola hlavní měla nahradit humanistická studia gymnasiijní. Hlavní škola umístěna v bývalém gymnasiu jezuitském v redutě. Poněkud zvýšena úroveň této školy r. 1792 tím, že proměněna byla na vyšší typ školy normalní, jaké bývaly v hlavních městech.

Při nové úpravě r. 1829 stala se krajskou hlavní školou, při které byla zřízena preparanda, t. j. přípravek pro kandidáty učitelství na školách národních.

Trojtřídní zůstala až do r. 1854, kdy město vymohlo si její rozšíření na třídy 4, jak se to v této době dělo všude. Vůbec celý další rozvoj škol hradištských zapadá do všeobecného vývoje škol rakouských. R. 1869 školy normalní, státem vydržované z fondů těchto škol, zrušeny a město svou čtyřtřídní školu převzalo do své správy a vzdalo se pětileté podpory státem (800 zl.), stát si vyhradil za to jmenování ředitele. Tak 4. října 1863 otevřena obecní čtyřtřídní škola chlapecká, která časem změnila své sídlo, z reduty k Františkánům a odtud do obecního domu (č. 32.). Nová úprava škol r. 1870 nově zorganizovala i školy hradištské.

Trivialní škola dívčí po r. 1776 byla 2třídní a umístěna v t. zv. domě choralistů (č. 15.) odkud po r. 1850 přenesena do obecního domu č. 139. Brzy na to r. 1854 rozšířena o 3. třídu, a když stát převzal mezi tím zřízené gymnasium (německé) do své správy, rozšířena o tř. 4. V důsledku nového škol. zákona z r. 1874 dále rozšířena o tř. 5. a 6. a r. 1876/7 stala se školou obecnou a měšťanskou (o 8 tř.). Při tom chlapecká škola stala se 5třídní.

Školy byly sice německé, ale při většině českého žactva vlastně utrakvistické. Stav tento ani úřadům nevadil.

V letech sedmdesátých počíná trvalý postup češství v Hradišti a s ním rostoucí uvědomění a boj za ně a českou školu. V městě vládli Češi, normální školou předělání na Němce, s potomky přistěhovaných kupců německých a vlašských. Když čeští vlastenci (dosud žije myslím jediný z nich p. Ant. Soják) s dojemnou láskou a vytrvalostí zřizovali tu matiční české gymnasium jako pevnou baštu příštího výboje českého, Němci hradištské usilovali proměnit utrakvistický stav školství obecného v čistě německé, což se jim r. 1885 podařilo přes to, že většina dětí byla česká.

Zatím probíhán boj politicko-národní ve prospěch češství, které vědomě a nebojácně začalo se hlásiti o své samozřej-

mosti a tak 6. září r. 1890 usneseno otevření 1. tř. *české školy obecné*, k čemuž opravdu došlo 18. září.

První třída české školy umístěna tam, odkud zrodilo se hradištské němectví, v místnostech reduty v 1. poschodí. Zde zůstaly potom 2 třídy a druhé dvě umístěny v obec. domě č. 12-13 a když r. 1894/95 rozšířeny o 5. třídu a 2 poslední byly rozděleny na paralelky dle pohlaví, umístěny 2 tř. v budově tehd. soudu č. 32-33 v přízemí na místě německé chlapecké, která přešla do německé dívčí. Tato r. 1894 vyhořela a byla upravena a rozšířena na nynější stav.

Usilí o zřízení české měšťanské školy dívčí (poslanci Fandrlík a Štancel) došlo svého naplnění r. 1896 a 1. tř. této školy otevřena počátkem šk. r. 1896/7 a zakončena tř. poslední r. 1898/9, čímž vývoj obecného školství dívčího v Hradišti byl dovršen.

K zřízení měšťanské školy chlapecké zatím nedošlo, neboť české gymnasium nebylo ještě upevněno.

České školy obecné přestěhovaly se úplně do provisorně adaptované budovy obecní č. 32-33, která po vystavění justičního paláce se uvolnila. Pomýšlelo se hned na stavbu budovy samostatné, ale otázka tato zkomplikovala se plánem velké nemocnice a teprve, když odložen tento, usneslo se obecní zastupitelstvo postavit novou školu (r. 1912) a organisovati měšťanskou školu chlapeckou. Nová budova na příhodném místě dle návrhu arch. Skřivánka z Prahy provedena místními staviteli (náklad 358.000 K) a odevzdána svému účelu 16. září 1913. Tím teprve rozvoj obecného školství českého v Hradišti byl dovršen, když také nejnověji zřízena chlapecká měšťanka.

ODBORNÉ ŠKOLSTVÍ HRADIŠTSKÉ.

Jako doplněk školství národního zastoupeno jest především *školaou pokračovací*, umístěnou v budově obecných škol. Dále *dvojtřídní školaou obchodní* (od r. 1902) důležitou jak pro okolí tak i pro Slovensko. Škola zřízena pro chlapce i dívky. S ní splynula též bývalá kupecká škola německá. Tyto školy od převratu sídlí v budově bývalého německého gymnasia. Od r. 1913 zřízena v městě *dvoutřídní průmyslová škola dívčí*, proměněná nyní v městskou dívčí odbornou školu rodinnou a živnostenskou, která je umístěna v budově bývalé německé školy dívčí. *Knihářská škola* zřízena nyní v ulici Františkánské.

Mezi kulturní instituce v Hradišti lze zařaditi i *Slovácké museum* v býv. jezuitské koleji, které by mělo býti nejen mrtvou sběrnou památek Hradiště a Slovácka, ale i živou instituci kulturní, soustřeďující všechny pracovníky, odborně začtělé, k sebrání a zpracování materialu národopisného na podkladě nejširším k potřebě vědecké. (Zatím vyšla velkolepá dvoudílná publikace Soupisu národopisného o Slovácku, vydaná

Národop. museem českoslov. v Praze, která shrnuje výsledky bádání dosavadního. Tím ovšem není řečeno, že všechna práce jest vykonána).

STŘEDNÍ ŠKOLY V HRADIŠTI.

Zrušení jesuitského gymnasia, třebaš jeho směr dávno nevyhovoval kulturně a v ohledu národním byl nebezpečným, bylo pro město přece ztrátou, která nebyla, neb aspoň dostatečně, nahražena.

Střední školy jesuitské byly tu od r. 1644, kdy hned zřízeny 2 třídy, parva a principie. Rozšiřovaly se pak až do plného ústavu. O jeho zřízení vnitřním známe jen přehledná čísla. Trvalo do r. 1773 a město marně se namahalo o zřízení nového ústavu toho druhu nebo o přeložení piaristického gymnasia ze Strážnice.

Teprve r. 1853, když město provedlo přestavbu obecního domu č. 32-33 (pošta a fin. říd.), pomýšlelo se na zřízení střední školy, která by tu mohla býti umístěna. Obec dosáhla povolení k zřízení trojtřídní střední školy, když zajistila kapitál 57.000 zl. na její vydržování. První třída otevřena počátkem škol. r. 1854-5 za vedení ředitele Med. dra. E. Ševčíka. Ustav proměněn byl r. 1864 na 4třídní reálné gymnasium, které zůstalo v téže budově. R. 1867 usneslo se obecní zastupitelstvo v zakoupené právě zahradě jesuitské z rukou soukromých vystavěti novou školní budovu. Ještě v listopadu t. r. položen základní kámen a r. 1869 budova dostavěna (nákl. 60.000 zl.). Před tím dosaženo svolení ministerstva zříditi tu 4 vyšší třídy. Počátkem r. 1869/70 otevřena 5. tř. a r. 1871 bylo gymnasium celé, na něž stará stipendia hradištskými měšťany, neb příznivci jesuitského gymnasia zřízená (Poglies, Doczi, Skurek, Scholtis) do té doby ve Strážnici užívaná, zase zpět byla přenesena. Od 1. října 1872 ústav převzat státem, ale město naň přispívalo. Převratem z 28. října 1918 zrušeno bylo německé gymnasium a umístěna v něm nově zřízená *obchodní akademie*.

ČESKÉ GYMNASIUM.

Město dosáhlo splnění svých snah o zřízení střední školy a její postátnění. Ale ta byla německá. Stav tento byl nepřirozený, neboť celý širý kraj slovácký kolem byl český, město Hradiště většinou české a jen jeho „vznešené“ měšťanstvo dělalo se německým. To byly poměry neudržitelné a více než 100 obcí slováckých podalo žádost 20. prosince r. 1880 k ministerstvu o zřízení české střední školy v Hradišti. Obec hradištská vyslovila se proti tomu a práce byla marná. Nezbyla než svépomoc, tento zázračný kámen českého života. Vlastenci

celého kraje sešli se a utvořili 11. května 1882 Místní odbor U. M. S. v Hradišti za účelem zřízení české střední školy. Památný tábor lidu 17. září 1882 pod Rochem u Mařatic (mluvil na něm p. Ant. Soják, P. J. Dvořák, farář buchlovický a napajedelský učitel p. Jos. Berger) byl velkolepou manifestací touhy slováckého lidu po české škole. Stát ovšem ani po něm školy nezřídil a šlo se po tolikrát vyzkoušené cestě národní obětavosti. Sbirky veřejné i soukromé, součinnost Matice umožnily, že poč. r. 1884-5 otevřeno české gymnasium soukromé pod vedením prof. J. Lošťáka a sice v propůjčených místnostech rolnické záložny. Začlo tedy české gymnasium tam, kde r. 1644 začli Jesuité.

Výbor matiční 8. V. 1888 usnesl se rozšířiti nižší gymnasium na vyšší.

Budova českého gymnasia v Hradišti má též svou paměti-hodnou historii. Místní odbor U. M. S. ujednal 24. září 1884 smlouvu se stavitelem Jos. Schaniakem, dle níž se tento zavázal postavit budovu na pozemku čís. 218 na svůj účet a pronajmouti ji U. M. S. za 3500 zl. ročně na tak dlouho, až by ji mohla převzít. Ještě na podzim položeny základy a 1. září 1885 zaskvěla se v ul. Velehradské nová budova, která 13. září slavně za účasti široké veřejnosti moravské svému účelu byla odevzdána, při čemž katecheta něm. gymn. P. Fr. Perútka měl proslulou politickou řeč. Zatím se poměry v Hradišti změnil y a obecní zastupitelstvo se usneslo 26. června 1889 na koupi budovy, která přístavbou r. 1891 byla rozšířena na nynější stav.

Další trpká pouť za postátněním českého gymnasia podniknuta hned r. 1885 podporou F. L. Riegera, který toho roku o dnech velehradských tu dlal. Splnil slib tu daný a pomáhal, kde se dalo. Ještě r. 1890 (13. III.) podal hradištskému rodáku ministru Dru. Al. Pražákovi „pamětní spis českého klubu“, v němž mezi stížnostmi na stav moravského školství žádá se postátnění českého gymnasia v Hradišti, jemuž se do té doby dostávalo nuzné státní podpory. Část spisu Hradiště se týkající zněla: „Největší váhu klademe především na přijetí matičního gymnasia v Uher. Hradišti do správy státní, již příštím škol. r. 1890-91 a to netoliko z té příčiny, že jest přímo bezpříkladným bezprávím, že v městě téměř výlučně českém musíme vedle státní německé střední školy vlastním nákladem vydržovati soukromou českou střední školu, ačkoliv jest mnohem hojněji navštěvována nežli konkurenční ústav německý, ale také proto, že stále odkládání přijetí tohoto ústavu do státní správy netoliko na Moravě, ale i v Čechách nezřízeným způsobem se vykořisťuje agitací politickou, již zvláště oproti nastávajícím volbám na Moravě nesluší podceňovati.“) Také

*) Č. M. M. str. 424 Adámek: Z našich zápasů o školu.

obec svými zástupci usilovala o sestátnění, až ho 1. lednem r. 1891 bylo dosaženo.

Budova dnes ovšem nevyhovuje požadavkům hygienickým a hlavně paedagogickým, ale na venek působí representativně svou renaissanční výzdobou a sgrafity, hlásajíc dobrou vůli a žhavou lásku svých zakladatelů. Vedle medaillonů J. A. Komenského, Jos. Jungmanna, Fr. Palackého, Jana Ev. Purkyně a sgrafit s paedagog. filosof. symboly nese průčelní fačada 2 nápisy. Levý: Podnět ku stavbě této budovy vyšel z místního odboru U. M. Š., v němž zasedali: Frant. Perůtka, A. Soják, A. Cetkovský, Dr. J. Fanderlik, A. Bezděk, J. Vykýdal, F. Ryšánek. Pravý: „Budovu tuto výhradně pro česk. gymn. vystavil a provedl svým nákladem Jos. Schaniak, stavitel a měšťan v Uh. Hradišti. L. P. 1885“.

VNĚJŠÍ VZHLED MĚSTA A JEHO
ROZVOJ.

OPEVNĚNÍ A ZDI MĚSTSKÉ.

Město Hradiště založeno bylo k ochraně cesty z pohraničních průsmyků uherských do vnitra Moravy. Mělo býti pevností a proto hned zakládací listinou Přemyslovou (r. 1257.) nadáno bylo právem se ohraditi. Toto první ohrazení bylo ovšem jednoduché, utvořené náspy a příkopy, na způsob hradiště. Odtud také jméno nového města. Opevnění se ovšem rychle zdokonaľovalo, takže již r. 1319., jak ujišťují kronikáři hradiští, bylo obklopeno nejen valy, ale i zdmi pevnými. Jaké byly, z jakého materiálu a v jakém rozsahu, nelze říci, ale že byly pevné, to potvrzuje okolnost, že odolaly toho roku útokům lidu Trenčanského. Chránění zdmi města v bezpečí pozorovali stateční obhájci vysoko šlehající plameny zničených dědin okolních, které Matouš Trenčanský za násilného vpádu svého pustošil. Předměstí uhersko-brodské, Kunovice, Veselí a j. lehly popelem. Teprve král Jan Lucemburský a český pán Jindřich z Lipé krvavě ho zahnali. Statečnost Hradišťanů odměnil král Jan štědře.) Jeho hněv obrátil se proti staré tvrzi kunovické „hradu královskému“, která za tohoto vpádu k městu nepřátelsky se chovala a městu škody způsobovala. Byla zbořena, aby nikdy více nebyla obnovena.

Hradby městské byly r. 1323 znovu sesilovány a opravovány, k čemuž byla městu slevena berně na 2 leta. To však nestačilo a r. 1327 sleveny mu všechny daně, aby hradby své dokonale opravilo. Nepokojné časy stále obracely pozornost zeměpánů k opevněním Hradiště, které „jako terč šípům“ nepřítelům bylo vystaveno. R. 1331 znovu sleveny městu všechny daně k zlepšení hradeb a to právě včas, neboť r. 1334 lupičský vpád z Uher znovu ohrozil město, které dik statečnosti měšťanů, se ubránilo. V této a následující době zdá se, že vybudování pevných zdí kol města věnována velká péče, neboť markrabí Karel (později císař Karel IV.) r. 1342 slevil městu daně na 5 let, aby zřídilo si hradby z kamene a vápna 52 lokte zděli proti řece Moravě. Zde máme určitou zprávu o způsobu stavby. Karlova doba, která tak mnohé kamenné dilo v zemích českých zůstavila, přinesla i městu Hradišti pevnější způsob stavby a zdá se, že proti Moravě obrácená část hradeb byla první z kamene postavena. Od té doby asi celý obvod hradební byl přestavován z tohoto materiálu,

*) O událostech těchto vypravuje Czibulka: *Gesch. d. St. U. Hr. Section-schriften* XII. 3,214.

neboť týž markrabí r. 1343 daroval městu daň židovskou, která z židů hradišských komoře královské ročně plynula, aby hradby své zlepšilo a každoročně část jich dokonale vypravilo. V této snaze město potom vytrvalo, opatřujíc si pevný materiál stavební, jak plyne ze sporu s klášteřem velehradským, o lom kamene v Mařaticích. Tu na rozkaz markrabí Jana r. 1355 otevřelo si město lom kamenný v polích velehradských „na vyvedení a zlepšení města“. Z toho prý vzešla klášteru značná škoda. Město donuceno koupiti si od kláštera 1 lán pozemků v Mařaticích a na něm otevřiti si lom kamene.

Nová opevnění se poprvé osvědčila r. 1383., kdy se o ně rozbil nový maďarský útok Štěpána Konthia. Hradby však tím byly poškozeny a měšťané znovu chopili se práce opevňovací a zvelebili hradby tak, že hned počátkem bouří husitských staly se pevnou záštitou města i těch, kdož z okolí do města utíkali. Že se Husité o město pokoušeli, lze vyčísti z nadační listiny Sigmundovy z r. 1429^{*)} na svobodný sklad soli. Listina zmiňuje se o škodách, které město utrpělo od vojáků tábořských. Výsadu dává Sigmund k napravení škod na hradbách a mostech „pro damnis gravissimis ab haereticis Bohemiae et Moraviae perpeccis, nec non servitiis utilibus coronae et nobis exhibitis.“ Týž král daroval městu již roku 1421 právo svobodně brátí dřevo z královských hvozdu buehlovských na opravu domů, mostů a na pálení vápna, čímž městu obranu a udržování opevnění jistě usnadnil. R. 1454 znovu městu darována židovská daň k zachování hradeb a věží městských. Tu se děje první zmínka, že hradby opatřeny byly obrannými věžemi. Stav hradeb tedy byl zdokonalen a připraven pro následující dobu, plnou slávy, hrđinství a utrpení za vlády krále Jiřího z Poděbrad, jemuž město věrno, po deset let ohrožováno bylo uherským králem Matyášem Korvinem, který čtyřikráte město oblehl. Hradby odolaly četným útokům jeho vojáků, dělovým ranám a různým těm nástrojům tehdejšího obléhacího umění. Matyáš dal město sevřítí kolem pevným náspem a baštami a dokonce řeku Moravu dal zatáhnouti řetězem, aby města buď dobyl nebo vyhladověl. Obě se mu nezdařilo.

Právem bychom byli zvědaví na stav hradeb z této doby. Žel nedovidáme se o nich téměř ničeho, jako o celém tom slavném obléhání. První obraz města a jeho hradeb nalézáme v díle Bartol. Paprockého z Hlahol: Zrcadlo markrab. Moravského z konce stol. XVI. Přes jinak nespolehlivé obrázky díla tohoto můžeme přijmouti obraz Hradiště za celkově správný, poněvadž odpovídá nejen celkové skutečné situaci, ale v podrobnostech shoduje se s obrazy pozdějšími, o nichž nemáme příčiny pochybovatí.

^{*)} Městský archiv, č. XVIII. 48.

Na obraze „Zrcadlo“ (viz obr. na str. 35) pozorujeme především řeku Moravu k městu se valití třemi rameny stejné mocnými, která s Olšavou tvoří tu před městem několik rozsáhlých ostrovů. Hlavní proud řeky obtéká město z obou stran tvoře tak těžko překročitelnou překážku. Časté zátopy přirozené a četná zatopovací zařízení umělá proměňovaly okolí města v rozsáhlé jezero, přes něž nebylo možno tak lehce dostat se k městu. Připomíná to obranná opatření holandských měst.

Město kolem do kola svírá vysoká, kamenná zeď, v pevný kruh, který se uchoval potom až do zrušení pevnosti. Zeď sesílena byla 4 branami, z nichž dvě byly později zrušeny. Jedna z nich slula „královskou“, poněvadž ji král Matyaš, stav se smlouvami pánem Moravy, vjel do města, které nyní dobrovolně se mu poddalo. Prameny praví, že tato brána byla zrušena, ale tradice ukazuje na gotický oblouk ve zbytku hradební zdi v nyn. zahradě obchodní akademie. Původní brána to jistě není, na tu by měla příliš malé rozměry. Spíše se mi zdá, že by to mohl býti zbytek menší branky výpadní, která v těchto místech určitě byla. Ulička z Mariánského náměstí podle hradeb sem směřující zvána byla „ku brance výpadní“.

V popředí obrazu jest brána *Kunovská*, z kamene a dřeva zbudovaná, sesílená kruhovitou baštou s mostem zvedacím přes řeku Moravu. Přímo proti ní k západu byla třetí brána, která slula „zadní“, vedla na předměstí u Moravy rozložené a později shořela (10. VII. 1609). V levo na okraji města jest asi obranná hranatá věž *brány královské* a věž stejného asi tvaru, proti kostelíku staroměstskému (na obraze), jest čtvrtá brána *Staroměstská*, stejného rázu jako Kunovská. Tyto dvě se zachovaly trvale. Za Staroměstskou branou byla hranatá „věž červená“, která výbuchem prachu bleskem zapáleného byla rozhozena. Vedle těchto hranatých věží pozorujeme ve zdi městské ještě věže kulaté, z nichž vyniká při klášteře františkánském věž s cimbuřím. Tak vypadalo opevnění koncem století XVI.

V obou stoletích následujících se stav tento dokonale změnil přístavbou opevnění vnějších kolem vnitřní zdi. Hned od počátku stol. XVII. byla tato sesilována baštami, zprvu asi primitivními. Přenský *) vypravuje, že za „červenou věž“ byla v této době „z druhé strany zdi jedna bašta z fošni od vody udělaná“. Týž vypravuje, že prchající Kulišek s primatorem Kremerem viděli, jak „po zděch běhali s fakulemi rožitými“. To by se mohlo ovšem týkati ochozu vnitřní hradební zdi, ale i vnější zdi mohly býti již postaveny. Syndik Nisl vypravuje (1667), že v jeho době byly již brány jenom dvě.

*) Viz Paměti Hradištské.

Po stavovské rebelii byla do Hradiště vložena posádka císařská a pevnosti věnována stálá pozornost, neboť byla v dobách četných vpádů z Uher ve stol. XVII. a XVIII. důležitým bodem obranným, o nějž Maďari stejně jako Švédové (r. 1643) marně se pokoušeli, ač pohrdlivě se o městě, jako o „žabarní“ vyjadřovali. Za přepadu švédského bylo předměstí hradištské při řece Moravě úplně vypáleno a v jeho obvodu vystaveny bašty, valy a jiná opevňovací zařízení.

Při pracích opevňovacích museli pomáhati robotami poddaní města. Staroměšťané se tomu vzpírali, ale r. 1607 výrokem podkomořího k tomu byli donuceni. Pomáhali nejen robotníci, ale i měšťané. Co při tom zkusili, vypravuje syndik Nisl*), ovšem v době pozdější za vpádů tatarských, líče měšťany v potu tváře pracující na opevněních, zakoušející od vojáků bití a zlého zacházení.

Tak měšťané sami pracovali na zdokonalení hradeb. R. 1648 hr. Montecucoli chtěl k obraně země udržovati jen dvě pevnosti — Brno a Sternberk. Ale Hradiště přece jen udržováno. Stav jeho nebyl valný, ale přece ne zpuštělý, neboť generál Souchez podáváje zprávu císaři (25. V. 1650) prohlásil, že stačí opravit staré hradby hradištské. Oprava dala se horlivě v l. 1643-53 nákladem země i kraje. Kraj. hejtman hradištský p. Sigm. Petřvaldský vykazuje, že na náspech a fortifikacích Hradiště pracovalo 225 poddaných z okolních panství. V l. 1658-59 povolili stavové moravští na opevnění Hradiště 8000 zl., ale stěžovali si potom, že za ty peníze málo se provedlo. R. 1662 městské zdi znovuzřizovány a vystavěno vojenské skladiště. V jakém stavu bylo opevňování do roku 1670, vidíme na obraze města z těchto let (viz druhé vyobrazení). Prvním nejvnitřnějším pásem opevňovacím byla silná, patrně stará, kamenná zeď s ochozem a střelnami, místy sesílená opěrným zdívkem. Půdorys je nepravidelný a zeď vine se v nepravidelném kruhu. Do zdi vestavěny věže, 4 hranaté a 2 kulaté. Tyto sloužily k uložení prachu a stříliva. Branami do města byly 2 věže hranaté. Kunovská označena „proti Uhrám“ a staroměstská „proti Brnu“. Za královskou ulicí jest „zadní“ nebo „výpadní“ branka, jejíž zbytek jest asi ona zazděná brána v zahradě akademie. Vedle toho pozorujeme ještě jiné menší branky, z nichž jedna označena „do šanců“.

Bránu kunovskou tvoří čtverhraná věž, jejíž vrchní část byla dřevem ztužena. Od ní vedl přes hradební kanal most, jehož střední část byl zdvihací a končil v nové vnější bráně redutní. Odtud dále byl dřevěný most na ostrov tvořený ramenem řeky zv. Morávkou.

*) Viz Fišer: Paměti Hradištské.

Brána staroměstská jest o něco nižší, ale mohutná stavba čtvercová se střílnami. Ve věži byly dvě brány pro vozy a menší pro pěší. Od nich vedly dvě cesty přes hradební příkop kol hradeb k hlavnímu mostu přes řeku Moravu. Střední část tohoto byla zase zdvihací.

Od staroměstské brány na pravo (na obraze) zvedá se čtverhraná „*věž červená*“, sloužící za zbrojnicí a skladiště děl i prachu.

Mezi kulatou „*prachovou věží*“ a zadní branou pozorujeme ve zdivu hradebním budovu městského „*mlýna ve zdi*“ (na splávku).

Kol tohoto vnitřního pásu hradebního byl vodou naplněný příkop. Za ním jest dosti volný prostor, na němž jsou zahrady i domky. Pak teprve jest vnější pás opevnění, ne všude stejně vybudovaný. Od Staroměstské brány k zadní jest mohutná zeď kamenná, násypem sesílená se 6 čtyřbokými bastiony, první dva z nich mají malé strážní věže a sochy svatých. Tyto šance ještě sesíleny palisadami. U zadní brány jsou tři menší bastiony, spojené jen násypem, který potom pokračuje dále až k bráně kunovské, kde zase jest něco zdiva. Odtud dále k Moravě jest jeden bastion a proti klášteru druhý. Spojeny jsou jen kolovou hradbou, která také postavena dále až k bráně staroměstské. Tedy tento vnější pás jest nejednotný; s úpravou se asi nepospíchalo, neboť v těchto místech byly možné rozlehlé zátopy zejména na obou ostrovech před branou kunovskou, takže přístup byl téměř nemožný.

Přes svůj neholový stav byly hradby r. 1683 za vpádu tureckého pokládány za udržitelné, neboť tu byla dosti velká posádka. Stavové věnovali na doplnění pevnosti znovu 2500 zl. a brzy na to r. 1688-89 vypsány nové berně na fortifikaci Hradiště, Olomouce a Brna.

Význam pevnosti hradištské byl tedy stále uznáván a proto vystavěna tu vojenská zásobárna zbraněmi. Roku 1698 bylo s Brnem jediné obsazeno posádkou a mělo vojenskou zbrojnicí (Zeughaus) jako Brno, Olomouc a Jihlava. V této době utrpěly hradby novou škodu, neboť Červená věž bleskem zapálená (r. 1695) rozhozena byla prachem, v ní uloženým, tak dokonale, že se nevědělo do dnes, kde vlastně byla. Až studiem městských knih purkrechtních podařilo se mi bezpečněji to zjistiti. Při výbuchu zničeno bylo totiž několik okolních domů, 11 lidí bylo zabito a 7 těžce zraněno. Jich jména ve farní matrice a označení domů v knihách městských určila polohu Červené věže dostatečně. Stopa po ni zmizela proto, že okolní domy resp. grunty zakoupeny byly erarem k stavbě nové zbrojnice, dosud stojící, která zabrala i místo Červené věže, když r. 1721 byla postavena. R. 1701 zadní brána byla zadržena. R. 1703 podniknuta rozsáhlá oprava hradeb městských,

při níž měšťané museli nejen s vojáky pracovati na šancích, ale i stráž držeti. Toto velké utrpení měšťanstva trvalo 5 let.')

Císař Karel VI. věnoval hradbám hradištským zvýšenou péči, dal je znovu upevniti a vestaviti 6 prachových věží na zbraň a munici. Na baště čís. 6 v zahradě zbrojnice zřízena prachárna, dosud stojící (domek u měst. jatek.)

Císařovna Marie Terezie, hned počátkem vlády své stížená válkami, nařídila z Prešpurku roku 1741, aby v úpravě hradeb hradištských se úsilně pokračovalo, neboť ze severu valilo se nebezpečí pruské. Tehdy vydáno bylo z fortifikačního fondu na opravu hradeb hradištských 2500 zl. Ale Hradiště přece padlo, poprvé, do rukou nepřátelských a to náhodou. Velká povodeň způsobila takovou vlhkost v domech hradištských, že posádka císařská odtáhla z města a Prusové měli volnou cestu. Po skončení války slezských vojenské úřady vypracovaly plán k zmodernisování pevností r. 1743, jak jest připojen ke Galluskovým Dějinám Hradiště. Dle tohoto plánu se asi postupovalo při úpravě na rozkaz dvorní válečné rady a palatina z Palfi. Na plánu označeny jednotlivé bastiony jmény. Tak u brány kunovské byl sv. Cyrill a Method. Odtud směrem ku St. Městu s předmostím sv. Alžběty a dále kolem bylo jich celkem 13 a to: Maria Theresia, Karel, Alžběta, Bonamo, Jiří, Sebastian a Rochus, Antonín, Ignatius, Stubenberg, Wallis, Josef, František.

K jakému stavu dospěly hradby hradištské vidíme, aspoň z větší části, na obraze z druhé pol. stol. XVIII. (viz třetí vyobrazení.) Zde jest viditelná část od rohu jezuitské zahrady (obch. akad.) až za zbrojnici (k měst. jatkám.) Stará hradební zeď se svými střílnami a branami Staroměstskou i Kunovskou jsou zachovány. Tyto jsou poněkud změněny a celé, až po krytinu, z kamene: s klíčovými střílnami. K bráně kunovské připojeny dvě brány vnějších opevnění, se zvedacími mosty přes vodní příkopy. Mezi oběma těmito vnějšími branami byla kaple sv. Sebastiana, která tím do dnes určuje polohu i vzdálenost obou.

Střední brána z kvádrů stavěná, ozdobena byla risality a římsou, nad níž byl císařský orel. Staroměstská brána neměla východ přes vnější hradby přímo, nýbrž pošunutý poněkud v pravo (na obraze v levo) asi na dnešním náměstíčku u plynárny. Byl to mohutný průchod se strážnicí. Odtud vedl most přes Moravu, uprostřed zdvihatelný.

Mezi oběma branami do města jsou 2 bastiony, v nichž jsou jakási stavení, patrně obytná a mezi bastiony za hradební zdí trčí také střechy jakýchsi stavení. — Prostoru zde bylo tedy dosti.

*) Czibulka Schr. XII. S. 251. 1.

Za vnější branou Staroměstskou asi v zahradě nyn. Sokolovny byl další bastion (Bonamo), v němž rovněž jest jakýsi domek. Dalšího bastionu (Jiří) proti zbrojnici jest viditelná již jen část.

Na levo (na obraze) od Kunovské brány jsou viditelný ještě 2 bastiony (František a Josef) v prvním při zdi městské, jest viditelná věžičkovitá přístavba, v druhém výduf hradební zdi a jakési sesilovací zdívo.

Celá tato viditelná část hradeb stavěna z kamenných kvádrů a zvýšena ještě násypem. Zbytky této vnější zdi jsou patrný dnes jen kol zahrady Obč. Besedy a sousedního domu, trosky nešetřně nyní odstraněné za obecnými školami a pod zahradou býv. německého Casina.

Vodní příkop původně mezi vnějším opevněním a zdi městskou přeložen byl před vnější opevnění kolem bastionů. Stavidla a zatopovací zařízení i tehdy ponechána.

Takový byl stav hradeb až do zrušení pevnosti, která uklidněnými poměry uherskými a pominuvším tak nebezpečím z této strany pozbývala svého významu. Za císaře Josefa II. byly hradby zase sešlé, stát na ně ničeho nedal a město „sumptibus propriis“ na to nestačilo a tak r. 1782 byla pevnost hradištská zrušena. Komise za tím účelem do Hradiště poslaná nepostoupila celého fortifikačního terenu městu zpět, ač toto kdysi ho darovalo. Obě brány a strážní domky dány městu, ostatní budovy, zejména zbrojnici, ponechal si erar, nebo některé menší prodal. Vnější fortifikační teren „tunia a tenice“, tak jak ho kdysi postoupilo město státu, zase mu byly vráceny, kdežto všechny vnitřní „verky“ byly dle odhadní ceny prodány. Pás hradební až k městské zdi s malým neoploceným valem, malým strážním domkem u Kunovské brány se vším, co tu bylo nasázeno, neb postaveno, vyjímaje části u 4. bastionu, prodán městu za 2300 zl. Velké a malé tenice postoupeny poddaným staroměstským. Jaký byl pohled na místo po zrušení hradeb, viděti na čtvrtém obrázku této knihy.

Vnitřní opevnění rozkoupilo si potom měšťanstvo. Rozdělilo si je na 115 dílů ve 4 různých třídách kupní ceny (za 34'30, 28'30, 22'30, 17'30 zl.). Některé díly zakoupili si i dva dohromady. Celé toto rozdělení zapsáno do zvláštní knihy i s protokolem komise.^{*)} Násyp kol města zůstal na ochranu proti povodním, z něhož zbyly rovněž nepatrné zbytky na záp. straně města. Krom uvedených zbytků zdíva vnějších opevnění, za jejich zbytek sluší považovati vysoký násyp sokolské zahrady. Ostatní vše zmizelo beze stopy. Jen emblemy válečné nad portalem staré zbrojnice svědčí o vojenské slávě starého Hradiště.

^{*)} Uložena v gruntovních knihách kraj. soudu.

NÁMĚSTÍ A ULICE MĚSTA.

Půdorys vnitřní části města Hradiště, totiž té, která byla sevřena hradbami, byl ve svém celku hotov již koncem stol. XVI. To, co dnes tvoří město Hradiště mimo naznačený okruh, vzniklo až pozdě ve století XIX. Vše, co bylo mimo okruh hradební, byly to ojedinělé domky nebo rozsahem nevelká předměstí, zaniklo požáry a rozmetáno zdokonalující se fortifikací. Do konce stol. XVIII. svíraly město hradby, ale ani po jich zrušení dlouho se město nerozvíjelo do plochy, poněvadž toho nepotřebovalo. Špatný inundační teren, stranou komunikace, nelákal ani průmyslu a obchodu a tak těchto hlavních tepen moderního rozvoje měst tu nebylo. Městské grunty domovní byly rozsáhlé, s dvory a zahradami stačily dlouho pomalu vzrůstajícímu počtu obyvatel, kteří prázdné plochy zastavovali novostavbami, ale hlavně rozšiřováním a přestavbou starých domů. Staré město Hradiště, ohrazené, určeno jest následující čarou. Od brány Kunovské (dnes naznačené domy starosty Beneše a železníka Adlera) ulicí Hradební, jejíž městskou stranu tvořily zadky gruntů z ulice Josefské a vnější stranu zeď hradební. Tato probíhala těsně kol Jesuitské koleje (dnešní reduty a obch. akademie) její zahrady šikmo přes ulici Královskou do dnešní ulice Fanderlíkovy, odtud kol zadní části gruntů nám. Mariánského, na vnější straně bývalé ulice Hrnčířské (nyni Pražákovy) kol starého „zeughausu“ k bráně staroměstské, asi na konci ulice Vodní za kaplí sv. Alžběty podél chudobince, kláštera, synagogy a dále ulicí Velehradskou, jejíž vnitřní zeď jest celá postavena na podkladu staré zdi hradební.

Od hlavních ulic a náměstí rozbíhaly se malé uličky „ke zdi městské“. Srovnáváme-li plán města z konce stol. XVII. s pozdějšími a dnešním, vidíme, jak mnohé ulice dnešní vznikly z takovýchto uliček a vysvětlíme si jich splet i směr. Hradby byly začarovaným kruhem, přes který se nemohlo. Uvnitř tohoto kruhu forma obou hlavních náměstí i ulic byla ustálena koncem stol. XVI. Obraz města z této doby máme dnes stále ještě nezměněn, jen tu a tam opraven, s domy přestavěnými, ne ovšem vždy k ozdobě města. Některé uličky jsou rozšířeny, jiné přistavěny a nové a lepší, čím dnešní město získává, jest jeho dlažba. Jenom tím si vysvětlíme ty různé zvláštnosti města, na př. že většina domů hradištských má uvnitř aspoň jednu zeď šikmou. To vyplynulo ze situace gruntů, které přední, třebaž úzkou frontou tlačily se do náměstí a hlavních ulic, kdežto do zadu se všechny rozšiřovaly. Původní rozloha města byla značná a grunty městské veliké, takže stále mohly se zastavovati novými domy, které z té příčiny byly přízemní, nejvýše jednopatrové a to zůstalo až na naše časy. Také nejistý inundační teren

znemožňoval vyšších staveb a které tu byly, musely mít pečlivě vybudované základy pilotováním.

Nejstarší část města je kol náměstí Svobody s přílehlými ulicemi. Tu někde proti ulici Pivovarské stávala původně rybářská kaple sv. Jiří a kolem ní byl vytyčen rynek. Ulice Radni čili Prostřední vznikla záhy, neboť koncem stol. XVIII. tu byla již radnice. Teprve později rostlo druhé náměstí Mariánské do délky i šíře od kláštera Františkánského, který vznikl na konci židovského ghetta.

Jaký byl původní okruh městského ohrazení, nemohl jsem zjistit, ale okolí dnešního chudobince bylo původně mimo něj a zde také směrem k řece Moravě vyvíjelo se předměstí, jehož zbytky tu zůstaly i potom, když hradební okruh se rozšířil. Byly to předměstské usedlosti a rybářské domky, snad prastarého původu z dob před založením města. K řece Moravě přilnuo toto předměstí, které slulo staroměstským a bylo vypáleno úplně Švédy v polovici stol. XVII. Městské knihy zmiňují se o předměstí „na bezděkově“ nebo „bezděkově“, ale kde toto bylo, nemohl jsem zjistiti. Všechna předměstí hradištská byla za válek zničena a zbytky musely ustoupiti rozmahající se fortifikaci a grunty byly tu vykupovány pro ní stavy moravskými, jak jsem našel zápis v knihách purkrechtních.) Tyto byly mi také pramenem topografie města, jeho domů, náměstí a ulic.

Jména náměstí a ulic pro dobu nejstarší nebylo možno zjistiti, neboť knihy městské postihují nejdále dobu konce století XVI. Starý archiv vyhořel a jiných pramenů není. I názvy ulic, pokud jsem je našel, v stol. XVI. a XVII. jsou neurčité a jen pro hlavní a pro náměstí bezpečně a ustáleně tak, že se vlastně zachovaly až na naše časy. Tak ulice Královská od XVI. stol. nezměnila svého jména — aspoň ne trvale. Obě náměstí slula „horní“ a „dolní“ od dob nejstarších a práva a povinnosti měšťanů se určovala podle „horních a dolních měšťanů“. Při tom se obě označení často zaměňovala. Nevžívala se snadno ani trvale. Za to označení některých ulic jest prastaré a dlouho se udržující. Tak ul. Královská, Prostřední, Hrnčířská, Kunovská, Židovská, jsou stále a prastaré. Jiné názvy ulic odvozovány od místních poměrů nebo případně charakterisovány. Tak najdeme „ulíčku běžící kol hradeb městských“, „ulici od Kunovské brány, k Staroměstské bráně jdoucí, ulíčku ke gruntu p. N. N., ulíčku k mlejnu, ke hradbám, nad Rechlou (otevřený kanál středem města), smradlavou, splávkovou atd.“

Za těchto neurčitých poměrů těžko lze se vyznati v polohopisu starého města Hradiště, neboť číslování domů zavedeno až roku 1774 ve zdejším městě. Staré zápisy určují

*) Grundbuch A. Grosshäuser v pozem. knize kraj. soudu.

polohu domů sousedstvím, na př. dům p. N. N. mezi domy p. X. ze strany jedné a domem p. Y. ze strany druhé. Bylo proto potřebí trpělivého srovnávání zápisů domovních, než bylo možno sestavit polohu a „historii“ jednotlivých domů a ulic.

NÁMĚSTÍ SVOBODY.

Nejstarší označení tohoto náměstí, v jehož středu stával farní kostel sv. Jiří, jest *nám. dolní*. Ovšem zjištěné teprve pro r. 1619. Domy kol tohoto, stejně jako druhého náměstí, poživaly všech práv a výhod měšťanských. Zde bylo nejvíce domů šlechtických a tak zv. erbovních, jich majitelé měli právo erbu a přídomek. Měšťané tu usedlí poživali nejvíce úcty a vážnosti, vládouce městem. Směrem k hradbám vážností ubývalo. „Horní a dolní měšťané“ byli elitou. Označení toto pro náměstí bylo zvykové a pro domy tu postavené užívalo se označení „před nebo za kostelem farním“ ve směru od radnice. Celkem název „dolní“ se udržuje po celé století XVII., v němž jen 2× jsem nalezl označení „horní“ (1629 a 1663). Za to od r. 1700 až do 1781 jmenují knihy toto *nám. horním*, vedle čehož se název „dolní“ vyskytuje častěji. R. 1788 poprvé objevuje se v knihách označení „*velké*“, ale to se asi neujalo. Měst. sekr. Friedrich ve spisu r. 1803 do bání radniční věže vloženém, označuje náměstí starším prý názvem „*Uherské*“, ale toho jsem v knihách nenalezl. Uvádí ovšem také, patrně běžný, název *nám. hlavní*, který se potom také objevuje v knihách od roku 1817 a zůstává i přes r. 1890, kdy náměstí a ulice nově byly jmenovány, až do doby kol r. 1900. Tu přezváno náměstí toto *nám. Komenského*. Tento název odstraněn za světové války a roku 1916 zaměněn názvem — *nám. císaře a krále Františka Josefa I.* a teprve po převratu lid v radosti ze svobody tuto hanbu napravil a dal na rohy provisorní tabulky náměstí Masarykovo, ale rozhodnutím obecní rady přezváno *nám. Svobody*.

NÁMĚSTÍ MARIANSKÉ.

Nejstarší jméno tohoto náměstí nalezl jsem k roku 1603 a to „*horní*“. Jeho význam byl týž jako předešlého a pro svou rozlehlost a pravidelnost obchodu bylo milejším. Jméno se udržovalo po celé století XVII., ač se vyskytuje i název „*přední*“ vzhledem k cestě od brány Staroměstské k radnici. R. 1681 také slove „*Oberring*“ nebo prostě „*ryněk*“ a r. 1691 se objevuje označení „*dolní*“. Od r. 1707 stále slove „*dolní*“, ale Oberring a rynk se často opakují, r. 1754 sluje „*spodním rynkem*“ a jednou také (r. 1739) „*velkým nám.*“

Když postaven morní sloup P. Marie v jeho středu r. 1721, objevuje se lidové označení *nám. Mariánské* stále častěji, až mu zůstalo trvale po naše časy.

RADNIČNÍ ULICE.

Nejstarší zápis o této ulici z r. 1605 ji nazývá *Prostřední*, který lidově se udržuje po dnes. Název ulice Radniční vyskytuje se i ve stol. XVIII. a od r. 1890 jest pro ni úředním.

KRÁLOVSKÁ ULICE.

Toto trvalé označení jest prastaré a jest vzpomínkou na nejslavnější dobu dějin města. V době, kdy papež zval celý katolický svět do boje proti nejnárodnějšímu králi českému Jiřímu z Poděbrad, jako proti zatvrzelému kacíři, vykonavatelem klatby papežské stal se bývalý zeť Jiřího, ctižádostivý a české koruny lačný, uherský král Matyáš Korvin. Hradiště zůstalo věrno Jiřímu i přes klatbu papežskou, kterou za to bylo stiženo. Po deset let sužoval Matyáš město obléháním. To však hrdinsky se ubránilo a zůstalo věrno i nástupci Jiřího Wladislavu Jagiell. Teprve když tento smlouvou olomouckou r. 1479 vydal Matyášovi Moravu, vzdalo se mu i město Hradiště s výhradami svých svobod. Rytířský král naplněn byl úctou k věrnosti a statečnosti měšťanů, zvelebil jim erb městský a dokonce prý i město navštívil. Vjel do něho jižní branou, která zývána potom královskou a po ní i ulice na náměstí vedoucí. Časem vnější okolnosti způsobily, že přezvána jinak jako v l. 1751-55 slove „*Jezuvitskou*“ nebo „*za jezovitama*“ ale to se neudrželo, stejně jako poč. stol. XIX. označení „*ulice krajského úřadu*“. Při novém označování ulic r. 1890 staré vzpomínky byly dost silné, aby udržely název *ul. Královské* do dnes.

RŮŽOVÁ ULICE.

Původně ulička ústící při zdi městské a spojující „ulici kol hradeb běžící“ s náměstím. Významnější stala se vystavěním jezuitské koleje, která v této části města měla své gymnasium. Od tohoto dostalo se uličce názvu „ulička škol jezovitských“, nebo „ul. kol Jezovitů“ (1675) později lidově přezvána „uličkou škol latinských“ (1741) a když kolej byla zrušena (1773) a gymnasium proměněno v „Normalschule“ ulička přezvána podle této. Friedrich v pamětním spise r. 1803 nazývá ji „*ul. studentskou*“. Zbořením hradeb otevřel se tu východ do zahrad a sadů, vzniklých v okolí bývalých valů hradebních a ulici dostalo se názvu *Růžová*. Zda-li pro blízké sady či jen ironicky, těžko rozhodnouti. R. 1890 však název tento byl ji ponechán.

PIVOVARSKÁ ULICE.

Nejstarší jméno, které jsem našel pro poč. XVII. století, jest *ulice škol městských*, neboť její stranu pravou ve směru

z náměstí do ul. Hradební zabíraly školy městské, patrně zde od pradávna umístěné. Název se udržel i když školy přeneseny byly jinam. Do r. 1781 tam byly. Druhou stranu ulice zabíral měšťanský dům s „pivovarem a sladovnou“ a od toho ulice přezvána *Pivovarskou*, kterýžto název jest uveden již v pamětním spisu z r. 1803. Udržel se i nyní, neboť ulička ústí zase proti novému pivovaru městskému.

ÚZKÁ ULICE.

Původně slepá ulička zastavena měšťanským gruntem, dle jehož majitelů byla nazývána. Tak při r. 1660 slove „ulíčkou od gruntu p. Meixnera“. Na plánech z poč. stol. XVIII. jest již otevřenou uličkou, ale stejně úzkou. Proto jméno jí zůstává i v r. 1803 i r. 1890 a má ho po dnes, třebaže zbořením domu č. 8 se značně rozšířila, takže název již nepřiléhá.

JOSEFSKÁ ULICE.

Staré označení jest „ulička od Kunovské brány“, kterou ulice ven končila. Název tento byl starý jako brána sama a lze ho pokládati za jeden z nejstarších. Změnil se teprve návštěvou císaře Josefa II. r. 1771. Císař prodlél tu v městě kol 4. října v průvodu generála Loudona a j. K jeho počti brána i ulice nazvány *Josefskými* a název ulice udržel se do dnes.

HRADEBNÍ ULICE.

Od počátku stol. XVII. slula „ulíčkou kol hradeb městských“ a vnější stranu její tvořila stará městská zeď. Když tato byla zbořena (po r. 1782) ulice lidově nazývána „na šancoch“ stejně jako ji protilehlá Velehradská. R. 1803 se jmenuje asi *ulicí dlouhou*, ale lidový název trvá a rozlišuje obě ulice. Hradební se jmenuje „*dolní šance*“ a Velehradská „*horní*“. Když vnější její strana byla zastavena domy, vydlážděna celá a poněkud upravena byla r. 1890 přezvána dnešním názvem *ulice Hradební*.

VELEHRADSKÁ ULICE.

Celá byla již za městskou zdí a tvořila prostor mezi touto a vnějším opevněním. Po jeho zrušení r. 1782 vznikly tu zahrady, které pohnáhlu z předu zastavovány domky, až vznikla nynější ulice. Průchod tudy označován „šance“ nebo „horní šance“. Teprve když byla zkanalisována a vydlážděna jako průjezdní silnice městem od Kunovic do St. Města, byla r. 1890 úředně označena až k železnému mostu přes Moravu *ulicí Velehradskou*.

ULICE FRANTIŠKÁNSKÁ.

Slula od starodávna *ul. Židovskou*, neboť dokud Židé v Hradišti směli bydleti, měli tu své ghetto. Teprve r. 1514 král Wladislav je trvale vyhostil, ale ulice po nich stále jmenována Židovskou. Jest to vlastně nejstarší zjištěný název ulic hradištských. Pro konečnou její část u kláštera teprve r. 1762 objevuje se označení *ul. Františkánské* a brzy potom r. 1770 ironické „*Rážová*“. Časem se ustálil pro celou ulici od kláštera až po *ul. Josefskou* název *Františkánské* a ten ji r. 1890 úředně ponechán.

ULICE SV. JIŘSKÁ.

Původně úzká ulička spojovací, zvaná prostě *ulicí* nebo *uličkou*, také „ulicí podle domu velehradského nebo opatovského“, kterým bylo od poč. XVII. stol. „Slunce“. Později tu zřízen sklad soli a proto se jmenuje ulička po r. 1745 *Solnou* nebo *Solní*. Tento název přeměněn teprve r. 1890 na *sv. Jiřskou*, poněvadž směřuje proti bývalému kostelu farnímu sv. Jiří, který uprostřed hlavního náměstí stával.

PODĚBRADSKÁ ULICE.

Ulička spojovací již ve velmi starých dobách počátkem stol. XVI. i před ním jmenována „*uličkou k lázni*“, poněvadž na konci jejím při ulici Františkánské bývala městská lázeň. Jinak od r. 1619—1698 nazývána prostě „uličkou“. Kol r. 1752 německy označena „*kleine Gasse*“ a kol r. 1803 slula, nevím proč, *ulicí Cukrovou* a tento název jí zůstal až do r. 1890, kdy nazvána *ulicí Poděbradovou*, na paměť slavných dob města. Název Poděbradská jest nedbalý a nejasný.

MLÝNSKÁ ULICE.

Uličkou touto protékala štruha od Moravy pod hradbami městskými napříč ulicí Židovskou nyní *ul. Mlýnskou*, napříč *ul. Radniční* pod domy zase na Zelný trh a nyn. *ul. Splávkovou* hradbami ven do hradebního příkopu. Byl to otevřený kanál městský, smrdutý a jmenovaný *Rechlou*. Odtud obě uličky nad ním nyn. Mlýnská i Splávková označovány „nad Rechlou“. Tento název jest také jeden z nejstarších, ještě z dob trvání židovského města, tedy před r. 1500. Po zasypání kanálu, někdy koncem století XVIII. zvaná prostě *uličkou* až r. 1890 úředně pojmenována *Mlýnskou*, poněvadž tu kdysi při *ul. Františkánské* stával mlýn (č. 141).

GYMNASIJNÍ ULICE.

Bývalá úzká ulička ústící ke zdi městské zvaná dle toho od nejstarších dob „uličkou ku zdi městské“ nebo „ulicí při

okrouhlejší věži" (1711). Tuto nám tedy přesně umísťuje. Teprve r. 1890 dostalo se jí dle českého gymnasia nynějšího názvu.

Zmizelá dnes ulička z Mariánského náměstí ke špitálu podle kláštera, vyústovala k malé brance ve zdi městské, vedoucí k hlavní bráně vnějšího opevnění a mostu přes Moravu, přes nynější dobytčí trh. Slula „uličkou Klášterní“ (1663) a o století později „uličkou špitálskou“ (1741) a v stol. XIX. „měchovou“ (Sackgasse) až do roku 1848, kdy byla postoupena domu „u zlatého slunce“ k zastavení. Tím vznikl nynější hotel „u zeleného stromu“. Tato ulička ze starého Hradiště zanikla.

VODNÍ ULICE.

Nejstarší označení z r. 1606 bylo „ulice k bráně staroměstské jdouce“. To se udrželo, ovšem v lidovém rčení všelijak se obměňujíc, jako „ulice proti staroměstské bráně“ a j., od r. 1750 se objevuje důsledně „ulice Staroměstská“, kterýžto název r. 1790 zaměněn za „ulici vodní“. Tento zůstal do dnes.

OTAKAROVA ULICE.

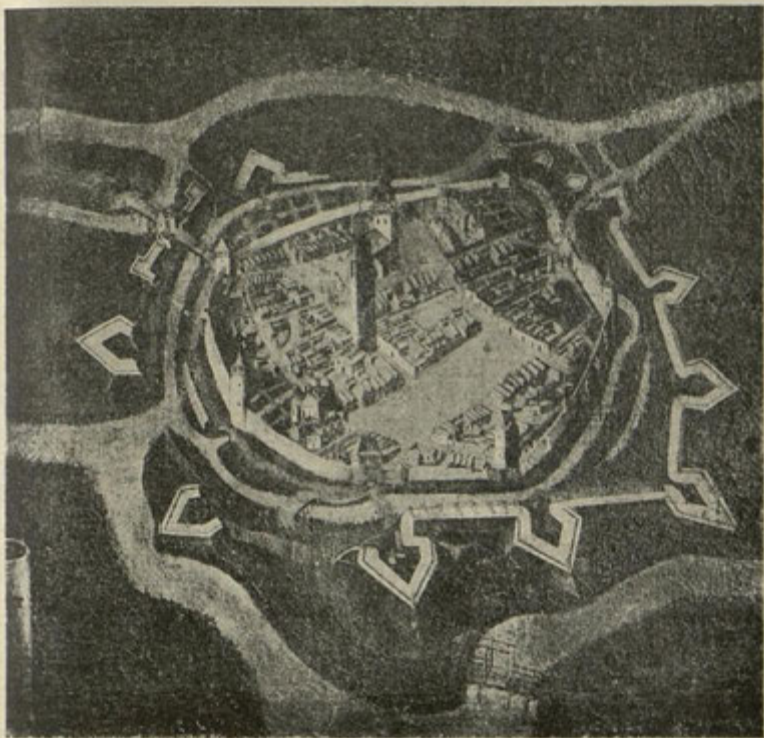
Celá dnešní ulice od rohu Mariánského nám. a ulice Vodní, kol bloku domů až zase k vyústění dnešní ulice Pražákovy na nám. Mariánské, nazývá se v nejstarších zprávách *ulicí Hrnčířskou*. To jest jediné hradištské označení dle řemesla v ní převládajícího, jak to v středověku bývalo obvyklé. Ovšem název není trvalý a části ulice zvány byly časem jinak. Tak nyn. Otakarova ul. po vystavění stát. vojen. zbrojnice nazývána „*ulicí zbrojnou*“ (Zeughausgasse) od r. 1784 do r. 1803 i také v r. 1826 objevuje se německé označení „*Magazinsgasse*“. Později dle pošty staré přezvána *ulicí Poštovní* a konečně r. 1890 ku počtě zakladatele města krále Přemysla II. Otakara přezvána „*ulicí Otakarovou*“.

Z této ulice odbočovala mezi domy č. 105 a 106 poč. stol. XIX. ulička, pro kterou platí asi označení pamětního spisu z r. 1803 „*Lerchenfeldgasse*“. Ta zmizela. Stejně byla zastavena malá ulička z ulice Otakarovy na pravo ke zdi městské před samým skladištěm vojenským.

Poslední část ulice od vojen. skladiště k dnešní ul. Pražákové nazývána poč. stol. XVIII. *ulicí Soukenickou* a od r. 1746 *zadkovou*. Tato splýnula s Hrnčířskou v ulici Pražákovu.

ULICE PRAŽÁKOVA.

Přední část ulice Hrnčířské při Mariánském nám. zvána v pol. XVIII. stol. „u kamenného mostka“. Tu bývaly masné krámy a jatky řeznické a sídlo jích cechu. Proto kol r. 1625

OBRÁZ PEVNOSTI HRADIŠTĚ AS V DRUHÉ POLOVICI STOL. XVII.

slove ulice „jatkovou, u jatek, neb u masných krámů“, také „hned za jatkama“. Od r. 1706 to vše mizí a ulice důsledně se nazývá *Hrnčířskou* do r. 1890, kdy ku počtě zdejšího rodáka, politika moravského a později ministra bar. Pražáka pojmenována *ulicí Pražákovou*.

I touto ulicí býval veden otevřený kanál, který teprve r. 1878 byl přikryt a ulice zvýšena. Z bývalé ulice Hrnčířské rozbíhala se řada uliček, z nichž některé končily v maloměstských gruntech, jiné dosahovaly městské zdi. Z těch se vyvinuly nynější spojovací uličky, některé však zanikly.

ULICE JÁNSKÁ.

Vedle bývalého vojen. skladiště vedla ulička zv. „k Červené věži“ ještě r. 1684. Když tato byla zapálena a prachem rozhozena, okolní malé domky a grunty zakoupeny erarem na stavbu „zeughausu“ a ulička byla jím zastavěna. Ale sousední dům byl později zbořen a otevřela se tu o něco dále nová ulice r. 1890 nazvaná *ulicí Jánskou*, správně *Janovou*, na počest krále Jana Lucemburského, který bohaté město výsadami obdařil.

Ulice ústila do zahrady zv. Menclovské, na níž vznikla čtvrt městská zv. Menclovice.

BÝV. UL. ANTONÍNSKÁ.

O něco dále mezi domem čís. 99. a 100. bývala slepá ulička ke zdi městské, která po zrušení hradeb otvírala se k zbytkům vodních příkopů hradebních, kterým se říkalo „žabarnia“. Bývalo tu v zimě kluziště. Odtud asi r. 1803 se jmenuje tato ulička „Froschlackgasse“. Později byla uzavřena, ale zrušením zahrady „Menclovské“ se opět otevřela a r. 1890 nazvána *Antonínskou*, poněvadž směřovala k býv. baště sv. Antonína. Dnes pojmenování zmizelo, poněvadž domy s obou stran nemají tu vchodu, ale přes to označuje se jako pokračování menclovské ulice Žerotínovy.

ČESKÝHO ULICE.

Bývalá malá ulička ke gruntům při zdi městské. Přestavbami se otevřela a rozšířila. R. 1890 nazvána ul. Českého na pamět král. rychtáře Jana Českého (obraz jeho půjčen Slov. mus.), který daroval Jesuitům a po nich měst. špitálu svůj dvůr ve St. Městě.

JABLONSKÉHO ULICE.

Rovněž vznikla z prastaré uličky ke gruntům hradebním. R. 1890 nazvána *Ignácovou*, poněvadž směřovala k baště sv.

Ignacia, ač byla tato dosti vzdálena. Teprve při novém jmenování ulic kol r. 1900 dostala nynější název.

ULICE VODIČKOVA.

Všechny tyto malé uličky na místě bývalé zdi městské od ul. Janovy až po ul. Českýho spojuje ulice z doby nejnovější (kol roku 1900) nazvána ku počtě rázovitého knězevlastence P. Vodičky, zdejšího děkana. Z této ulice vybihají do Nové čtvrti Menclovic ul. Žerotínova a Křížkovského také teprve nedávno vzniklé.

BOSSI-HO ULICE.

Pokračování ul. Vodičkovy tak nazváno r. 1890 na počest býv. kraj. hejtmána zdejšího Baltazara Klementa de Bossi. Byl tu od r. 1784 a získal si o město velké zásluhy zřízením pevných náspů a mostů moravních, také pevné hráze mezi Hradištěm a St. Městem a na ní dobré silnice. Za něho zbořen starý kostel sv. Jiří, zvýšeno náměstí a zasypána Rechla.

NOVÁ ULICE.

Spojuje předešlou s Mariánským nám. Dostala své jméno až roku 1890.

SLOUPSKÝHO ULICE.

Původně ulička stejného rozsahu s nynější, ale kratší a končící u zdi městské, resp. u „prachové kulaté věže“. Odtud slula „ulíčkou prachovou“ neb „k prachové věži“ (1714—1737). Na jejím rohu měl svůj grunt měšťan Dudek a vojáci posměšně zvali uličku „Widhops-gasse“. Toto jméno se vyskytuje ještě v pamětním spise r. 1803. a potom až do r. 1890. kdy pojmenována *ulicí Sloupskýho*, na počest velitele královské posádky Jana Cigana řeč. Slubský, který spolu s měšťany v l. 1473-4 hrdinsky hájil města proti králi Matyaši uherskému. R. 1890 měli při pojmenování ulic mnoho smyslu a piety pro staré dějiny města Hradiště.

FANDERLÍKOVA ULICE.

Od konce ul. Sloupskýho, podél bývalé zdi městské, po jejím zboření vznikl průchod až k ulici Královské, který v pamětním spise r. 1803 se nazývá „Stadtmauer-gasse“, ale označení se asi nevžilo a r. 1890 poznamenává Gallusek,^{*)} že ulice neměla žádného jména, ale lidově se jí říkalo „Zahradní“.

^{*)} Ant. Gallusek: Geschichte d. königl. Stadt Ung. Hradisch v. 1848-78. n. vl. 1879.

Teprve v nové době kol r. 1900 ku počtě národního pracovníka a bojovníka za českost Hradiště, JUDr. Jos. Fanderlíka († 1895) nazvána jeho jménem.

ULICE ZAHRADNÍ

jest název pro ulici za koleji Jesuitskou. Mezi touto a zahradou obchodní akademie.

ULICE PROTZKAROVA.

Spojuje dolní konec obou hlavních náměstí. Koncem stol. XVII. slula *ulici Jesuitskou* (1681) a sice hned od nám. Marianského, neboť dům čis. 48. označován jako „roh ulice Jesuitské“. Později dle malých kasáren (nyní fin. ředitelství) zvána *ulici Vojenskou* (Soldatengasse) a to již r. 1786. Tak se nazývala až do r. 1890., kdy k počtě dlouholetého, nejprve německého, pak kompromisního a na konec českého purkmistra Jana Protzkara (1865-1896) byla přezvána.

ZELNÝ TRH.

Menší prostranství toto bylo dříve o něco větší a protnuto otevřeným kanalem Rechlou, který nelákal k svým vonným břehům. Část ulice nad ním i s ulicí Splávkovou případně zvány *ulici smradlavou* (Geruchsgasse). Zасыпáním kanálu a úpravou vzniklo bezejmenné náměstíčko, které r. 1890 s přilehlou ulicí nazváno „Zelný trh“. Původně to byl nízký dolík, který byl za povodní zaplaven celý, takže se tu musilo dům od domu jezdit po člunech.

ULICE SPLÁVKOVA.

Přikrytím kanálu z býv. „uličky nad Rechlou“ (v stol. XVII.) nebo později „Smradlavé“ vznikla zde dosti široká ulice, která dle bývalého splávku nazvána ulicí Splávkovou.

ZTRACENÁ ULÍČKA.

Z nynějšího Zelného trhu podle domků tu stojících bývala tu od pradávna a v stol. XVII. zvána „vedle Rechle“ nebo poč. stol. XVIII. označována „při výjezdu z kvartýru p. comendanta“ (= nyn. dům Adlerův). Od počátku stol. XIX. nazývá se *Ztracenou* do dnes.

VÝPUSTKOVÁ ULICE.

Dostí nesrozumitelné označení uličky od Marianského nám. do ul. Fanderlíkovy. Počátkem stol. XVII. (1637) zvána

byla „uličkou k mlejnu“, který tu ve zdi městské poblíž splávku býval. V l. 1714-25 se označuje neurčitě „proti nebo ke zdi městské“. Pamětní spis (r. 1803) má pro ní jméno „Elstergasse“ a to jí zůstalo do r. 1890, kdy přezvána „Ausfallsgasse“ tedy Výpadní ulice, poněvadž vedla k menší výpadní brance pevnostní. Z toho snad dle staršího lidového rčení vzniklo nynější *Výpustková ulice*.

DOBYTČÍ TRH.

Volné prostranství mezi bastionem Bonamo (nyn. Sokol. zahrada) a vnější branou Staroměstskou (na konec bývala skladištěm Fürstovým), po zboření této a vystavění nynější fronty domů, bylo tak nazváno r. 1890. V nejnovější době přezváno nám. Tyršovým.

PALACKÉHO NÁMĚSTÍ.

Od domu Benešova a Adlerova, mezi nimiž byla hra-dební věž brány Kunovské až téměř k nynější sladovně, prostíraly se vnější brány Kunovské tak, že tam dosud stojící kaple sv. Sebastiana byla mezi vnější a vnitřní branou Kunovskou ve vnějším páse opevňovacím. To vše bylo zbořeno a vznikla zde silnice ven z města po obou stranách plotem hrazená. Pozemky od cesty na levo ve směru z města klesaly velmi hluboko do močálovité louky zv. tunia. Teprve stavbou justič-ního paláce a přilehlých domů teren tu navezen a jakž takž upraven. Náměstí takto vzniklé nazváno r. 1898 *nám. Frant. Palackého*.

ULICE VŠEHRDOVA

z nám. Palackého mezi justičním palácem a sladovnou, po vystavění onoho vzniklá r. 1897, nazvána tak k počtě zname-nitého právníka českého Viktorína Kornela ze Všehrd (* mezi l. 1450—60).

ULICE KOLLAROVA, ŠAFAŘÍKOVA A SVATOPLUKOVA
vesměs nové v nově vznikající a rozšiřující se čtvrti městské podle silnice Kunovské.

RYBÁRNY.

Dnešní Rybárny vznikly teprve v poč. stol. XVIII. Nejstarší knihovní zápis v Grundb. Nro. 7, Fol. 463, má vklad chalupy † Václ. Mazurka v Rybárnách vdově jeho Alžbětě r. 1734. Mazurek tu byl tedy první usedlík. Rodina tohoto nejstaršího rybáře zde dosud žije. Osedlíků tu bylo málo. Ještě mapy z poč. XIX. stol. vykazují tu několik málo chalup.

Rybáři města Hradiště usazení byli dříve na předměstí Staroměstském na levém břehu Moravy, asi kol jatek nynějších. Když se rozšířila fortifikace k samé řece, vznikly na ní chaloupky rybářské jen kde zbylo trochu místa. Jinak rybáři přestěhovali se na grunty městské na kraji poddanské dědiny hradištské St. Města. Jak řečeno, teprve někdy začátkem stol. XVIII. počali se usazovati na pravém břehu Moravy poblíž mostu Staroměstského mezi zahradami měšťanů hradištských.

Tak vznikly dnešní Rybárny. Ještě r. 1850 bylo tu jen 26 domků, r. 1880 mají 43 domků, r. 1890 již 89 čísel a r. 1900 bylo tu již 105 domů se 776 obyvateli. Do r. 1914 přibýlo jen málo čísel, takže počet jich byl toho roku 109. Největší rozvoj jest tedy v l. 1880—90, kdy hlavně zásluhou stavitele Schaniaka vznikly tu 4 ulice: Moravní, Louční, Rybářská a Schaniakova.

JAK TO KDY VYPADALO NA ULICÍCH A NÁMĚSTÍCH HRADIŠTĚ.

Zevnějšek města po válce třicetileté, jako jiných měst, byl chatrný a neúhledný. Polozbořené neb opuštěné grunty městské nezvyšovaly jeho půvabu. Rezek kreslí všeobecný obraz měst jako nevábny. „Všude bylo plno nečistoty, ale největším břemenem obcí byla hejna žebráků, tuláků, mrzáků a povaleců, kteří po městech se toulali, u radnic a kostelů žebrali polonazi neb v bídné hadry odění.“ *) V Hradišti nebylo lépe pokud se týče nečistoty a otevřený kanal Rechla otravoval tu vzduch od staletí. Jen množství žebráků aspoň cizích nebývalo tak veliké, neboť pevnost bývala střežena a přístup byl dosti nesnadný, ač měšťané často si stěžovali, že vojáci bez svolení magistrátu vpouštějí do města lidi potulné. Tak i turečtí špehři vnikli do města.

Obec hradištská občas přece pečovala o to, aby zlepšila vnější vzhled svých náměstí a ulic, který býval ubohý. Tak v městských knihách čteme **) o prodeji domu na Mariánském nám. proti klášteru uroz. p. Gabrielovi Serenymu z Malého Serenu a na Novém Světlově, hejtmanu kraje hradištského, „za 50 hodných fur tvrdého kamene pro dláždění rynku, které má p. hrabě svými poddanými a na svůj náklad sem dopravit.“

Ulicím a náměstím škodily nejvíce časté a dlouhotrvající povodně, které často povážlivě zaplavily město, zanesly ulice a náměstí, proměňující je v bahniska. Otevřené kanály městské, vzdor hradbám kolem města, umožňovaly nával vod. Jaké

*) Rezek: Dějiny, II. 242.

**) Grundbuch A. Grossh. fol. 431. v pozem. knize kraj. soudu.

spousty působily a jak to tu vypadalo, vypravuje Přenský ve svých Památkách o povodni r. 1652. „Dne 7. Juli počalo pršet a přšlo pořád ve dne v noci až do 21. dito. potom veliká povodní přišla. Dne 22. dito počnouc od Brodu Uherského až k Hradišti, co při nížinách obilí seté měli, všechno pobrala a na trávník městský přinesla. Ven z města za 4 neděle vycházeti ani vyjížděti se nemohlo, kromě na lodi. V městě Hradišti se jezdití muselo, nebo voda netoliko v Prostřední ulici, ale i na ryncích obou do pasu byla, sklepy pak hned od spodku až k vrchu plné byly, takže i v kostele stolice po vodě plovaly, na ryncích pak do nevodu ryby se lapaly.“*) Jak to pak vypadalo na ulicích a náměstích po odpadu takové spousty vod, lze si snadno domysleti. Při menších povodních zatopováno okolí Rechle, totiž Prostřední ulice a Zelný trh (nyn.), takže tu se musely zřizovati zvýšené, dřevěné chodníky nebo jezdilo se po lodích.

V dobách pozdějších nebylo lépe, neboť po povodni r. 1742 bylo tu v domech tak vlhko, že posádka císařská z města odešla. Stejně zní i zpráva zemského gubernia r. 1771, že v domech i na ulicích bylo takové vlhko, že všechno vojsko muselo z Hradiště ven. Bahno po takových zátopách nebylo oškrabováno, ulice nedlážděné nebo špatně vypravené byly rozmočeny do bezedna. A to ne snad ulice vedlejší; hlavní tepna ul. Radniční i obě náměstí nebyla na tom lépe.

Měšťané sami ovšem také si vzhledu města mnoho nehleděli, neboť ve vyrovnání sporu mezi správou města a měšťanstvem z r. 1705**) čteme, že správa města smluvně zavazuje měšťany, aby vyvezený hnůj déle 14 dnů na ulici ležeti nenechávali, jinak že obec má právo ho sebrati a na svá pole dovézt. Pro pořádek v městě i pro smysl měšťanstva jest toto ustanovení charakteristické. Správa města nebyla ovšem lepší dle stavu ulic. Žaloba podaná měšťany proti ní 4. března 1717 uvádí v článku 10. vyšetřovacího protokolu, že „dlažba jest veskrze bídna a město plno nečistoty, takže kněz musel žádati za vyčistění ulice, aby mohl nésti poslední pomazání.“ Město mělo tedy správu, jaké zasluhovalo. Žaloba také nic nepomohla. Brzy na to přijel zem. podkomoří hr. Šlik instalovati rychtáře Jana Šumického, ale radní páni a hosté nemohli pro velké bláto pěšky do kostela a byli tam i zpět doneseni.

Tak to vypadávalo tedy na ulicích hradištských. Prvním krokem k lepšímu bylo zasypání Rechly r. 1784 rumem zbořeného kostela sv. Jiří, vyzdění a nové vyústění nového krytého kanálu ven z města provedeno až v 80tých letech minulého století. Nízká poloha města byla stálou nesnází, která jen velmi pomalu několikerým zvyšováním náměstí a ulic byla

*) Viz Fišer: Paměti Hradištské.

**) Potvrzen ve Vídni 16. V. 1705 měst. arch. č. 137.

prekonávána. Ta byla také hlavní příčinou, že kanalisace města odkládána až na naše dny. Nové pořádky na ulicích, jich částečné zkanalisování a předláždění jest dílem také nejnovějších dob. Osvětlení ulic plynem zavedeno bylo teprve r. 1885 a to ještě velmi chatrné a teprve nyní se o něco zlepšuje.

Ze vnější vzhled městských ulic a náměstí byl žalostný až do doby zcela nedávné, o tom bychom našli doklady v různých feuilletonech a zprávách novin českých i německých. Za mnohé jiné budiž dokladem zpráva dopisovatele „Času“ z r. 1892 (R. VI. str. 630). „Než u nás i jinak město překvapuje. Třebas teď hrozí cholera. Město má otevřené kanaly, kterými nečistota volně protéká. Tam, kde konečně ztrácí se kanaly pod zemí, jsou otvory opět otevřené a páchnou, že nelze vypověděti. Ještě v městě samém v zahradách vyvěrají opět kanaly v jedné mohutné stoce na povrch a tekou na louky, kde v malém jezírku se stékají a otravují celé okolí. Letos v parnu nebylo možno touto cestou jíti a pováží-li se, že v jiném směru města hníje bláto a černá voda Olšavy, rozšiřující morový zápach, jsme politování hodni. Na ulice vylévají z domů nečistotu a po trzích, které bývají u nás četně, jako málo kde jinde, navštíveny, leží výkaly třebas ještě v 5 hodin odpoledne na místě. Potom je smetou do hromádek a neroznese-li je vítr, tož je někdy i druhý den, někdy i později odvezou. Nepřepínám, ač snad neuvěříte, povážíte-li, že Hradiště je jedno z nejbohatších měst v Rakousku.

Jen uvažte, že po ulicích král města zcela idylicky honí se krávy na pastvu i s pastvy, uvažte, že tato dobytčata nejraději chodí po chodnících u domů a že hrozně znečišťují chodníky.“

PARK.

Ozdobou a plicemi každého města jsou veřejné zahrady a parky. Město Hradiště, obklopeno loukami a zahradami ovocnými, netoužilo po veřejné, všeobecně přístupné zahradě. Až r. 1882 zakoupilo město od velkoměšťanů pozemek zv. *stonky* ve výměře 2 jiter 718 sáhů □, kde dalo zem. zahradníkem Aug. Siebeckem z Brna založiti veřejný park nákladem 6000 zl. Veřejností byl odevzdán r. 1883. Od té doby tvoří s přílehlou krásnou topolovou alejí pěkný stromový ostrov, který dodává městu od jv. pěkný charakter.

Jinou veřejnou zahradou jest bývalá Jesuitská před obchodní akademií, která svými mohutnými starými stromy jest městu hned při vstupu od nádraží pěknou ozdobou. V zatichlém koutě této zahrady krčí se poslední zbytek slavné hradební zdi městské se zazděnou „zadní branou“ snad královskou, zneuctěnou dnes smetištěm. Mocné koruny stromů

šumí nad smutným zbytkem hradítské slávy zkazky dávných dob, které slyší každý, kdo dovede se ponořit do lepší minulosti a zapomínati se smutkem v srdci na netečnou, příležitostně velkohubou přítomnost.

LÁZNĚ A LAZEBNÍCI.

Pro středověké město byla lázeň důležitým podnikem, o který pečovalo. Bylo tu dbáno nejen čistoty těla, ale také to byl jakýsi veřejný hygienicko-lékařský ústav, kde různé léčebné prostředky mistrem lazebníkem byly poskytovány. Tak mazání mastmi, které po koupeli, po případě vypaření těla, bylo účelné, sázení baněk, menší operace, mrskání větvičkami různých stromů neb rostlin a j. p., byly léčebné prostředky často tu používány. Že lázně středověké bývaly také místem rozkoše, kde ženy společně s muži se koupávaly a kde strojeny bohaté hostiny, netřeba myslím širěji vykládati.

I Hradiště mělo lázně veřejné a to velmi záhy. Dnešní Hradiště, aspoň pořádných, nemá. Lázeň si zde zřídil klášter velehradský a prodal ji r. 1480.^{*)} Byla to lázeň horní, což znamená, že tu musela býti i lázeň dolní, patrně městská. Ona horní příslušela farářů městskému, který z ní bral 6 gr. drobných peněz týdně. Za to, byla-li pánev neb kotly neb střecha poškozeny, bylo mu je dáti vyspravit; neboť nájemci byli nedbali a často se střídali. Lázeň proto sešla, takže vyžadovala nákladné opravy. Proto opat Mikuláš prodal ji „opatrnému muži Mikuláši lazebníku, řečenému Rog za 40 hřiven grošů, v drobných penězích na hotovosti.“ Farář a jeho 2 kaplanům vyhrazeno, aby se mohli kdykoli zadarmo vykoupati, ale jak bylo od starodávna zvykem, má za to lazebník dostati do roka 3 bečice piva. Lazebník v těchto veřejných lázních osvobozen byl od městských robot a služby hlásné.

Zdá se, že se později udržela jen tato lázeň. R. 1510 městská lázeň byla fundována p. Arnoštem Kuželem ze Žeravice. Tento daroval 50 kop bílých grošů, aby z jich úroků 2¹/₂ kopy gr. byla vytopována lázeň pro chudé města. Tato lázeň byla dost rozsáhlá zabírajíc celý grunt (v ul. Františkánské mezi ulicí Mlýnskou a Poděbradskou) č. 137. Lázeň tato přešla asi v držení města, které ji mělo do r. 1694 a prodalo ji pak lazebníku A. Tauberovi za 230 zl. m., když se tento zavázal, že dodrží nadaci p. Kužela a dvakrát ročně v máji a v září vytopí lázeň pro chudé lidi od 8 hod. ráno do 2. hod. s poledne.^{**)} Nový lazebník dlouho lázeň neřídil, neboť již r. 1704 jeho vdovu Polixenu vzal si i s lázní Leop. Černý.

*) List. měst. arch. č. XXVI., 69.

**) Městské knihy, Gb. A., Fol. 535.

Lazebník odborné profese nemusel mít vždy právo lázně, ale potom nesměl tuto vydržovati. Svědčí o tom zápis smlouvy v městských knihách.^{*)} „L. P. 1702 24^{ho} dne měsíce června stala se dobrovolná a dokonalá smlouva mezi pí. Alžb. Treünerovou, vdovou, z jedné a p. Janem Slichticem, nastávajícím zetěm jejím, z strany druhé o profesi lazebnickou, hojení, krve pouštění a barbировání a to taková: Postupuje a odevzdává jmenovaná pí. vdova již psanému nastávajícímu zeti svému touž naddotčenou profesi, avšak bez práva lázně, poněvadž dům tento takové až dosud neměl na ten a takový způsob: by totižto on povinnen byl ji náležitým jídlem a pitím, též i potřebným oděvem až do smrti zaopatřiti jakož také z jedné každé pivné várky jednu polovici pozadného piva a mláta, též každé vinné pořádky jeden zlatý rýnský aneb jeden tolar k jejímu svobodnému disponování přijíti a zanechat; kdyby ale ona pí. vdova po vyjití dne a roku se stravou jeho za vděk přijiti nechtěla, má povinnen býti jí za vychování každoročně 18 zl. r. dávat. Naproti čemuž ona jemu nastávajícímu zeti svému díl svůj po nebož. manželu svém na též domě (č. 39) mající, docela jest postoupila. Kdež následovně podle té naddotčené dobrovolné a dokonalé smlouvy téhož 1702^{ho} leta 27^{ho} dne měsíce října tak se jest mezi nadpáčenou pí. Alžb. Treünerovou, vdovou a erby (dědici) treünerovskými z jedné: pak řečeným p. Janem Slichticem z strany druhé následující kup a prodej o dům Treünerovský v prostřední ulici vedle domu p. Bartol. Zelnitiusa a domu p. Bulina oboustraně ležící a to na níž psaný způsob, totiž nadjmenovaná prodávající strana prodala kupujícímu Janu Slichticovi, erbům a potomkům jeho teď psaný dům se vším právem a příslušenstvím, jak stojí a leží i s tím, co hřebíkem přibito a ve zdi zaděláno jest, za volný a v ničem závadný a docela zaplacený za summu hotovou 350 zl. r. k svobodnému jmění, držení a vládě, jakožto nastávajícímu resp. zetěvi a švakrovi, nebyvši z erbů žádnéj, jenž by takovéj na sebe uvéstí chtěl, kteroužto trhovou summu kupující takto jest vyplnil, totižto: dluhů všelijakých po nebo: Wolf. Treünerových pozůstalých zaplatil 93 zl. r. Item švakrovým svým jedné každé jeden otcovský podíl po 42 zl. r. 10 kr. totiž pí. Alžb. Kellerové, pí. Marii Keylové a pí. Barb. Šumské, pospolu 126 zl. r. 30 kr. jest hotově položil, pak podíl rovný budoucího švakra svýho L. Treünera, na vandře ven zůstávajícího, na sebe k placení jest přijal i spolu při tom, z téhož podílu jeho, od datum téhož domovního kupu v zemi obyčejné sex pro cento interesse, však s tím znamenitým výminkem, jestliže by se z vandru domu navrátil, náležitě zapraviti se jest zavázal. Kdež přivedouc při tom kupující na sebe 2 podily, totiž jak pí. švekrůše své, taky nastávající manželky své Marianky,

^{*)} Gb. A. F. 218.

tudy naddotčenou trhovou cenu domu, těch svrchupsaných 350 zl. r. docela jest vyrovnal. Poněvadž ale opáčený Jan Slichtic pojmcou sobě v stav manželský teď pravenou manželku Marianku Treünerovou z řízení božského prostředkem časné smrti v pánu bohu jest usnul, zanechajíc po sobě jediného sirotka Kristiana Josefa Slichtice s ovdovělou mateří jeho a při tom, co svrchu psané na domě zapláceno, dáleji žádné pozůstalosti. Pročež teď pravená Marianka Slichticová v svém čase, jak pro zaopatření budoucí sebe tak i sirotka svého oblíbila sobě v stav manželský tovaryše lázebnického šlechtyného mládence Joanesa Reznera, s kterým také v stav sv. manželství řádně vstoupíc jemu s předu psaný dům s tím vším způsobem, jak nebo: manžel její Jan Slichtic s paní máteří její Alžb. Treünerovou, vdovou, svrchupsané se naležitě a dokonale jest smluvili skrz smlouvu svatební po straně své jest zadal."

Smlouva tato zajímavě osvětluje postup domů a rodinné smlouvy o domy, platy i řemesla.

Co se stalo dále s lázni městskou, o tom jsem nenalezl ani v knihách ani kde jinde nějakých zpráv. Výše uvedená smlouva ukazuje, že lázeň byla výsadním právem určitého domu a nemohla býti otevřena v domě jiném, třebaš lázebnickém.

MĚSTSKÝ VODOVOD.

Město Hradiště, ležící uprostřed vod, trpělo odedávna nedostátkem dobré pitné vody. Studny bývaly jedinými zdroji, které v době sucha poklesem spodních vod vysychaly a za povodní jich voda zbahněla a stala se nepitnou. Tak jen hluboké a dobře vyzděné studny, jako v kvadratuře kláštera, poskytovaly dobrou, chladnou vodu. Studny ovšem pro veřejné zásobování města nestačily a bylo třeba ohlížeti se po nějakém vydatném zdroji. Ten poskytly mařatské vinohrady, pod nimiž do úvalu stékala spodní voda Rochusu. Bylo třeba jen prameny zachytit a odvésti potrubím do města. Obtížný, na ty doby, úkol ten provedl jezuitský kněz David Mračný r. 1679. Vypracoval plán a hned toho roku počalo se klásti potrubí. Tímto svedena voda z hory mařatské do města a na obou náměstích postaveny kašny. Obě asi také dřevěné. Nynější kamenné jsou až r. 1793 a 1795. Ale ani tyto kašny záhy nestačovaly a město se pojišťuje stavbou nových studní. Tak r. 1710 dostavělo si „obecní studni na rynku nedaleko farního kostela před kolejí S. J. se vším příslušenstvím, okovy, řetězy atd." Studna tato jest na náměstí dosud.

Udržování vodovodu a zejména dřevěného potrubí vyžadovalo stálé a bdělé péče, k níž městské úřady neměly dosti ochoty a porozumění. Měšťanstvo právem si na to stěžuje a ve sporu svém s nimi v protokolu z 4. března r. 1717,

10. gravamen doslovně zní: „kašny byly (jak viděti lze) v špatném stavu a tak město, které přece uprostřed vod leží, bývá často mnoho týdnů bez vody“. Vodovod Mračného byl tedy záhy ve špatném stavu. Zlepšen byl až koncem stol. XVIII., kdy také postaveny dosud stojící kamenné kašny.

R. 1828 bylo dřevěného potrubí 2182 sáhů, které přivádělo vodu z 10 zachycených pramenů, ale tak prohnílé, že mnoho vody se ztrácelo. Množící se stížnosti donutily magistrát zvýšiti počet zachycených pramenů na 14, ale ani to nepomohlo. Věci chopil se krajský úřad, který zjistil, že 14 studní dává za 24 hodiny 758 věder vody, ale spotřeba vypočtena na 933 vědra. Navrhováno několik opravných projektů, ale zem. guberniím šlo ke koření zla a nařídilo položití kovové potrubí.

Svízel ani tím nebyla odstraněna a ještě r. 1842 líčí ji Karel Šnajdr v Tylových Květech*) následovně: „Zde již 6 neděl žádnou dobrou vodu nepijeme; ale máme jen zelenou, bahnitou, v níž infusorie jako ryby v moři plovou. Chceme-li ji pít, musíme vína primichatí. Rodili Hradišťané jsou tomu zvyklí, ano mnozí pijáci vína nevědí, co voda jest, ale cizinci tuto suchotu trpce nesou . . .“ První Čech, který si na Hradiště stěžuje!

Potom se na vodovodu stále správkařilo, ale pořádného se neudělalo nic. Do r. 1879 rozmnožen počet pramenů na 38 a potrubí prodlouženo na 2400 sáhů. R. 1888 sehnány prameny na úpatí Rochusu do velké studny a odtud voda hnána hlavním příhonem do města. Pak se správkařilo dál, až konečně před válkou svěřeno provedení postačitého městského vodovodu odborné firmě, ale do dnes se správkaři na něm dál, v letošním suchém roce (1921), nedokonalý vodovod, špatné jeho připojení na nově postavenou věž vodárenskou v barákové stanici, způsobil katastrofální nedostatek vody. Rozřešení této otázky bude zase úkolem lepší budoucnosti.

MĚSTSKÁ KANALISACE.

V tak nízko položeném terenu provéstí nějakou kanalisaci bylo úkolem těžkým, na nějž vědomosti a poměry místní nestačily v dobách minulých. Tyto pomohly si, jak dovedly, totiž otevřenou, vrchní kanalisací. Z hradebního příkopu u kláštera provedena městem struha pod městskou zdí přes ulici Františkánskou do dnešní Mlýnské, přes ulici Radniční, kde byl kamenný mostek a dále měšťanskými domy na nynější Zelný trh a ulicí Splávkovou kol mlýna ve zdi a pod hradbami zase ven do hradebního příkopu. Voda měla dosti prudký spád,

*) Otiskl jsem v Zájmech Slovače celý ten článek r. 1917 v č. 29-31.

takže odváděla nečistotu i poháněla mlýny městské. Protože všechno se do ní lilo a stékalo, páchlo to na ulicích a kanál sám otravoval vzduch i v okolí samé radnice. Smradem byla tato hradištská „Rechla“ proslulá. Podobný otevřený kanál měla i ulice Hrnčířská (dnes Pražákova), který vyústoval dlouho ven do tak zv. „žabárně“. Do těchto vývodů stékaly se z ostatních ulic stružky, tak jako do nedávných ještě dob, kdy místní vtíp poznával na ulici, v kterém domě perou. Z gruntů přiléhajících hradbám vedly stružky skrze hradební zeď do vodních příkopů.

Stav tento neuspokojoval a dobou roste i snaha po zlepšení. R. 1750 zvolena zvláštní komise k stavbě kanálu. V Radní ulici zakoupeny měšťanské grunty, se stavbou se počalo, vydalo se na ní 4000 zl., ale uvázla přes úsilí měšťanstva o její provedení. Věc znovu řešena r. 1784 asi přičiněním kraj. hejtmána Bossi-ho a po zboření kostela farního užito rumu k zasypání Rechly. K stavbě zděného kanálu a jeho vyústění ven z města došlo až r. 1879. Po r. 1883 přeloženo vyústění jeho až za kolej místní dráhy. Obtíže se nezmenšovaly a kanalisovalo se tu a tam pokusně, jako v ulici Velehradské kol r. 1890. Důkladná moderní kanalisace provádí se teprve nyní postupně, ale její řádné dokončení bude také úkolem budoucích lidí (1921).

MOSTY.

Hradiště rozloženo na ostrově řeky Moravy a kol zdi a náspů svých otočeno věncem vodních příkopů, muselo se opatřit četnými mosty, v případě nebezpečí válečného snadno zničitelnými. Tak vidíme celou řadu mostků na obrazech a plánech starého Hradiště, jak v městě přes kanály, tak venku přes vodní příkopy, přes Moravu a její ramena. Hradištěm vedly důležité komunikační cesty a proto mosty se stále musely udržovati v dobrém stavu. To vyžadovalo značného nákladu. Celkem udržovalo město 15 dřevěných mostů. Byla tudíž velká spotřeba dřeva. Kryta byla hlavně z lesů buchlovských. Král Sigmund Luc. za věrnost městem mu prokázanou, dovolil měšťanům (18. IV. 1421 *), aby potřebné dříví z hor Hříběcíh a Breczen(?) brali k stavbě a na opravu domů a mostů, k pálení vápna a sice pro potřebu města jako celku i jednotlivců. Lesníkům královským nařizeno, aby na rozkaz purkrabí buchlovského, měšťanům dřevo bezplatně vyznačili. Právo toto udrželo se i pak, když Buchlov přešel v soukromý majetek. Město užívalo tohoto práva v době potřeby, jak svědčí památka z r. 1619 list městské rady pí. Kunce ze Zástřizl, paní Buchlova: „Službu svou vzkazujeme Urozená Paní k nám laskavě

*) Opis listiny u Cerroniho II. Bd. + 35. Brno, zem. archiv.

privětívá, od pana boha zdraví, jiného všeho mnoho dobrého Vašnosti věrně rádi přejeme. Před Vašností netajíme kterak hatím a mostům našim již nejvýš zešlým, nemalo dříví potřebovati budeme; za kteroužto příčinou při Vašnosti se ohlašujeme a sousedsky žádáme, že nám k tejš důležité potřebě naši takové dříví v horách buchlovských v příhodných místech vycejchovati, a kdybychom tesaře naše k vycejchování téhož dříví vypraviti jměli, nám jistý den jmenovati a oznámiti ráče, kdež podle starobylého obyčeje Vašnosti dva masý vána a za 2 groše bílé žemliček odsíláme. Odpovědi očekáváje vinšujeme Vašnosti od pana boha na všem dobře a šťastně se jmiti. Datum v městě Hradišti dne 23. listopadu 1619. Každého času k službám povolní purkmistr a rada města Hradiště."

List tento jest dokladem starého privilegia Sigmundova, které pozdější páni Buchlova popírali. Smlouva mezi městem Hradištěm a držitelem Buchlova Hanušem Sigm. Petřvaldským*) praví, že dle nálezu zemského soudu ono staré privilegium nemá platnosti. Přes to však pán Buchlova uvoluje se výhody jeho městu splniti urovnáváje při tom i jiné sporné záležitosti, o něž se mu patrně jednalo a proto „dobrovolně všem a jednomu každému z městěninů hradištských odpouští mejto ve Stříbrnicích a Buchlovicích a v horách svých buchlovských k potřebě mostů a hatí k městu od starodávna náležejících dříví v místech pohodlných skrz své lidi vycejchovati a darmo dávatí povinen bude."

Z mostů hradištských nejdůležitější byl přes hlavní tok řeky Moravy od vnější brány Staroměstské s levého břehu (mezi Sokolskou zahradou a plynárnou) na pravý vedený. Jeho střední část byla zdvihací, aby přechodu bylo možno zabrániti. Od jeho konce na pravém břehu veden byl t. zv. „dlouhý most" dřevěný přes bažiny luční a rybníčky k St. Městu. Vedle něho vedla tudy cesta po násypové hrázi. Obojí cesta za velkých povodní byla zaplavena.

Kronikáři hradiští**) líčí přístup k městu za nebezpečný v době povodní, neboť byl prý možný jen na lodích a prámech. Teprve kraj. hejtman de Bossi r. 1784 cestu zlepšil, dav tu zříditi vysoký násep od staroměstské hospody proti obecnímu dvoru až k sv. Janu u moravního mostu ve spojení s mostem přes „Zerzavici". Podobný násep dal zříditi i od brány Josefské k Mařaticím.

Známý lidumil a učenec buchlovský hr. Leopold Berchtold navrhoval zkrácení této cesty do St. Města a zřízení nového mostu přes Moravu, asi ve směru nynější cesty a železného mostu. Daroval k tomu účelu všechno potřebné dříví, ale provedení

*) Collace z 27. XI. 1681 u Cerroniho II. Bd.

**) Czibulka: Schr. XII. Bd. S. 222 a Friedrich ibid.: S. 194. Viz B. Fišer: Paměti.

svého návrhu se nedočkal. Nový most tento položen kraj. inž. M. Schwedrem a zřízeny k němu spojovací silnice po obou stranách vysázené (J. Winklerem) vysokokmennými topoly a starý most potom z nyn. Dobytčího trhu byl stržen (r. 1817). Tím spojení mezi Hradištěm a St. Městem zkráceno. Dřevěný most nahrazen železnou konstrukcí nyníější r. 1905.

Ostatní mosty řádným vybudováním pevných silnic byly odstraněny až na malé zbytky.

SILNICE A CESTY V OKOLÍ HRADIŠTĚ.

Hradiště bylo založeno mimo obchodní cestu v kraji, ale mezi dvěma důležitými trhovými vesnicemi St. Městem (tehdy Velehradem) a Kunovicemi. Tyto obě v blízkosti, přízní králů se rozmáhajícího, města Hradiště pozbývaly znenáhla svého významu. Obchod se soustřeďoval vždy více v městě a vynutil si přeložení hlavní cesty uherské. Král Jan*) nařídil, aby uherská cesta ze Skalice do Kunovic šla až do Hradiště a spojovala se tu s cestou přes Uher. Brod do Uher. Tak obě uherské hlavní cesty na Moravu se tu spojovaly a obchod musel se dotknouti Hradiště. Město se ho také činně zúčastnilo a zmíněnou listinou osvobozeno bylo od mýt a cel, což bylo pro ně nemalou výhodou. Třetí spojka s Uhrami vycházela z Hradiště přes Kunovice, Ostrožskou Lhotu, Velkou Blatnici, Velkou a za hranice. Tato cesta připojena nejdříve k Hradišti, hned při založení r. 1258. Důležitá cesta moravská zv. královská (via regia) šla od Hodonína přes Rohatec, Písek, Polešovice do Hradiště a odtud pokračovala po pravém břehu Moravy do Napajedel, odtud po levém do Holešova, Bystřice, Kelce, Hustopeče do St. Jičína a do Slezska. Po této cestě vozilo se plátno, šátky a punčochy do Uher.***) Z Polešovic odbočovala cesta přes Bzenec, Kyjov, Slavkov do Brna. Tyto hlavní cesty zaneseny jsou na mapě Müllerově z r. 1720 a zprávy ze starých dob Hradiště svědčí tomu, že byly v dobách nejstarších. (Na nejstarší mapě Moravy od Pavla Fabricia z r. 1575 a na mapě Komenského z r. 1633 naznačeny nejsou).

Počátek staveb silnic erarních spadá do vlády císaře Karla VI. a velmi se rozšířily za Marie Terezie. V této době vystavěna nová hlavní obchodní silnice z Olomouce přes Kojetín, Kroměříž, Napajedla do Hradiště a odtud dvojím směrem na Velkou a na Uher. Brod a Hrozenkov.

Stará silnice královská ze St. Jičína rozvětvena do Opavy, Ratiboře a Těšína, s menšími spojkami do Uher. S těmito zří-

*) List v Brodě Uher. 1. října 1363. C. D. M. IX. p. 242.

**) Více viz d'Elvert: *Gesch. der Verkehrs-Anstalten in Mähren.* 1855.

zeny menší spojky z Hradiště na Sudoměřice a druhá na Strání. Tudy se dopravovala marmarošská sůl.

Pokracování nové silnice Hradiště-Olomouc šlo přes Litovel do Třebové (Třebovská silnice) a odtud dále na Prahu.

Udržování těchto, většinou údolních cest pro časté záplavy vodní bylo, zejména v okolí Hradiště, velmi nákladné. Přenský píše o povodni r. 1652, že čtyři neděle se nemohlo z města ani do města, leda po lodích. Nisl, syndik hradištský^{*)} v téže asi době píše, že za povodně „ani pěšky ani vozem nelze z města vyjít po obvyklých cestách a zřízených hrázích, leda od rybářů se dát převézt.“

O sto let později není lépe a krajský hejtman Waffenberg r. 1771 vysvětluje špatný stav silnic zátopami Moravy, které od r. 1769 byly 10—11krát do roka a zabahnily cesty na 6 až 7 týdnů a proto komunikace vázla na 2—3 týdny.

Zlepšení spojovacích cest z Hradiště k St. Městu, Mařaticím a Kunovicím bylo dosaženo až po vystavení pevných hrází s propusty vodními za hejtmana Bossiho koncem stol. XVIII. R. 1826 však přišla tak velká povodeň, že vynutila značné zvyšování hrází silničních do Mařatic a Kunovic.

Jaký byl stav kraje a jeho silnic, toho obraz podává úřední zpráva zdejšího hejtmantství r. 1831^{**)}. „V úrodném, ale vysoko zdaněném údolí řeky Moravy, řeka svými zátopami často vše ničí, neboť 18ti hodinný déšť již působí povodeň a valy, jimiž se obyvatelstvo chrání, způsobují, že lukařství jest velmi nákladné. Kraj bez císařské silnice na jaře a na podzim pro nedostatek kamene má bezedné cesty a nemůže se na sousední trhy“.

Nová úprava cest dala se tu do roku 1837. a v letech 1829—34 zdokonalovány silnice okresní a rozšiřována jich síť. Od 11. V. r. 1872 tvoří město svůj vlastní silniční obvod a udržuje si cestu as 3 km. částečně dobře dlážděnou, od kunovského mýta k t. zv. malému Rochu, dále silnicí od sochy P. Marie na Marianském nám. přes Moravu (s mostem) k St. Městu a od téže sochy až k mostu na hranici derilanské.

MÝTA.

Udržování cest a mostů vyžadovalo značného nákladu. Úkol vznesen na města a za to se jim dostávalo od zeměpánů četných privilegií na vybírání mýt. Výše poplatků bývala stanovena na mýtních tabulích. Stavové zemští časem dostali toto právo povolovati mýta do svých rukou, ale obnovené zřízení zemské z r. 1628 to zakazovalo.

^{*)} Jeho Notata de civ. Hr. v Chaos Pessinianum v zem. arch. v Brně. Viz Paměti hradištské.

^{**)} 12. VI. 1831. G. Z. 12.327.

Od časů války třicetileté silnice sešly velice. Od r. 1727 začaly se stavěti silnice státní a stát počal vybírat také mýta. Soukromá, privilegovaná mýta zrušena r. 1782.

Jednotlivci ze stavů i města a jich příslušníci bývali od mýt osvobozováni a museli se při mýtech vykazovati výsadními cedulemi „fedrovními listy“. Hradišťané osvobození byli od placení mýt již r. 1363. Město Hradiště tvořilo samo milový mýtní obvod, v němž z povozů vybíralo mýto, pečlivě si toho hledic, aby se jeho mýtům nikdo nevyhýbal. Toto mýto bývalo okolním vrchnostem nepohodlné. Bránily se mu nebo ho poškozovaly. Tak r. 1557 zem. podkomoří Přemek z Víckova odsoudil p. Václava ze Zvole na Kvasicích k pokutě 25 kop čes. gr. pro rušení mýta hradištského.

Privilegia králů Sigmunda z roku 1429, Jiřího z 1463, Wladislava z 1472 a 1503 a Ludvíka z r. 1522, který potvrdil městu právo vydržovati si výběrčího mýta v Bilovicích, zajišťovala městu tento zdroj příjmů. Výši těchto dovídáme se z urbaře r. 1678 stejně jako místa, kde všude město si je vybíralo.

1. U brány kunovské, když je dobrý rok po vojně a voda se hrubě nevyleje 200 zl. m.
2. Z brány staroměstské, když formané jeti mohli a vody hrubé, jako nyní jsou, nebejvaly 150 zl. m.
3. Mýto ve St. Městě „v dobré roky“ 70 zl. m.
4. Mýto v Mistrčích toho roku (1678) 30 zl. m.
5. Mýto mařatské 2 zl. m.
6. Mýto podolské, „poněvadž tam žádná silnice nejde a toliko zpáteční mejto, co do Slovák pěší jidů, neb nesau, málo tu dotčeného mejta vychází“ do roka sotva 1 zl. m.

Co se stalo s mýtem v Bilovicích, kde město si mohlo vydržovati svého mýtného, se nedovídáme.

Výnos mýta se přirozeně měnil dle časů pokojných či válečných a dle rozsahu zátop moravních. Hrubého příjmu vynesla všechna městská mýta v dobrém roce 503 zl. mor. Výnos to slušný vzhledem na hodnotu peněz. Vedle toho okolní panská městečka a místa platila Hradišti příspěvek na mosty 24 zl. 14 g. 3 d. dle urbaře r. 1678.

Smlouva mezi pánem Buchlova a městem Hradištěm z r. 1681 uvádí zajímavý doklad vybírání mýta cizí vrchností při městské bráně staroměstské. Buchlovský pán vybíral tu t. zv. „stěhovní mýto“ a to 4 gr. bílé z vozu. Výnos tohoto odváděl mu branný staroměstský skládaje pro tuto věc zvláštní přísahu na radnici před úředníkem buchlovským. Pán Buchlova osvobodil hradištské formany od svého mýta v Buchlovicích a Stříbrnicích, začož město zase osvobodilo jej a jeho poddané ze Stříbrnic.

Městské mýtnice se zachovaly a sice kunovská při cestě do Kunovic u parku a ve Vodní ul. dům č. 111 býval „vachštubou“ při staroměstské bráně. Město dokonce zachovalo si své právo vybírat mýto i při všeobecném zrušení mýt r. 1782, neboť roku 1784 si to město zase vymohlo a vybírá tu, ovšem něco dále k mostu, mýto do dnes za používání mostu přes řeku Moravu. Toto právo bylo městu potvrzeno a obnoveno dvor. dekr. 28. IV. 1843 (č. 8302). Mýta staroměstského a kunovského se město zřeklo od 1. ledna 1871, začež se mu dostalo neomezeného práva na t. zv. mýtní fond přes řeku Moravu.

POŠTA.*)

Spojení s ostatním světem bývalo dříve jen příležitostné. Rychlá a nutná psaní posílána po zvláštních poslech, jimž se říkalo „rychlí poslové“. Později zřízení tito pro zemi „zemští“, pro kraj „krajští“. První pokus o jakési poštovní spojení Moravy s Prahou navrhl králi Matyaši r. 1608 kardinal Dietrichštejn. Stavové povolili k tomu účelu 2.200 zl. a na udržování půjčili 2000 zl.

Císař Ferdinand II. zřídil přes Moravu královskou poštu z Vídně do Vratislavi a již r. 1621 vydán k úpravě její poštovní řád a zřízeny úřady pošt mistrů. Tito řídili poštovní stanice, při silnicích zřízené, majíce na hlavních cestách 20—24 koní, při vedlejších 4 koně. Spojení měst a míst s touto hlavní poštovní linií udržovali sběratelé dopisů jako v Kyjově, Hradišti, Brodě, Kroměříži a j.

Pravidelný poštovní kurs pro Hradiště zřízen r. 1836 z Vyškova přes Kroměříž do Hradiště, s řádnými stanicemi v Kroměříži, Napajedlech a Hradišti. R. 1838 na této cestě zařízena pravidelná týdenní doprava cestujících, psaní, peněz i zboží. R. 1841 cesta z Hradiště přes Brod do Trenčína povýšena na silnici poštovní a navázáno tu pravidelné poštovní spojení s Uhrami. Dostavníky jezdily z Hradiště do Zlína a Těšína, opačným směrem do Vídně.

Zatím připravováno dokonalejší spojení Hradiště se světem stavbou železné dráhy severní. Bohužel při stavbě vyhla se tato všem téměř větším městům moravským, poněvadž majitelé zájezdních hostinců a formanských povozů se tomu bránili, domnívající se, že tak zachráni své živnosti. Severní dráha dospěla 1. května 1841 z Břeclavi do Hradiště a do 1. září dostavěna do Přerova, do 17. října spojena s Olomoucem. Železniční spojení Hradiště, dosti chatrné, dovršeno spojkou severní dráhy s Vlárskou r. 1883.

*) Více o tom viz Kameníčkovy Sněmy a d' Elvert: Verkehrs-Anstalten.

REGULACE ŘEKY MORAVY.*)

Cesty a silnice nebyly pro Hradiště jedinou dopravní cestou, neboť řeka Morava ode dávna byla k tomu používána. Naučení brněnska**) v stol. XV. zmiňují se, že po Moravě plavilo se dříví ze Zálesí (kraj Zlínský) k Hradišti. V dobách nebezpečných i jiné věci se tudy dopravovaly do města, takže Matyaš Korvin obléhaje Hradiště dal Moravu řetězem zatáhnouti, aby město nemohlo se z venkova zásobovati.

Morava byla tedy k užítku, jak svými záplavami ke škodě. Stejně okolní úrodu ohrožovala Olšava, která snášela vše na trávníky před Hradištěm. Všichni kronikáři piší o škodách povodněmi způsobovaných i Korvin***) piše o takové velké povodni r. 1715, kdy z dlouhého deště „se vody velice rozmohly, takže i do brány, mezi šanci voda se tlačila, mosty, hatě a lávky pobrala a stála tak mnoho dní . . . V St. Městě mnoho chalup pokazila a dílem zbořila, mnoho škod na lukách, trávníku a obilí nadělala“.

Zpráv o menších povodních jest mnoho, o takových, „kdy jen 3 coule scházely, že by se byla přes bránu a most do města lila se staroměstské strany“.

Myšlenka úpravy říčního toku k zvýšení dopravního významu a zabránění škod byla na snadě. Stát měl především na tom zájem, neboť tudy mohl dopravovati svou sůl a čeliti tak konkurenci soli dopravované z Haliče. Zlaciněti proto dopravu soli bylo snahou státu a pomyslelo se při tom na řeku Moravu, na tuto byl upozorněn již r. 1717 olomouckým radním Dimpterem, který společně s kraj. hejtmany z Brna a Přerova vypracoval i plán usplavnění Moravy. Zda-li se plánu nějak použilo, nemohu povědět, ale r. 1719 mikulovský žid Salomon Beer dostal výsadu na 6 let dopravovati sůl z Dunaje po Moravě do Napajedel. Cestu měl si upravit svým nákladem. Již v srpnu téhož roku připlula od Napajedel do Hradiště zem. komise (hr. z Rosenbergů, F. M. Šubíř, hejtman kraje brněnského a F. A. hr. z Rotalu, hejtman kraje hradištského) se židy, aby shlédli vodní cestu. Proti vodě měly lodi býti taženy koňmi po břehu jdoucími. Obyvatelům i panstvím při řece oznámeno, by se ve svém území všude dostavili k řece, aby hájili svých práv. Hradištský komandant N. V. z Lincků nakreslil mapu†) a řídil jednání komise. Toto se vleklo a žid Beer z toho těžil. Zatím mu uloženo vyčistiti koryto a břehy řeky. Zemská komora měla přispěti při stavbě náhonů k objíždění splavů a mlýnů. Vrchno-

*) d'Elvert: Verkehrs-Anstalten. 240.

**) V měst. arch. Vydal J. Tkáč, 1882.

***) Korvin: Annales Hradistienses. Viz Fišer: Hrad. Pam.

†) Viz Atlas Germanicus ve Frant. museu v Brně.

stem při řece zakázáno vybíratí mýto plavební a doprava potom vyhlášena svobodnou.

R. 1720 dne 7. května o polednách příplul Beer ponejprve k Hradišti s 9 lodmi naloženými bečkami soli a jiným zbožím. Odtud plavil se pod císařskými praporce dále k Napajedlům. Jak dlouho se tato vodní doprava provozovala, jak se řeka upravovala, o tom nenašel jsem dosud zpráv. Tolik aspoň jisto, že povodním touto úpravou se nepomohlo a kraj. hejtman sv. p. Waffenberg r. 1771 těžce si stěžuje na povodně v kraji hradištském. Téhož roku gubernium moravské vypracovalo pamětní spis císařovně Marii Terezii vylučující bídu povodněmi způsobovanou. Složena nová komise k vyšetření stavu a podání návrhů. Jeden projekt stihá druhý a mezi nimi pomalu se vynořuje myšlenka spojení řeky Moravy s Odrou.

Zůstalo při projektech a Morava řádila dále. Mapa z r. 1826 *) podrobně ukazuje krajinu kol Hradiště, která jako ostrov trčí uprostřed vod.

R. 1830 veliká povodeň zničila mnoho staveb v St. Městě, Kostelanech, Nedakonicích, Kunovicích a j., takže od základů bylo je obnovovati. A poměry se zhoršovaly čím dále tím více. Předmětem stálého sporu a vodních obtíží byl v okolí Hradiště nedakonský splav od stol. XVII. Ten byl roku 1875 vodou odnesen.

R. 1882 znovu ustanovena komise k regulaci Moravy řízená hr. Pöttingem a sice na trati mezi Hodonínem a Kvasicemi. Rozpočet stanoven na 1,500.000. zl. i na regulaci bystrých přítoků jako Olšavy, Jalubského potoka, Zvodnice, Březnice, které za povodní zle řádily.

Po dlouhém jednání komisí ustavil se „Vodní spolek“ za účastenství 30 okolních obcí, který se staral o konečnou úpravu toku řeky Moravy do dnešního dne. Regulace teprve po nových a nových škodách, povodněmi způsobovaných až do doby nedávně, byla dokončována a za našich dnů se na Olšavě dodělává.

*) Kreslená inž. Gintlem uložena v staveb. úřadě městském.

VEŘEJNÉ BUDOVY A PAMÁTKY,
JICH VZNIK A HISTORIE.

RADNICE.

Kdy a v jakém rozsahu městská radnice byla postavena, není přesně známo. V době krále Václava II., syna zakladatele města, toto tak se zvelebilo, že r. 1296 postavilo si jakousi radnici, ovšem jen přízemní. Také další její osudy, zejména, jak se rozšiřovala, kdy byla k ní přistavena vysoká věž, nelze dobře určit. Nejstarší obraz Hradiště, který se mi podařilo nalézt v Paprockého zrcadle markr. Mor., tedy z doby dosti pozdní (konec XVI. stol.) ukazuje nám věž bohatě členěnou, s malebně rozloženou střechou gotickou. Podrobnosti na obrázku vystopovati nelze. Druhý obraz města z r. 1670 ukazuje nám již patrovou radnici, která není seskupením svých částí daleka stavu nynějšímu, ovšem s docela jinou fačádou. Vlastní stavbu zakryly četné pozdější restaurace, takže ani touto cestou nelze zatím hledati poučení. Věž byla gotická se čtyřmi arkýřovitými věžičkami na rozích, s ochozem těsně pod střechou. Byla asi chloubou města, neboť syndicus Buncz ve svém popisu požáru r. 1681 lituje, že vyhořel „rathauz se svou pěknou věží a na ni byvšíma znamenitýma hodinami“. Cerroni tvrdí, že byla podobna věži staré radnice brněnské, což jest pravděpodobné, neboť Hradiště zprvu na Brnu mateřsky závislé asi napodobovalo ono i ve vnějším ohledu. Z ochozu vytrubovaly se hodiny a nahoře byla světnice pro hlásného.

Důkladný popis radnice zachoval se v urbáti z r. 1678, který nás podrobně seznamuje se stavem radnice před zmíněným požárem (1681). Nebude snad nezajímavo s ním se seznámiti. „V prostřední ulici rathaus a při něm vysoká věže, na ní hodiny, po kterých trubači vytrubují. V tomž rathuži ode dvora světnice radní, kde konsilium bejvá. Druhá světnice napřed sluje ryszkomora a s ní jeden sklepek primatorský. V kterémžto sklepku primatorském celá archiva města Hradiště a všeljaké privilegia od předešlých císařů, králů a markrabatů zůstávají. Z tejš radní světnice za mřížů jest jedna klenutá komora, v níž všeliké starodávni spisy předků hradištských, tejš počty rozličné a knihy purkrechtní, manualy městské a dědinské knihy se nacházejí.

Nachází se do ulice ještě jedna hrubá světnice a s ní komora, v níž při renovaci J. M. král. pán podkomoří s pány hosty traktaci mívá. Protivá té světnici jest ještě jedna, slove Doležalka, ta se potřebuje pro některé osoby při traktaci“. Traktace na radnici nestrojily se jen při obnově úřadů, neboť

páni radní často na účet obce se hostili. Ve sporu r. 1582 obvinilo měšťanstvo purkmistra a radu, že „obědy a kolací na rathouzi sobě činili, na takové kvasy nemálo nakládali a pivem k obecnímu užítku vařeným se dělili“. Zemský podkomoří porovnává tento spor přísně zapověděl, aby „purkmistr a rada ani žádné úřední osoby sobě na rathouzi, ani nikde jinde na obecní peníze žádných obědů a kolací neb kvasů nedělali a toho více se nedopouštěli“. Poměry obecního hospodářství jsou sporem tímto charakterisovány a radnice nebyla dle toho vždy místem práva. Sloužila ovšem svými pobočnými místnostmi a budovami za velké skladiště obecní. Co tu vše bylo, čteme dále v urbáři. „V síni v témž rathouzi nachází se městské kusy, kterýchž se 13 nachází. Item nachází se také v témž rathouzi jeden veliký, roztržený kus (patrně Matyášův) též polámané varhany (střelná zbraň) a jiné kusky; v tejž síni blízko schodů jest také jeden klenutý sklepěk pěkný. Druhý sklepěk, v němž se municí obecní drží a nachází se v něm některá bečica sírky, prachu a olova, též něco železných kulí.

Item vinný sklep v síni klenutý, do kteréhož se vína složí 20 sudů. V tom rathouzi jsou na dvoře tři světnice, které služebník užívá. Sladovna, váha obecní, maštale i obroční se nacházejí. Při komoře nachází se rozličné sečné aparamenta, jako kyryse, kaškety a 4 meče, s kterými jednu v roce při času těla božního, když se na procesí s velebnú svátostí chodí od jistých, k tomu zřízených osob, při tejž velebnéj svátosti nosené bejvají. (Nyní půjčeny Slováckému museu.) Podle téhož rathauze jest vystavený jeden dům, slove „salzambt“, v kterém nyní spísková *) sůl se od p. Filipa prodává, kterýžto dům na hotový groš obce hradíatské vystaven jest. V témž domě před některýma časy bejvala sladovnie obecní, která jinde transferirována jest a nyní obecní sýpky, pozadu však dvěře z rathauzu prolámané jsou“.

Při radnici bývala sladovna a také pivo pro potřeby obecní se tu vařilo a také ovšem pro měšťany, neboť porovnání sporu roku 1582 výše zmíněné, ustanovuje: „co se pak starého piva vaření v rathauze města Hradiště dotejče, poněvadž předešlejš časů od starodávna všichni měšťané hradiští, kteří k vaření piva právo mají, takové pivo pořádkou vařili“. Později vařilo se pivo v obecním pivovare v nyn. Pivovarské ul., který přešel v ruce pravovárečného měšťanstva a pro město se vařilo v Jarošově.

V sýpkách obecních při radnici ukládalo se obilí z dvorů obecních a s ním i to, kteréž z různých dědin okolních jako mostné se městu platilo.

*) sůl se rozvážela v dřevěných skřínkách kúželovitých zv. cutes-spískky, odtud spísková sůl.

Roku 1681 vyhořelo tu „za několik set neb raději tisíc obilí a hospodářských zásob“.

Koncem stol. XVII. byly budovy radniční rozsáhlou stavbou, která svými štíty nad své okolí a hradby městské vysoko čněla. Dle potřeb ovšem byla přestavována a doplňována, tak r. 1721 přistavěna tu nová kancelář. V téže době hodiny stále ještě se vytrubovaly s věže radniční, která proto zvána byla „trubačskou“. Teprve později to odstraněno a na věž vytažen 13 centů těžký cymbál k odbíjení hodin. Vnitřní stav radnice koncem stol. XVIII. popisuje Cerroni.) Ve velkém sále radním visel portret král. rychtáře Jana Českého, zakladatelky kolleje S. J. Kateřiny Zoubkové ze Zdětína a děkana Václava Kulíška. (Tento obraz, nyní na faře, jest majetkem obce a nikoli farním!) Portrety dále malovati Jesuité pro svou kollej, po jejímž zrušení zakoupilo je město pro radnici. Nyni půjčeny Slov. museu. Vedle radního sálu byla umístěna registratura a kancelář a v I. posch. byt.

Ve dvoře v pravo od hlavního vchodu býval sklad soli, který přenesen byl potom do domu opatovského („u Slunce“). Ve dvoře byly byty pro hospodářské úředníky města a po levé straně šopy a stáje. R. 1773 zřízena na radnici zvláštní kancelář sirotčího úřadu.

Provisorní krytina věže po požáru (1681) nahrazena byla (r. 1774) jednoduchou šindelovou střechou s lucernou, jak ji pozorujeme na obraze z konce stol. XVIII. Tato počátkem stol. XIX. vyhořela a r. 1803 dostala věž nynější krytinu měděnou. Nový požár, který roku 1812 z večera kteréhosi dne vypukl v Prostřední ul., zachvátil radnici tak, že celá střecha shořela i s věžičkou, na niž se umíráčkem zvonilo. Ta při restauraci nebyla obnovena. Padající trámy prorazily klenbu I. poschodí a požár vnikal již do kanceláří a registratury. Spisy městské, poněkud ohořelé, měšťanstvem zachráněny, stejně archiv listin. Škoda byla značná a magistrát přesídlil do soukromého domu tehdejšího purkmistra p. Jana Ertla, politická i soudní jednání konala se v soukromých bytech magistr. radů. Potom přesídlil magistrát do obecního domu „komandantovského“ a důstojníkům posádky dány jiné byty k dispozici. Stav tento trval až do r. 1820, kdy teprve radnice byla znovu zřízena. Při opravě věže r. 1803 dána na její vrchol baň někdy kaple sv. Rocha, vložen do ní pamětní spis Friedrichův, běžné mince, jakož i přehled drahotních poměrů tehdejších. Za dvacet let sešla tak, že r. 1824 byla vyměněna. Friedrichův Denkschrift Anno Domini 1803 znovu vložen s dodatky do té doby a seznamy úředníků.

.) I. Bel. Cerroni; Beiträge zur G. d. St. Hr. Brno, zemský archiv Cerroni I. 44.—45.

Po vystavění městské spořitelny r. 1894 (dle návrhu řed. brněn. prům. šk. Dvořáka stavěl Schaniak) přesídlil magistrát do této nové budovy, jejíž plastickou výzdobu provedl pražský sochař A. Popp. Zasedací síň ozdobena, dnes scházejícími, freskami J. Úprky „Založení Hradiště“ a „Potvrzení privilegii Jiřím z Poděbrad“.

Staré radnice používá se většinou na soukromé byty.

MĚSTSKÁ VĚZNICE A SOUDNÍ BUDOVY.

Původně bývalo městské vězení „šerhovnia“ v zadní části radnice. Později, když město bylo středem rozsáhlého kraje a případy kriminalní jeho soudem rozhodovány a soud městský poč. stol. XVIII. mívával „stanné právo“ v dobách nebezpečných, nebo když zbujsťva a lotrovstva příliš v kraji se množila, bývalo i jeho vězení plné. Kdy si vystavělo samostatnou věznici v ulici Františkánské, přilehlou zahradě klášterní, nepodařilo se mi zjistiti; počátkem stol. XVIII. byla však dosti sešlá.

Okolnost, že přiléhala klášteru, byla přízniva prchajícím vězňům, neboť tam nalezali asyl, do něhož právo městské moci bez svolení konsistoře nesmělo vkročiti, aby se zmocnilo uprchlíků. Z kláštera ovšem útěk dále nebyl snadný přes vysokou zeď a hlídané bašty i kolem tekoucí vody.

R. 1717 vyšel v šerhovně oheň, který zničil celou střechu. Tehdy bylo v ní 40 vězňů „většinou zbůjníci“. O poměrech ve věznici dovidáme se z trestního případu r. 1720, kdy konána exekuce nad Marianou Buchtinou ze St. Města, kterážto se dopustila hříchu smilstva, své vlastní dítě zabíla, potom zase v šerhovně se dopustila a dítě zplodila. Šetření případu vyneslo na světlo mnoho nepořádku ve věznici. O stavu jejím koncem stol. XVIII. dovidáme se z předacího protokolu z 8. června 1786.^{*)} Při nové organizaci soudní v době josefínské zůstalo Hradiště sídlem kraj. soudu a předalo mu svou věznici. Byla to budova patrová, v přízemí měla byt pro strážce a 3 cely, v průjezdu otevřenou kuchyni. V prvním poschodí byly také 3 cely a kaple. Podzemní sklepy byly hrozně vlhké a k nepotřebě, ale přes to bývali tu vězni odsouzení k městské práci, nebylo-li jinde místa. V druhém sklepě byla mučirna, v níž bylo stále na 3 střevice vody. Třetí sklep sloužil k potřebě. Věznice měla dvě brány, které však musely býti stále otevřené, neboť se jimi procházelo a vězni se tak s lidmi mohli domlouvat.

Stav věznice, když ji městský rychtář předával, byl velmi špatný a záhy vystavěna trestnice nová na místě starého hřbitova u Františkánů (r. 1807 dům č. 140).

^{*)} Gallusek: Gemeinde-Verwaltung 1879, str. 128-9.

Od r. 1850 sídlil okresní soud na radnici a krajský soud nejprve v obecním domě č. 172, potom v tak zv. malých kasárnách č. 32 a 33 (nyn. fin. řed.) Od r. 1880 počalo jednání o stavbu nového krajského soudu s věznicí. Město Kroměříž nabízelo zadarmo pozemky a jiné výhody, jen aby soud získalo a proto 29. července 1880 usnesl se hradištský obecní výbor dáti na stavbu pozemky a přispěti k jich úpravě 40.000 zl. r. č. Budova měla státi na místě staré zbrojnice a pošty a přilehlých pozemcích. R. 1884 ohlédací komise dohodla se s městem o jiný pozemek zv. tunia, kde nyní budova soudu skutečně jest. Erar žádal i návoz, stavbu kanálu do Moravy a dlažbu okolí. Město se bránilo návozu, neboť náklad na ostatní jen rozpočten na 80.000 zl. K dohodě nedošlo a stavba oddálena. Až konečně v l. 1892-97 provedena firmou Nekvasilovou stavba nynějšího justičního paláce nákladem 3 mil. korun.

C. K. ZBROJNICE.

Pro posádku císařskou zřízen byl v Hradišti jakýsi arsenal hned počátkem XVII. stol. Záhy nestačil a r. 1621 rozšířen přikoupením pozemků od měšťana hradištského. Tato starší budova poškozena byla (r. 1695) výbuchem prachu v „Červené věži“ bleskem zapálené, která těsně souvisela se zbrojnicí. Na rozkaz císaře potom zbrojnice rozšířena a zdokonalena, k čemuž zakoupeno několik sousedních městských gruntů. Přípravy trvaly od r. 1703 do 1721. Teprve tohoto roku položen „fundamentalní kámen k stavbě kriegshauzu neb arsenalu a to solemniter se střelbou etc. v přítomnosti vicekomandanta p. hr. z Schauenburku“.) Stavba dokončena za císaře Karla VI. r. 1726 a komandantem arsenalu ustanoven dělostřelecký setník Jan Albel.

Vnější vzhled zbrojnice soudě dle obrazu XVIII. stol. byl asi zajímavější než dnes a zdoben 4 barokními štíty. Dnes jediným zbytkem původního stavu jsou válečné emblemy nad kamenným portalem, ovšem sešlé.

Zbrojnice proměněna později ve skladiště a zůstala i po zrušení pevnosti v majetku eraru. Město chtělo ji zakoupiti, ale po dlouhém jednání byla mu r. 1866 pronajata za 438 zl. r. č. a konečně r. 1878 prodána za 12.000 zl. V době novější sloužila vojenské posádce za nemocnici a po jejím odchodu pronajímá se k účelům soukromým.

STŘELNICE A STŘELCI V HRADIŠTI.

Hradiště od počátku pevnost dobře hrazená zakusilo četné bouře válečné. Vydržovalo si jistý počet zbrojného lidu

*) Corvin: Annales.

ku své ochraně, zejména zkušené vojáky a důstojníky, kteří v čas potřeby organizovali obranu města a vycvičili pro ni měšťanstvo. To bylo jádrem obrany a opouštělo své dílny a zaměstnání, aby konalo služby vojenské na hradbách. O jich statečnosti svědčí četné a slavné obrany města, jemuž vysloužili erb rytířský od Matyáše Korvína.

Listiny z pol. stol. XV. zmiňují se o povinnosti měšťanů hlidati brány a hradby městské, která byla vázána na každý grunt měšťanský.

Také v první polovici XVII. stol. vydrželo město řadu útoků (r. 1605 Bočkajovců, 1621 markr. branibor., 1623 Bethlena Gabora, 1643 Švédů.) V téže době nalézáme zmínku (1610) o *cechu střelců hradištských*, kteří cvičili se na střelnici zřízené za hradbami městskými nedaleko zbrojnice. Tato střelnice kol r. 1620 počala upadat, což by svědčilo o starším původu. Císařská posádka trvale do města vložená po r. 1621 zatlačila význam tohoto cechu do pozadí. Měšťané však nebyli tím zbaveni služby vojenské docela, neboť v čas potřeby byli nuceni ji konati a proto organizace sborů měšťanských a jich hejtmanů trvala dále. Corvin byl jedním z nich, ale stěžuje si*) na krušnost služby této. „L. 1703 dne 13. prosince v čas uherské rebellie začali měšťané v Hradišti na šancích zároveň s vojáky od garnisony zdejší vartovati. A přícházela visitati noční jak vojenských, tak městských šildvachů a hauptvachů na městské hejtmány, jenž tentokrát byli Jan Fr. Corvinus a Jiří Šternberský, každou čtvrtou noc, totiž o 12. hod. a o 4. hod. ráno okolo celého města. Dne 8. prosince 1708 přestalo to vartování a visitírování noční. A tak trvalo pět let a tři dny. Pozn. Co tenkrát ubohé měšťanstvo vystálo, snadno se uznati může, nebo majíce bez toho v kvartýru jednoho ženatého s ženou a dětmi a druhého svobodného vojáka, sami též dnem i nocí vartovati museli a který na vartu jíti nemohl a chudé vdovy i ty za vartu platiti a jiného za sebe najímati musely, mlčíc, co skrze to na svých obchodech a živnostech trpěli.“

Od povinnosti bráti na byt vojáky osvobození byli jen radní páni cís. reskr. z 14. I. 1718 stejně jako v jiných král. městech, „protože pro obecné dobré pracují a ve svých přibytcích pokojně zůstávají mají.“

Pro čas potřeby mělo Hradiště i vlastní zásoby děl, pušek i munice i jiného materiálu válečného ve sklepích radnice. Jím vypomáhalo časem také eraru, jako r. 1705 poskytlí armádě císařské jedno hrubé dělo, munici a značnou „výpravu“ dobrovolníků pěších i na koni, na své útraty.

Střelecký cech proměnil se ve spolek střelců, pro který zřízena r. 1709 nová dřevěná střelnice, která r. 1712 celá

*) Corvin: Annales Pamět 148. Viz Fišer: Paměti.

přetažena „o několik set kroků ze starého místa až k řece, co od Kunovic teče a kde do Moravy vpadá. Zůstala v celosti tak, jak byla vystavena se střechou. Jest pak tažena po válkách.“^{*)} Tu pořádali se občas slavnosti střelecké, jako „r. 1711 dne 9. června začala se zde v Hradišti ponejprv *střelba královská*“) a to v nově vystavěné střílni na trávníku blíž mostu za kunovskou branou a trvala pořád tři dni, bylo tu mnoho lidu přespolního.“

Tak se tedy udržoval mezi měšťanstvem vojenský duch, který býval pyšný na slávu často obléhané a nikdy nedobyté pevnosti hradištské. Jen jedenkrát vkročila nepřátelská vojska do města a to Prusové r. 1742 za války o dědictví rakouské. Posádka císařská pokládajíc se za slabou odešla do Uher a měšťané, aby zachránili aspoň děla jí opuštěná, zatáhli je do bažin. Prusové přitrhli náhle a vnikli bez odporu do města, což způsobilo měšťanům dlouhé vyšetřování.

Material válečný udržovalo si město až do roku 1773, kdy ho prodalo. Ze seznamu prodeje poznáváme jeho stav. Prodáno bylo: 9 děl ve váze 49 centnýřů vídeňskému zvonáři po 35 zl. za centn. Železných kulí dvouliberních 5785 kusů, jednoliberních 1600 kusů, půlliberních 790 kusů a to po 4, 2 a 1 kr., dále 40 centu olova prodáno židům za 2407 zl. 2 kr.

Mezi děly prodána také cenná památka, jediný svědek slávy města z dob krále Jiřího z Poděbrad, totiž velké dělo, které tu na baštách obléhacích zanechal Matyaš Korvin. Tehdy tam leželo celých 7 let, potom bylo vtaženo do města a uloženo na radnici.“^{*)} Bylo lité ze železa 2 a půl lokte zdělí o ráži půl lokte v obvodu, částečně poškozené, s vrytými znaky města a nápisy: „Mathiae fui regis Hungariae loco, in quo sua vides arma, ferri decus Radischum victoria nacta Keimilioque“, a druhý: „Arma civium Moravice Radisch lepide presballiste Mathiae XI. Phi: devicti civitate, civitate pulsi usque terminos 1474.“ Dále tu byl vyryt znak Korvinův. Tak tato pěkná památka hradištské slávy byla ztracena.

Pevnost hradištská zrušena r. 1783, ale vojenská krev Hradišťanů nevychladla. Když r. 1790 přišel rozkaz bdíti nad městem a pruskými emisary, po odchodu městské posádky do pole, na popud kraj. hejtmana převzalo 552 měšťanů službu vojenskou a strážní a r. 1796 samo verbovalo a dalo armádě čís. 30 dobrovolníků. V prosinci r. 1800 zřídilo si legii zemské obrany pro kraj hradištský, která po deserci bataillonů hr. Sinzendorfa z hradištských kasáren, převzala městskou službu vojenskou a vykonávala ji horlivě v letech bojů s Napoleonem r. 1801 a 1805. Službu konali měšťané ve svých šatech nebo

^{*)} Corvin: Annales. Viz Fišer: Paměti.

^{**)} Nislových Pamětí příl. B. Popis z pozůstalosti Dobnerovy zapůjčil mi laskavě p. Dr. A. L. Krejčík v Brně. Viz Fišer: Paměti.

pestře složených uniformách a proto, aby se vyhnuli vtipům mládeže a lidu, pořídili si r. 1797 legionářské uniformy. Tato řádně vypravená organizace měšťanská došla veřejného uznání a potvrzení císař. patentem z 12. června 1808. Zatím však mnoho členů zachváčeno bylo morem a uniformy zanikly. Střelecký spolek užíval jen zeleného premování. Měšťanské sbory skládaly se ze 2 kompanií. Starou památkou jich jest rozstřepaný prapor s datem 1682.

R. 1817 znovu organizovány měšťanské sbory a ostrostřelci. Jich střelnice s pěknými terčí udržela se do dnes, třebaže není členů. Bouřlivá doba r. 1848 znovu probudila bojovného ducha měšťanstva, které se vedle střelců organizovalo v národní gardu, již v čele byl poštmistr Edm. Friedrich. Legionářské vyšívané stuhý půjčeny Slovákému museu.

BÝVALÝ KOSTEL SV. JIŘÍ A JEHO FARA.

Stával na nyn. nám. Svobody orientován osou svojí od z. k v. Tak ho vidíme krátce před zbořením na obraze stol. XVIII. Druhý obraz, starší (z r. 1670), ukazuje podobu jeho jinak a to od j. k s. Zdá se mi, že při perspektivním pohledu tomto se malíř omýlil, neboť přes to, že r. 1681 kostel dokonale vyhořel, nerozpadl se do základů a renovace dala se na těchto starých. Hlavní věž na obou obrazech jest stejná a také na nejstarším obraze z Paprockého jeví stejné obrysy. Orientace byla vždy stejná. Bohužel všechny tři obrazy jsou dosti povšechné, abychom z nich mohli vypočítovati podrobnosti vnějškové.

Tento hlavní farní kostel sv. Jiří vznikl opodál staré kaple stejného zasvěcení, která tu byla již před založením města. Zakládací listina Přemyslova (z r. 1257) mluví o tom, že komise hledající nejvhodnější místo pro založení pevnosti proti Uhrám vybrala k tomu „ostrov, na němž jest kaple sv. Jiří,“ jejíž právo patronátní a celý ten ostrov náležel klášteřu velehradskému. Proto právo patronátní v nově založeném městě zůstalo také klášteřu. Jaká byla ta původní kaple, o tom nelze ničeho říci. Byla jednou z těch četných kaplí a kostelíků, kterých tu po okolí od Napajedel k Ostrohu hojně bylo roztroušeno. Také zprávy o dalších osudech jsou chudé. K r. 1290 se připomíná, že kaple byla rozšířena přístavbou menší kaple sv. Anny, založené a fundované p. Bočkem z Kunštatu a jeho manželkou Gertrudou. Správu kostelíka vedli buď opati velehradští sami, nebo jimi ustanovení kněží pod dohledem staroměstské fary u sv. Michala. Cerroni se zmiňuje,^{*)} že tu ve starých dobách býval arcidiakonát, který

^{*)} Cerroni: Beiträge z. G. d. St. Hr. Bd. I. v brněn. archivu.

později byl změněn v děkanát. V starých listinách dosti často setkáváme se s plebány hradištskými. Ovšem při špitále městském byl také plebán. Který z nich míněn, těžko rozhodnouti. V l. 1384—1390 byl tu brněnský kanovník Petr Lysek, r. 1390 P. Valentin a r. 1400 P. Petr.

Cerroni má zprávu, že r. 1409 papež Jan XXIII. povýšil tuto kapli na kostel farní a daroval jí odpustky, ale listina z r. 1410 z Bologne vydaná patriarchou carihradským Františkem, arcibiskupem neapol. Janem a několika jinými, výslovně praví, že kaple sv. Jiří jest závislá na kostele farním sv. Michala, v kteréžto kapli neb kostele filiálním každodenně mše jitřní se slouží. Listinou udělují se kapli sv. Jiří stodenní odpustky všem, kdo v určité dny kapli navštíví a budou se káti a přijímatí, neb jinak o zachování kostelíka se zaslouží. Proč a z jakého popudu listina byla vydána z ní samé se nedovídáme.*)

Tou dobou asi město vystavělo si nový kostel sv. Jiří opodál starého kostelíka a jeho faru si obsazovalo samo na újmu kláštera Velehradského. Ten byl nedakonskými Tábority (1421) vypálen, opat s několika mnichy zabit a ostatní cisterciaci prchli do pevného Hradiště. Tu zvolili si nového opata (1422) a vymohli si v Římě právo tu bydleti a faru svými správci obsazovati. Papež Martin V. dal jim toto právo patrně, po předchozím vyšetřování poměrů proboštem od sv. Mořice v Kroměříži a oni ho také hned po smrti faráře Petra užíli a faru obsadili (1430). Klášter potom vždy práva svého hájil.

Dalších zpráv o kostele sv. Jiří dostává se nám z listu opata velehradského Štěpána,**) kterým tento uznává svůj dluh „dvě stě hřiven groší dobrých stříbrných rázu pražského a čísla moravského, za každú hřivnu 64 groší počítajíce, kostelu sv. Jiří města Hradiště, kterýchžto 200 hř. gr. dobrej paměti múdrý a opatrný muž Petr Darnkhaz za svu duši, k tomu kostelu hradištskému odkázal jest a to, aby rozdílne bylo k oltáři sv. Petra a Pavla, apoštolů božích, kterýž založen bude 20 a 100 hř. gr. farářovi 10 hř. gr. nynějšímu i budoucímu, a na kostel hradištský 70 hř. gr. v kterýchžto 200 hř. jemu Petru Darnkhazovi postúpili jsme byli 20 hř. platu v našich vseh a na našich lidech a rychtářích v Popovicích a Podolí a již psaného platu postupujem k tomu kostelu hradištskému a věrným rukám múdrým a opatrným purkmistrovi a radě města Hradiště nynějším i budúcím. Tak aby oni ten plat berúce i dávali z něho 12 hřiven knězi a oltařníkoví, kterýž k tomu oltáři od nich purkmistra a rady zjednán bude, tak aby na každé suché dni — vedle jiných věrných obecných duší — činil památku za Petra Darnkhaze. A na spravování

*) C. D. M. XIV. p. 152.

**) R. 1456 v měst. arch. č. XIV. 37.

kostela 7 hřiven. A těch 200 hřiven, aby na věčné časy ostalo při tom kostele tak, jakož se svrchu píše". Dále jest zaručení tohoto ročního platu. K splacení hlavní sumy stanoveny 2 roční termíny (o Václavě a Jiřím) po 10 hř. gr. až do zaplacení celých 200 hř. gr. aneb zlatých dobrých, každý po 28 gr. počítajíc.

Cerroni poznamenává,^{*)} že r. 1460 dalo měšťanstvo vystavěti kostel svým nákladem, z čehož později odvozovalo své právo patronatní. Zpráva jiná z r. 1460. připomíná, že v kostele sv. Jiří byl také oltář sv. Anny, který jsa sešlý byl znovuzřízen cechem řeznickým, jenž ho fundoval 12 zl. ročními pro oltářníka. Tím byl prý *německý* kazatel Jan. Kaple sv. Anny byla, jak dříve řečeno, zřízena již r. 1290 při kostelíku sv. Jiří. Tento asi přístavbami se rozšířil, ale časem přece sešel, takže měšťanstvo si postavilo opodál kostel nový. Později ve sporu o patronat farního kostela výslovně tvrdí měšťané, že 200 let^{**)} po založení města (tedy asi r. 1460) si skutečně toto vystavělo a dotovalo nový kostel sv. Jiří, který potom byl trvale chrámem farním až do svého zboření (1785).

Fundační listiny další týkají se již asi nového chrámu. Co se stalo se starým kostelíkem, byl-li zbořen nebo nějak k novému chrámu přičleněn, o tom nedovídáme se ničeho. Jedna z listin městských^{***)} dokládá, že oltář sv. Petra a Pavla byl nově založen „jdúc do kostela na pravici“. To by svědčilo, že v novém kostele byl postaven nový oltář, aby při něm fundace Petra Darnkhaze, dříve zmíněná, se uplatnila. K tomu novému oltáři ustanoven oltářník vedle faráře Stanislava.

Hradištský měšťan Jiří Plewl založil při kostele kapli sv. Václava, Uršuly a jiných mučedníků a svatých s mešní fundací 15 hř. gr. Tuto jeho dědicové Benedikt z Boskovic a brněnský měšťan Oll (Ull?) zvětšili na 75 hř. ročního platu, vyhradivše sobě a dědicům svým presentační právo oltářníka, jimž hned ustanovili Adama z Břeclavi. Celé ustanovení toto potvrdil biskup olomoucký Protas z Boskovic r. 1482.^{†)}

Chrám se v této době rychle zveleboval, neboť čteme, že město věnovalo 4 hř. platu oltáři mariánskému. Chrám byl asi již rozsáhlý dosti pro menší město a staven ve slohu gotickém, jehož hlavní znaky zachoval si až do svého zboření. Pozdější restaurace a přístavby změnily jeho zevnějšek, neboť na obrazech pozorujeme štíty a věž spíše rázu renaissančního.

V nepokojných dobách vlády krále Jiřího z Poděbrad stíženy kostel i fara hradištská církevní klatbou, za věrnost města králi Jiřímu. R. 1467. olomoucký kapitolní děkan Jan oznamuje farářům, purkmístru a radě města Hradiště^{††)} klatbu

*) Cerroni: Beiträge I. Bd.

**) Ibid. II. Bd.

***) 1461 měst. arch. č. XIV. 39.

†) Cerroni Beiträge I. Bd.

††) L. měst. arch. č. XXII. 58.

papeže Pavla II. na Jiřího z Poděbrad doručenou olomouckému biskupu Tasovi k vyhlášení. Tou zbavení všichni poddani Jiřího z Poděbrad přísahy a poslušnosti. Klatba však neměla na měšťanstvo žádoucího účinku a město přes dlouhá utrpení zůstalo Jiřímu věrno. To jest nejlepším důkazem ducha, který tehdy městem vládl. Ani farář neuposlechl a když na město samo vznesena klatba za jeho bojů s Matyašem, králem uherským, konal církevní obřady v kostele sv. Jiří dále, začez byl z cirkve exkomunikován. Teprve r. 1479 absolvoval ho papežský legát, biskup sirmijský Baltazar z Pistoje. Město prohlášeno zbaveným klatby teprve r. 1482 opatem velehradským Mikulášem.^{*)} Týž opat však dříve již měl s městem styky přátelské, neboť r. 1480 rozmnožil farní důchody prodáv lázeň klášterní v městě jakémusi Mikuláši z Rogova (?), který z ní měl faráři platiti týdně 5 dobrých grošů.

Počátkem stol. XVI. (r. 1510) rozšířen a zveleben farní chrám přístavbou choru. V téže době patron kaple sv. Václava p. Tobiasz Cernohorský z Boskovic dovolil (1536) zříditi tu soukromou hrobku.

Město však stávalo se čím dále, tím více nekatolickým, volalo si kazatele svých vyznání, pro něž hájilo svého práva patronatního, které však spíše uplatňovalo při kostele sv. Michala v St. Městě, neboť toto dostalo se zatím nejprve zástavou, pak prodejem v majetek města. (1533, 1545, 1550.) Tu také bývali kazatelé evangeličti a bohoslužby pro protestanty hradištské. Kostel farní zůstával asi katolickým, ač poč. stol. XVII. bylo tu jen 10 katolických měšťanů. Teprve za stavovského povstání (1618) na rozkaz stavů a pod ochranou stavovského plukovníka Štubenvolla byl chrám sv. Jiří odevzdán protestantům a dosazen k němu kazatel Augustin od sv. Michala ze St. Města. Katolický farář děkan Václav Kulíšek prchl, ale po zdolání stavovského povstání pod ochranou císařského vojska se vrátil a obnovil bohoslužbu katolickou.

Při kostele sv. Jiří bylo několik kaplí cechovních, jako řeznická, kožešnická, soukenická a literácká s fundovanými oltáři a oltářníky. Tito i s oltářníkem špitálním podléhali dozoru faráře.

Město vydržovalo a zvelebovalo kostel, platilo faráři, kantorům i sluhům kostelním. Celou správu tuto vedli členové rady, k tomu ustanovení, kterým se říkalo „kostelní“. Přirozeně tedy domáhalo se i práva patronatního. Dokud byl živ Kulíšek, se toho neodvážili, ale hned po jeho smrti zvedli spor s opatem velehradským, za něhož biskup olomoucký jmenoval tu farářem Michala Prokopa. Spor táhl se dlouho až do r. 1671, kdy výrokem králov. tribunálu v Brně definitivně rozhodnut ve prospěch města.

^{*)} L. měst. arch. č. XXIX. 76.

V této době měl farní kostel 7 oltářů (sv. Jiří a sv. Trojice, P. Marie, sv. Anny, sv. Kateřiny, Marie Magdaleny, Petra a Pavla, Barbory). Ke kostelu přistavěny byly 2 kaple sv. Jiří a sv. Kříže. Snad ona byla zbytkem starého kostelíka sv. Jiří.

Kostel trpěl častými zátopami v městě. Tak r. 1646 dosáhla zátopa takové výše, že lavice v kostele plavaly. Horší však pohromu způsobil kostelu druhý živel — oheň. R. 1681 veliký požár zničil téměř celý kostel, věž, její zvony, vnitřek kostela, takže škoda tu odhadnuta na 23.000 zl.

Byl restaurován potom téměř od základů a to velmi pomalu. Jednotlivé zprávy o tom ukazují na velmi pomalý postup prací. R. 1694 objednala městská rada u velehradského stolaře kostelní lavice (za 700 zl. 20 měr pšenice, 40 měr žita a 4 sudy piva). Roku 1721 obnovena galerie (chor) se schody po obou stranách věže; na tuto upevněna bář s krucifixem a vytaženy zvony r. 1722 a rok na to zřízena malá věžička — sanktusnik. Teprve r. 1740 byl opravený kostel biskupem olomouckým Lichtenštejnem znovu vysvěcen. Tehdejší děkan Fr. Schuppler přistavěl ke kostelu *kapli loretskou*, která po zboření jeho přenesena byla do býv. jezuitského kostela.

Obnovení chrámu přece jen nebylo dokonalé, neboť za krátkou dobu byl zase tak sešlý, že r. 1785 musel býti z nařízení úřadů rozbořen úplně. Jak vypadal před tím poznáváme aspoň částečně z obrazu města té doby. Šestiboká apsida gotická stříškou svojí přiléhá k vysokému štítu s mohutnými volutami. Na hřebenu hlavní střechy sedí barokní sanktusnik. Hlavní loď má po stranách z venčí přístavky bočních kaplí. V průčelí vypíná se mohutná šestiboká věž, při níž přistavěn chor. Kryt věže jest barokní. Na levé straně kostela vně presbyteria byla „hora olivetská“ z r. 1760., v mramorovém výklenku, v alabastru provedená hradištským sochařem Al. Morávkem. Při ní stával vysoký kříž dřevěný s Kristem na plechu malovaným. Na pravé straně byla kaple loretská a v zadu při presbyteriu v levo rybářská kaple sv. Jiří, snad zbytek původního kostelíka, v níž byl prý freskový obraz.

Při zrušení měl kostel kapitál fundační 13.500 zl., které přeneseny na kostel jezuitský, ve farní proměněný a spojeny s jeho kapitálem 2600 zl. v nový fond r. 1804 (16.126 zl. 47 kr.) Starý farní kostel měl pŕllán zv. literátský na Staroměstsku, který r. 1794 na rozkaz gubernia prodán a proměněn na fond (984 zl. 3 kr.) k vydržování zpěváků kostelních. O tyto již dříve r. 1624 postaral se p. Jakub Nedělkovský z Nedělký (držel dům nyní Bezděkův) darem 1000 zl. na zakoupení domu pro zpěváky a choralisty.

Poklad chrámový. Ve stříbře byly 2 pozlacené monstrance, křišťalový kříž, stříbrem zdobený, pozlacený kříž s 5 jaspisy

a 3 křišťaly, druhý pozlacený kříž, 2 pacifikaly, pozlacené sošky P. Marie a sv. Petra, pozlacené ciborium, jiné pozlacené ciborium ve tvaru vinného hroznu, lampa, 19 pozlacených kalichů s patenami, mešní konvice s podnosy, pozlacený pohár, 2 schránky na oleje, tři relikvieře, pozlacené ciborium od sv. Michala, 25 kasulí, 3 pluvíaly, 2 dalmatiky.

Nejvzácnější z těchto památek jest v majetku obce na radnici uložený *Stojací kříž* (42 × 95 cm) se stříbrným gotickým podstavcem s rytými ozdobami. Celá montáž jest ze stříbra, obě ramena kříže z čistého průhledného křišťalu s ozdobami a tělem Kristovým ze stříbra. Kříž jest asi ze stol. XIV., ale jeho ozdoby později přepracovány a to v letech 1565 a 1603.)

Druhou vzácnou památkou jest velká, gotická monstrance (26 × 78 cm) ze stol. XV.

FARA.

O faře samé ze starších dob nemám zpráv, ale k r. 1466 se o ní dočítáme, že byla ve špatném stavu a správce její, německý kazatel a světský kněz Mikuláš zavázal se klášteřu velehradskému, že ji svým nákladem znovu zřídí. Klášter daroval mu material, ale vymínil si, kdyby klášter stal se neobývatelným, že faru vyklidí a sám se spokojí s úřadem kazatele. Klášter sice koupil si pro jistotu v městě dům pro sebe, ale zase brzy ho prodal, proto asi takto se zajistil. Kde byla stará farní budova nemohl jsem přesně zjistiti, ale zdá se mi, že na místě nynější. Tu v stol. XVII. děkan Kulíšek rozšířil o sousední dům, který mu byl městem prodán, aby tu zřídil „kaplanství“. Toto bylo spojeno s domem farním a zůstalo s ním v majetku města.

Reality faře náležející zaznamenává Cerroni: *) Pololání v St. Městě v rozloze 55 1/2 měr, které kdysi Kostelany a Huštěnovice koupily, aby nemusily platiti povinných desátků.

Zahrada u kostela staroměstského 384 sáhů □, vinohrad v Mařaticích „u kříže“ zv. *stráni* na 5 achtelů, z polovice proměněný v role, s presovnou z cihel (dnes zbořenou).

Reality z nadace Kulíškovy: pole v Mařaticích 138 měr, na Kunovsku 4 míry, na Novovesku 24 měr. Vinohrad v hoře Mařatské zv. mužikovský 4 achtele (= 5 měr) po rebelantu primatoru Mužikovi, 2 louky na Staroměstsku 45 měr, past-

*) Popis kříže a obrazy jeho i monstrance v Prokop: Margr. Mähren II. Bd. Str. 616, 618, 620 dále v Separat. Publikation der Mitteil. Mähr. Gewerbe Mus. 1884 Nro 8-29. — Prokop. Kunstgewerbl. Objekten d. Ausstell. kirchlich. Kleinkunst in Mähren Gew. Mus. 1884-5.

**) Beiträge I. Bd.

visko pod sv. Rochem, na němž může město i obec Mařatice spolupásti.

Farářův příjem z ročních rent byl 271 zl. 20 kr., deputátem: 6 měric 6 achtelů pšenice, 52 m. 2 a. žita, 22 m. 2 a. ječmene, 5 m. 2 a. ovsu, 2 m. 2 a. hrachu, 8 beček soli, 20 másů másla, 13 sudů (později 16) předního piva a z každé várky 1 vědro patok.

Poněvadž fara byla složena ze dvou měšťanských domů, žívala z nich měšťanská práva 2 gruntů.

Z kuliškovské nadace plynuly faráři ještě další příjmy a to: z 12 pololánů a 11 podsedků roboty, jaké podání městu byli povinni a platy stejné z půlání 1 zl. 24 kr., z podsedku 27 kr., oba po 4 slepicích, půlání 8 kusů vajec, podsedeck dvě vejce.

Staré Město, Huštěnovice a Kostelany odváděly faráři dohromady 179 slepic a 358 vajec. Za právo šenkování vína, jehož se farář vzdal, dostával 6 zl. ročně.

Desátků bral z města ročně 67 zl. 24 kr. a další příjem nesla mu štola.

JESUITSKÁ KOLEJ.

Horlivým fedrovatelem Jesuitů na Moravě byl olomoucký biskup, kardinal Fr. z Dietrichštejnu. Vychován v Římě, působil na Moravě horlivě v duchu protireformačním a volal stále Jesuity na Moravu a zakládal pro ně koleje. I Hradiště jeho vůli a pomoci sekretáře jeho děkana Kuliška mělo býti jimi obšťastněno. Kulišek pracoval v Hradišti horlivě a úsilně pro církev katolickou i v době, kdy celé téměř město bylo protestantské. Jsa tvrdý a bezohledný muž, užíval k tomu všech prostředků, které byly mu po ruce. Že Jesuité byli znamenitým nástrojem protireformačním, poznal Kulišek z jich činnosti v Holešově (I tu „labores eorum in reductione haereticorum cognovisset“). Jesuité byli mu vděční a vychvalují činnost jeho ve své historii vypravujíce o něm, že v Hradišti „dum annis iam aliquot autoritate summa et ardenti studio fidei catholicae negotium promoveret ac protegit“. Vítězná protireformace po Bílé hoře učinila ho v Hradišti neomezeným pánem situace, neboť českému sekretáři biskupa kardinala Dietrichštejna neodvážil se nikdo odporovati. Kulišek pracoval horečně a kardinál poslal mu již r. 1624 na jeho žádost na pomoc několik Jesuitů „k správě duchovní“. Tyto chtěl Kulišek trvale usaditi v Hradišti, ale bez bohaté nadace by sem byli nešli. Kulišek byl hotov obětovati větší část svého jmění, které konfiskovanými statky a domy rebelantskými v Hradišti znamenitě rozmnožil, ale zdá se, že to vše nestačilo a tak Kulišek splnění svého snu se nedočkal († 1638). Setba jeho

však zapustila v Hradišti kořeny a rada městská povolala r. 1642 znovu Jesuity, kterým dán k dispozici kostel a kaza-
telna. Tu působili horlivě rozšiřivše hned činnost svoji misijní
po venkově. Jesuitům se Hradiště zalíbilo, neboť „město jest
výborně položené v kraji veleúrodném na obilí, ovoce a víno“. Tak naděje na založení koleje S. J. v Hradišti vzrostly tím
spíše, že dostalo se jim lokálně nevázané bohaté fundace od
posledního člena starobylého rodu moravského panny Kate-
řiny Alžběty Zoubkové ze Zdětína na Habrovanech. Její
testament z 5. října 1635 *) praví, že pohnuta příkladem Jana
Patriciusa Římského a jeho manželky, kteří celé jmění své
P. Marii obětovali, chce celé jmění své, které po bratru svým
Vilému Bohuslavovi zdělila, P. Marii obětovati. „Poněvadž pak
od dětství svého poznala s jak velikou horlivostí, snažností
a pilností řád pánův Patres S. J. v přivozování duší lidských
k pravému katolickému náboženství a rozmnožení církve sv.
a ve vyučování mládeže ve školách pracuje“ tomuto řádu
celé jmění své movité i nemovité na fundaci koleje v tomto
markrabství Moravském odevzdává. Opatrnost stilisace, chvála
řádu S. J. ukazuje na zkušenou v těch věcech ruku otců
Jesuitů, kteří churavou pannu k tomuto testamentu přiměli.
Podrobnost výčtu jmění opatrně vylučuje možnost sporu
„obojí statek můj zdounský i habrovanský se vším a všelijá-
kým příslušenstvím, Zdounky s městečkem, vesnicemi: Svršovice,
Skříče, Soběsuky, Zlamánky, Lhotky, Divoké Roštiny, Těšánky,
Troubky, Rataje, Oujezd, Habrovany, Nemojany, Lulče s oběma
kolaturami v Lulči a na Zdounkách, poddanými robotnými i ne-
robotnými, usedlími i zběhlými, platnými i neplatnými, se všemi
robotami, povinnostmi pěšími i povoznými, platy, ouplatky, po-
platky stálými i běžnými, vinohrady svobodnými na horách bze-
neckých(?) ležícími, s hradem habrovanským i zámkem zdou-
neckým aneb jakkoli se od starodávna jmenovali, dvory, do-
bytky všelijakými, většími i menšími při oboje statky na ten čas
i budoucně se nacházejícími se všemi užitky i nábytky od nich
poslými, se všemi rolemi voranými i nevoranými, lukami, traví-
namí, horami, lesy, křovinami, rybníky, rybníštěmi, vodami te-
kocími i netekocími, mlejný, pivovarmi, s vinicemi, zahra-
dami, štěpnicemi, právy, spravedlnostmi všemi a všelijakými,
jakýmižkoli jmény jmenovány býti mohou a summou tím vším
právem a příslušenstvím“. Toto vše dáno k dispozici řádu
jesuitskému k založení koleje, kde se řádu a kard. z Dietrich-
štejna líbiti bude. Jesuité si pospíšili zapsati testament do
zem. desk na neděli Oculi 1636 v Brně a o 3 králích 1636
v Olomouci.

Vlastnoruční listy (úředně potvrzené) panny Kateřiny
Zoubkové, přiložené ve sporu s Jesuity, který vedl proti nim

*) Cerroni Beiträge II. Bd.

dědic její od r. 1684 p. Vilém Dubský sv. p. z Třebomyslic, osvětluje zajímavým způsobem vznik testamentu.

V Zoubkové ať již vlivem příbuzných či z vlastního popudu hnulo se svědomí a proto revokovala testament Jesuitům daný a novým testamentem, ovšem ne již tak dokonale, jmenovala svým dědicem syna sestry své Jiříka Viléma Dubského z Třebomyslic z úst nebožtíka bratra svého, po němž sama statek zdédila, slyšela, že tento případnouti má na onoho, jako nejbližšího příbuzného. Svůj odkaz Jesuitům vysvětluje — „vyznávám předně před smrtí mou, kterak jsem já náramně ztrápena od tří Jesuitů byla, což po smrti mé všechno s mou vlastní rukou se proukáže“. Proto opovrhují oba dva testamenty pánův paterův Jezovitův a takové nic platiti nemají, protože jsem já od těch k tomu přinucena byla“. Tento nový testament jest z 2. května 1636. Podobného znění jest druhý kratičký z 15. května 1636. Brzy na to list z 13. června 1636^{*)} vyznává, že povolala k sobě podepsané svědky, Alb. Věžníka, Jana Jiřího sv. p. z Choltic a p. Václava ze Švabenic, kteří jí radili, aby testament daný Jesuitům prohlásila neplatným a učinila nový. V listu z 20. července 1636 přiznává Zoubková, že „z přinucení musela jsem připověděti pánům paterům Jezovitům jakožto P. Leonovi, P. Alexandrovi, P. Vydrovi testament učiniti“ a znovu odkazuje dědictví svému synovci. V listu z 13. července 1636 píše „já vás pro boha a především mně tu milost prokázat, poněvadž vidějí, že já všechna tam jsem a jistou hodinu nevím, kdy z toho světa odejdu, protože mně pátrí Jezoviti stále na krku ležejí a mne trápí o moje statky Zdounky a Habrovany, abych jim také poručila i také jsem to učinila, ale s velikým přinucením dva testamenty jsem vydala“, ale znovu tyto odvolává. Postup Jesuitů v této záležitosti odpovídá zcela jich methodě chování se k bohatým vdovám a dědičkám. Toho byli vždy pečliví, aby si je náležitě vychovali, na ně působili tak, aby o veškerém jich konání a jednání nejen ve věcech náboženských, nýbrž všech rozhodovali. To jsou věci známé i odjinud.^{**)} Příbuzní Kateřiny Zoubkové se ovšem nespokojili se skutečností, že statek její právním řízením připadl Jesuitům. Ale spor nevyvinul se hned, nýbrž až r. 1678 zvedli ho Jan Ignac, Adam Ladislav a Ferdinand Leopold sv. páni Dubští. Vlekl se pak 37 let a skončil přirozeně vítězstvím mocných Jesuitů. Dubští užívali všech možných prostředků právních i protiprávních, předložili testamenty pro ně znějící, nutili poddané zdounecké a habrovanské, aby jich neposlouchali, takže poddaní se bouřili proti Jesuitům a odpykávali potom tresty na Spiel-

^{*)} všechny tyto doklady čerpány z Cerroniho Beiträge II. Bd.

^{**)} Viz o tom V. Schulz: Korresp. Jesuitů prov. České z let 1584—1770 H. A. č. 17 1900 Listy pí. Lidm. ze Šternberka s. 43-53, 59, 60, 70, 75, 76, 79.

bergu. R. 1683 učinili nový pokus mezi poddanými habrovan-
skými o vzpouru proti Jesuitům. Spor sám, právními prostředky
znovu a znovu vedený a komplikovaný pohledávkami Dub-
ských na statcích zdouneckém a habrovanském, veden byl
zuřivě a nešetřeno nevybíranými prostředky. Konečně 11. čer-
vence 1715 vynesen v Brně rozsudek ve prospěch Jesuitů. Ti
byli příliš mocní a vystavěli si také v Hradišti již celou kolej,
než aby mohli býti zbaveni toho, čeho se jednou zmocnili.

Po smrti Zoubkové přešel celý majetek v ruce řádu a
rozhodnutí o tom, kde založiti novou kolej, měli císař a kard.
Dietrichštejn. Císař přál svému městu Hradišti, ale Dietrichštejn
rozhodl pro Kroměříž a daroval jim tu hned jeden kapitulní
dům, aby v něm otevřeli školu. Jeho nástupce biskup olomouc.
arcivévoda Vilém daroval jim kostel sv. Trojice. To jim ovšem
bylo velkou výhodou, ale přes to udržela se tu kolej jen 8
let. Kroměříž nebyla dosti pevnou a to bylo Jesuitům nepří-
jemné. R. 1643 museli prchatí odtud před Švédy do Hradiště, kde
nalezli jistou ochranu a pohostinství místního děkana. Zalíbilo
se jim v Hradišti tím spíše, že jich přátelé sebrali tu pro ně
1000 zl., za něž koupeny tu pro ně domy a pozemky k zřízení
koleje a umístění škol, propůjčen jim farní kostel s kazatelnou
a tak otevřeno pole působnosti. Primátor hradišský Jan Český,
manžel dcery Kuliškovy Evy, slíbil jim dvůr v St. Městě
s podmínkou, přijdou-li do Hradiště. Skutečně také testamen-
tem (1643) jim daroval svobodný dvůr s lánem rolí, vinohradem
a velkým pastviskem. Jeho žena Eva Česká jim darovala 2
louky a vinohrad.

Nežli se Jesuité přestěhovali do Hradiště předcházelo
dlouhé jednání a porady o výhodách a nevýhodách obou
měst. Konsultace o tom zachovaná Cerronim *) obsahuje důvody
pro obě města mluvící, které pro zajímavost posuzování obou
měst aspoň částečně tuto uvádím. Pro Hradiště mluvilo: 1.
souhlas všech provincialů a přání císaře Ferdinanda II., přání
města Hradiště písemně projevené. 2. Hradiště jest město
královské, opevněné a císařskou posádkou chráněné. Poskytuje
tedy bezpečnější ochranu. 3—4. V Kroměříži nezdálo se
výhodným množství úřadů biskupských. 5. Okolí Hradiště
s četnými městečky okolními, kdysi nakaženými kacířstvím,
poskytuje větší naději na účinnou, plodonosnou práci, neboť
dle svědectví děkana mnoho kacířstva se tu udržuje a vědy-
chtiví Slované tu mnoho dětí pošlou do škol. 6. Hradiště jest
jednou z nejprvnějších pevností moravských, na ostrově kolem
dokola vodou obklopeném a vojenským uměním dobře vy-
zbrojeném. 7. Vzduch od hor jest tu v Hradišti zdravější. 8.

*) Beiträge II. Bd. fol. 219.

Výživa tu bude snadnější, neboť kraj tu úrodný obilím, vínem a dobyt看m oplývající i rybami a podporou bude slíbený svobodný dvůr. 9. Oprava spáleniště Kroměřížského trvala by několik let pro malý počet měšťanů. 10. Měšťané kroměřížští nevycházeli snahám jezuitským vstříc a v době vpádu švédského se nedobře k nim zachovali. 11. Hradiště jest dosud jediné město královské, které nemá koleje a leží na silnici ze Slezska do Uher, Slovenska i Rakous.

Proti Hradišti a pro Kroměříž sebrány tyto důvody: 1. Blízkost statku zdouneckého, z něhož do Hradiště vede nebezpečná cesta přes hory a lesy dosti daleká. 2. V Kroměříži již mají místo a pozemky, které v Hradišti bude třeba vykupovati. 3. V Kroměříži jest již určeno místo a pozemky pro studentský seminář, jakož i fundace. 4. V Kroměříži lze solidněji stavěti než na hradištském ostrově, vodami obklopeném. 5. I z Kroměříže otvírá se pole působnosti mezi Valachy haeresí nakaženými. 6. V Hradišti započal opat velehradský spor o patronat kostela farního nám propůjčeného.

Přes tyto důvody Jesuité přece uznali výhodnost Hradiště pro sebe a přenesli proto kolej svou z Kroměříže sem. Jesuitská historie *) vypravuje, že již P. Jiří Rumer, první provinciál český určil Hradiště za sídlo koleje, považuje to za potřebné pro „Valachy, jak se nazývají obyvatelé hor pohraničních mezi Uhrami a Moravou, k jich duchovní útěše a upevnění pravé víry.“

Kolej jezuitská přeložena do Hradiště r. 1644.

Městská rada vyšla jí všemožně vstříc a darovala jí pozemky na dolním rynku za kostelem farním, k nimž Jesuité přikoupili ještě 20 pustých gruntů sousedních za 300 zl. a 11 domů v ulici královské za 1879 zl. Místo měla tedy zajištěno rozsáhlé a vhodné. Prvým rektorem byl tu rodák ostrožský P. Jiří Lev, který však záhy zemřel, takže vlastním organisátorem koleje zdejší stal se jeho nástupce P. Jan Jasanovský. Tento neodvážil se ještě stavby koleje, vyžadující velkého nákladu, neboť základy se musely pilotovati a časy nepokojné zdržovaly od toho. Teprve r. 1654 P. Tob. Gebler zajistiv si pomoc okolní šlechty, která slíbila dodati mnoho materiálu, pustil se do stavby. 9. dubna počato s kopáním základů, ale v hloubi se objevilo mnoho vody. Do země zapilotovány mohutné kruhy dubové, které mezi sebou spojeny pevnou vazbou a na ně teprve položeny velké přitesané balvany a vyvedeno zdivo základní. 28. června položen slavnostně základní kámen.

Při další stavbě byla potíž o stavební kámen. Jesuité otevřeli lom v Mařaticích, odkud 7× denně na 6 vozech dováželi kámen. R. 1655 pokročila stavba tolik, že části budov

*) J. Müller: Hist. Collegii Hrad. S. J.

50 sáhů zdělí i zšíří bylo již vystavěno. Buchlovský pán baron Petřvaldský daroval 40.000 cihel, opat velehradský potřebné dřevo, hrabě Rotal dřevo i kámen. Touto vydatnou pomocí urychlila se stavba, takže r. 1657 počala se klásti střecha, pro kterou pí. Zuzana z Doczi darovala 97 trámů 8 sáhů dlouhých a Estera z Forgačů na Brumově dala napáliti 400 měř vápna a dala je dovézt až do Hradiště. R. 1658 mládež Jesuitská zřídila na pozemku darovaném kdysi Janem Českým vlastní cihelnu. R. 1662 kolej sama byla asi hotova, neboť toho roku pryč do nové koleje nastěhovalo se po sv. Jiří 8 kněží, 4 magistři a 7 koadjutorů. V r. 1691 byla tu upravena a četnými knihami opatřena kolejní knihovna.

R. 1700 položeny základy pro nové školy, na něž obec přispěla darem 60.000 cihel a hradištský měšťan Bullin pro střechu zakoupil na Lukově 400 stromů. Roku následujícího již byla stavba dokončena a školy r. 1702 otevřeny. Aby kolej byla náležitě opatřena vodou, která se musela z Moravy dovážeti, vypracoval člen koleje P. David Mračný plán vodovodu z Mařatic, kterým mělo do města a koleje dostatek vody se přivést.

Požár r. 1681 zachvátivši větší část města zničil střechy koleje i dostavujícího se kostela, dále celé dřevěné divadlo jesuitské, dobře vypravenou lékárnu v ceně 6000 zl. a brzy na to při výbuchu prachu v Červené věži bleskem zapálené popraskala otřesem všechna okna koleje, takže škoda byla značná (400 zl.). Oprava koleje trvala pak do r. 1685.

Aby zajistili si Jesuité útěk z města v dobách nebezpečných, zřídili roku 1717 podzemní chodbu pod náměstím a získavše svolení komandanta hradištské pevnosti i pod hradbami až k řece Moravě. Tím „tajemství“ chodby pod hlavním náměstím hradištským, dnes zazděné a částečně zasypané jest nade vší pochybnost vysvětleno.*)

Činnost svoji zahájili tu Jesuité hned po svém příchodu r. 1644. Koupili měšťanský dům řeč. Kurbergrovský (nynější Roln. záložna) a otevřeli v něm 1. října gymnasium. Ku pomoci přijali 3 školní magistry. Obě první třídy parva a principie měly hned 100 žáků, a roku následujícího bylo tu již 300 žáků, kteří se však za nepokojného roku následujícího rozprchli. Odtud přestěhovalo se gymnasium do nových škol latinských v levém křídle koleje (reduta) a v domě Kurbergrovském zřízen internat pro studenty, ale ani ten zde nezůstal, neboť Jesuité chtěli mít vše pohromadě a zakoupili pozemky v Královské ul. proti svému divadlu. Pomocí městské rady, která

*) J. Müller: Historia Colleg. Hrad. S. J. v opise Cerroniho v zem. arch.

vyvlastnila dva domky „Slámovský a Štanclovský“ (viz o nich dále), vystavěli tu rozsáhlou budovu seminární (nyn. hejtmanství).

Seminář pro chlapce při koleji založil r. 1670 Jan Boscius a umístěn byl původně as r. 1677 v domě, který vizovská pi. Zuzana Doczi darovala Jesuitům (č. 17 na nám. Svobody). Pro ústav tento zakládány fundace na bezplatné udržování chudých žáků. Derflanský farář Jan Škůrek založil tu stipendium 1000 zl. a vlčnovský farář Jan Soltys 2400 zl. Obě tato stipendia se udržela do dnes a jsou užívána žáky zdejšího gymnasia.

Seminář se odtud přestěhoval do domu Kurcbergrovského a na konec, jak výše zmíněno, vystavěn proň nový dům (hejtmanství). V městských knihách*) při vkladu jeho r. 1715 „učiněném s vůlí sl. magistrátu, moci nížepsaného kontraktu“, dočítáme se zajímavého případu vyvlastnění domů měšťanských (Slámovského a Štanclovského). Majitelé těžce z vhodné příležitosti drželi se vysoko s cenami. Domky magistrátem prodány Jesuitům za ceny jím určené a seminář tu postaven do r. 1721. Proti němu znovuzřídili si Jesuité na okraji své zahrady lehčí budovu divadelní, která byla dokončena před r. 1732.

Tou dobou stavba celé koleje byla dokončena a jen tu a tam přiložena ruka k ozdobě. Tak r. 1722 ozdobili vchod do koleje portalem „z kamenů přitesaných“. Stavební rozvoj koleje, semináře a divadla byl tedy dovršen počátkem let třicátých stol. XVIII.

JESUITSKÝ CHRÁM SV. FRANTIŠKA X.

Se stavbou vlastního chrámu při koleji Jesuité příliš nespěchali, neboť kostel farní poskytoval jim stále pohostinství. Teprve r. 1663 konali porady o stavbě chrámu, sháněli material a pořádali sbírky. Roku 1670 zapilotovány základy a v srpnu téhož roku položen byl slavnostně základní kámen. Ve třech následujících letech vyrostla stavba chrámu pod střechu. S péčí vybudována čelná fronta chrámu z mohutných kvádrů, na něž věnováno 369 tolarů. Úprava chrámu se potom zvolnila, takže teprve 2. srpna 1677 byl odevzdán bohoslužbě a to ještě nehotový, neboť jeho klenba začala se budovati až r. 1680. Tak, sotva byl dostavěn, zachvácen byl hrozným požárem roku 1681, který ho těžce poškodil. Teprve 30. července 1682 světicí biskup olomoucký hr. Breüner kostel slavně vysvětil, ale stavba dokonána i s oběmi věžemi až roku 1685. Roku následujícího pokryty plechem obě věže a chrámové portaly ozdobeny kamenným ostěním, nákladem 400 zl. Nad

*) Gb. A. I. 71.

prostředním umístěn vyzlacený nápis „Sancto Xaverio Sacrum Anno 1686 inferne ver. Quo Buda Turcis erepta.

Koncem stol. vyzdoben hlavní oltář rozměrným obrazem sv. Františka X. malovaným pražským malířem Janem Heinischem r. 1674 za 350 zl. V téže době rozmnožen poklad chrámový missionářem P. Alb. Martinidem, přinesším z ciziny krásnou monstranci v ceně 350 zl. Roku 1685 dostalo se mu stříbrné lampy v ceně 500 zl. a pro hlavní oltář 1 loket vysoký kříž ze slonoviny řezaný, „jakýmsi pohanským Indem“.

Truhlářské práce, zejména barokní lavice, zpovědnice a původní tabernákl vytvořil br. laik Adam Freytag S. J. „domáci Praxiteles“. Původní práce štukové a mramorové provedli mistři Moravec z Hradistě a známý Hirnle z Kroměříže a sochařská díla vytvořil Ondřej Schweigl z Brna, od něhož pochází sochařská práce na hlavním oltáři, Pieta na bočním a sv. Barbora.

Před hlavním oltářem zřízena domácí hrobka, do níž přenesena také fundatorka koleje Kateřina Alžběta Zoubková ze Zdětína a Habrovan r. 1692. Náhrobní kámen ozdoben kovovým písmem „Salvatorem expectamus, qui reformabit corpus humilitatis nostrae“.

Ve výzdobě chrámu vně i uvnitř pokračovalo se v stol. XVIII. Oltáře sv. Aloisie a sv. Jana Nep. jsou z r. 1732 a obě věže dostavěny do nynější výše r. 1754, z této doby jest i jejich vnější vzhled. R. 1755 vznikla také hlavní fačada.

Zakončení chrámu kolmou zdí bylo původně jen provisorní a myslelo se na rozšíření jeho ve směru hlavní osy, ale v této době se od toho upustilo a r. 1760 pomalována perspektivním sloupovým od třebovského malíře J. T. Suppera. V téže době umístěny obratně malované medaillony nad dveřmi sakristie a Loretty a na hlavním oltáři umístěn obraz sv. Jiří ze starého kostela farního (r. 1785). Také obrazy pobočních oltářů jsou asi z téže doby.

R. 1773 řád Jesuitský byl zrušen a protože starý farní kostel byl na spadnutí, byl zbořen (r. 1785) a kostel jesuitský prohlášen za farní hned r. 1778. V letech následujících leccos opravováno na věžích, krytu a dlažbě kostela. Malé varhany z kostela sv. Jiří byly přeneseny do oratoře, kde se na ně dlouho hrávalo, kostel však uvnitř sešel a dlouho nebyl opravován. Teprve r. 1857 Vlach Raineri vybilil kostel bez lešení a jakž takž byl také vyčištěn. Po r. 1864 opravy další svěřeny konkurenčnímu výboru, který v letech 1869-70 dal opravit především velké varhany, pro sešlost neužívané, domácími mistry Haukem a sochařem Beckem za 3168 zl. R. 1879 pořízena nynější dlažba a r. 1884 dokonale opraveny věže v původní formě.

Vnitřek kostela, nikdy důkladně nečištěný, byl v bídém stavu a s opravou, která vyžadovala velkého nákladu, odklá-

dáno. Od r. 1892 pracoval úsilně o jeho restauraci p. Ant. Soják, muž o kulturní a národně-politické povznesení města mnohostranně zasloužilý. R. 1895 začala důkladná restaurace, řízená prof. pražské techniky Schulzem, který navrhl výzdobu klenby. Sochařské a štukové práce svěřeny prof. A. Poppovi z Prahy. Jeho dílem jsou nástropní medaillony apoštolů, štuková práce ozdobná a sochy andělů nad segmenty empor. Pilastry stěn zakončeny nad římsou kartuši se znakem města a současného arcibiskupa olomouckého. Výzdoba stropu provedena slohem pozdní renaissance, jemně nuancována barvou a zlatem, pražským štukaterem Riedlem a malířem Zahradkou.

Oltářní obrazy pečlivě očištěny a restaurovány malíři Krisanem a Mikšem. Především obraz sv. Františka X. v mohutném barokním rámu na stěně za hlavním oltářem, sv. Jiří na hlavním oltáři, dále sv. Karla Bor. podávajícího svátost sv. Aloisiovi a Anděla podávajícího sv. Stanislavu, Sv. Viktorie a sv. Josefa. Při opravě na mnohém z obrazů zjištěno určení jejich. Dle toho od Ign. Raaba jsou dva oltáře „Smrt sv. Josefa a nad ním sv. Jakub s kyjem a dále sv. Ignáce z Loyoly a nad ním sv. Augustin. Obraz sv. Jakuba s kyjem má vzadu nápis: Anno 1772 sub R. P. Rectori Josepho Schirmer Ch. Rab Pinx S. Jesu“. Raabův podpis jest i na obraze Jidaše Tadeaše na 2. oltáři v pravo. Ostatní obrazy sv. Terenzie, sv. Anny učící P. Marii, sv. Dominika, Andělů strážných, mohou pocházeti od žáků Raabových. O něco pozdější jsou sv. Kateřina a sv. Veronika. Sv. Jan Nep. a sv. Aloisie jsou z r. 1767.

Obrazy nad zpovědnicemi byly chatrné a bezcenné. Také rámy a jiné práce řezbářské potřebovaly oprav, které provedli Zika a Waitzmann z Prahy.

Původní pěknou práci barokní jest oblomovaná kazatelna s reliefy v kartuších; má stříšku bohatě zdobenou se sochou sv. Františka X. Ze starších prací sochařských cenné jsou sv. Barbory, Pieta, Narození Páně a sv. Tři králové.

Tabernakl hlavního oltáře v napodobeném mramoru jest dílem prof. Poppa.

Loretta a relikviář sv. Viktorie, kterou Jesuité povýšili na patronku města Hradiště, byly rovněž pečlivě restaurovány.^{*)} Pamětní deska o této práci umístěna pod chorem nad hlavním vchodem. — Náklad na ni byl celkem 100.000 K.

Jedna věž má hodiny a v obou jest celkem 5 zvonů, z nichž 2 větší (40 a 20 centů) jsou přelité zvony chrámu sv. Jiří, ostatní 3 jsou menší (10, 6 a 4 centy). Rekvirovány většinou k účelům válečným r. 1917.

^{*)} Podrobnou zprávu o této restauraci podal vl. r. Klvaňa v Slov. Nov. 1896.

Nynější vzhled farního chrámu, zejména uvnitř, jest docela jiný než byl původní. Z toho zachovala se celková dispozice a hlavní fačada. Chrám jest vestaven celý do bloku koleje a jeho hlavní fačada se štítem a věžemi vyvrcholuje celou stavbu. Architektonická myšlenka jest porušena dnes budovou městské spořitelny, která redutní křídlo koleje zakrývá a tak chrám zdá se nepřírozeně posunut. Také snížená střecha pravého křídla ruší celkový vzhled.

Stavba pochází od zde usedlého (viz přehled domů) stavitele Canevala, snad zpřízněného s italskými architekty stejného jména, kteří ve Vidni a na Moravě prosluli svými stavbami. Rodina Kanevalů udržuje se zde v době stavby koleje a pak mizí.

Hlavní fačada chrámu, vytvořená v charakteru pozdní renaissance, dodává nejen stavbě, ale celému náměstí výrazný vzhled. Chrám jest jednoduší v délce 36'50 m, v šířce 11'35 m, výšce 18'15 m, zklenut valeně s prolomenými okny po stranách. Po obou stranách hlavní lodi jsou kaple (po třech), pravidelně přeplněné oltáři a zpovědnicemi. Oltáře všechny jsou barokní. V části presbyteriální, od ostatní lodi neodčleněné, jest sakristie se 2 vchody a kaple loretská.

Nad bočními kaplemi jsou emporie, otvírající se segmenty oblouků, s kůželným dřevěným zábradlím. Nad hlavním vchodem jest chor varhanový, jehož nástroj rozdělen jest na 4 korpusy v barokních skříních. Dva hlavní v zadu po obou stranách velkého okna a dva menší v zábradlí choru. Uprostřed mezi nimi umístěn hrací stroj. Varhany jsou dílem členů řádu Frant. Hoříčičky a řezbářská práce od Ad. Freitaga.

Prostorový účín chrámu pro nepatrné členění a hlavně svou kolmou uzavírající stěnou není příznivý a teprve nová restaurace značně ho zlepšila. V celku jest to sál onoho typu chrámů jesuitských, v nichž konstruktivní smysl se ztrácí vedle potřeb reprezentačních a touhy po úzkém styku kazatele s posluchači. V takovém sále lépe se daly ovládati davy suggestivním slovem a gestem než v chrámu uvnitř členěném. Tak rozveden tu více dekorativní ráz, v němž sochy, obrazy s bohatě zlacenými rámy, velké plochy freskových maleb, docilují pro Jesuity žádoucího účínu oslnění a rozvinuté nádhery, jako symbolu bohatství a moci. Proto v chrámech jesuitských vše hýří zlatem a barvami, často se prostor přepíná a působí tišnivě a svrchovaně nevkusně.

Farní chrám hradišský strídou novodobou restaurací od toho všeho uvolněn a uveden v soulad s malebnou a jednoduchou hlavní fačadou. Obě věže nevystupující splývají v jeden celek s ostatkem. Přízemní část jest jakýmsi podkladem celého rozvrhu fačady a prolomena jest vchodem hlavním a dvěma bočními do věží. Hlavní vchod otvírá se pseudokorintskými, šikmo vpřed vystupujícími sloupy s kladím a

volutami. Tyto připojují se k poloplastické výzdobě elipsovitěho okna nad vchodem.

Nad přízemím zvedá se střední část fačady rozdělená na 2 poschodí okny věže a 4 výklenky se sochami a jednoduchým římsovým. Fačada oživena korintisujícími pilastry, z nichž dva střední jsou se zdvojenými lisenami. Mezi nimi v ose prolomeno velké chorové okno. Střední část zakončena římsou lomenou v tympanon. Nad ní jest vrchní část tvořená po obou stranách volnými věžemi, zdobenými na rozích zdvojenými pilastry a segmentovou římsou. Mezi věžemi vysoký štít se zákruty po stranách, zdobený zdvojenými pilastry a výklenkem se sochou sv. Františka. Římsa štítu tvořena jest segmenty a volutami.

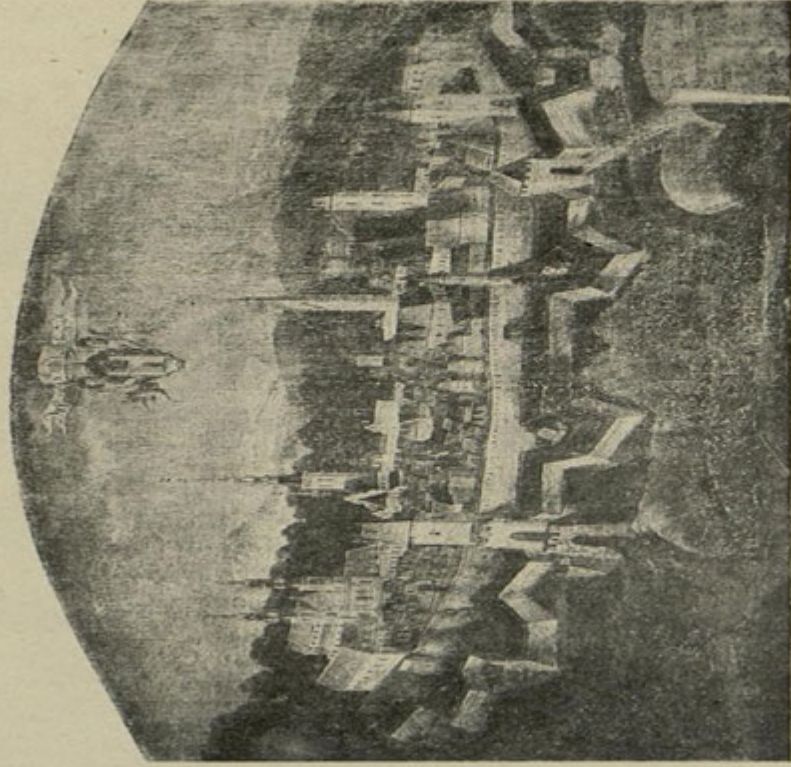
Celkem živá fačada působí příznivě svým členěním a střídou výzdobou.

ČINNOST JESUITŮ KOLEJE HRADIŠTSKÉ.

Činnost svou vyvíjeli Jesuité v Hradišti ještě před založením koleje, voláni děkanem Kulíškem k práci protireformační. Jaké byly její úspěchy se ovšem nedovidáme, ale podporou císařských patentů aspoň na venek jevíly se pomalým převratem měšťanstva hradištského ke katolictví, když toto mělo na vybranou odejiti anebo odprísáhnouti. Spolek náboženský „bratrstvo těla Ježíšova“, od tří set let v Hradišti existující, v rukou Kulíškových stal se, pomocí Jesuitů, centrem působení protireformačního, do něhož vstoupilo vše vynikající v městě. Vlastní práci rozvinuli Jesuité teprve, když trvale v Hradišti se usadili, neomezivše se na Hradiště samo, ale také na daleký jeho kraj, od lichtenštejnského Ostrožska až po Valašsko kol Vsetína a Valaš. Meziříčí, kde práce byla zvláště tuhá.

Činnost Jesuitů hradištských lze rozdělit na tři období.^{*)} Předně doby asi prvých třiceti let, kdy Jesuitům bylo podniknouti zápas se svědomím znásilněných konvertitů, u nichž bylo překonávati jak výčitky svědomí, tak odpor k řádům katolickým. Zde bylo třeba nesmírného úsilí a vši jezuitské houževnatosti, aby byly položeny pevné základy příštího úspěchu, který se dostavil v druhém období, kdy v život vešla nová generace, vychovaná jezuitskými školami, kázáními, slavnostmi a všemi těmi osvědčenými prostředky, jimiž smysly lidské byly lákány a cesta k náboženskému hloubání a přemýšlení zatarasena tuhou církevní kázní a poslušností slepě víře oddanou. V třetím období (1730—1773) úspěch byl úplný, protestantism a vše, co s ním souviselo, vypleněno docela a jen vysoko v horách a hluboko v lesích kmitala slabá světélka českých srdcí z dávných dob.

^{*)} F. Zdráhal; Ve vlasti 1893 str. 40—97. J. Müller; Hist. coll. S. J. Hradistii.

KONEČNÝ STAV PERNOSTI HRADIŠTĚ V POL. STOL. XVIII.

Sledujme ono úsilí Jesuitů hradištských podrobněji, aspoň tak, jak se nám jeví v annalech kolejních. Při založení roku 1644 usazeno v koleji 13 bratří, 9 kněží, z nichž dva byli stále na missiích na Valašsku a čtyři bratři služební. Na podzim přijali do svých služeb tři školní magistry a otevřeli své školy latinské parvou a principii. Žáků měli hned ze začátku dosti, asi 100, které druhého roku vzrostlo na 300, ale nepokoje válečné je rozehnaly i s magistry.

Mezi obyvatelstvem rozvinuli Jesuité činnost svoji hned. Užívali farního kostela a kazatelny, odkud počali svoji působnost, stojíce na stráži všude, kde lidé vnitřně oslábli. Za moru r. 1645 zůstali v městě, podávali poslední svátosti, ale i za jeho hrůz setkali se se vzdorem vytrvalým. Velitel hradištské posádky „Čech statečný, nám přející, ale zarytý kacíř“ ač morem přestrašen „trpěl vnitřním rakem“ (kacířstvím), odolával statečně námaze Jesuitů o své obrácení. Letopisy jesuitské se zjevným posměchem poznamenávají, že povolal si z Uher kacířského mercenaria, který se v hospodě usadil a podal veliteli poslední útěchu „napitím z kalicha“. „Protože se této duševní moroviny napil, zemřel. Onen kacíř predikant i jiným vojákům posluhoval“ a pak na kvap, boje se katolíků (!) z města ušel.

Pozornost svou věnovali Jesuité i okolí Hradiště, zejména tomu, které zdálo se jim podezřelé, jako bývalé sídlo husitů, bratří neb evangeliků. Vycházeli do Ostroha, Buchlova, Malenovic, Kunovic, až do svého Lulče, aby „poučovali lid“. Na vzdáleném Vsacku pracovali stále 2 hradiští Jesuité, neboť „Valaši tam byli zatvrzeli“. Přes to obrátili tu 147 nekatolíků, vykládajíce úspěch svůj tím, že o výročním trhu na Vsetině uspořádali velké procesí.

Aby v Hradišti mohli navázati ještě užší styk s obyvatelstvem, zřídili si nový náboženský spolek „Bratrstvo bolestné P. Marie“, do něhož vstoupili klerikové a mnozí urození páni z města i okolí. Spolek potvrzen byl v Římě (5. XII.) r. 1646.

Roku následujícího znovu konány missie v Buchlovicích, Ostrově, Napajedlich a na Vsetině. Tu P. Matěj Roselius a Pavel Andelius, s námahou velikou pracující, obrátili 1700 Valachů. Úspěch tento rok na to ještě stupňován P. Václavem Canabiem a P. Fabianem Rudou, kteří obrátili od Kalvína a Luthera na 2000 Valachů „divokých a k vzpouře náchylných“. Při tom konány missie v Habrovanech, Ostroze, Malenovicích, Vizovicích a Buchlově (r. 1649).

Nebylo opomenuto zajisté žádné příležitosti, aby se obratnost Jesuitů mohla uplatníti. Tak zejména o velikonocích, kdy při zpovědích bylo možno vnikati do srdcí věřících, kolej vyslala své zpovědníky (1650) do Buchlova, Napajedel, Uher. Brodu, Brumova, Zdounek a Habrovan. Pozoruhodné jest, jak Jesuité zaváděli znenáhla nového patrona města Hradiště

na místě sv. Jiří, který ještě r. 1678 úředně (v urbáři městském) jest uznáván. Tento světec byl Jesuitům nepohodlný, neboť připomínal Hradišťanům jich slávu z dob krále Jiřího z Poděbrad a jeho kacířství. Jak byl tento světec tu oblíben, svědčí četná křestní jména do konce stol. XVII. Potom ponenáhlu mizí a Jesuité zavádějí nový kult patronky města „sv. panny a mučednice Viktorie“. Svátky její v stol. XVIII. světi v městě s neobyčejnou okázalostí.

Na Valašsku měli Jesuité časem chvíle pochyb a beznaděje, neboť „již šestý rok tu skálu osívali a nechali toho, aby jinde více užitku měli“. Prostředky jezuitské tu nestačily, proto přivolána ku pomoci světská moc. Jan Valašik, hejtman hr. Mik. Pazmany, vydal Vsacanům rozkaz, aby se stali katolíky, nebo se vystěhovali. Měšťané i sedláci se bouřili, ale pak 44 jich slíbilo, že se dají o víře poučiti. V říjnu rada městská i starší se obrátili a 30 jich šlo k stolu páně a v listopadu slíbili tak učiniti všichni sousedé vsetínští. I v Hradišti to asi nešlo hladce, neboť téhož roku prý odvráceno bylo od kacířství 100 lidí. Mezi nimi jakýsi bohatý a vážený žid z okolí.

V r. 1652 valašská zatvrzelost prý změkla docela a po tisíci přicházeli na jezuitská kázání a přijímali svátosti. Všeobecně to ovšem ani tehdy nebylo, neboť P. Vojtěch Martinides „Orfea napodobil a šel za Valachy do hor a lesů, aby je přiměl k slyšení slova božího“.)

V době následující (1661—1678) rozvinuli Jesuité horlivou činnost protireformační a missijní. Hned prvního roku obrátili 151 luteránů, ale roku následujícího počet klesl na 50. Roku 1663 jen 2, za to na Vsetíně 105, ve Vizovicích 15. R. 1664 obráceno 15 luteránů, r. 1665 jen 10, r. 1666 jen 6. R. 1667 zase stoupá počet na 16, ve Vizovicích při missiích obráceno 8 lidí. R. 1668 nikdo. R. 1669 ve Vizovicích 15, r. 1670 luteránů 9, ve Vizovicích 3, r. 1671 celkem 39, r. 1672 18 luteránů a jeden žid. R. 1673 luteránů 12, r. 1674 jenom 2, r. 1675 missionáři obrátili ve Vizovicích 6 osob. R. 1676 obráceno 5 luteránů, 1 žid a v horách valašských 8. R. 1677 nápadně číslo vzrůstá. Kolej měla 25 členů, z nichž jeden konal missie na Valašsku v horách, 2 si vyžádala pí. Zuzana Doczi pro město a panství své Vizovice. Ostatní působili v bližším i vzdálenějším okolí Hradiště. Obce Světlov a Tukov vyčistili od haerese. Obrátili 1 žida a 222 jiné osoby, mezi nimi byl písař jakýsi přívržencem husitství (scriba Hussi calice ac haeresi ebrius).

Účinným prostředkem byla Jesuitům vždy kázání, v nichž byli mistry. Proto opat velehradský r. 1651 dal u nich 13 ci-

*) Pramenem pro tuto dobu činnosti Jesuitů hradišťských byl mi článek Č. M. M. 1894 str. 262—63. B. Dolejšek: Z letopisů jezuitské kolleje v Uher. Hradišti v l. 1644—1652.

sterciackých kleriků cvičiti v umění kazatelském. Svým missionářům valašským uložili jako povinnost 95 kázání do roka a 70 náboženských cvičení mezi lidem. V Hradišti mívali 151 kázání českých, 95 německých ve farním chrámu, 44 cvičení v chrámu vlastním.

Důležitá byla pro ně zpověď, kterou dovedli vnikati hluboko do srdcí lidských. Číslo udávající počet zpovědi někdy vysoko rostou. Tak r. 1677 vyzpovídali 44.000 lidí, z nichž 1040 konalo zpovědi celého života.

Nejomamnějším prostředkem byly jim okázalé slavnosti. Ve svém chrámu měli ostatky sv. Viktorie a svátek její slavivali s nevidanou nádherou. Až 7000 lidí dovedli k němu shromáždit. Při takových příležitostech místo pověrečných amuletů rozdávali své peníze sv. Ignáce, zrna sv. Johanny a j. Při své koleji zřídili si dva spolky náboženské a sice jeden „moravský“ Matky bolestné, jehož rektorem býval král, rychtář a druhý latinský „sodalitas latina“ za účasti studentů. Spolky účastnily se zejména slavných processí, božího těla a p. Slavnosti a průvody po náměstích a ulicích hradištských konány okázale a často při nejruznějších příležitostech. Tak svátek sv. Jiří slavili veřejně na náměstí, za spoluúčinkování žáků svých, vévod holštýnských, jichž otec byl tu komandantem pevnosti. To byla vzácná příležitost sezvati všechnu okolní šlechtu. Uspořádán veliký průvod městem na vozech, s hudbou a zpěvy a na konec na náměstí před kolejí provedeno „drama Gregorianské“. To získalo si tolik úspěchu, že na přání šlechty třikráte bylo opakováno. Divadlo a hry byly též znamenitým prostředkem Jesuitů. Nejen v Hradišti, ale i po okolí a v jiných městech pořádali Jesuité české hry vánoční a velikonoční. („Variis in oppidis mysteria Christianati, Passi, Eucharistici vernaculis dramatis explanata.“) Na konec vystavěli si Jesuité i zvláštní divadlo ve své zahradě při ulici královské (proti hejtmanství.) Divadelní hry provozovali kolejní studenti, ale také měšťané. Látky her byly různé, obsahu náboženského i světského, sensačního, dle běžných událostí, jako o požáru dvora jesuitského v St. městě, obležení Hradiště Svědy, utrpení Páně pod titulem „Láska nemilovaná“ a p. Nové divadlo otevřeno slavnostně 26. května r. 1732, tedy již v třetí době. Druhé období končí r. 1678 a zde také končí přímé prameny pro celou dobu od r. 1679-1730, takže zde otvírá se mezera, kterou se mi nepodařilo pátráním v archivech nějak doplniti.

Za to hojně jsou prameny pro dobu největšího rozkvětu koleje hradištské v let. 1731-1773.) Nejdůležitější pramen do-

*) Relatio progressus in exstirpanda haeresi lat. ruk. ve Vídni. — Rczek Č. M. M. 1892 str. 19. — Podlaha: List z kroniky Jesuit. kolejí na Moravě dle rukop. Litterae Annuae v lobk. knih. v Praze. Č. M. M. 1896 str. 26. — V archivu brněnském zem.: Historia Coll. S. J. Hradiští Cerroniho opis z J. Müllera. Catalogus person. et oficij. C. S. J. Hrad. ve sbírce Cerroniho.

máci „Litterae annuae Coll. S. J. Hradisti“ z měst. archivu záhadně zmizel, ale excerpován Zdráhaem v jeho článku o koleji hradištské v čas. Vlast (1893 str. 40-97), takže aspoň obsah známe nepřímo. Byly vedeny, především číselně, záznamy o činnosti Jesuitů a to pro každý rok; můžeme ji tudíž dobře sledovati. Zprávy týkají se zpovědí, přijímání, sňatků, křtů, úvodů, pohřbů, rozvodů manželských, kázání českých, německých a latinských, katechesí, konversí od luterství, kalvinství, židovství, konfiskace knih, počtu členů kolleje a missií. Tyto podnikány na Hradištsku, Zdounecku a Valašsku. Tu stálým sídlem missií byly: Meziříčí, Vsetín a Hrozinkovice a v sousedství Hradiště Ostrožsko.

Hradištské gymnasium počtem žáků poklesá. Proti 300 v prvních dvou letech trvání kolleje byl největší počet 199 (r. 1739) a nejmenší 83 (r. 1756), seminaristů měli nejvíce 27.

Konverse nekatolíků nejsou nyní ani četné ani časté, objevující se občasné po 1, 2 až 6. Za celou dobu od r. 1731-70 odvrátili Jesuité v Hradišti od luterství 39 osob, kalvinství 10, židovství 5. Neurčitě označeno „k pravé víře obrácených“ 14. Kacířských knih za tu celou dobu zabaveno 52. Počet zpovědí vzrostl na 20—60.000 ročně, kázání českých 300.

Na Valašsku počet konversí jest značnější, neboť lid tam byl pevnější a vytrvalejší ve víře otců svých a také mnohé z konversí byly jen na oko. V okolí Meziříčí a Vsetína odvráceno od luterství 46 osob, od kacířství 9, k pravé víře obráceno 104, od židovství odpadli 3. Nekatolictví udržováno tu blízkostí Uher a stálým příchodem těch, kdo posilovali srdce. R. 1765 chycen tu „svůdce heretiků“. Kořist knih byla větší, mnohé prý vydány dobrovolně, jiné „kacířské a hnusné rukopisy“ zabavovány, jiné opravovány od bludů. Celkem zabavili tu v této době 546 knih, z nichž mnohá vzácná památka nenávratně se ztratila.

V *Hrozinkovicích* odvráceno od luterství 3, od kacířství 2, k pravé víře obráceni 3, víru katolickou vyznalo 28 osob. Kacířských knih zabaveno 55.

Na *panství lichtenštejnském* (Ostrožsko) odvráceno od luterství 48, veřejně víru vyznalo 9, soukromě 25 osob. Knih zabaveno 76.

Tak asi vypadá v přehledu činnost kolleje hradištské, v duchu protireformačním. Tam, kde měly stálý a pohodlný přístup, se konverse celkem dařila, ale v horách, zejména pohraničních, těžko vnikala do vzdálených údolí a hluboko do lesů. Zde se uchovalo evangelictví i české bratrství, živící plamének v srdcích těch, kdo odpřisáhli z donucení, až do doby toleranční. V této době právě, v obvodu působnosti Jesuitů hradištských, mnoho se přihlásilo nekatolíků k původní víře své. Není nezajímavé sledovati činnost Jesuitů podrobně, jak pracovali

úsilně a promyšleně nezanedbávající ničeho, čím by na duši i smysly lidské mohli působiti.

Za jich vedení spolky náboženské v Hradišti jako „coetus moravicus“ (r. 1749 „dobrá smrt“ přezvaný) i „sodalitas latina“ horlivě pěstovaly kult mariánský, pořádaly processí, veřejná vzývání, slavnosti, divadla, okrašlovaly oltáře P. Marie, scházely se pravidelně a radily o nových obřadech. Okolní šlechta i státní úředníci hradišti přijímání byli za členy, aby zejména velkým svátkům jesuitským, sv. Viktorie, Ignáce a Františka X., svou přítomností dodali lesku slavnostního. Za týmž účelem zvali k sloužení velkých mší církevní hodnostáře, jako prelata velehradského, kanovníky z Brna i Olomouce.

Zasahovali mocně do života veřejného i soukromého, všude uplatňující svůj vliv. R. 1740 přičítají si zvláštní zásluhu o to, že ubývalo rozvedených manželství. Působením a zasažením samého sv. Františka X., který zázračně tu v Hradišti působil, zvyšovali svůj význam. O zázracích sv. Františka X. vypravují, že tento světec vzýván osvobodil manželku měšťana Doskočila z horícího stavení. Také jiní svatí působili tu zázračně. Sv. Alžběta uzdravovala lidi churavě na očích, hlavě i údech. Sv. Alois zázračně tu uzdravil malíře El. Herberta a městského lékárníka.

Od r. 1745 šíří tu Jesuité okázalý kult sv. Jana Nepom. Město v této době podlehl již úplně jich vlivu a jeví se již plně katolickým. Jsou-li tu případy konverse, tedy mezi cizinci neb vojáky, po případě i vězni sem dodanými. Jak bděli a páslí po kacířích, svědčí případy z jich letopisů. Vojín legie Neipergovy v Hradišti po 18 let se tvářil katolíkem, až konečně byl „přistižen při četbě kacířských knih“ a donucen k pravé víře. Roku 1766 zadržena tu Karolina Hoffmanová, jdoucí z Ochranova do Uher, aby tu pracovala ve prospěch víry bratrské.

Zprávy o missionářské činnosti na Valašsku přes svou stručnost a suchost jsou rovněž zajímavé. I tu vyhledávali osoby podezřelé z kacířství, kázali v chrámech, chodili po vesnicích poučující lid, slavili obvyklé církevní svátky s oslepující nádherou, pořádali processí, potlačovali staré zvyky a obyčeje národní jako pověry a čáry, stavěli kostelíky a kaple na horách (Hutisko, Hovězí, kříž sv. Fr. X. na Radhošti), aby lidu svou bohoslužbu přiblížili. Konali kajicné slavnosti a zpovědi, aby pronikli do ledví lidu. Přes to stále stěžují si missionáři, že mnozí kacíři chodí do Uher přijímatí dle učení Luthe-rova. Jinde zase měli úspěch. V Meziříčí na misiích (r. 1737.) konány velké pobožnosti, na něž „měšťané ochotně chodili a hojně se zpovídali“, takže „zpovědník měl od rána do večera práci.“ Vlivem Jesuitů zdržovali se i masopustních radovánek.

Jich činnost hleděli paralyzovati různí náboženští horlivci. Tak na Vsetíně objevil se muž, který chtěl založiti nové ná-

boženství, prý „směs židovství s arianismem. Byl chycen, uvězněn, ale prchl a bludy své znovu šířil, obrazy ničil a chtěl missionáře zabít. Znovu chycen a k smrti odsouzen, choval se na popravišti vzdorovitě, bludů svých se nevzdal a zemřel jako kacíř.“ Toto líčení letopisů jesuitských jest typickou, obvyklou obžalobou, jakou sestrojili vždy Jesuité na své náboženské odpůrce. Ty dovedli dokonale snižovati, jako zveličovati a oslavovati svou práci a úspěchy. R. 1739 ve Valaš. Meziříčí za vzývání na odvrácení moru vztýčena u mostu přes Bečvu (dosud tam stojící) socha sv. Ignacia za „jásotu všeho obyvatelstva“.

Na Hrozinkovsku vnikali missionáři hluboko do lesů, aby i tam lidu donesli své „láskyplné“ učení, snažili se tu postaviti kapli, ovšem z veřejných sbírek. Jako do lesů, vnikali i do rodin, aby tu pomáhali dle svého, vymáhajíce sňatky mezi příbuznými a prokazujíce jiné podobné služby, jen aby si zajistili vděk lidí. Všude zůstavovali stopy své činnosti, co možná okázalé, tak v Zašové postavili oltář sv. Fr. X. (1746) a v kostele vsetínském rovněž (1751).

I na Valašsku musili svatí zázraky pomáhati, aby víra v srdcích zatvrzelého kacířského lidu bezpečně byla upevněna. Sv. Ignac pomohl tu ženě, již se narodilo děcko s červenými skvrnami, že po ovlažování svěcenou vodou zmizely. Sv. František X. osvobodil v Meziříčí jakéhosi mladíka od nočních přeludů, jiného od čtyřletého píchání na prsou, jistě ženě na Radhošti u kříže se modlící, vrátil zrak.

Z jesuitských missionářů na Valašsku nejvíce proslul P. Stan. Rapalius, rodem Slezan, který 20 let tam působil a r. 1708 od vpadlých do země Uhrů při mši na Vsetíně zavražděn. Kronika jesuitská líčí ho jako tvrdého asketu, skromně žijícího, tělo bičujícího, před nímž i lupiči měli úctu. Množství knih kacířských sebral a poslal darem olomouckému biskupu. Do svého 68. roku chodil horami a lesy po missiích. Znal hebrejsky a řecky a přeložil do řečtiny breviář, dále vydal řečnickou příručku „Via ad eloquentiam“. Jeho mrtvola slavně převezena do chrámu hradištského. Obraz jeho malovaný Ign. Raabem po zrušení koleje koupilo město a pověsilo ho v radní síni.

Na *lichtenštejnském panství* (Ostrožsku) působili Jesuité stejně horlivě a stejnými prostředky, ale i tu stěžují si na svéhlavost a neústupnost lidu, který houževnatě odolával jich svůdným slovům. Ani tu na Slovácku, zemi to kdysi úplné náboženské svobody, nebyla práce snadná. Když ani zázraky nepomáhaly, volány na pomoc úřady. Král. tribunal byl požádán Jesuity, aby mocí zakročil „v župě javornické“, kde bylo mnoho kacířů a také aby zabráněno bylo tajným nekatolikům na Ostrožsku spojení s nimi. Jesuitům vůbec překážela blízkost Uher, kde mnohé srdce pochybnostmi zmitané nalézalo

posilu. Středem jesuitské práce na Slovácku byly Kuželovice, kde slavena okázale slavnost sv. Trojice a kam přicházela procesí z daleka široka.

Ze stručného tohoto přehledu činnosti jesuitské koleje v Hradišti pozorujeme, jak byla pronikavá a všestranná, vníkájící i tam, kam hrubá moc lichtenštejnských a puchheimských dragonád nemohla. Proto kraj bratrský, kraj Komen-ského, proslulý náboženskou svobodou a pestrostí, proměnil se v kraj výrazně katolický až na zbytky nekatolické na svazích hor, které dočkaly se tolerančních časů Marie Terezie a Josefa II.

Tehdy zároveň, r. 1773., světská sláva koleje hradištské zanikla, jmění její bylo zabaveno a budova proměněna v kasárna.

JMĚNÍ KOLEJE HRADIŠTSKÉ.

Základem jeho byl testament Kateřiny Zoubkové, kterým dostalo se budoucí koleji statků Zdounek a Ilabrovan a k nim příslušných dědin: Svršovice, Skříče, Soběsuky, Zlámanky, Lhotky, Divoké Roštiny, Těšánky, Troubky, Rataje, Oujezd, Nemojany, Lulč. V Hradišti dostali odkazem král. rychtáře Jana Českýho dvůr ve St. Městě a r. 1661 dvůr měšťana hradištského Samuela Střecha ve St. Městě, který byl r. 1681 prodán na opravu vyhořelé koleje. Roku 1660 konšel hradištský Martin Vodička, řečený Francouz, daroval svůj dvůr, řečený „francouzský“, v St. Městě jesuitskému chrámu sv. Františka. Roku 1667 Suzana Doczi splnila poslední vůli svého manžela Melchiora sv. p. z Doczi a darovala koleji statek Doloplasy v kraji olomouckém. O stavu jmění dovidáme se z urbaře r. 1678, ovšem jenom o onom v městě a St. Městě, o vinicích mařatských tam není ničeho, ježto z nich jednak nic neplatili, jednak vedeny byly ve zvláštních knihách viničních čili horních. V městě „paní patres Jesuítæ mají v okrsku svém celé koleje 25 gruntů, na kterých schází (= z nichž platí) ročně platu 20 zl. 9 kr. 1 d. V Starém Městě drží 1½ podsedku a 1 lán od nebož. pana Českého odporučený, item drží 2 podsedky zkoupený po nebož. Jiřímu Pražerovi, item drží 4 podsedky se zahradou, slove Kurc-pragerovská, blíž kostela sv. Víta a tak v summě 7½ podsedka; dávají oplatu při sv. Jiří a o sv. Václavě po 1 zl 20 gr. 2½ d. a z 1 lánu po 20 gr.“

Jmění jesuitské bylo tedy slušné a škody, pohromami válečnými neb živelnými způsobené, snadno se napravovaly pomocí nových darů, kterými příznivci Jesuitů při takových příležitostech nešetřili. Škody ovšem bývaly časté. Tak r. 1645 tlupy Rakoczi-ho dvakrát z jara oblehly město, spálily jím dvůr

staroměstský, odvěklely dobytek a jiné škody způsobily. Tu farář lulečský Štěp. Sarnzsius pomohl jim odkazem svých peněz, knih a svršků. Roku 1647 utrpěli morem i ohněm, ale v zápětí dostali vinice v Blatnici.

Hospodářství jezuitské rozkvetlo zejména v stol. XVIII. V době od r. 1730 do zrušení řádu (1773) nabyla kolej hradišská významu nejen v ohledu mravním, neboť tehdy triumfovala jich úsilná práce protireformační v kraji hradišském, ale také zmohutněla hospodářsky, takže počet svých členů ztrojnásobila. Hmotné škody snadněji překonávala a hospodářství své stále zlepšovala. Po vyhoření „zámečku“ při statku Jana Českýho v St. Městě r. 1732, Jesuité celou stavbu zlepšili příspěvím opata velehradského, který jim daroval 1000 zl. Část peněz těchto věnovali ještě na stavbu divadla v Hradišti. Při císařské silnici postavili si Jesuité novou hospodu, v Habrovanech velký špýchar a svůj rybník ve Zdounkách upevnili kamennou hrází. Rok 1734. přinesl jim škody. Vyhořeli ve Švrčovsi a Habrovanech a pole stížena povodní. Roku 1735 zvelebili a přestavěli svůj statek Zdounecký a zřídili tu novou stáj pro jalový dobytek. R. 1736 rozšířili svůj majetek stavbou zámku ve Světlé, k němuž patřilo 34 měr polí, mlýn Juřák a hospoda trupecká. Své rybníkářství zdokonalili a rozšířili novým rybníkem rohateckým. Roku 1738 opravili svůj mlýn v Švrčovsi, pak si tam vystavěli zcela nový, v Soběsukách sušárnu a r. 1741 postavili 3 nové mlýny. R. 1747 ve Zdounkách nový ovčinec a v Nemojanech hospodu, r. 1753 opravili mlýny v Olšovci a Švrčovsi, hospodářská stavení v Lučci a r. 1761 v Soběsukách zřídili ovčinec.

Tím ovšem není činnost hospodářská vyčerpána.

Měli velké vinohrady, získané po většině dary. Jan Český a jeho manželka Eva darovali jim vinohrad mařacký (nyn. dra Seiferta) a v téže asi době (1647) sestry Kavkovny z Řičan darovaly jim vinohrad u Bzence, zv. Havala, ve výměře 18 achtelů, kdysi Janem Řičanským z Řičan koupený za 700 zl. Paní Brumova Estera Forgačová darovala r. 1648 Jesuitům vinice v Blatnici. Hradišská městská rada slevila jim povinné desátky z vinohradů mařackých. R. 1657 paní Dorota Horecká z Horky darovala jim značnou vinici v Lipově, kterou koupí ještě rozšířili. Měli tedy vína dosti.

Majíce 25 gruntů měšťanských, mohli užívatí jich práva na vaření piva. Činili tak nejen pro svou domácí potřebu, ale i na prodej v četných svých hospodách. Dováželi si i pivo ze svého panského pivovaru a tak poškozovali živnosti měšťanské. R. 1655 stěžovali si měšťané, že Jesuité pivo a víno čepují. Rozvinul se spor o dovoz piva do semináře jezuitského, který povolností magistratu r. 1709 byl ukončen smírně a Jesuitům dovoleno dovážeti pivo odkudkoli k potřebě svého semináře. Jesuité velmi neradi se podrobovali řádům a povinnostem

městským, dožadující se pro sebe různých úlev. Dosáhli slevení daní zemských a nechtěli je platiti ani městu. Časem vznikaly spory, které nekončily smírně. Tak za sporu o pozemky, které nechtěli měšťané vydati Jesuitům ani po rozsudku soudním, stěžují si Jesuité, že r. 1683 jich orající pacholci byli měšťany zbiti a rozeznáni. Spor se vlekl několik let a ukončen teprve r. 1692 vzájemnými ústupky. Sousedský mír býval tedy často porušován a Jesuité bývali tvrdí a neústupní. Také Františkáni zdejší nebývali s nimi vždy v nejprátelštějším poměru.

Hospodářství jezuitské, jak patrno, bylo rozsáhlé a dobře zřízené. „Pani patres Jezuvitae“ byli zdatnými dělníky nejen na vinici Páně, ale i na statcích pozemských, které si znamenitě dovedli rozmnožovati. Přes různé pohromy živelné a výpalné, které r. 1742 zaplatili Prusům v obnosu 6500 zl., byl stav majetku znamenitý. Při zrušení řádu r. 1773 měla hradištská kolej bez budov jmění 560.000 zl., z něhož žilo 42 osob. Oprávněna byla slova bully papežské zrušující řád, pravíci, že „příliš dbal o své obohacení.“

KLÁŠTER O. O. FRANTIŠKÁNŮ.

Středověká města ráda zakládala ve svých zdech kláštery kazatelským řádům Dominikánů a Františkánů, které, majíce výborné kazatele, poskytovaly měšťanstvu posilu a útěchu duchovní. Klášterní chrámy bývaly prostorné, vynikaly pečlivou výzdobou a tak stávaly se chloubou měst. Mniši řádoví žili v úzkém styku, zejména s chudšími vrstvami obyvatelstva, prokazovali mu různé drobné služby milosrdné, proto byli oblíbenými a do měst bývali zváni, aby se tu usadili.

I Hradiště zatoužilo dosti záhy po tom, aby tu byl klášter. Příležitost se naskytla, když město r. 1334 obléháno bylo Maďary. Málem by jim padlo do rukou. V tísní slíbili měšťané postavit klášter a kostel k cti sv. Františka. Když nebezpečí pominulo, žádali řád Františkánů, aby se tu usadil. Řádový provincial Mikuláš podal zprávu do Říma a žádal papeže o povolení. Papež Jan XXII. listem (1. V. 1334) pověřil biskupa olomouckého, aby „vyšetřil v městě Hradišti zázrak a podmínky k založení kláštera“. Listina*) o zázraku vypravuje: město Hradiště v den svátku sv. Františka nepřáteli obleženo, šťastně vyvázlo. Když nepřátelé totiž hradby již přelézali, obhajci nemajíce sil k odporu vzývali sv. Františka o pomoc a brzy milosrdný bůh nepřátele tak přestrašil, že žádný z nich luk napnouti neb meč vytrhnouti z pochvy nemohl, jako bez smyslu a slepí odtud ustoupili. Spatřivše ten zázrak, rychtář a konšelé města slíbili ku cti sv. Františka zříditi v řečeném

*) C. D. M. VII. p. 7.

městě klášter a v něm bratry Minority usídliti. Král Jan toho městu dovolil a jakousi milost mu propůjčil. Proto žádal provincial o povolení v Římě. Papež nařídil, jak svrchu řečeno, vyšetření zázraku biskupem olomouckým, ale také vyšetření hmotných poměrů, zda-li by v nich Minorité mohli vyžít. Budou-li ony příznivé, měl biskup povolit Minoritům zříditi tu kostel neb modlitebnu a vše jiné potřebné s právem kolem kostela založiti hřbitov. Hlavní podmínkou bylo, stačí-li město vyživiti 12 mnichů řádových.

Zprávy biskupovy o šetření tu podniknutém nemám a tak nevím, z které vlastně příčiny v této době k zřízení kláštera v Hradišti nedošlo. Zda pro nerozlehlost neb chudobu města či z jiné příčiny.

Klášter Františkánů založen tu byl mnohem později, až koncem stol. XV., kdy poměry náboženské značně se již změnily. Také nebyl založen městem, které asi ztratilo zájem na věci, nýbrž vynikajícím hodnostářem církevním rodákem prostějovským Janem Filipcem, biskupem Varadinským a správcem biskupství olomouckého. Proč právě zvolil k tomu Hradiště, o tom může býti několik domněnek. P. Kl. Minařík, autor několika pilných prací z dějin klášterních, vyslovuje domněnku, že volba Hradiště za místo kláštera souvisela se snahami o zřízení české provincie františkánské a českého kláštera. Z moravských měst Hradiště ovšem bylo nejčestější, jak prokázalo za nedávné vlády krále Jiřího z Poděbrad a k tomu cíli se hodilo.

Na provincialním shromáždění O. O. Františkánů v klášteře sv. kříže u Nissy (r. 1491), jehož se účastnil též Jan Filipec s četným průvodem a bratry Františkány z Moravy i Čech, se o tom jednalo. Biskup přinesl dary a měl k shromážděnému kleru vřelé kázání, stejně vřele přijaté. Jeho vlivem svolilo shromáždění, aby v Olomouci při jich klášteře byl český kazatel, proti čemuž se měšťané dříve bránili, ale také přijato Hradiště za sídlo nového českého kláštera. Filipec daroval hned na jeho založení 300 zl. k získání pozemků a domů židovských, neboť na okraji židovského města měl býti zřízen. Později přidal Filipec k onomu základu doplněk do 1000 zl., roucha, kalichy, knihy a j.) Do kláštera uvedl mnichy O. F. o oktavu Narození P. Marie.

Zpráva tato podává výklad, že Filipec chtěl míti v českém městě klášter O. F. český, proč ale právě v Hradišti nepraví a to by nás nejvíce zajímalo. Mohl tu býti i obranný ohled církevní. V okolí Hradiště a v něm samém zmáhalo se husitství a Filipec, ač z rodiny husitské a husitství přející,

*) Zprávu o tomto jednání v Nisse laskavě mi zapůjčil ze své dosud rukopisné práce P. Kl. Minařík O. F. dle chroniky F. M. z Františkán. archivu v Praze.

mohl přece chtít jeho přílišný rozvoj zastavit. Že zvolil Hradiště, k tomu asi nejvíce přispěla znalost místních poměrů, neboť v Kunovicích měl příbuzné, jichž rod jeho zásluhou vyšinul se mezi první v zemi. To vše jsou pouhé domněnky, pro něž nemám dokladů.

Skutečností jest, že r. 1490 byl tu Janem Filipcem klášter založen a téhož roku začalo se i se stavbou kostela. Zprávy o prvních dobách kláštera jsou velmi kusé, nepoučující o průběhu a rozsahu stavby. Filipce nad ním bděl stále, tím spíše, že sám opustiv vysoké hodnosti církevní přijal ve Vratislavi (4. X. 1492) řeholní roucho O. O. Františkánů a pomýšlel v klášteře hradištském dožítí svůj činorodý život. Ale ani tu klidu nedošel, neboť jeho diplomatických služeb a státnické moudrosti, získané ve službách krále uherského Matyáše Korvína a potom Wladislava Jag., bylo stále třeba. Vraceje se kdysi ze Slezska při sestupování z vozu se poranil a 28. června 1509 tu zemřel.

Pochován jest v hradištském klášteře, kde dosud lze spatřit jeho náhrobní kámen. Význam jeho výstižně podal Palacký.^{*)} „Rodil se byl v moravském městě Prostějově r. 1431 z rodičů dosti chudých, náboženství husitského a neměl jiných studií učených, než-li kterých nabyl v tehdejší škole prostějovské . . . Nejprve sloužil co písař u p. Jana z Cimburka a jeho synů; potom když Matyáš zmocnil se Moravy byl povolán do jeho služeb a přidělen Mikuláši Čuporovi, věv. Sedmihradskému a když tento upadl v nemilost, počal sloužiti samému králi. Neobyčejné dary jeho ducha, postava ušlechtilá, spanilé mravy a příjemné obcování, získaly mu čím dále tím důvěrnější přízeň královu, jehožto brzy se stal důvěrníkem a rádcem, a šťastnějším jsa nad předchůdce své, udržel se na místě takovém až do smrti svého pána. Již r. 1476 vyprosil proň král dispensaci u papeže, aby požívati mohl biskupství varadinského, ačkoli nemaje svěcení kněžského k některým funkcím biskupským byl neschopen a Sixtus IV. nemoha, jakž pravil, oslyšeti žádné Matyášovy prosby, dal k tomu své svolení. Potom po smrti biskupa (olom.) Tasa z Boskovic (1482) chtěl Matyáš, aby mu dána byla administrace biskupství olomouckého, čímž biskup tento světský nabyl takových důhodů, že panskou nádhrou převyšoval knížata; ano služebnictvo jeho a komonstvo vzrostlo někdy na 300 osob rytířského stavu. O přízeň jeho ucházeli se netoliko všichni páni domácí, ale i panovníci a knížata zahraniční. Nicméně nezapomínal nikdy na přátele mladosti své a i co velikomocný pán nevzdaloval se prostějovských někdy spolužáků svých, zejména ku př. Jana Klenovského, jednoho ze starších české Jednoty

^{*)} Dějiny V. 205.

bratrské. Pro takové své chování byl někdy u papežů osoučován také co přítel kacířův".

Byl to tedy zjev neobyčejný, jehož život i dílo poutá pozorovatele.

Jak pečoval o klášter hradištský, který mu byl patrně milý, ač to není jediné dílo toho druhu v jeho životě, vidíme v tom, jak krátce před smrtí vymohl na králi Wladislavu, je- muž byl rovněž kancléřem, pro klášter hradištský darovací listinu (Budín, 23. V. 1507), „že jakož jsme plat náš, který se nám odtud (z Hradiště) ročně vydává k stavení kláštera bosáckého, v témž městě obrátili, aby z toho platu klášter ten vyzdvížen byl a dostaven, i poněvadž, jakož jsme spraveni ten čas, již brzy vyjde, do kteréhož jsme tomu klášteru plat ten dali, chtěje tomu, aby stavení to obmeškáno nebylo skrze nedostatek, tuto jsme milost k prosbě důstoj. Jana, biskupa varadinského, nábožného, věrného našeho milého, bratřím téhož kláštera nad to učinili, aby po vyjití prvního našeho dání svrchu psaný plat z téhož města našeho Hradiště do čtyř let potom pořád zběhlých byl přidán. A tak . . . na stavení téhož kláštera byl obrácen".

Tedy berně komory královské z města Hradiště byla na několik let klášteru darována. Stavba pokračovala pomalu, ač i město na ni přispělo.

V jaké vážnosti byl Filipec i u krále Wladislava víme nejen z této listiny, nýbrž i z toho, že král prchaje před morem z Uher, meškal v r. 1511 v Uh. Brodě, odkud schválně na cestě do Slez stávil se v Hradišti u hrobu rádce svého biskupa Jana.

V klášteře zůstalo po něm málo památek. Kromě mitry a znaků jeho kamenných zachovala se tu tradice o pokojích jeho pobytu a dva obrazy. Jedna starší rytina představující energického muže s bradkou vousů v slavnostním hávu biskupském. Dle tohoto obrazu vymalován jest al fresco na klenbě choru mnišského za hlavním oltářem. O náhrobním kameni jest zmínka dále.

Osudy kláštera po smrti Filipcově byly pohnuté. Náboženské poměry se v Hradišti změnily úplně. Většinu získali tu nekatolíci a došlo k vzájemné nevůli mezi nimi a klášte- rem, takže r. 1542 mniši, ať dobrovolně či násilím donuceni, opustili klášter. Ten byl ještě nedostavěn a opuštěn scházel tím spíše. Tak zůstal až do konce XVI. stol. Za bouřlivých sporů mezi katolickými držiteli moci purkmistrem a radou a nekatolickým měšťanstvem stal se opuštěný klášter shromaž- dištěm měšťanstva a v kostele klášterním nespokojení měšťané slavně zavázali se přísahou, že proti purkmistru a radě, věrně při sobě všichni vytrvají. Za toto porušení posvěceného místa měli býti trestáni, ale císař jim trest prominul.

Počátkem stol. XVII. protireformační úsilí pozvedlo sebevědomí katolíků hradištských tak, že nejen udrželi městské úřady ve svých rukou, nýbrž, že vystupovali výbojně proti nekatolické většině obyvatelstva a odvážili se usaditi v klášteře Františkány maďarské. V bouřích uherských spálen byl klášter skalický a jeho mniši prchli do kláštera velehradského. Hradištský primátor Purek s hrstkou 12 měšťanů katolických uvedl tyto mnichy z Velehradu do kláštera zdejšího 9. března 1605 a provincie moravská postoupila provincii uherské klášter dne 9. září 1611 se souhlasem městské rady, která žádala pouze mnichy uherské postarati se o kazatele a zpovědníka znalého češtiny, aby v čas potřeby mohl pomáhati p. děkanovi. Tak dostal se klášter hradištský do obvodu uherské provincie františkánské. Listina z r. 1623, kterou městská rada potvrdila držení kláštera, líčí stav jeho jako velmi špatný . . . (postquam fratres) ab annis circiter 18 mon. Hradišt alioquin desolatum et ab haereticis devastatum rursus subiissent, illudque tamquam inquilini hucusque inhabitassent . . .

Klášter ovšem znovu zřizován záhy po příchodu uherských mnichů. Král Matyaš na žádost O. O. Františkánů daroval jim (6. XI. 1612) plat 30 dukátů měšťany hradištskými místo čestného meče odváděný vždy o novém roce.

Za dob stavovského povstání nekatolická většina vymohla si obsazení úřadů městských svými členy. Primátorem stal se jeden z direktorů moravských Bedřich Mužík a farní kostel sv. Jiří, pod ochranou stavovského plukovníka Stubenvolla, který z 200 jezdců do města vtrhl, byl odevzdán bohoslužbě protestantské. Františkáni s katolíky zdejšími vedeni kvardiánem P. Michaelem přenesli svátost do chrámu klášterního (1619) a bohoslužba katolická omezena jen na kostel klášterní. Po porážce bělohorské Bukvoj 8. ledna 1621 vtrhl s císařským vojskem do Hradiště a obnovil tu vládu katolické menšiny, které chrám farní zase zpět odevzdán. Zmatky politické způsobily úpadek hospodářský, takže město upadlo do dluhů, z nichž se těžko vybavovalo. Také stříbro klášterní bylo městskou radou za tím účelem zastaveno za 400 zl. (1621) V téže době (1623 a 1636) znovu potvrdila městská rada provincii uherské držení kláštera, což i r. 1638 papež Urban VIII. učinil a r. 1659 také císař Leopold. Tím vším klášter hradištský uherským Františkánům zajištěn.

Poměry v městě se napravovaly poněmáhlu a klášter se také zveleboval, ale ne na dlouho, neboť r. 1646 požár ztrávil 22 domů městských zasáhl i klášter. Bída s jeho obnovením se opakovala. Ještě se nezačalo s opravou, když 21. srpna r. 1647 mocný víchř o 2. hod. s půlnoci srazil věž a štít kláštera nad kurem a všechno spadlo na klenbu, která se provalila. Tím vznikla veliká hmotná škoda několika tisíc. Varhany ná-

hodou zachráněny, ač pavláčí kolem nich i klenba po obou stranách spadla.“)

Pohroma kláštera byla tak velká, že ani klášterníci ani město, přetrvávší válku 30tiletou, nebyli s to klášter znovu vystavěti. Teprve pomalým postupem se restaurovalo; nejčileji v l. 1653-57, kdy klášter pomocí měšťanů hradištských a hr. Gabriela Sereni-ho byl znovu zbudován asi v nynějším rozsahu. Hr. Sereni daroval klášteru dům, který mu byl městem postoupen za kámen na dlažbu náměstí. Na pozemku jeho stojí nyní nájemný dům klášterní.

Za moru r. 1680 mníši ukázali mysl statečnou a obětavou. Dva z nich zůstali v městě, když světské duchovenstvo i Jesuité z města prchli, aby poskytovali v hrůzách morových duchovní útěchu. Ale běd kláštera nebylo konce. Hned r. 1681 zlomyslností sluhy klášterního vznikl tu oheň, který zničil nejen klášter, ale i velkou část města. S restaurací se počalo hned a nejprve opravena věž, která r. 1688 byla již hotova. Sotva poněkud klášter opraven výbuch prachu, v Červené věžibleskem zapálené, velkým otřesem všechna okna i dvěře těžce porouchal. V tom desolantním stavu zůstal klášter do konce století XVII.

Poměr mezi mnichy a měšťany nebyl přátelský. Paměti klášterní“) samy vypravují o zpupném kvardianu Maďaru, který roku 1688 jsa představeným kláštera, hrozil měšťanům vybitím holí. Hradišťané stěžovali si biskupu olomouckému a vytýkali Františkánům hrubé mravy, sklon k hádkám, potulování po městě, *neznalost češtiny*, a těžkou urážku, že v hrobce konšelů hradištských při kostele pochovali sluhu klášterního. Obvinili dokonce mnichy, že oni zavinili požár z roku 1681. Také poměr Františkánů k Jesuitům v městě nebyl přátelský, neboť zehravost byla příčinou ruznic. To vše vedlo k snaze, znovu připojení klášter k provincii české. Vyjednávalo se od r. 1688. Biskup olomoucký, místní duchovenstvo i městská rada společně pracovali, aby k tomu vymohli svolení císaře. List biskupův uvádí, že česká provincie má dosti členů, znalých jazyka místního obyvatelstva, aby s větším prospěchem tu působiti mohla. Právo bylo ovšem na straně mnichů uherských, ti nemínili se ho zřící a tak vyvolaný spor byl marný. Provincial uherský Sigm. Vyběra, který se stal novým představeným kláštera, byl rodák hradištský a ten vymohl u papeže Innocence XII., že Uhrům držení kláštera potvrdil (1692). Proto další pokusy byly marny.

Nepomohlo ani, když r. 1704 jeden z Františkánů maďarských chodil po Moravě a brojil proti císaři, ani, že Františkáni čeští stěžovali si na ubírání almužen po Moravě. Ale přece roku 1714 císař Karel VI. zapověděl Maďarům pobyt

*) Viz o tom Přenského: Památky. V. Fišer: Paměti.

**) P. Cl. Minařík O. F. v Slováckých Novinách č. 53 r. 1916.

v Hradišti a uvedeni byli do něho Františkáni čeští, ale klášter zůstal členem provincie uherské až do císaře Josefa II., který ho r. 1785 vrátil provincii české.

V stol. XVIII. znenáhla klášter i chrám po částech byly opravovány pomocí darů a příspěvků soukromých, z nichž většími byly: král. rychtáře Bernarda Adama Antla (portret v Slov. Museu městem zapůjčený), který zřídil svým nákladem kapli P. Marie a založil nadaci 8000 zl. Skvělou ozdobu kláštera pořídil uměnímilovný pán Buchlova Amand z Petrsvaldu, dav umělecky vypraviti r. 1708 letní refektař štukem, zlatem, obrazy a portalem z cetechovského mramoru. Ten dosud jest chloubou kláštera. Roku 1709 p. F. Skydinský na Bílovicích daroval klášteru dva oltáře sv. Antonína Pad. a P. Marie bož. Téhož roku přistavěn noviciát. R. 1721 hraběnka Kolovrat-Libštejnská darovala klášteru krásný renaissanční oltář hlavní za 1200 zl., který stál do r. 1904, kdy byl nahrazen novodobým výtvorem. Paměti klášterní (str. 145) připomínají dar mešního roucha v ceně 550 zl. od Jana Maxmiliána Žížky z Trocnova u příležitosti vysvěcení na kněze syna jeho Candida, který tu potom v klášteře žil.

Ke klášteru přičleněna byla r. 1716 kaple sv. Rosalie, na místě nyn. nájemného domu klášterního, postavená radním Bartol. Zelnítem na odvrácení moru.

Tak pozvolna chrám dostavěn a znovu vysvěcen r. 1757. Za války o dědictví rakouské vnikli do Hradiště Prusové, ubytovali se v klášteře na jeho útraty tu žijíce. Císařovna Marie Terezie dala potom klášteru náhradu 400 zl.

Přišla doba osvícenská a s ní nové názory světové. Silný proud její zavanul i do Hradiště. Kolej jesuitská byla zrušena a kraj. hejtman Balt. de Bossi naléhal i na zrušení kláštera ku zřízení vojenského skladiště. I místní světské duchovenstvo bylo pro zrušení spolu s měšťanstvem. Došlo k vyšetřující komisi, před kterou ujal se kláštera proti většině radní Jos. Friedrich a tak podařilo se tehdejšímu kvardianu, že r. 1788 císařským nařízením byl klášter zachován.

V nové době utrpěl klášter nové škody r. 1890 větrnou smrští a hlavně velkým požárem r. 1894. jímž zničena malebná barokní střecha věže a nahrazena nynější provisorní stříškou plechovou.

Pohled od náměstí Mariánského jest stisněný dvoupatrovým činzákem, který si Františkáni postavili, takže z kláštera samého lze viděti pouhý štít nově upravený, s úzkým kameným starým vchodem. Klášter kolem dokola jest obestavěn nízkými domky, nad něž svým prvním poschodím vyniká. Jen zahradní fronta jest volná a tu pod okny prvního patra, kde bydlel prý biskup Jan Filipec, zazděn jeho kamenný znak a mitra biskupská. Nynější klášter nemá s původními stavbami nic společného než zdívo, které z větší části jest

z konce XVII. a poč. XVIII. stol. Vnější vzhled jeho jest chudý, bezvýznamný. Půdorys kláštera jest mohutný čtverec, v jehož zatichlé kvadratuře jest hluboká studna. Chodby kláštera ozdobeny jsou náboženskými obrazy a portréty nevalné ceny umělecké. Za to nad stupni schodiště do prvního patra umístěna ve výklenku vzácná práce řezbářská, rázu gotického, znamenité ceny umělecké.

Architektonicky nejceněnější částí vnitřku jest barokní večeřadlo, výše zmíněné, a vzácným pokladem kláštera jest jeho rozsáhlá knihovna o 6000 sv. Mezi nimi byly vzácně illuminované pergamenové žaltáře, z nichž mnohé vzácné drobnomalby byly vyřezány neznámým pachatelem. Mnohé vzácné knihy z kláštera Velehradského i koleje hradištské byly sem přeneseny. Zde chovají se také rukopisné paměti klášterní. Knihovna jest nyní zkatalogisována a vedena pečlivou rukou P. Kl. Minaříka.

KLÁŠTERNÍ CHRÁM P. MARIE.

K jv. rohu kláštera šikmo přistavěn chrám. Jest to orientovaná stavba menšího rozsahu, s vnějším vzhledem gotickým, vyznačeným okny a opěráky. Mezi tyto vestaveny do hlavních zdí boční kaple. Vnější hlavní zeď, opěráky a snad i hranolovité pilíře uvnitř kostela jsou nejstarší částí chrámu. Ovšem po různých pohromách bývaly obnovovány.

Vnitřek od vnitřku se slohově úplně liší. Jest trojlodní, rozdělený 3 páry hranolovitých, omítnutých pilířů a nese výzdobu pozdní restaurace barokní s klenbou štukem a freskou zdobenou. Stará kazatelna s reliéfy ze života svatého Františka jest řezbářská práce ze století XVIII. Snad, jako většina plastických prací starších v tomto kostele, dílem zdejšího sochaře Aloise Morávka. Vzhled vnitřku slohově byl porušen úplně nedávnou restaurací moderní, která renaissanční oltář nahradila novodobou prací, plnou zlata, rovněž tři boční oltáře jsou nového původu, bez hodnoty umělecké. Oltářní obrazy sv. Františka Ser., sv. Antonína Pad. a sv. Josefa z let 1765-70 jsou malovány hradištským malířem Eliášem Herbertem.

Staré náhrobní kameny téměř zmizely, jen při pravé zdi u vchodu čteme nápis „Letha Panie 1639 5. dne Februarij mezi 11—17 hodinu w noci Umrzela Zuzana Manzielka Slo-wutného Pana Jana Vaclawa Meneana, Primatora miesta Hradisttie a 8. dne Februarij tu przi zdi pod kamenem Pochowana lezi a odpocziwa. Smiluj se Pan buh na dussi prosím. Modlete se za ni“.

Náhrobní kámen Filipcův jest v sakristii. Zobrazena na něm postava biskupa v mitře a promenalu s berlou, u levé

nohy erb se 2 šípy přes kolmé břevno položenými křížem. Kolem na okraji nápis: „Anno domini 1509 obiit reverrendissimus in Christo Pater, Frater Joannes, quondam episcopus waradiensis, hic tumulatus, cuius anima deo vivat“.

Ze stejné asi doby pocházejí jiné památné kameny náhrobní, zapuštěné do dlažby chrámové, dnes zakryté novou dlažbou.^{*)} Jeden z nich byl pod chorem varhanovým, pěkně tesán, zobrazoval v reliéfu rytířskou postavu téměř životní velikosti s praporcem v pravici a znakem pernštejnským v levici. Okrajový nápis jeho byl vydrolen částečně lavicí, na něm postavenou. Čitelným zůstalo: „Léta božiiho tisícioho pětistého — umřel jest urozený a statečný rytíř Pan Mikuláš . . . a tuto odpočívá . . . prosí Boha. Amen“.

V levé lodi blíže kaple Josefské byly jiné dva kameny rodiny z Vojislavic s majuskulním nápisem: „Anno 1499 in die Scti (Sylvestri?) Pape obiit generosus dominosus Nicolaus Nicpr (Nicephor?) de Vojislavic. Hic sepultus. Requiescat orate!“ Pochování tu p. Mikuláš a Václav z Vojislavic, kteří prodali r. 1482 své statky Mistřice, Včeračky a Javorničky městu Hradišti. Jich znaky s Filipcovým a pětistou růží rožemberskou umístěny na vnějším zdivu klášterního chrámu, což by ukazovalo na nějaký vztah k němu.

Křížovou cestu darovalo chrámu klášternímu roku 1733 několik rodin šlechtických.

Varhany jsou jednoduché o jednom korpusu. Za hlavním oltářem jest ve výši prvního patra řeholní chor z r. 1721 se starými lavicemi a freskovými malbami. Tu také zobrazen biskup Jan Filipec.

Kostel má nad touto částí malý sanktusník se 2 zvony z r. 1721. Hlavní věž není při kostele, nýbrž opodál ve zdivu klášterním. Měla 3 zvony z r. 1687.

CHUDOBINEC A KAPLE SV. ALŽBĚTY.

Špitál městský, který od pradávna existuje, jest svědkem dávné péče středověkého města o chudý lid a sestárlé měšťany. Listina z r. 1362.^{*)} označuje polohu špitálu asi v okolí dnešní kaple sv. Alžběty, ale tak, jakoby byl již za hradební zdi mezi opěvněními městskými. „Ante portam inter burgis civitatis Redisch.“ Právě se tu, že byl založen toho roku (1362) o vigílii bl. Kateřiny mučednice. Wolny poznamenává,^{**)} že r. 1370 byla tu kaple se hřbitovem, což svědčí naznačené dříve poloze. Zasvěceny byly sv. Prokopu, Oldřichu, Cyrillu

^{*)} Viz o nich F. Janík: Grabsteine aus dem 15. Jahrh. in d. Frant. Kl. zu U. Hr. Nbl. 1896 S. 22-4.

^{**)} Cerroni; Beiträge I. Bd. f. 193.

^{***)} Margraff. Mähren IV. Bd. S. 42.

a Methodu, Mikuláši, Antoninu, Klementu a Kateřině, olomouckým svěřicím biskupem Janem R. Aug. Svěřicí biskup daroval kapli 40ti denní odpustky těm, kdo navštíví kapli a příjmou svátost.

V listině z r. 1374^{*)} se praví, že opat velehradský Jan prodal městu svůj plat, který z města dostával ze soudních pokut, za 4 hřivny stříbra na 20 let a sice tak, aby výnos pokut dostával kaplan a chudí špitální (plebanus sen provisor hospitalis pro ipsius et pauperum sustentatione).

Zajímavou jest listina z r. 1413,^{**)} v níž jako by se ohrážela blízká se doba reformační, neboť donator p. Jindřich z Kravař a Plumlova daroval špitálu svou louku v Kunovicích „pro věčnou památku duší svých předků“, ale vymíníže výslovně, že příjmy z louky dostanou opravdu špitální chudí a ne „žádný kněz toho špitálu.“

Bouře husitské donutily město, aby přestěhovalo své chudé do obvodu hradeb městských, takže zde byly ústavy dva. Určitou zprávu o tom nalézáme v listině sporu mezi purkmistrem a radou s jedné a vši obcí s druhé strany, rozhodnutím zem. podkomořím r. 1582.^{***)} Listina líčí současný stav špitálu jako chatrný: „dva špitálové jeden v městě Hradišti a druhý před městem téměř k zpuštění přišly, takže ani v kostele špitálském služba boží se neděje a chudí lidé, kterejchž prve v těch špitálech *nemalý počet bejval*, vychování svého míti nemohou a v těch špitálech toliko skrovné, starosti sešlé, ničemné komůrky, kteréž více chatrné boudy, nežli pokojové jmenovány bejtí mohou.“ Proto se nařizuje podkomořským nálezem „že mají a povinni budou purkmistr a rada města Hradiště nynější i budoucí beze všeho prodlení to tak naříditi a na budoucí časy s pilností opatrovati, aby se v tom kosteliku špitálském služba boží vykonávala, a ti chudí lidé, kteří na ten čas v těch špitálech jsou i na budoucí časy budou, aby náležitým pohodlím, slušným oděvem i také pokrmy a nápoji opatrování byli a hladu, pro kterejž by v tom špitálu zůstati nemohli, netrpěli.“

Na toto zaopatření svých chudých měl špitál v této době následující příjmy: „A poněvadž se to na tento čas vyhledalo, že k těm špitálům nemalé roli oujezdni, na kterejchž se nejméně dvě sta kop tvrdého obilí každého roku utěžití může, náleží, k tomu také z řeky špitálské každého roku po 4 zl. se dává, kterejž za tři léta zadržán jest. Obzvláště pak i rozpuštěné špitálské peníze, při tom ještě mimo to, jsou-li jací jiní špitálští oužitkové, to mají purkmistr a rada města Hradiště, což by se tohokoli spravedlivě našlo na přísahy své všecko vyhledati. A těch oužitků špitálských nemají nikam

^{*)} Měst. arch. VIII. 19.

^{**)} Měst. arch. IX. 25.

^{***)} L. měst. arch. XLVIII. 119.

jinam obracetí a vydávati, nežli na opravu a k dobrému těch špitálů a na vychování i také náležité opatření chudých lidí, kteří na budoucí časy v těch špitálech budou."

Zdá se, že v této době hřbitov zmizel z těchto míst po založení kláštera Františkánského koncem stol. XV. Zrušeného hřbitova použito na rozšíření špitálu a hlavně hradeb kol města v této jeho části. Kostelík asi zvětšen nebyl, aspoň ne o mnoho. Nejstarší jeho část presbyteriální jest do dnes gotická svými okny a opěráky a jen přední část kostela jeví znaky barokní z pozdější restaurace. Roku 1610 byl kostelík totiž, zvaný kaplí sv. Alžběty, opravován, do vížky dány 2 zvony, z nichž jeden byl toho roku přelit. V průčelí kaple býval letopočet 1656 z doby úpravy hlavní fronty.

Po požáru r. 1681 byly zvony kaple této jedinými, které tu zbyly. Stav špitálu a jeho jmění nebyl valný. Zmiňuje se o tom zase listina sporu mezi správou města a měšťanstvem. Spor vyřízen komisí, jejíž rozhodnutí císařem potvrzeno r. 1705.*)

Mezi 79 články stížností měšťanstva týká se článek 71. špitálního jmění a nález komise k němu nařizuje pořídití výkaz celého jmění a příjmů a předložení jeho při obnově rad, aby špitál co nejdříve mohl býti znovuzřízen a jeho chudí opatrováni šatem i stravou. Ale zdá se, že stav chudých se tu valně nezlepšil, neboť r. 1717 objevuje se nová stížnost, že se špitálníci mají špatně. Ta asi zjednala jakousi nápravu a r. 1727 zvýšen počet špitálníků z 8 na 12. Nově přišlí dostávali jen byt a 3 kr. denně, kdežto starí ještě deputaty požívatín. Z legatu měšťana hradištského Jana Pogliesa (4061 zl. m.) zřízena tu dle vůle jeho 4 místa pro chudé, kteří z legatu měli býti vydržováni. V této době rozdělení chudí na třídy, což vedlo k nespokojenosti a r. 1755 vláda sama zakročila, aby chudí byli jednotně stravováni. Tehdy při špitále zřízena i jakási donucovací pracovna. Po zrušení řádu Jesuitského (r. 1773) hlásilo se město o legat Jana Českýho, dvůr v St. městě, který po odchodu jich z města měl připadnouti špitálu. Rozhodnutím císařovny Marie Terezie byl dvůr staroměstský špitálu vydán, ale město koupilo ho pro sebe za 7607 zl. (r. 1783) a zavázalo se krom oněch peněz dávatí špitálu každoročně 22½ měř žita, 5½ měř ječmene, 16½ měř luštěnin a 20 sáhů dříví na pálení. Dříví špitálu zůstalo, ostatní deputaty později proměněny v peníze.

R. 1815 dostalo se chudým nové podpory od bývalého majitele domu hradištského, kaplana hračovického, obnosem 1425 zl. a od měditepce Fr. Bresslera 200 zl. (r. 1820)

Pro léta 30. stol. XIX. zaznamenává Wolný**) o stavu špitálu toto: z kapitálu 10.683 zl. podporuje se tu 40 potřeb-

*) L. měst. arch. č. 137.

**) Margraff. Mähren r. 1838.

ných lidí, 15 práce neschopným opatruje se byt, oděv, otop, příspěvky peněžité a 8 celé zaopatření. Pro nemocné jsou tu fundovány 2 postele (228 zl.)

Roku 1877 jmění špitální sestávalo z domu špitálního, z 15.942 zl. 15 kr. v obligacích a renty 400 zl. z fundací.

O nemocnici při špitále objevují se zprávy až koncem XVIII. stol. Krajský hejtman z Bevieru zřídil tu (roku 1797) 2 postele, které měly sloužiti především chudým špitálu v případě nemoci. Vykázány pro ně 2 světnice v prvním patře. R. 1801 velitel místní posádky císařské sv. p. z Cinnenburka daroval nemocnici 77 zl. 46 kr., aby tam byli přijímáni také onemocnělí z města. Těmž účelu darováno 100 zl. 40 kr. (1824) P. H. Smýkalem z Derfle a 50 zl. k. m. (1826) hr. Laurenčinem. Tak se znenáhla dobrovolnými dary zakládala veřejná nemocnice, která zvelebena r. 1836, když hejtman krajský hr. Ant. Bubna uspořádal veřejnou sbírku po celém kraji, jež vynesla 394 zl. 35 kr. Z úroků tohoto kapitálu zřízeny 4 postele pro tovaryše neb sluhy i když nebyli původu měšťanského. Tu najdeme první stopy sociální péče v městě, neboť magistrát ustanovil, aby každý cizí tovaryš pracující u zdejšího mistra platil ze své týdenní mzdy 3 kr. na nemocnici. Peníze tyto sbírané cechmistry odváděny magistrátu. Z tohoto zařízení stala se r. 1843 nemocnice veřejná, které kraj. hejtman Schöbl (r. 1847) daroval 2400 zl. r. č. na 2 postele, takže celkem tu bylo k dispozici 12 loží a poněvadž město darovalo dotud placené nájemné, mohly se zařídit 3 lůžka další. Vým. min. r. 1856 prohlášena tato nemocnice za ústav veřejný a všeobecný. Jméno jeho v letech 70 tých činilo 8127 zl. 51 kr. Správa ústavu svěřena městské radě.

Nemocnice dávno nestačila svými rozměry i svým zařízením a již r. 1876 počalo obecní zastupitelstvo jednati o novostavbě řádné nemocnice. Žádalo sněm zemský o subvenci 10.000 zl. a půjčku 20.000 zl. v 10 letech splatnou, ale sněm povolil jen 5⁰/₁₀₀ půjčky 10.000 zl. a nedošlo ke stavbě do dnes. Světová válka přinesla městu aspoň ten užitek, že nemocnice baráková s hlavními pevně vybudovanými objekty promění se v řádnou moderní nemocnici okresní.

Kaple sv. Alžběty splývá s nemocnicí a špitálem v jednotný objekt, který na venek do Vodní ul. sloučen jest jednotnou frontou. Střední část této tvoří vchod do kaple, v oltární části gotické. Původní věžička zmizela. Vnitřek jest holý s jednoduchým oltářem. Odtud vycházejí nyní průvody pohřební. Na venek označují kapli ozdobné dvěře a pěkný, umělecky myšlený portál s římsou a voluty, plasticky zdobeným kulatým oknem. Nad římsou fačady se zvedá tympanon s „božím okem“. Obě křídla fačady prolomena okny a dveřmi. V okolí kaple udržoval se malý hřbitůvek, kde ještě r. 1760 byli pohřbíváni špitálníci.

K humanitním zařízením městským náleží sirotčinec vystavěný (1910) na obvodu města okresním sirotčím spolkem nákladem 105.000 K.

MARIANSKÝ SLOUP.

Počátkem stol. XVIII. zuřil na Moravě a také v Hradišti mor, pro který bylo město uzavřeno (24. VII. 1715) a veřejná bohoslužba tu zastavena. Za jeho hrůz učinil magistrat slib (28. VII. 1715), že postaví ku cti neposkyvněného početi P. Marie a sv. patronů Františka X., Karla Bor., Petra, Florian a Rosalie — morní sloup. Kašna na jeho nyn. místě, stojící v ose Prostřední ul. a Marianského nám., přeložena něco dále na nyn. místo. Nejprve za slavných ceremonií vysvěceno místo budoucího sloupu 11. září. Oba řády městské, Františkáni i Jesuité, pořádali velkolepá processí, při nichž ostatky obou chrámů slavnostně neseny městem na místo svěcení. Františkáni přinesli ostatky sv. Hilaria a prst sv. Vita, Jesuité celé tělo sv. Viktorie. Postaveny pro ně 3 oltáře; při jednom sloužena slavná mše figurální, u druhých jen tiché. Po modlitbách zase ostatky za účasti celého města odneseny. Horliví a zbožní měšťané zřídili tu hned dřevěnou kapli, v níž vystavena socha P. Marie od Františkánů k uctívání.

Zatím objednáni sloup u brněnského sochaře Ant. Rigo za smluvených 856 zl., ale město dodalo samo svůj material a to cetechovský mramor.

Základní kámen položen 7. září 1718. Vložena do něho stříbrná deska s nápisem „*Maiori Dei Gloriam Mariae Matri Dei, Divisusque Carolo Boromaeo, Francisco Xaverio, Florian, Petri de Alcantara, Rosaliae et Victoriae Honori. Illustratissimus et excellentissimus Dominus Dominus Hieronimus de et in Colloredo Sac. Rom. Imp. Comes de Waldsee, Dominus in Opocna etc. Sac. Caes. Reg. Maj. intimus Consiliarius Camerarius et Supremus Regius Capitaneus in March. Moraviae Anno qVo gratiosa praesentia hanc VrbeM DeCoravit, et quem Reverendissimus ac Amplissimus Dominus Dominus Florianus Nezerin celeberrimi Regii Monasterii Wellehradensis, Abbatiarumque Piltis et Paszto in Ungaria S. Cister. Ord. Abbas atque in March. Moraviae Praelatus primus et Lapidem consecravit a Senatu Populoque Urbis Hradiensis Contagioso tempore pils Voils DICatae statVa, enndem pro fundamento posuit die 7ma mensis Septembris, existente tunc tempore Regio Judice Domino Francisco Josepho Hanibale Eder.*

Consule et Primatore D. Francisco Corvino.

Senatoribus

Domino Georgio Stembersky — Carolo Josepho Hoppa — Leopoldo Bartholomeo Czerny — Joanne Josepho Tachovsky

— Andrea Kratochviliades — Gulielmo Grützner — Ludovico Henrico Casparth — Casparo Mathia Peller — Philippo Jacobo Balans — Bartolomeo Zelnitius — Jacobo Aperger — Carolo Antonio Rzimarž, Judice — Josepho Schnoblowsky Syndico."

Slavnosti sůčastnil se zem. hejtman hr. Colloredo a kámen posvětil velehradský opat Nezorin. Sloup ovšem nebyl brzy hotov. Teprve 17. června 1721 postavena socha P. Marie, 18. srpna jí dána zlatá koruna a 23. srpna postaveny ostatní sochy. Po úplném dokončení díla teprve 20. listopadu 1721 za nových ceremonií byl sloup vysvěcen.

Sochař Antonín Ríga (zvaný také Ricca) pocházel z Pruska. Od r. 1700 žil a pracoval v Brně, v kamení i dřevě. Sloup hradištský, obrácený proti ulici Radniční, založen na zvýšeném místě se 2 stupni. Sloup má všechny znaky barokní. Jeho podstavec jest mohutný čtyřboký hranol se stěnami mírně do vnitř prohnutými, jehož rohy jsou otupeny volutovitými pilastry, které se připojují k ne příliš výrazné římse. Nad touto se podstavec mírně zúžuje do jehlance. Na jeho vrcholu postaven nový podstavec obdobný základnímu ve formě. Jen jeho rožní pilastry provedeny v červeném mramoru. Na něm zvedá se sloup vytvořený z pískovcových obláčků, oživených 2 postavami andělů a několika menšími andělíčky. Na vrcholu stojí ve vzrušeném postoji socha P. Marie.

Nad pilastry základního podstavce stojí 4 sochy svatých Petra z Alk., Florianá, Karla Bor. a Františka X., mezi nimi na římse sedí vždy andělíček, nesoucí kovovou tepanou lucernu. V čelní straně podstavce jest výklenek zasklený s ležící figurou sv. Rosalie a na horním podstavci na téže straně v kartuši reliéf sv. Viktorie. Sochařská práce nevyniká svou hodnotou nad průměr své doby.

SOCHA SV. JANA NEP.

Stávala na pravém břehu Moravy mezi mostem zdvihacím a dlouhým, do Št. Města vedoucím. Postavena členem měst. rady, zem. výběřčím L. H. Caspartem r. 1713. Nad sochou zřízena byla nejprve ochranná kaple dřevěná a když sešla, z popudu purkmistra Jos. Friedricha r. 1796 měšťané ze svých příspěvků dali postaviti malebný oblouk empírový, který byl dlouho ozdobou břehu moravního, až neopravován, byl rozebrán a měl býti znovu postaven v městském parku, k čemuž ovšem nedošlo. Socha sv. Jana N. přenesena potom (25. V. 1907) k nynějšímu železnému mostu. Jest běžného typu soch tohoto světce, na nízkém čtyřbokém podstavci s oblomovanou římsou a černě obnovenými chronogramy, zajímavými svým obsahem. Výběřčí berní dovolává se ochrany světce: *Fovori suo Fantori Quaestor. Sancto Joanni De Nepomuco posuit*

Lud: Hein: Casparth. Honori famae tutori senator. Tu me tuere in fama et aere.

KAMENNÝ KRÍŽ.

Při cestě k mostu stával dříve při bráně staroměstské, tedy přibližně v těchže místech. Postaven byl teprve r. 1803 péčí purkmistra Jana Ertla, který dbal o výzdobu města. Měšťan Josef Halla odkázal naň 160 zl., ostatek zase hrazen dobrovolnými sbírkami.

SOCHA SV. FLORIANA.

Na Mariánském nám. stojí na jednoduchém podstavci barokním. Zřízena nákladem král. rychtáře Jana Fr. Schwarze. Na obdélníkovém čtyřbokém podstavci s konvexními stěnami, zdobeném voluty. Čtyřboký, rovněž konvexní jehlan nese na svém vrcholu sochu sv. Floriana, obvyklého, všedního typu. Piskovec sochy se dnes rozpadává.

KAPLE SV. ŠEBASTIANA.

Na nyn. Palackého nám. postavena v době moru r. 1715 zdejší posádkou mezi vnější a vnitřní branou Kunovskou. Dnes, kdy okolní teren silnicí a dlažbou byl zvýšen, jest velmi zapadlá. Jest to malá kaple s kulatým výstupkem za oltářem, nejevící dnes známek slohových. Na hřebenu střechy jest nad vchodem socha sv. Šebastiana, barokního typu, darovaná měšťanem Bartol. Zelnitusem. Kaple byla vysvěcena 16. srpna 1716. Ve štítu v kartuši chronogram: *Pestis tempore de voto Caesarea Guarnisona eferi fecit*. Na rozích nad pilastry jsou kamenné vásy. Krytina šindelová, nad štítem nová dřevěná krajovka.

TROJIČNÝ SLOUP V RYBÁRNÁCH.

Sloup tento stával na počátku t. zv. dlouhého mostu do St. Města mezi zahradami Antlovskou a Zelnitiusovskou. Chronogramy s datem 1723 dnes pod nátěrem zmizely.

KAMENNÁ KAŠNA NA NÁM. SVOBODY.

Kamenný čtverec se segmentovými výdutěmi. Uprostřed kamenný sloup vodního přívodu v horní části tvořený 2 sumcovitými rybami, jichž těla vzhůru kol sebe se vinou a na ocasních ploutvích drží nástavek vrcholný. Ze široce rozevřených tlam ryb vycházejí vodní roury. Celek kašny malebně působí a jest jedinou ozdobou velké plochy náměstí, ač poněkud stranou posunut.

KAŠNA NA MARIANSKÉM NÁM.

Rovněž kamenná s pěkně oblomenou obrubou jest cennější prvé. Kol středního přívodu v proporci rozložena široká mísa, mušlovitě tesaná a malebně působící svou pěknou formou. Umělecky jest to nejcennější ozdoba města.

PAMÁTKY OKOLNÍ.

BOŽÍ MUKA POD KOPCEM SV. ROCHA.

Postavena morním patronům r. 1713 „před vinohrady mařatickými dole pod kopcem“ p. Pogliesem, měšťanem zdejším.

SOCHA SV. JANA N. PŘI CESTĚ NA VELEHRAD.

V roce vyhlášení tohoto světce svatým, postavil tuto sochu pod svým vinohradem (21. X. 1721) Med. dr. J. F. Corvin.

O památkách ostatních, zejména malebné skupině soch ve St. Městě, nenalezl jsem nikde nejmenší zmínky.

HŘBITOV MĚSTSKÝ.

Za nejstarší hřbitov obyvatelů města Hradiště lze považovati hřbitov staroměstský, neboť kostelík sv. Michala byl pro město farním a teprve v pol. XIV. stol. (dle Wolného) přeneseno právo toto na rozšířený neb nově postavený chrám sv. Jiří v městě. Snad se i kol staré městské kaple sv. Jiří pochovávalo, ale přímých zpráv o tom jsem nenašel. V pozdějším chrámu sv. Jiří se ovšem pochovávalo a zřizovány tu kaple s hrobkami. R. 1370. dovidáme se o hřbitově kol dnešní kaple sv. Alžběty, jak zmíněno při špitále. Hřbitov tento, stejně jako nedaleký židovský, nebyly bezpečnými a překážely rozšiřujícímu se městu. Židovský, po vypuzení židů z města, zrušen a špitální opuštěn a udržován jen nějaký čas ještě pro špitálníky. Františkánský klášter, dle výsady své, založil kol chrámu svého hřbitov, kde se měšťanstvo pochovávalo až do doby Josefinské. Také v kostele klášterním byly hrobky vynikajících měšťanů, zejména primátorů a konšelů městských.

Poč. stol. XVIII. za velkého moru poznány asi nevýhody hřbitova v městě a proto asi vznikl hřbitov u zdi hradební a zdi koleje a zahrady Jesuitů asi v místech nyn. obec. škol. Vcházelo se k němu asi dnešní ulicí Růžovou. Ale ani zde nebyl výhodným a koncem tohoto století při jednání o zrušení kláštera se pomýšlelo především na *hřbitov mařatický*. Pomníky z okolí kláštera přeneseny do Mařatic a rozestaveny

kolem kostelíka. R. 1796 již tu byl pohřben kraj. hejtman Fr. Sigm. Žálkovský ze Žálkovic, jemuž zde postavila pískovcový pomník jeho příbuzná hr. z Waffenberku roz. z Bevier-Freyriedu. Pomník ještě r. 1877 *) byl zachovalý se znakem rodiny a nápisem na mramorové desce: „Josepho Žálkovský Penultino Ex Illust. Et Avita Stirpe Equi de Zalkovicz Surculo Hoc Piae et gratae Mentis Monumentum Avunculo Optimo Posn. Fideliss. Neptis Maria Josepha Com. de Waffenberg Nata Ex Prosapia Illustrum S. R. I. Equitum de Bevier et Freyrit Anno Reparatae Salutis MDCCXCVI.

Do r. 1844 byl hřbitov mařatský spravován farářem hradištským, který také vybíral poplatky z pomníků. Za tyto převzalo město onoho roku hřbitov do své správy a ohradilo jej pevnou zdí a postavilo železný kříž. R. 1854 hřbitov znovu upravován a r. 1870-71 přikoupením pozemků rozšířen. Dnes zdobí hřbitov několik cenných pomníků, z nichž dva jsou dílem sochařů umělců — Franty Uprky a B. Kašky.

Středem staré části hřbitova ješt kostelík doby protireformační, založený děkanem hradištským Kuliškem.

KOSTELÍK NANEBEVZETÍ P. MARIE.

Postaven protireformačním děkanem knězem *Václavem Kuliškem z Moravičan*. Ten pocházel z rodiny v Hradišti déle již usedlé. Jeho otec (?) Jiří Kulišek byl tu písařem radním a držel dům na dolním rynku, který Václav Kulišek prodal opatu velehradskému (1606). Václav Kulišek byl radním a primátorem města a vystupoval ostře proti nekatolické většině obyvatelstva. Po smrti ženy své dal se do služeb olomouckého kardinála Dietrichštejna, byl jeho českým sekretářem a vysvěcen na kněze, stal se děkanem hradištským. Za stavovského povstání domohla se vlády v městě nekatolická většina a Kulišek z obav o svůj život prchl roku 1619 s primátorem Albertem Kremerem přes Uhry do Vídně a vrátil se po Bílé hoře v čele katolického vojska císařova do města. Toto za svůj odboj bylo potrestáno a Kulišek organizoval tu úsilně práci protireformační. Prováděl ji úsilně a tvrdě jsa povahy výbojně a panovité, jejíž odlesk najdeme v jeho vlastnoručních zápisech v knihách městských. Ani jeho přátelé nemohou zamlčeti jisté drsnosti ve vystupování. Za své služby věrné byl skvěle odměněn a obohacen. Dostal „domy s jinými věcmi po některých rebelantích hradištských, totiž Frydr. Mužíkovi, Matoušovi Bečicovi a Venclovi Sedláři“. Dům Sedlářův prodal za 300 zl., za tolikéž i dům Bečicův a třetí mužиковský dal zeti svému cis. rychtáři Piškulovi.

*) Zpráva měst. pokl. F. Janíka v Nbl. 1877.

Za stržené peníze zřizoval nadace.

Založení kostelíka knězem V. Kuliškem na gruntech města Hradiště při dědině Mařaticích stalo se r. 1613, kdy dal kostelík i faru na svůj náklad postavit i a daroval mu lán polí, jakož i roboty a desátky ze vsí Popovic, Jarošova, Podolí a Mařatic (18. XII. 1613). Obec slíbila tehdy (v lednu 1614), že nebude dotyčné pole vzdělávati sirotky z Podolí a Popovic. Roku 1615 přidal kus role řeč. nivu a čtvrt vinohradu. Právo podací přenesl na Dietrichštejna. Celá tato původní fundace nevešla v život, až po bouřích r. 1625 Kulišek fundaci znovu upravoval. Předně zbavil ony 4 dědiny jich závazků a měšlo slíbených 10 zl. ročně. Za to město určilo některé své poddané mařatské k robotě na farním lánu a dávkám naturálním, ale osvobodilo je od robot a platů městských, až na povinnost opravovati mosty. Tyto úmluvy jeho s městem potvrdil Dietrichštejn zvláštním listem.^{*)}

Ani potom však Kulišek nepovažoval fundaci za zabezpečenu a doplniv ji dal ji vtělit do městských knih (Gb. A. fol. 365-8). Znění zápisu, jak pro právní obsah, tak i pro osobnost Kuliškovu zajímavě uvádím doslovně:

„Fundaci na kostelík Mařacký od dvojí ctihodného kněze Václava Kuliška, p. děkana hradištského. Já kněz Václav Kulišek, děkan města Hradiště, známo činím tímto listem obecně přede všemi, a zvláště kdež náleží tak, jakož jsem na gruntech města Hradiště při dědině Mařaticích kostelík a faru na svůj náklad r. 1613 a 14 vystavil, chtěje tomu, aby týž náklad a práce má ke cti a chvále boží se ustahovala, tyto níže psané věci k témuž kostelíku a faře mařatské tímto listem mým fundiruji, zapisuji a dokonale za dědičné, však s níže psanými výminkami, zadávám. Předně roli na tom poli, kde týž kostelík mařacký, půl druhého díla v 6 honů polouláních, krajinu při témž kostelíku ve 4 hony. Item nad Mařaticí jdouc k Výškám hned nade vsí mezi cestami, zahradu Warchalovskou v 6 honů hned podle ní, zase jiných 6 honů v poli, pak pod kostelíkem derfflánským tři díly za 10 polouláních honů. Item za humny mařackými proti Kunovicím nivu velikou ve 20 honů. Na Stribrnici nivku mužikovskú ve troje hony. Item nivu nad rybníkem mařackým slove Bražovského ale v 8 honů. Item co jsem podsedníkům mařackým k též faře robotujícím do libosti své pod plat kusy dal, deset honů vše v polouláních. Item Sad na Staroměstsku Fesserovský. Item louku hned podle, od Davida de Guardenis poručentvím na týž kostelík odkázanou. Item 4 louky na Kunovsku a Novovesku koupené a zaplacené. Item 5 ačtelů vinohradů, v krátkých na Mařacku, slove Mužikovský, mně po Fr. Mužikovi, rebellantu, od jeho milosti císařské, darované. Item

^{*)} 25. ledna 1626 měst. arch. LIV. 128.

v tej hoře polovici vinohradu, slove Stránky i s budou, přese-
sem a kačinů. Item vinohrad pustý, čtvrt bečicovská mně
od J. M. c. darovaná, též místo pusté, kde byl dvůr Muží-
kovský na předměstí mezi vodami, jdouc k Mařaticím. Item
peněz hotových 4000 zl. m. pod wiederkauff (na hypotheku)
odevzdaných, totiž klášteru velehradskému 1500 zl., k městu
Hradišti 1000 zl., městu Brodu Uher. 1100 zl. a 400 ještě za
mnou zůstávají, kteréž pod wiederkauff z statku mého dány
býti mají. Mimo to všechny verunkové peníze (splátky), které
mi kdekoli buď v městě na domech neb v Mařaticích na
gruntech náleží. Item 100 ovec, 10 beranů a 2 krávy. Item
altýř pod Stříbrnicí, který jsem svým nákladem vzdělal. Též
rybník mařacký a těch 8 sedláků a 11 podsedníků mařackých
i všechny roboty, platy peněžitě, husy, slepice, vaječní, zaječí,
se vším tím právem, které mně obec města Hradiště (jakož
smlouva mezi mnou a nimi l. 1625 učiněná to světleji uka-
zuje) na těch 8 sedlácích a 11 podsednících mařackých, kteréž
faře a kosteliku mařackému odvedli a dokonale též i s wo-
štekováním každoročně v městě i při božím těle dvou beček
vina k faře mařacké odevzdali, vymínjujice však ty věci z toho,
od kterých jsem tak dotčené sedláky a podsedníky mařacké,
obzvláště Martina Šardického, osvobodil.

Výminky pak a způsob, v který já to všechno k témuž
kosteliku a faře mařacké zadávám, jsou tyto :

Předně, abych já ty všecky věci ničehož nevyjímajíc pod
svou mocí, opatrováním a ochranu, jakožto fundator měl
a toho všeho jako farář mařacký bez překážky všelikého
člověka až do mé smrti užíval, služby boží při téměř kosteliku
mařackém podle libosti a možnosti své vykonávajíc.

Druhé, poněvadž každé vrchnosti přísluší všeliké ducho-
venství na gruntech svých vzdělané chrániti, aby p. rychtář
J. M. c. a úřad města Hradiště nynější i budoucí, jakož jich
za to pro lásku boží prosím, a k tomu tímto listem mým na-
řizují a zmocňují týž kostelík a faru mařacku i se všemi k ní
fundirovanými a příslušejícími věcmi, listy, nadáním, smlou-
vami ihned po mé smrti pod svou ochranu přijali a to všechno
týž p. rychtář J. M. c. spolu s panem primatorem, jakožto
předním oudem ouřadu města Hradiště, tak opatrovali, vzdě-
lávali, hájili, zastávali a toho se ujímali jakožto od nich sa-
mých nákladem jejich vlastním ke cti a chvále boží vzděláno
a fundirováno by bylo. Však to vše bez újmý práva collator-
ského, které jsem já J. W. K. M. panu kardinalu z Dietrich-
štejna, jakožto biskupu olomouckému i všem potomkům J. M.
budoucím biskupům olomouckým zadal. Aby pak svrchu psaný
p. rychtář J. M. c. a pan primas s lepší chutí a veselostí toho
všeho pilní byli, jakož spravedlivě každý dělník mzdy své
hoden jest, ze všech těch oužitků ročně z týchž fundací vy-
cházejících, jak peněžitých tak obilných, vinných, dobytčích

a jiných kromě robot všelijakých, platů slepičných, husí, vaječných, zahradních, desátý díl jim dvěma zadávám, kterýž oni napřed sobě vzítí a ze všech těch věcí vyzdvihnou k oužitku svému obrátiti moci budou.

Po tej mají z těch všech důchodův při fáře a kostelíku, co potřebí dáti opraviti i z gruntů vystavěti, jak toho potřeba ukáže, byt měli všechny důchody za rok neb dvě leta na to obrátiti. Pakliže to všechno žádné opravy nepotřebovalo nicméně mají každý rok 25 zl. hotových pro budoucí potřebu vzítí, schovati a z toho, když potřeba bude dokad stačí nakládati. Mimo to mají také z obilných důchodů, z rolí, kterou mařáci dělají, pro chudé do špitálu každoročně 8 zl. pro mnichy do kláštera 20 zl. almužny dávati, do bratrství pak božího těla 6 zl., do kaple kožišnické na vosk pro svíce při zpívané letanii hořící 6 zl., zvoníkovi městskému 6 zl. a 3 měr rži a 1 měr žita a 1 měr kaše. Item pro 2 mládence muzikanty školní a pro diškantistu 15 měr žita na pivo. Item p. děkanovi 15 měr žita a 15 měr rži odvozovati. Na ostatní důchody mají při městě druhého kněze, totiž kaplana chovati a jeho za službu a práci, platem, pokrmem a nápojem spokojiti a co by více z těch důchodů zbejvalo a pod počtem pro budoucí téhož kostelíku a fary mařacké, též vzdělání důchodův jejich v štěstí (?) zachovati a z toho ze všeho hospodářství p. děkanu každoročně počet pořádný ukázati a ku vrácení podati. Dotčený pak kaplan za tu mzdu bude povinen tyto věci vykonávati. Předně každou neděli a každý svátek přes celý rok v mařackém kostelíku mši sv. zpívati a kázání držeti. Item každý rok 6krát do roku podle znění nadání s processí do téhož kostelíku z města vykonávati. Item každého osmého dne Requiem čtené a z těch jedno zpívané každý rok za duši mou 4krát do roka odbejvati, k těm službám božím kalichů a ornatů i všech potřeb k tomu důležitých má p. děkan z kostela městského vždycky propůjčiti, protože jsem já od téhož kostelíku 3 kalichy, kříž, kaditelnici, ampuly, vše stříbrné a kalichy pozlacené též 4 ornaty, antipendia 4 a jiné všelijaké aparámenta na ten způsob do téhož kostela farního městského k užívání odvedl.

Potomně má týž kaplan vždycky a každodenně přes celej rok (však bez obmeškávání při kostelíku mém svrchu dotčených služeb božích) p. děkanu ve všech pracech nápomocen bejtí. Obzvláště v tom, aby se každodenně v kostele farním nše sv. nešpor a v kapli kožišnické letania de nomine Jesu neb de beata Virgine figuraliter zpívaly a odbejvaly, za čez aby mu p. děkan něco accidenci pustil slušná věc jest. Jestližeby pak p. děkan sám kaplana sobě chovati a jeho všechno všudy vychování spokojiti se uvolil, tehdy svrchu dotčení páni poručníci mají mu všechno všudy, cokoliv k těmž kostelíku podle tej fundaci náleží, nic nevyminujíc k užívání odvésti však

na ten způsob, aby on byl povinen všem těmto věcem v tomto listě doloženým ve všech punktích a klausulích nic neopouštějíc ani nezadržujíc dosti činiti. Pánům poručníkům jejich desátý díl i co komu náleží bez odpornosti vydávati, do kaple k zpívání letanii svíce na ouvod dané s dostatkem, aby vždycky 27 jich hořelo dodávati a k tomu ještě 2 mládencům muzikantům školním pro kostel farní potřebným, též i diskantistovi pokrm t. j. oběd a večeři a piva k stolu přes celý rok dávati.

Čemuž aby se ve všem všudy od téhož p. děkana dosti dělo a nic se nezanedbávalo aneb na stavení nespouštělo, mají dotčení páni poručníci na to velké pozor dáti a o to se na p. děkana domlouvati. — Pokudžby pak čeho zanedbával neb spraviti dáti a od sebe odvésti nechtěl, tehdy budou se moci o důchody též fary obzvláště o peníze wiederkaufní (které tíž páni poručníci po všechny časy mají upomínati i summy hlavní vyzdvihujíc časně zase na jiná místa pod wiederkaufy dávati) tak dalece vrážeti, jak by toho potřeba ukazovala, zaplatice pak z toho a dadouce spraviti a vystavěti, což náleží, ostatek zase témuž p. děkanovi vrátiti a odvésti. Naproti tomu jestližeby též kostelík a fara mařacká neb ty fundací a wiederkaufy k nim učiněné, jakýmkoli způsobem a skrz kohokoliv zkázu braly neb k porušení přicházely a často psaní páni poručníci toho by zaopatřiti, zastaviti a o to se, co předkové jejich schválili, zvelebili svým nadáním a smlouvami se mnou učiněnými stvrdili, ujeti zanedbávali neb zpěchovali, tehdy p. děkan nynější i budoucí má to na J. M. K. A. pana biskupa olomouckého, jakožto collatora téhož kostelíku vzněsti, sobě na ně stížiti a aby se J. M. a to jakožto collator, biskup a hlava všeho duchovenstva na Moravě ujeti ráčila, žádati.

Naposledy přátelsky týchž pánův poručníkův žádám, aby při přijímání p. děkana aneb při odvozování jemu též fary a kostelíka mařatského v důchodův jejich s týmž p. děkanem o všecko pěkně smluvili a domluvili, tak aby z budoucích mezi nimi roztržitostí vzešlé, svornost a láska zachována bejti mohla.

Co se těch polouláních honů, které jsem já pode plat husí desíti podsedníkům mařackým do libosti své pustil, ty mají dány bejti pod 8 kopní k děláni z páté kopy, kdoby jich vzíti chtěl a ta pátá kopa ze všech honů má dávana bejti rektorovi mařackému, jakož i té půl zahrady na trávníkách, které paní Lída Kořínková s p. Melicharem, manželem svým k duchovenství darovala, aby se za ni mše sv. sloužila, pro vychování téhož rektora mařackého odvésti se má. Toto však sobě ještě při tom znamenitě vymínuji a na svobodě zanechávám, abych mohl a až do mé smrti moc měl tyto věci k faře a kostelíku mařackému fundírované a zadané

v lepší pořádek změnit, zaříditi a jak by se mně nejlépe vídělo ustanoviti.

Aby pak tato má fundací tím podstatnější věru všudy zvláště, kde náleží též i platnost míti mohla netoliko jsem tento list svou rukou vlastní podepsal a pečeti svou stvrdil, nýbrž také za tolikéž žádám, aby týž list můj slovo od slova do knih městských vepsati a pro budoucí věčnou památku vložiti dali. Stalo se v městě Hradišti, dne 4. Februarii Letha 1637.

Kněz Václav Kulissek,
rukou vlastní.

Tato fundace liší se od oné smlouvy z r. 1626, kde správa její svěřena byla bratrstvu Corporis Christi. Původní listina fundační se nějak ztratila a r. 1695 ve stížnosti měšťané obviňují městského rychtáře, že listinu porušil. Opis její se zachoval v městských knihách. Tuto fundaci doplnil Kulíšek ještě testamentem z 15. ledna 1638 a sice tak, že určil pro mařackého kaplana dům vedle fary k bývání, který dlouho nazýván kaplanstvím a na konec splynul s farou v jeden objekt.

Nadace po smrti Dietrichštejnově a Kulíškově se přece jenom porušila. R. 1655 dokonce městská rada podala proti nadaci Kulíškově jakousi stížnost císaři. Část její byla potom připojena k statkům města Hradiště. Celá věc jest mi však nejasná, neboť přímých pramenů se mi nedostalo a také zmíněná stížnost z r. 1695 blíže věc nevysvětluje.

Musela však důkladně se změnit, neboť Wolný udává výnos celého tohoto základu v r. 1850 na 219 zl. 9 kr.

Kulíškem stanovená processí sice se udržovala, ale císařem Josefem II. spolu s jinými podobnými byla zrušena a teprve r. 1805 částečně obnovena. Dnes koná se jedině z nich na Nanebevstoupení P. Marie.

Kostelík mařacký jest jednoduchá stavba, z venku sesílená opěrným zdívkem. Má tři oltáře: hlavní a 2 pobočné sv. Josefa a Večeře Páně. R. 1850 obnoveny paramenty, dány nové lavice a malé varhany. Za hlavním oltářem vezděn kamenný znak Kulíškův s fundačním nápisem.

KAPLE SV. ROCHA

na vrcholu hory mařatské (345 m).

Zřícenina, střechou dosud krytá, na vrcholu mohutné kupy dominuje dalekému okolí. Jest zbytkem bývalé kaple sv. Rocha, založené po velkém moru v Hradišti r. 1681. Tehdy obyvatelstvo hradištské, pokud mohlo, prchlo z města do

vinohradů. Mnoho zemřelých bylo pochováno dole pod kopcem okolo sochy sv. Rosalie, do dnes tam stojící. Uprchlé měšťanstvo slíbilo za odvrácení moru vystavěti nad vinohrady kapli ku cti ochránce před morem sv. Rocha. Základy položeny hned r. 1681. Stavba však se protáhla a teprve zásluhou a přispěním hradištského měšťana Zachar. Guchse byla dostavěna až r. 1687. Původní stavba byla rozsáhlejší nynější zbořeniny. Skládala se z předsíně, kůru, věže s jedním zvonek, lodi, presbyteria a sakristie. Kostelík měl 3 oltáře. Hlavní sv. Rocha a 2 vedlejší sv. Josefa a P. Marie. R. 1715 přistavěna poustevna, obydli to pro strážce kostelíka, kterým prý byl jakýsi poustevník. Za císaře Josefa II. zrušen r. 1786 tento kostelík. Komise kraj. úřadu odhadla práce truhlářské na 186 zl., zlato, stříbro, zvon, varhánky a rozličné nádoby, celkem 92 kusy na 77 zl. 32 kr.

Stavba prodána městu Hradišti za 53 zl. 15 kr., nábytek rozprodán, monstrance, reliquiař, mešní roucha, dána darem kostelům farnímu a františkánskému v Hradišti. Hlavní oltář a varhany přiděleny kostelíku ve Štítné u Brumova. Mag. hradištský dal rozebrati věž a předsíně a ostatek i s pozemkem prodal r. 1808 sv. p. z Astfeldu, který si vše toto také nepodřel. Tak se dostal kostelík zase zpátky městu, které v něm zřídilo prachárnu pro hradištskou posádku. Dnes jest to jen chatrný zbytek, sice krytý, ale bez dveří, nad nimiž v malém výklenku dešti omletá a k nepoznání zabílená socha sv. Rocha.

HŘBITŮVEK STAROMĚSTSKÝ.

Náleží k místům z okolí hradištského nej památnějším. Staré Město svým založením a rozkvětem sahá do dávných dob středověku. Listina Přemysla I. (z r. 1202) zmiňuje se o něm, stanovíc hranice blízkých Kostelan, které prý sahaly až k „valu starého města“. V této době ovšem trhov. vesnice zdejší slula Velehradem (od 1131—1321). Byla majetkem kláštera Velehradského a byla snad trhov. vesnicí, vzniklou zde kol nějaké tvrze, již podobná byla v Kunovicích. Tyto byly rovněž trhov. vesnicí.

Při Starém Městě nynějším bylo několik kostelíků, o nichž zprávy nejsou zcela bezpečné, aby se určitě vztahovati mohly na nynější kostelíky.

Na hřbitůvku jest malá, malebná, šestiboká stavba s apsidou a věžovitou, šindelovou střechou, sloužící dnes za kostnici. Těžko ji dnes určit. Visitační akta z r. 1682 nedovedla rovněž ničeho o ní pověděti. Prokop^{*)} dle základů a zdíva klade ji do přechodu z pozdní doby romanské do gotiky.

^{*)} Markgr. Mähren I. 124.

Což by svědčilo o dosti pozdním založení. Zmíněná akta nazývají stavbu kostelem sv. Jana. Proti tomu jsou námitky a závazné, které to popírají.

Na témže hřbitůvku jest kostelík sv. Michala, o němž stejně nelze mnoho bezpečného povědět. Jeho ráz jest velmi starobylý, ale ani jeho rozměry, ani chor nepovídají mnoho o jeho původu, neboť kostelík prodělal mnoho změn. Bývá pokládán za starší oně kostnice a klade se do XII. stol. Při založení města Hradiště (1257) zde byl a stal se městu kostelem farním, jemuž kaple sv. Jiří v městě stala se filiální až do pol. stol. XIV.

Ani o dalších osudech kostelíka mnoho nevíme. V pol. stol. XVII. byl Švédy vypálen a ze zřícenin teprve r. 1734 obnoven asi v nynější podobě.

Nedaleko odtud na konci ulice sv. Vitské, kde vyústuje na luku, jest dolík vodou naplněný, kde stával třetí památný kostelík sv. Víta, do základů rozebraný. Roku 1682 byl již v úpadku, malý šestiokenný, v němž jen na sv. Víta mše se sloužila. Císařským nařízením z 10. V. 1786 zrušen a rozbořen. S ním ztratila se kamsi i olejová malba hořícího Starého města z r. 1732 přenesená do kostelíka sv. Michala.

Z blízkého okolí je památné *hradisko spytinovské*, z něhož se zachoval nepatrný zbytek. Ostatkem teče řeka Morava. Zde býval klášter snad Břetislavem I. založený. Zbytky určují se pro poč. XI. stol.

Pod dnešním Spytinovem r. 1632 zničila řeka Morava též jakýsi kostel, jehož zbytky jsou na dně řeky. Lidová tradice a pamětník spytinovského faráře Majetinského zmiňují se o cisterciáckém klášteře jeptíšek mezi Sušicemi a Jalubím, který tu snad do dob husitských stával. To vše jsou skrovní svědkové pradávných dob, které ukazují na husté osídlení údolí řeky Moravy a na významnost tohoto kraje. Ovšem závěry nějaké z toho vyvozovati jest nebezpečné, neboť myslím, že ani archeologie i po velmi důkladném a nákladném prokopání by mnoho neosvětlila, neboť řeka Morava vykonala tu za dlouhé věky své zničující a nivelující dílo.

DOMY MĚSTSKÉ.

Měšťan král. města byl hrdý titul a velká čest. Musíme se vžítí do společenských poměrů středověkých, abychom pochopili pýchu patriciů městských, která nebyla menší šlechtické, zejména když jednotlivcům propůjčovány výsady erbovní. Měšťanská pýcha udržovala se do nedávných dob a obyvatelé měst dovedli název „měšťan“ vyslovovati s důrazem, v němž odrážela se staletá tradice. Demokracie moderní doby smetla tyto zvrácenosti a tvoří nového člověka na nových základech.

Měšťanem byl, kdo měl dům v městě. Na ten vlastně vázána byla všechna práva měšťanská. „Osedlí“ měšťané nebyli si ovšem rovni. Bohatství a rod vyvinuly i tu rozdily třídní. Nejvýše stáli t. zv. *erbovníci* t. j. ti, jimž propůjčeno panovníky právo užívatí erbu. Tím vyvyšovali se nad ostatní. Za těmi teprve dle bohatství a významu se vyvínovaly třídy ostatní, které se později soustředily ve dvě základní, velkou a maloměšťanskou. Za nimi přišli teprve „neosedlí“ příslušníci města „podsedníci“ pozdější „hoferi“. Postavení těchto nebývalo záviděnihodné. Měšťané se sociálně rozvrstili dle svého zaměstnání a řemesla. Tato byla ve velké vážnosti a cti, ac ne všechna stejně. Zejména v pozdějších dobách. Počátkem XVIII. stol. kominář Pogliés, chtěl-li býti členem magistratu, musel se zřící provozování svého řemesla. Méně ceněn také obchod a zemědělství, ale v dobách pozdějších zase naopak požívají vážnosti, když mnoho měšťanů zakupuje si dvory ve St. Městě, Mařaticích a j. Kdo byl přijat za měšťana musel složit přísahu měšťanskou, jejíž znění máme z poč. stol. XVIII. opírající se ovšem o vzor mnohem starší. Pro zajímavost uvádím ji slovně:*) „Já N. N. přísahám pánu bohu, důstojné od prvorozeného hříchu neposkvrněné P. Marii matce boží i všem svatým, J. M. cis. Karlovi, toho jména císaři šestému, pánu mému nejmilostivějšímu, též panu purkmistru a slavnému magistrátu král. města tohoto Hradiště, že chci to všechno, cožkoli na mne dle spravedlnosti uloženo aneb mně poručeno bude, věrně, pravě a poslušně zachovati, obzvláště pak doslýchající aneb dovidající se něčeho, což by proti Majestatu J. Cis. Msti, též proti panu purkmistru a sl. magistrátu a proti obecnému dobrému, privilegiím, svobodám a zvyklostem chvalitebným a obyčejům čelilo, v jakýchkoli příčinách by to bylo, že to všechno J. Msti Cis. panu rychtáři, panu purkmistru a sl. magistrátu nynějším i budoucím ochotně oznámiti povinnen býti, a chci také ve všem všudy poslušně, poctivě a spravedlivě zachovati, jak na poctivého měšťana náleží, že bůh dá vrchnost má milostivá jak nejvyšší tak i představená dostatečně zalíbení v tom mítí má. . . . Toho mi dopomáhej . . . Amen.

Teprve po složení této přísahy stávali se nově usedlí účastní všech práv a povinností městských „dle horního a dolního“ měšťana. Kdo neměl práva měšťanského byl prostým obyvatelem bez práv a byl jen pod městskou ochranou, sem patřili i úředníci a šlechta v městě usedlá. Usaditi se v městech král. mohl každý „poctivý a zachovalý“ obyvatel.“) Také šlechtici a osoby duchovní (v Hradišti opat velehradský se svým konventem) rádi zakupovali si domy v městech.

*) Z knihy juramentní města Hradiště v arch. měst.

**) Kameníček: Sněmy III. 103.

V Hradišti bývalo vždy dosti domů šlechtických, neboť tu okolní šlechta hledala útočiště v dobách nepokojných, jiná zase zastávala tu úřady státní (krajští hejtmané, komandanti pevností). V král. městech konaly se sjezdy a sněmy zemské, jako v Hradišti r. 1559 a 1603 (15. V.) V pevnosti a jejím okolí scházivala se branná hotovost zemská, zejména v dobách válek tureckých. Verbíří, naverbovaní i posádka vojenská přinesli hlučné veselí a bujný život. Lamentace moravská^{*)} líčí ony, podávajíc obraz uvolněné kázně a bujných mravů tehdejších. Po sjezdu v Hradišti r. 1603 zůstalo mnoho pánů a rytířů v Hradišti „aby užili veselého života vojenského, straníce se ovšem boje s blízkým nepřítelem a utíkajíce při jeho útocích za Moravu do St. Města“. Ale i v dobách mírových bývalo v Hradišti veselo. Výroční trhy bývaly tu časté a hlučné a o nich scházivalo se tu množství lidu okolního všech tříd. Tu ovšem bylo i „na hospodách“ plno tance a zpěvu, rvaček a neřestí. Policejní nařízení stavovského sněmu v roce 1650 „aby o trzích a jarmarcích netrpěly se v městech „lehké ženky“, kteréž prý mnoho neplech a neřestí způsobily, týká se i Hradiště.

Není divu tedy, že v tak hlučném středisku i šlechta se zakupovala, ač města přes vyrovnání mezi stavem městským a pány s rytíři za dob krále Wladislava Jagiell. nebývala vždy tím potěšena a vždy povolovala zakoupení šlechtického domu „šósovního“ s jistými výhradami, které zdůrazňovala zejména při zápisech domů do městských knih. V těchto najdeme často poznámky podobné. Šlechta nechtěla totiž platiti ze svých domů v městech daní (lozunků) a osobovala si právo míti ve sklepích svých domů tolik vína z vlastních vinohradů, kolik ho sama spotřebovala. Proti tomu marně se města bránila.^{**)} Proto v knihách městských do vkladu domu šlechtického býval vsunut závazek, že šlechtic přijímá na sebe „všechny povinnosti horního i dolního měšťana hradištského, že bude platiti všechny platy a dávky a nebude podnikati nic ke škodě živností městských“. Opatrně zabezpečovalo si město i postup majetku v knihách městských, zavazujíc držitele šlechtickě, aby jeden druhému neprodal domu městského, jehož nový majitel by neuznal po případě závazku starého. Jinak zavazovalo město držitele gruntů městských, aby jich neprodávali nikomu ze stavu panského neb rytířského, nýbrž sobě rovnému městskému člověku.^{***)} Jako stavení domu velkého na více gruntech měšťanských nebývalo městu milé, neboť jeho daňové příjmy tím byly ohroženy. Tak jezuitská kolej zdejší zabrala 25 gruntů a město ji tudíž zavázalo, aby

*) Kameníček: Prameny k vpádům Bočk. — Lamentace.

**) Kameníček: Sněmy III. 26.

***) Městské knihy Gb. A. fol. 234 v pozem. knize kraj. soudu.

z nich ze všech platila příslušné platy. Zdědila-li kolej městský dům neb i dvůr ve St. Městě, musela se zavázati, že po krátkém užívání (5—10 let) prodá ho zase městskému člověku.

V starší době příkupu panského domu zajišťovalo si město i jiná svoje práva a povinnosti měšťanů kupní listinou. Tak když klášter velehradský r. 1441 zakoupil si tu v městě dům, město ho sice sprostilo povinností měšťanských domů, ale zajišťovalo si je pro případ, že by dům byl klášterem zpět prodán měšťanu. Z listiny této se dovídáme v hrubých rysech o povinnostech měšťanů . . . „dům nárožní, který oni (klášter velehradský) koupili od Jokla Payermana, spolu-měšťana, který leží protiva mastnicím (asi levý roh nyn. ul. Pražákovy) mají svobodně užívati před lozunky, hláskami i na branách stávání, cerhování i všech robot a daní. Těch svobod má požívati nájemník, pivo vařiti a je v městě šenkovati i z města do vsí prodávati, jako horní a dolní spolu-měšťan. Tak aby vařil za 2 neděle jednou, kromě šenku vina.“) Tedy povinnosti měšťanů v této době kromě berní byly i roboty a vojenská služba na hradbách a u bran. Klášter brzy na to dům zase prodal (1491) a tu se dovídáme jeho cenu, totiž 61 hřivnu a 8 měr pšenice ročně na oplatky.

Držení gruntu městského právně zajišťoval zápis do knih městských, v nichž právní poměry domu, jeho kup, závdavek, cena a splátky (verunky) vklady hypotek, zvody atd. zevrubně byly zaznamenány. Tyto městské knihy zvaly se knihami purkrechtními (podle vazby také „bílé“). Soubor městských knih vedle těchto, pokud jsem mohl zjistiti, doplňovaly registra sirotčí červená, „horenské knihy vinohradní“ a jiné, které se časem vzájemně na své zápisy odvolávaly neb k nim poukazovaly. V těchto knihách si město jako celek pojišťovalo také svá práva na gruntech měšťanských.

Právní vědomí významu městských knih bylo v Hradišti dosti neurčité a proniká až koncem stol. XVI. pokud ze *stávajících* knih to lze odvoditi. Majitelé gruntů, aspoň uvědomělejší, stáli o tyto zápisy a vymáhali si je. Tak opat velehradský po koupi domu si stěžuje, „že posavád jemu, jak obyčej městský ukazuje, mu zapsán a odveden není“ a žádá „zápis do kněh purgrechtních vedle pořádku uvéstí“. Městská rada uznává kup, ale opatrně ho zapisuje: „uznávajice my purgmistr a rada vejš jmenování, že ten dům 700 zl. zaplacen jest k takovému prodaji povolujeme a ten dům sirotčí i s nahoře psaným příslušenstvím J. M. p. opatu a konventu často psaného kláštera tímto zápisem za volný, svobodný a nezávadný J. M. odevzdáváme. Avšak na ten jistý způsob aby lozunky a jiné platy neb berně, kterýmiž by z téhož

*) List měst. arch. XII. 32.

gruntu spravedlivě povinni byli, bez odpornosti dávali a spravovali".

Nejvíce zápisů mají tyto knihy o kupu a prodeji městských gruntů. Při kupu se málo kdy vyplácela kupní cena hotovými a když, tedy bývala snížena, neboť hotová větší suma peněz bývala vzácností. Většinou kupovány domy tak, že při uzavření kupní smlouvy složen nějaký obnos jako závdavek a ostatek v pravidelných termínech ročních neb půlročních býval splácen. Závdavek i splátky (verunkové peníze, verunky) zaznamenány do knih, kde také „pokládání verunků“ o termínech bylo pečlivě vedeno. Kup takto uzavřený slove „na lethā“ a musel býti věrohodnými osobami nebo ztrátou zaplacených již splátek zaručen „peníze penězům podle práva rukojmové jsou“. Byl-li prodán dům majetkem sirotků, přijímal „verunky“ úřad sirotčí, který je půjčoval pod bezpečnou zárukou mnoha osob na 6 ze sta. Dlužné splátky sluly „zasedělými“. Splátky mohlo městské právo snížit až na polovici z různých podstatných příčin, na př. na opravu neb udržení dobrého stavu domu.) Někdy se objevily různé nepořádky a tu hledáno v knihách, ale nikde nenalezen pravý stav. Pořádek potom zaveden následujícím zápisem: „dům Klaboňovský jinak Pilařovský na kterým posledně Floryan Huňka seděl, v žádnejch rejstřících zapsaný najíti se nemůže. Však podle zprávy lidí starožitných od svrchu dotčenejch nápadníků jest zaplacený“.*)

Nehlásil-li se dlouho nikdo k domům opuštěným, město samo se jich ujímalo, je prodávalo a peníze dlouho spravovalo. Takové „zpuštěné“ neb „pusté“ grunty po válkách a požárech zůstávaly dlouho nebo vůbec prázdné. Tu pan purkmistr a páni vydávali patenty (r. 1650 Gb. A. fol. 268), „aby jeden každý k svým gruntům se hlásil a jich buďto stavěl neb prodal.“ Místa pustá bývala prodávána lacino a poskytovány různé úlevy při placení daní. Někdy byl opuštěný grunt příliš velký, aby ho nový držitel mohl celý zastavěti a tu se ho raději dobrovolně vzdával. Tak zápis z r. 1655 zní: „Jakub Zimmermann prohlásil, že sobě pro nemožnost svou tohoto místa pustého pro jeho obšírnost obsáhnouti a postaviti netroufá a od něho upouští, aby po jiném skromnějším se ohlídl. Tedy zápis se mrtví a kassiruje“.**)

Roku 1681 nastoupil řezník Kratochvíl na jednu polovici spáleného domu „a poněvadž svrchu psaný F. K. takový grunt stavěti se zavázal, proto a pro rozmnožení sousedův na šetrnou žádost jeho mu Jeho Milosti císařské rychtář a sl. magistrát polovici za celý dům zapsati dali, právo k pořádkům jak

*) Zápis z r. 1659 Gb. A. fol. 168 v pozem. knize soudní.

**) Gb. A. fol. 399.

***) Městské knihy: Gb. A. fol. 261.

vinným tak pivným a jiným živnostem městským, jako kdo celý dům má". Druhá polovice gruntu dostala totéž právo.*)

Z toho vidno, jak městská správa pečovala o zvelebení stavu městských gruntů. Při takových příležitostech poskytovala i jiné výhody. Tak na příklad prodala pusté místo vedle domu radního Vlachu Speciarovi k vystavění pro krám kupecký. Dala mu však všechny stavební i tesařský materiál i s dovozem. Tak jen dělníky platiti měl ze svého. Za to platil městu 20 zl. ročně až do zaplacení 181 zl. 24¹/₂ gr.

Jindy se vyskytly jiné obtíže. Stavebník převzal grunt, zavázal se stavěti, ale na konec zběhl, jak vypráví zápis: „pamět se činí, že ten jistý Matys Mencl vystojíce vešje roku lhotu a nevystavíce nejmenšího nic z takového gruntu, jak jiný krádce a šelma nevezmouce opuštění P. P. Pánův jest zběhl s ženou a dětmi se vykřadl“.

Vyhořelý dům a opuštěný „požár domovní“, k němuž se nikdo nehlásil, prodán úředně od p. purkmistra a pánů za 50 zlatých.

Příčiny takového opuštění gruntů městských byly války, požáry, ale také i příčiny rázu soukromého. Co se z takového gruntu potom stalo, o tom nalézáme mnohé a mnohé zápisy v městských knihách. Tak r. 1633 majitel „z gruntu sešel, ten spustl, od vojáků rozhořen a rozebrán“. Soldateska vůbec na takových gruntech zle hospodařila a knihy městské právem si do toho často stěžují, že „ten grunt v ty roztržitosti a časy vojenské skrze lid císařský po smrti nebožtíka: Bl. Tichého k zpuštění, rozboření a k zkáze přišel a až k zemi zároveň rozebrán byl“.**)

Posádka vojenská po stavovské rebelii do pevnosti hradištské vložena, ale také jiné vojsko, které se tu časem proti nepříteli shromažďovalo, neb aspoň tudy táhlo, bylo domům měšťanským stálým nebezpečím a obtíží. R. 1622 obyvatelstvo, zejména luterské, bylo vojáky císařskými tak utlačováno, že raději domy své opouštělo a vydalo je vojákům v úplný plen. Ti tu tak hospodařili, že sotva 10 domů zůstalo nepoškozeno.

Domy měšťanské zatíženy byly také ubytováním vojáků. Tak r. 1703 měšťané museli vzíti na byt jednoho ženatého a jednoho svobodného vojáka. Této povinnosti nebyly zbaveny ani domy vdovské a sirotčí. Že se vojáci a zejména důstojníci na bytech svých nechovali vlídně, nýbrž naopak byty i domy poškozovali a majitele všelijak pronásledovali, o tom čteme rovněž časté a těžké žaloby měšťanů.***) Zejména s důstojníky a poddůstojníky a měšťany bývaly srážky časté. Proto obec zakoupila některé domy (nejprve dům č. 61 na Marián. nám.

*) Ibid. Gb. A. Fol. 269.

**) Městské knihy Gb. A. fol. 457 z r. 1631.

**) Paměti hradištských purkmistrů z let 1677—81 v měst. arch.

pak č. 43 v Radniční ul. a konečně nynější obecní dům na hlav. nám. č. 12—13) „aby v něm nejpřednější oficirové vojenští ložirovatí mohli a tím ložirováním žádný z měšťanů obtěžován nebyl.“ (Gb. A. fol. 338.) Později cis. patentem také členové magistrátu, aby v práci své pro obecné dobré nebyli vyrušováni, zbaveni byli povinnosti ubytovati vojáky. Toho konečně zbaveni všichni, když obec zřídila nejprve malá kasárna (nyn. fin. ředitelství) a po zrušení řádu Tov. Jež. r. 1773 stát zřídil velká kasárna z jezuitské koleje. Tím dlouhé a těžké zatížení domů městských trvale bylo odstraněno.

Velkou škodu městským gruntům způsobovaly požáry, které bývaly časté a velkých rozměrů. Tu město i stát poskytoval vyhořelým měšťanům různé úlevy. Tak roku 1628 pan purkmistr a páni „na snažnou žádost Matyáše Brunclíka, rektora školy hradištské, slevili polovici dluhu na domě jeho váznoucí.“ Jiný zápis městských knih poznamenává: „a poněvadž od J. M. cis. všem požárníkům, kteří tak v nové grundy pohořalé stavějí, lhota ode všech berní a platů dána jest . . . za tři léta pořad zběhlá . . . má i podle usnesení p. purkm. a pánů lozunky do půldruhého leta prázen bejtí“. Po požáru r. 1681, který větší část města zachvátil, byl císařem slevěn pivný a vinný tác (daň) na r. 1682 a 83. (Gb. A. fol. 368).

Z různých těch gruntovních zápisů pro zajímavost uvádím, jak město pomohlo Jesuitům nabýti městských gruntů, kterých potřebovali k stavbě nového semináře (dnešní okres. hejtm.). Majitelé dvou domků zde při zdi městské chtěli využití příhodné situace a bránili se prodeji. Tak „jmenovaná Alžběta Štanclová domeček svůj prodati poněkud se zastavovala“ a „řečený Jan Sláma, ale mimo nemirnosti, ceny dokonce jmenovati nechtěl. Odkudž a z druhé strany sl. magistrat . . . v to vkročití a jemu za opět spomenutý domeček slámovský . . . 230 zl. r. a za domeček štanclovský 160 zl. r. jmenovati. Dva domečky tak jak nyní stojí a leží zaprodati sobě oblíbil a to za třetí k tomu cíli a konci, aby v těch místech potřebný byt a bydlení pro nynější a budoucí seminaristy vystavěno bylo“. Tak sl. magistrat se postavil na stranu mocného řádu jezuitského a majitele jednoduše vyvlastnil.

První německý zápis domu našel jsem v městských knihách k roku 1699, ale při novém prodeji příštím jest již zase český.

POŽÁRY V HRADIŠTI.

Jako všechna města bylo i Hradiště v prvních dobách dřevěné. Ještě král Sigmund povoluje r. 1421 Hradišťanům bráti dříví z lesů buchlovských a z hor Hřibécích na opravu domů hradištských a na pálení vápna. Dřevěným z větší části zůstalo Hradiště velmi dlouho a teprve Ferdinand II. rozkázal

dřevěné domy zbořiti a aby město lépe vystavěti se mohlo, osvobodil každého, kdo se tu usídlil, na 15 let od všech daní, ubytování vojska, rozkázal usedlíkům půjčiti po 5 let 5000 zl. ze zemských peněz a těm, kdo stavěli, dodati 1000 sáhů kamene po 30 kr. Pro vojsko mělo se postaviti 10 až 12 domů.^{*)}

Tedy teprve od pol. stol. XVII. lze mluvit o Hradišti z větší části kamenném. Přes to největším ničitelem domů zůstával oheň, neboť sedlové, šindelové střechy, jedna k druhé těsně lnoucí, byly plamenům vydatnou potravou, takže oheň jednou vzniknuvší těžko dal se omeziti a zachvacoval obyčejně celé ulice i čtvrti města. Požární nařízení města jednak byla slabá, jednak selhávala, založena jsouce více méně na bdělosti a spolehlivosti soukromé. Hradiště zažilo několik velkých požárů, o nichž se zachovaly paměti, zničivších mnoho soukromého i veřejného majetku. Obvyčejně bývaly požárem zničeny domy tak dokonale, že pohořelých gruntů se ani nechtěl nikdo ujati a většinou městská rada marně vydávala vyhlášky, aby se požárníci k svým gruntům hlásili a buď je stavěli nebo prodali. Obě bylo obtížné a proto město takových gruntů samo se ujímalo a hledělo pro ně získati stavebníky.

Nejstarší zpráva o velkém požáru v Hradišti r. 1643 jest u Přenského.^{**)} „Dne 19. dubna o 3 hodinách s poledne byl oheň v městě Hradišti tak hrubý, nikdy nevidaný, přes 22 domů shořelo, špitál, klášter františkánských pátřů, za zdi 11 domů. Odtud šel ten oheň až do dědiny Mařatic, dáleji od města nežli dvoje hony zděli; z kláštera nesl vitr rozpálený plech z věže do tej dědiny, takže všechna vyhořela. Ten oheň vyšel od p. Jana Českýho, Jeho Milosti císařské rychtáře“. Klášterní annaly sice vypravují, že z domu p. Thadea Trombety, setníka zdejší garnisony, ale zdá se, že Přenský, jedna z význačných osob města, věděl to lépe.

Ještě hroznější požár rozpoutal svou ničivou sílu nad Hradištěm r. 1681, kdy 50 domů vyhořelo a s nimi i budovy veřejné. Zkázou tuto líčí městský syndik *Christian Alexius Buncz* v předmluvě k nově založené matrice měšťanů zdejších.^{***)} Zpráva jeho živě, ač neobratně, líčí požár a stojí za slovně otisknutí. „Prvního roku po onem nešťastném ohni, jenž předešlého leta 1681 dne 23. Aprilis právě na den sv. Jiří, patrona zdejšího, začátek vezmouc na kláštere a kostele Františkánským skončil teprva na koleji a kostele Tovaryšstva Ježíšova inclusive, všechna stavení uprostřed stojící v popel obrátivší, mezi jinýma kostel farní co největší záhubu pocítil. A tak nemilosrdně tam Vulcanus svítil, že vnitř i zevnitř (okromě sakristie) všecko pohltouc na mnoho tisíc obět tuč-

*) Czibulka: *Gesch. d. St. Hr. Schriften* XII. S. 243.

**) Viz Fišer: *Paměti hrad.*

***) *Matricula civium Hradiestensium* v měst. arch.

nou sobě udělal. Ba i to tvrdé metallum v zvoních a v hodinách k své službě podmanil. Podnikl toho neštěstí i rathaus s svou pěknou věží a na ni byvšíma znamenitýma hodinami, kdež za mnoho set anebo raději tisíc od obilí plný a jiného hospodářského vorratu ztraceno jest.

Ten nevlidný host ani duchovenstvu na děkanství, vartu při kommandantovém kvartýru, udatnost při panských domích nerespektýroval, naproti tomu také tak ponížený byl, že podobnou zdvorilostí marštale, chlěvy i tu šatlavu a jiná opovrhnutá místa navštívil. Mlčím, jak mnoho z měšťanův žébráků učinil. Při tom nemaje na tom všem ten nenasytný plamen dosti své bezgruntovné hrdlo s dvouma osobami mužskýmá jest načkal, z nich v koleji frater a druhý pokrývača syn na rathuzní věži konec svůj jsou vzali, onen poskakující na horu pro slaninu aneb jinou potravu, ten pak na věži kryje postižen byl. Ten poslední sice ocitivší se až ke dveřím věže se přikrčil, však pro plamen vcházející nemoha vyskočiti zrovna na protiv něho na retung jest volal, zatím v okamžení od prudkosti ohnivej zachvácen na tomž místě po dvouch dnech upečen nalezen jest. Po tom hrozném pádu nebylo tu jináče než jako na dědině, ani zvonů, ani hodin, ani kostelů kromě špitálního, kde také jeden zvonec se nacházel, slovení na větším díle pusto bylo. Pravda sice jest, že jak v kanceláři na rathuzi, kde mnohé pěkné staré památky a spisy užitečné zpopelnatěly, tak i jinudy zničily plameny, aspoň mohovitě věci byly by se mohly salvirovati, kdyby všechny tři rady a některé obzvláštní osoby z města o tom čase při stríži a obyčejným obědě ve St. Městě na Hamberku (obecní dvůr) nebyly, ale kdož jest ten, aby budoucí příhody předváděti mohl. Sic sit, ut Deus disponit, non ut homo proponit . . . " „Přes to, ale přese všechno páni měšťané, sousedi a obyvatelové tohoto královského města netratte chuti, vaše požáry zase zvelebovati, nejste v tom neštěstí první ani nebudete poslední, mnozí před vámi tak padli a hle již nyní lepší stojí. Známo jest, že ten arabský pták Phoenix jsouc starý ohněm se stráví, aby z popele svého červíčka vylíhl a tak se omladil a občerstvil. Snad vaše neštěstí k tomu konci přišlo, aby vaše staré grunty a domy nové a čerstvější oděv nabyly. Červíčka, z kterého noví příbytkové růsti mají, jižž díky Bohu, máte totiž milost císařskou, když vám na zas vystavení požárů vašich, dvouletní, odtud jim z vína a piva přicházející dani z nejmilostivějšího slitování darovati ráčila . . . "

Ličení ovšem nevystihuje plně katastrofy, která postihla celé město. Oheň vyšel z kláštera Františkánského, kde prý byl ze msty založen domácím sluhou. Z panských domů, o nichž se syndik zmiňuje, že oheň se jim nevyhnul, bylo spáleno pět (hr. Rotala, Oseckýho, Kanaluv (?) Offredi-ho, Chorynskýho). Shořely sirotčí peníze, zásoby obecní vlny a 900

měř. obilí. Jesuitům kromě jiných velkých škod vyhořela dobře zřízená lékárna v ceně 6000 zl. Pohroma byla velkých rozměrů, ale bédám nebyl konec. Hned na to 10. srpna 1682 velká průtrž mračen způsobila ohromnou povodeň, při níž mnoho lidu zahynulo. Pohromy byly provázeny různými zjevy nebeskými, které na přestrašenou mysl Hradišťanů působily tím hrůzněji. V srpnu r. 1681 po slunce západu ukázala se velká kometa, která roku následujícího v únoru zase, ač slaběji, byla viditelná. Není tedy divu, že tento kosmický zjev byl spojován se všemi těmi pohromami, které na Hradiště dopadly, zejména se strašnou ranou morovou r. 1680.

Koncem téhož století (1695) blesk zapálil „Červenou věž“ hradební a požár zničil několik okolních domků. Brzy na to r. 1706 vznikl nový požár, který na štěstí rozvahou pevnostního velitele sv. p. z Říčan podařilo se omeziti. R. 1755 velký požár zničil mnoho domů měšťanských přes úsilí měšťanstva, jemuž při hašení pomáhalo mnoho Františkánů a Jesuitů. R. 1758 z neopatrnosti vyšel oheň v domě Náplavovském, který zničil 8 okolních domů. Stálé pohromy tyto donutily město k lepší požární organizaci dle Feuerlösch-Ordnung z r. 1787.)

V stol. XIX. však následuje nová řada ničivých požárů. Hned r. 1803 stará šindelová střecha radniční věže, postavená po požáru r. 1681, shořela a nahrazena pak nynější plechovou krytinou. R. 1812 vyhořela radnice a ohněm zničena její věžička se zvonkem-umíráčkem. R. 1835 zapálil blesk dům č. 153 a ohrozil celé okolí. R. 1849 vznikl oheň v domě č. 74 o polednách v den výročního trhu a velice se rozmohl. Zničil domy č. 74, 76, 81, celou nyn. ul. Otakarovu a Vodní ul. část. R. 1850 zničeny ohněm domy č. 69—72 a r. 1868 domy č. 57 a 59. R. 1878 požár zničil čis. 22, 130 a 133 a několik domů v Rybárnách. R. 1890 oheň zničil celou sladovnu. Na to poslední veliký požár vznikl 17. dubna 1894 v domě Pánkové. Vitr zanesl hořící šindele na klášter, zničena jeho věž a klášteru vznikla škoda 30.000 zl. Od té doby má věž nynější provisorní stříšku. Ale také řada domů vyhořela.

Vichr při požárech vždy velmi rozšiřoval tu neštěstí do velkých rozměrů. Jak se tu vichr dovede rozpoutat o tom svědčí mocná smršť větrná z r. 1890, která na domech způsobila tu značné škody.

POČET DOMŮ V HRADIŠTI.

Nejstarší zpráva o počtu domů v Hradišti z roku 1604 udává jich 181. V době od roku 1599—1606 bylo tu 5 domů pustých prodáno k stavbě. Čtyři z nich byly „požáry“. Počet

*) V arch. měst.

domů se válkami a ohni stále měnil a zejména stol. XVII. zničilo tu mnoho domů, takže uvedený počet 181 byl znovu a trvale dosažen až r. 1857. Z počátku ovšem jest pokles malý, do r. 1618 se udává na 180. V knihách purkrechtních zaznamenány jsou 4 pusté domy, a to jiné, takže lze za to míti, že ony byly postaveny znovu.

Po stavovské rebelii r. 1622 nastal veliký pokles domovních čísel. Císařská posádka za trest sem vložená týrala nekatolické měšťany, takže tito houfně z gruntů svých sbíhali a jich opuštěné domy soldateska zruinovala. Ale i těm, kdož zůstali, nemajíce odvahy opustiti rodných míst, vojáci domy jejich poškozovali. Hrůzný obraz tehdejších poměrů líčí městský syndik ve svých latinských pamětech:*) „Četná posádka k ochraně města tu vydržovaná přivedla město k úplnému zhroucení a zpusťování, neboť obyvatelé vojenskou zuřivost snést nemohli pro nesmírné kontribuce a dávky, ale volky nevolky zůstávali, nechtíce sídla otcovského opustiti a vlastního krbu postrádati a všech statků svých zbaveni býti. Vojáci, nemajíce již na čem se vyzuřiti, ani domů vdovských neušetřili a vzteklost svou tak proti domům obrátili, že sotva 10 jich zdravých a neporušených zůstalo. Obyvatelstvo takto rozptýlené a bez přístřeší přepadl krutý mor, který ho hubil. Tato zkáza města téměř nenapravitelná a zpusťování domů od let dvanácti se napravovati počala“.

Z pohrom těchto se město jen velmi pomalu probíralo a výsada pálení kořalky z r. 1643 udělena byla 96 domům velkoměstanským. Ovšem byly-li postaveny a osazeny, se z toho nedovidáme. Nisl uvádí, že od r. 1655 se stav počal napravovati. Dle městských knih v roce, kdy Nisl své paměti psal (1667), lze zaznamenati ještě 6 zcela opuštěných a vyhořelých gruntů. Mohlo jich ve skutečnosti býti i více. Jak hromadné byly škody vidíme ze zpráv o založení koleje jezuitské, pro níž zakoupeno 11 osedlých a 20 pustých gruntů v Královské ulici a dle městských knih prodalo se v téže době 17 pustých gruntů.

Ovšem také požáry zejména r. 1643 mnohé zničily. Po válce 30tileté v době 1669-79 zase vyrostl počet domů na 180, které všechny byly osedlé. Nový požár roku 1681 zničil zase 50 domů. Potom zůstalo 30 domů déle nebo kratceji pustých a s osazováním byly značné obtíže, dříve líčené.

Tak počátkem stol. XVIII. [r. 1710] shledáváme značný pokles domů na 150 a 2 šlechtické. V následujícím desetiletí

Nisl: Notata . . . (z roku 1667) v zem. arch. v Brně: Cerroni II. 86, str. 291-5, Viz Fišer: Paměti.

*) Data o stavu domů hradištských čerpána z Městských knih od r. 1599 F. A. Slavík: Morava a její obvody ve Slezsku, z XII. Bd. Schriften d. h. st. Section. Callusek: Beiträge. Pro nejnovější dobu ze zprávy berního referátu v Hradišti.

znovu počíná číslo stoupati do r. 1720 na 160 a to 75 velkoměstských, 40 maloměstských, 9 sirotčích, 18 vdovských a 18 neosedlých. Než do konce vlády císaře Karla VI. (1740) klesá znovu počet na 94 velkoměstské a 55 maloměstských, tedy celkem 149. Koncem stol. XVIII. mělo Hradiště s rybáři 200 čísel. To bylo nejvyšší dosažené číslo. Schwoj sice uvádí pro dobu 1782-87 počet domů na 271-2, ale tu jest jistě omyl o celé sto. Úřední konskripce z r. 1804 napočítala tu 227 domů celkem, v městě samém bez rybářů 198. Pak ale počet domů zase poklesl a Wolný čítá tu i s rybáři 197 domů. Pokud ovšem jest Wolný spolehlivý. Při druhém číslování domů roku 1842 mělo Hradiště 180 domů, rybářů 26, tedy celkem 206 čísel.

V této době sice město zakoupilo k svému rozšíření mnoho pozemků, jako zahrady Reskovu, Leibschützovu, Grögerovu, Römerovu a j., ale vzrůst jeho je stále nepatrný, neboť r. 1857 má celkem i s rybáři 208 domů. Pro budoucí svoje rozšíření převzalo město r. 1862 od singularistů mnoho pozemků v městě neb v jeho bezprostřední blízkosti a to t. zv. zahradu kraj. úřadu, sady „u střelnice“, nyn. Dobytčí trh a j., ovšem za slušnou výměnu za louky „stonky“ ve výměře 28 jiter 1391 sáhů². Druhá státní konskripce r. 1869 napočítala v Hradišti 186 domů, v rybárnách 28, celkem 214. Od té doby rostlo město rychleji. R. 1880 jest tu 208 domů v městě, 49 v rybárnách, celkem 257. V následujícím desetiletí r. 1890 má 223 domy městské, 83 v rybárnách, celkem 305. V letech 1848-78 bylo tu nově postaveno 9 domů dvoupatrových (č. 12-13, 32, 33, 43, 100, 124, 171), 27 domů jednopatrových (č. 22, 24, 28, 30, 38, 48, 58, 68, 71-72, 81, 86, 94, 101, 113, 121, 126, 131, 132, 133, 134, 167, 173, 174, 176, 192, 201, 203), 9 přízemních domů zvýšeno na jednopatrové (čís. 3, 4, 63, 64, 69, 70, 97, 115, 126) a konečně nově postaveno 18 domů přízemních (č. 88, 141, 181, 184-89, 191, 193-200) a v rybárnách č. 27-44. Přístavbou rozšířeno 14 domů. Tedy v této době přibýlo v Hradišti 73 nových domů, 42 staré byly demolovány a postaveny 34 domy jednoposchodové a 8 dvoupatrových. V období 1879-1890 novostavbou a přístavbou přibýlo: 3 domy dvoupatrové (č. 180, 125 a 19-20 spojitelná), 20 jednopatrových (č. 18, 73, 29, 26, 59-60, 55, 135, 136, 156, 212 [místní nádraží], 218 [čes. gymn.], 220, 221, č. 16 [měst. pivovar], 54, 117, 65, 36 [přestavba fary], 37 a 38, 35, 102). O jedno patro zvýšeny 4 domy (č. 65, 30, 69, 202), nově postaveno 7 domů přízemních (č. 95, 208-10, 212-14, 217). V rybárnách přibýla č. 45-47, 52-56. Tím vším byl dán asi nynější celkový vzhled města.

Živější rozkvět dál se v době nejnovější, především mimo okruh starých hradeb, za nimiž vzrůstaly nové čtvrti městské. Od r. 1890—1900 přibýlo nových domů 49 (č. 222-267, 269-270,

273), v l. 1900—1910 nových domů 37 (čís. 272, 274-299), a od roku 1910—1915 (incl.) nových domů 50 (č. 310-360). Rozumí se, že i mnohé staré domy byly zbořeny úplně a novými nahrazeny, ty ovšem v těchto číslech uvedeny nejsou. Tak mnohý starý dům zmizel, pamětník starých dob a svědek místní kultury a nelze říci, že vše, čím byly nahrazeny, jest k ozdobě města. Pro slušný, třeba ne hned umělecký vzhled a úpravu města, kterou by toto projevilo svůj smysl pro úhlednost a střídmost, nejeví se tu nikde dosti smyslu, takže ještě ty staré domy, které tu zbyly, ne ovšem všechny, jsou jedinou ozdobou, pokud je moderní „restauratoři“ svou hrubou rukou nezkazili.

Rybárny také rostly, takže do roku 1890 měly 89 čísel, r. 1900 měly 105 čísel.

Důležitým pomocným zdrojem k rozvoji města bývala jarošovská městská cihelna, již v urbáři z r. 1678 tu uváděná, z které bývaly cihly buď úplně zdarma nebo za nízké obnosy měšťanům poskytovány. Tak kolem roku 1800 bývalo tu pro měšťany 1000 kusů pálených cihel za 3 zl. 15 kr. r. č. Zdražováním výroby nuceno město zvýšiti později cenu cihel na 10 zl. Proto r. 1884 vznikl spor měšťanstva s obecní radou, který vyřídilo místodržitelství ve prospěch této.

CENY DOMŮ A GRUNTŮ MĚSTSKÝCH.

Cena domů v dobách rozkvětu města ve stol. XV. a XVI. byla mnohem větší než ve stol. XVIII. přes různé výhody, které zejména Ferdinandem II. domům hradištským byly propůjčeny. Držitelé stále tížeji nesli břemena válečných dob a dávky městské, zemské i státní stávaly se jim stále nesnesitelnějšími. V připojeném seznamu držitelů gruntů měšťanských pozorujeme, jak cena těchto stále se měnila. Stoupající čísla nejsou vždy znakem stoupající hodnoty, neboť musíme míti na zřeteli stále znehodnocování platidel. 1 zl. měl v různých dobách jinou kupní sílu. Když tato klesala, stoupala cena gruntů. Tato ovšem byla zvyšována také tím, že na útraty obecního jmění rozdělovali si měšťané obecní pozemky a připojovali je k svým domům neoddělitelně. V této knize vypsál jsem celou řadu takových dělení, z nichž vzniklo jmění singulární a jimiž se také zvyšovala cena domů měšťanských. Pro cenu domů hradištských důležitá byla práva k nim se vztíci. Tak především právo várečné, dle něhož mohl každý velkoměšťan vařiti dle „pořádky“ jednou za 14 dní určité množství piva, které směl prodávati v městě i v městských dědinách. Později (po r. 1620), když dostal se městu do rukou velký měšťanský pivovar, vařilo se v něm pivo pro měšťany a sice ze tří várek dvě jim byly rozděleny, aby si je v domech svých neb i jinde

v krémách, když tam obecní pivo náhodou došlo, prodávali. Stejně právo měly domy i na prodej vína a císař Ferdinand III. (1642) udělil 96 měšťanským domům právo páliť a čepovati kořalku.

Ve stol. XVIII. dostalo se gruntům městským několikerého zlepšení, ale přes to majitelé těžce se na nich drželi a noví ještě tíže získávali. Knihy městské trpce si stěžují r. 1745, že dům na rynku (č. 78) byl pro dluhy ex offio prodán jen za 500 zl. „Nebylo lepšího kupce na vzácný dům“.

Nejstarší kupní cena domu hradištského jest mi známa z roku 1461, kdy klášter velehradský prodal svůj dům proti jatkám za 61 hřivnu a 8 měř. pšenice na oplatky ročně.

Knihy městské sahajíci k r. 1595 zaznamenávají ovšem u každého domu jeho cenu, jejíž pravost nemusí být spolehlivá, poněvadž není všude uveden také inventář, který tu byl a jehož cenu neznáme, abychom ji odečtli. Jen někdy jest vyčten, ku příkladu r. 1593 dle cedule dílčí šacován byl dům, stoly, stolice, ložnice a jiné drobné náčiní domovní, totiž kočí, komorní vůz i s tím zadním domem za 700 zl. Roku 1596 prodán dům s pivovarem, hvozdem i se vším pivovarním náčiním, se šatmi ložními, s dobytkem hovězím i svinským za 450 zl.(!) Týž dům s pivovarem a sladovni po rebelii stavovské císařským fiskem zabaven a prodán za 2000 zl.

Jak se ceny domů měnily vysvitne při každém z nich v přehledu držitelů domů, kamž laskavého čtenáře odkazují.

OZNAČOVÁNÍ DOMŮ.

Označení domů, jako ulic, bylo neurčité a lokálně odvozené. Zápisy v městských knihách jsou toho dokladem a bylo obtížno dle nich domy určovati. Teprve srovnáním všech zápisů bylo možno jich pořadí přesně zjistiti. Vodítkem byly domy přesněji místně označené, jako vedle nebo proti radnici a pod. Příkladem určitějšího označení jest zápis z r. 1619., který ukazuje zároveň postup prodeje. „L. P. 1619 8. dne Oktobris p. Kašpar Engelbrecht, měšťenin města Hradiště předstoupil před p. purkmistra a pány (radní) oznámil, že jest dům svůj na horním rynku na rohu od kláštera ležící prodal slovutnému Jiříkovi Wnučkovi z městečka Lipova... za summu na letha 1100 zl. zavdanku při zápisu 350 zl...“

Nejobvyklejší označení domů jest v knihách městských takové: L. 1595 ve čtvrtě po třech králích prodán jest od p. purkmistra a pánův požár po nebo: Joannesovi Leznickým v Prostřední aulici, mezi domy Martina Slámy s jedné a Henrycha Zlatníka z strany druhé ležící. Nebo r. 1652. „místo pusté vedle rathauze z strany jedné a z druhé domu p. Jiříka Přenského ležící.“ Nebo „dům na gruntě pustém z jedné strany

od uličky od Jezuvitské Colleje a z druhé strany vedle p. Jiřího Porušala vystavený." R. 1626 „dům nárožní na prostřední ulici vedle J. M. pí. Žampachovej a p. Martina Hortensiusa na hor. rynku po Mat. Bečicovi jakožto zpronevěřilém rebelantu připadlý na J. M. Císařskou". „Dům vedle domu Jiříka Dvořáka z jedné a naproti klášteru na rohu z strany druhé."

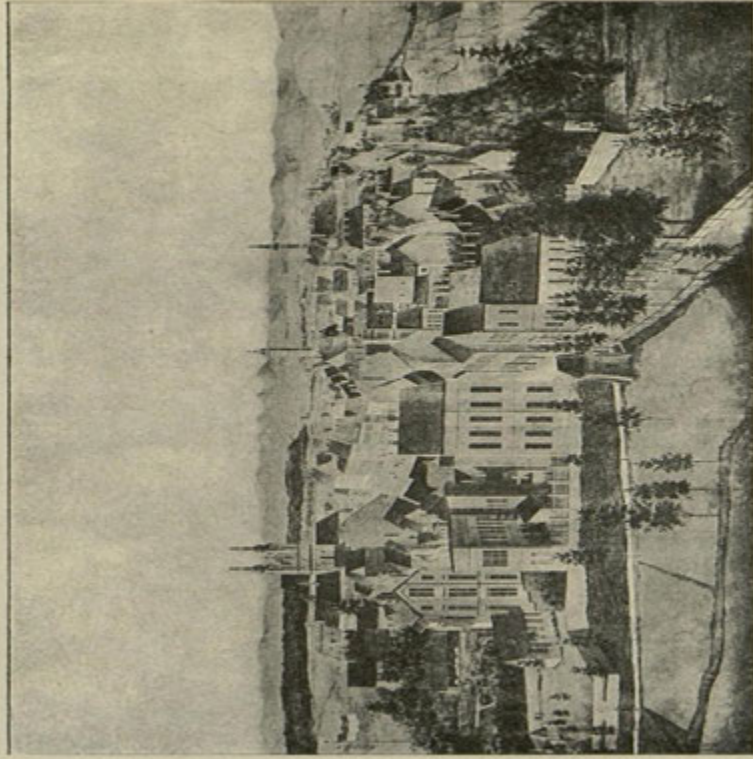
Dle takovýchto přece jen určitějších označení bylo možno domy určovati dle starých zápisů, hůře bylo tam, kde uvedena pouze jména obou sousedů.

Takovéto označování domů trvá téměř do konce stol. XVIII. Sice v našich zemích zavedeno číslování již r. 1753 ale v Hradišti na to došlo až r. 1772. Městské knihy znají tato stará čísla. Nynější nové číslování domů hradištských provedeno r. 1842. a platí po dnes. Zvláštních označení domů hradištských jsem našel poměrně málo. Některé domy podržely jména svých šlechtických držitelů, jako „vizovský" (č. 17.), častkovský (č. 35.), rotálovský (č. 37.), žampachovský (č. 45.), nebo dnešní hotel u slunce slul velehradský nebo opatovský, dnešní pošta slula „dům hortensiusovský".

Dle domovních znamení označeny domy: dům „u černého orla" (č. 38), „u zlatého lva" (1741 zájezdni hostinec), „u zlatého slunce" (r. 1741 nyn. č. 123). Rovněž starých vrocení jsem našel velmi málo. Nejstarší má bývalý dům opatovský (nyn. hotel Slunce). Po obou stranách původního kamenného ostění vrat při závěsech v kameni vytesány značky a rok 15 AB 78. Dům č. 61. na Marián. nám. má mezi barokními závitý mramorovou desku se zajímavým chronogramem: Labore crevi amando levor s datem r. 1711. Na témže náměstí dům č. 71-2 má v klenáku kamenného oblouku r. 1709. To jsou označení stará. Nově restaurovaná označení dle starých mají domy: na hlavním nám. č. 34 (restaurence Podešvova) ve sgrafitovém ornamentu nápis: Aedificatum a. d. MDCIX, renovatum MDCCCLXXXVI. Rovněž lékárna má sgrafitované určení původní stavby (r. 1752) i renovace. Více označení toho druhu, aspoň z venku viditelných, jsem nenašel.

SEZNAM DRŽITELŮ MĚSTSKÝCH GRUNTŮ A CENY TĚCHTO.

Jak předem podotčeno, vývoj města po vnějšku byl v hlavních rysech hotov kol r. 1600. Od té doby základní půdorys města se neměnil až na nepatrnosti. Obraz města z druhé poloviny stol. XVII. nás poučuje, jak domy města svou polohu téměř nezměnily až po dnešní časy. Sledujice postup domů v knihách městských, můžeme prodloužit si poněkud onen termín konečného vývoje do sklonku stol. XVI. ale přes to r. 1600. zůstane mezníkem všeobecným, neboť

OBRAZ MĚSTA BRNOUŠTĚ PO ZEMĚNĚ HRADEC MĚSTSKÝCH DO 2. POL. STOL. XIX.

před tímto rokem se spíše dohadujeme, než víme, a to jen o jednotlivostech a ne o celku. Nejstarší kniha městská, poučující nás o gruntech městských, jest často tu citovaná Grundbuch A. Grosshäuser (Gb. A.) v úřadě pozemkové knihy zdejšího soudu. Označení jest z doby pozdější a není přesné. Jest to manual bílých knih purkrechních, který obsahuje zápisy o všech domech městských i t. zv. maloměstských. Zprávy o domech z tohoto manualu čerpané jsou označeny v závorce s číslem folia (Gb. A. f. . .)

Vysledoval jsem „historii“ všech větších gruntů městských ze 4 knih pozemkových, u zdejšího soudu (Gb. A. B. C. D.) uložených, až do doby nejnovější, kdy doplněny „Extrakt“ přepsány jsou do nové pozemkové knihy soudní. Folia extraktů i nové knihy označují nové postupy domů, které v nich každý snadno najde sám, bude-li ho to zajímati.

Tímto přehledem docílena souvislost držitelů domů městských přibližně k r. 1600. Vidno z něho, jak často se držitelé měnili, jak se jich domy rozšiřovaly neb zmenšovaly a jak kdy byly oceňovány. Při tom třeba mít na paměti, že jednotky platební měnily svou kupní sílu, ale také, že měna sama bývala zjiňacována. K tomu připojil jsem v zadu přehled měn a jich hodnot, aby bylo možno cenu domu správně hodnotiti. Při změnách domovních nejsou vždy udány vztahy příbuzenské, takže zdánlivě vystupuje pak držitel nový, což jest překážkou možnosti sledovat postup domů v jedné rodině.

Souvislost držby malých domů a chalup předměstských nelze sledovati tak bezpečně, třebaže jednotlivých zpráv jest dosti. Záznamy o nich nejsou ani souvislé, ani pečlivé, ale hlavně tak spleťité, že by samy zabraly celou knihu. Proto spokojil jsem se s domy většími, které přece jen tvořily základ celého města a byly pro ně významnější. Majitelé jich byli důležitými činiteli veřejného života městského a s mnohým z nich setkáme se v historii města, až rozptýlené prameny její bude možno svést v široký proud vypravování.

Pro poznání národnostních poměrů v Hradišti zdál se mi důležitým jazyk zápisů městských knih. Do 70tých let stol. XVIII. jsou německé zápisy výjimkou. Označoval jsem ji zkratkou v závorce (něm. vl.) Od konce stol. XVIII. až do 70tých let stol. XIX. jsou zápisy jenom německé. Nynější čísla domovní jsou uvedena napřed, za nimi v závorkách stará čísla, pro orientaci v knihách městských.

POŘADÍ DOMŮ MĚŠŤANSKÝCH.

Č. 1. (1. et. 13.) velkoměšťanský dům v ul. Josefské.

R. 1629 požár po nebož. Ondr. Kloboučnickovi prodán za 100 zl. mor. Tomáši Hostinskému. Vdova tohoto prodala ho

za 250 zl. m. kováři Janu Jelinkovi (r. 1644). R. 1666 koupil ho sedlák Andreas Gallus, který ho zaměnil r. 1669 za dům Jana Kutieru, šmerglíře. R. 1686 zapsán jirchář Jakubu Apergerovi za 300 zl. m. (Gb. A. fol. 442 a 444). Ten ho přestavěl a nový šenkovní dům přešel roku 1736 na jeho vnuka Jana Bergera a r. 1753 na vdovu jeho v ceně 500 zl. m. (něm. vl.) R. 1754 koupil ho Ant. Caroli za 830 zl. rýn. R. 1757 Kašpar Pogliés za 603 zl. r. (něm. vl.) r. 1762 jeho vdova znovu provd. Anna Maffe (něm. vl.), r. 1780 Dominik Vaccano, r. 1781 koupil ho Fr. Černocký za 1350 zl. r. (Gb. B. fol. e), r. 1792 krejčovský mistr Franz Hallirz za 1500 zl. r. R. 1803 úředně odhadnut na 2400 zl. r. a r. 1805 prodán Franci Svárovskému. R. 1811 znovu odhadnut úředně na 2700 zl. v. č. (Gb. C. f. 1.) R. 1852 ho koupil Fr. Ventruba z Veselí (Gb. D. fol. 2.) (Extr. Smlg. 25.)

Č. 2. (2. et. 12.) velkoměšťanský dům v ul. Josefské.

Nejstarší známý držitel Jan Okoun. Jeho vdova provdala se za Tob. Batičku, který dům prodal r. 1643 Matoušovi Chalupkovi. Jeho syn Jiří Aug. Chalupka, kněz ř. cister. na Velehradě ho prodal r. 1666 p. Jiřímu Fridr. Zbořilovi, písaři důchodnímu v Hradišti za 300 zl. m. (Gb. A. fol. 359-360.) R. 1690 Fr. Zbořil, syn, diakon v Jindř. Hradci, prodal ho Václavu Vaničkovi za 500 zl. m. V jeho rodině se udržel do r. 1785, kdy ho od ní s jinými realitami koupil Jáchym Kayma za 1220 zl. rýn., ale r. 1787 zase prodal „s tuní a štěpníci“ Ign. Rozumovi za 1100 zl. r. R. 1804 úředně odhadnut na 3300 zl. r. (Gb. B. fol. 5.) R. 1810 ho koupil Ant. Chmelíček za 2120 zl. v. č. R. 1816 znovu úředně odhadnut na 4000 zl. a téhož roku prodán Jos. Okřeškovi za 6700 zl. v. č., r. 1818 ho koupil Fr. Mildschuh za 7000 zl. v. č. a r. 1826 Josefa Meixner provd. Malloschik za 2620 zl. k. m. (Gb. C. fol. 6.) R. 1832 Georg Prillinger za 2500 zl. k. m., r. 1841 Josefa Sovitsch, r. 1856 Ernest Sowitsch (Gb. D. fol. 6.) (Nová pozem. kn. fol. 36.)

Č. 3. (3. et. 11.) velkoměšťanský dům v ul. Josefské.

První známý držitel r. 1643 byl Jan Šidlo. Jeho dcera Anna Černohorská prodala ho r. 1653 Janu Doleželovi a ten r. 1657 Janu Jiřímu Sallacherovi za 300 zl. m. (Gb. A. fol. 392.) Jim byl zveleben a jeho dědici prodali ho za 700 zl. mor. Jiřímu Čermákovi r. 1684 (Gb. A. fol. 334.) Pustý prodán byl ex. off. r. 1699 Karlu Ržimaržovi za 600 zl. m. V jeho rodině se udržel až do r. 1745, kdy dle odhadu prodán za 740 zl. r. Kašparu Richterovi. Po něm dědil Josef Richter a potom jeho vdova r. 1782 (něm. záp.) (Gb. B. fol. 9.) R. 1803 sedí na něm Jos. Zeman, zámečník, po němž koupil dům v licitaci Fr. Marek, jemuž r. 1831 oceněn na 2917 zl. (Gb. C. fol. 11.) R. 1852 převzal ho syn W. Marek v ceně 4900 zl. k. m. (Nová pozem. kn. fol. 7.)

Č. 4. (4. et. 10.) velkoměšťanský dům v ul. Josefské.

Nejstarší držitel Jan Bilek, jehož vdovu vzal si Ondra Konečný a dům za 620 zl. m. převzal r. 1614. K domu patřil také dvůr. R. 1635 byl dům pustý a koupil ho Bartoš Kostelní (funkce měst. úřadu) za 400 zl., ale prodal ho hned Jiřímu Růžickovi. R. 1663 koupil ho kovář Jiří Stoklas za 431 zl. m. (Gb. A. fol. 532) po něm tu byla vdova Anna a syn Josef r. 1704. Vdovu tohoto vzal si Gregor Fausek r. 1714. Druhá jeho manželka ovdověvši prodala ho r. 1748 Ferd. Friedrichovi, rotačovskému štalmajstrovi v Holešově za hotových 339 zl. r. 45 kr. (něm. záp.) R. 1751 Ant. Hasýk, po něm r. 1769 jeho vdova Anna. R. 1773 zapsán (něm.) Ign. Gäblerovi v 660 zl. r. R. 1799 Karl Kaiserlich (Gb. B. fol. 16.) R. 1814 úředně odhadnut na 3100 zl. r. a r. 1821 znovu na 5000 zl. k. m. (Gb. C. fol. 16.) R. 1835 Jos. Kaiserlich za 1011 zl. k. m., téhož roku Fr. Drábek za 1900 zl. k. m. R. 1849 Terezie Drábek a Jos. Svoboda. R. 1855 úředně odhadnut na 9804 zl. k. m. (Gb. D. fol. 14.) (Nová pozem. kn. fol. 22.)

Č. 5. (5.) velkoměšťanský dům v ul. Josefské.

R. 1603 měl dům Jokl, řemenář. Po něm v let. 1618-28 syn jeho Pavel. R. 1637 byl pustý a zván „řemenářovský“. Pan purkmistr a páni po Maryně řemenářce, která se dvakrát zmrhala, ho prodali r. 1641 Pavlu Fialovi, provazníku, ale již roku 1644 drží ho Jiří Orlík, kovář za 400 zl. m. R. 1647 ho koupil Jiří Pokorný, ale pak dům zpustl a r. 1650 koupil ho Lukáš Felix za 150 zl. m. Nemohl však ho znovu postavit a proto ho prodal Adamu Fialovi, provazníku. Roku 1686 celý dům držel Mikuláš Fiala, felčar v ceně 500 zl. m. (Gb. A. fol. 382), ale roku následujícího dům rozdělen na dva. První (č. 5.) koupil Martin Kuchynka, pekař za 128 zl. m. R. 1710 seděl na tom gruntu Jan Remesch, pekař, koupil ho za 400 zl. r. R. 1726 tento šenkovní dům*) byl prodán Matysovi Hříbkovi za 615 zl. r. a r. 1768 Jiřímu Dlouhépole za 420 zl. r., po něm jsou tu r. 1792 jeho dědici (Gb. B. fol. 23.) Od nich přešel na Wentzla Matzenauera za 1250 zl. r. a roku 1815 na Georga Berana za 4075 zl. (Gb. C. fol. 21.) R. 1823 zapsán Franci Beránkovi v ceně 1600 zl. k. m. a r. 1873 Fr. a Marii Slejšek za 6600 zl. r. č. (Dále v nové poz. kn. f. 4.)

Č. 6. (6.) velkoměšťanský dům v ul. Josefské.

Vznikl rozdělením bývalého většího gruntu č. 5. r. 1687 a držel se v rodině Mikuláše Fialy, felčara, který ho koupil celý za 500 zl. m. a potom polovinu prodal za 128 zl. m. Na této r. 1723 seděl Georg Mariner, měditepec (něm. vl.) v ceně

*) Všechny velkoměšťanské domy majíce právo šenku slovou v XVIII. stol. tak.

430 zl. r. R. 1745 zapsán synu Josefu, zedníku (něm. vl.) r. 1789 jeho vdova Rosalie (něm. vl.), která ho tohoto roku prodala za 1800 zl. r. Fr. Bresslerovi, měditepci z Holešova. (Gb. B. fol. 30.) Po něm r. 1828 syn Benedikt v ceně 3200 zl. k. m. (Gb. C. f. 26.) a r. 1837 ho koupil Fr. Mildschuh za 2460 zl. k. m. a jeho dědicům r. 1853 zapsán v ceně 5000 zl. k. m. (Gb. D. f. 22.) (Dále v nové poz. kn. f. 6.)

Č. 7. (7.) velkoměšťanský dům v ul. Josefské.

Nejstarší majitel Linhart Menian z Hradiště zemřel r. 1603. Po něm tu byl Eliáš Franc, Vlach, který prodal dům Michalu Kloboučníkovi za 400 zl. m. ten r. 1611 Jiřímu Podolskému za 450 zl. R. 1618 koupil ho za tutéž cenu Vlach, Petr Tomasi, ale prodal ho Foltýnu Královi, po jehož smrti převzal dům Kašpar Engelbrecht, zlatník. R. 1628 drží ho Jiří Horáček, ale prodal ho Alžbětě Prostějovské jinak Nosálce. R. 1650 jest tu Jiří Nosal a roku 1652 koupil ho za 400 zl. kramář Pavel Pupik. Roku 1654 jest na něm Jeremiaš Kaneval, zedník (asi stavitel Jesuitské koleje) po něm jeho vdova Dorota Kanevalka a r. 1678 Hieronymus Kaneval (Gb. A. fol. 184 a 229.) R. 1688 koupil ho pro svou příbuznou Fr. Obročný, ale již r. 1689 jest tu F. V. Mertz, J. M. cis. vejběřčí a pojezdňý kraje hradištěského, koupil ho za 650 zl. r. R. 1694 Jiří Sternberský za 600 zl. r., r. 1720 Adam Frey za 800 zl. r. (něm. vl.), r. 1745 s dědici společně Christian Ohnutek za 650 zl. r., r. 1761 vdova Rozina, r. 1766 syn Christian (Gb. B. fol. 35.) R. 1816 jeho vdova Anna v ceně 1100 zl. v. č., r. 1827 Jos. a Fra. Schüller (Gb. C. f. 31.) Přepsán celý na Jos. Schüllera v ceně 1500 zl. k. m. R. 1837 Joh. Walter za 1317 zl. k. m., r. 1842 Lambert Bollian za 2000 zl. k. m., r. 1851 Joh. a Anna Hössler za 4400 zl. k. m., r. 1852 Paul a Ter. Müller za 5000 zl. k. m., ale téhož roku zpět ho převzali Joh. a Anna Hössler a r. 1864 Gottlieb a Kat. Reich za 5100 zl. k. m. (Gb. D. f. 26.) Další v nové pozem. kn. fol. 7.

Č. 8. (8. et. 9.) velkoměšťanský dům v ul. Josefské.

Nejstarší držitel r. 1600 Mart. Hejtmánek. Roku 1603-18 Vavřinec Kozelský, po jehož smrti prodán Janu Ostrateckýmu, r. 1626 jeho vdově za 250 zl. m., po ní převzal dům r. 1639 Jiří Reystyn, provazník za 350 zl. m. R. 1652 Jan Jakub Celybávný J. M. cis. pojezdňý za 350 zl., v let. 1659-78 Henrych Neumon za 350 zl. m. (Gb. A. f. 435.) po něm jeho dědici. R. 1701 Jan Jiří Brandtner za 410 zl. m., r. 1746 jeho syn Josef (něm. záp.), důchodní buchlovský. R. 1752 syn Sigmund (záp. čes.) v ceně 1000 zl. r., r. 1764 Johan Mick za 1200 zl. r. Úředně odhadnut r. 1793 na 1300 zl. r. (Gb. B. f. 43.) R. 1798 od Joh. Norb. Micka, chyrurga, koupil ho Tob. Fiala, felčar za 1520 zl. r. R. 1820 Bernard Jelínek, sklenář za 8132 zl.

(Gb. C. f. 36.) R. 1839 Carl Fiala za 1100 zl., syn Carl v ceně 5471 zl., jeho děti (r. 1872) v ceně 4765 zl. r. č. (Gb. D. f. 30.) Další v nové pozem. kn. fol. 8.

Č. 9. (14.) velkoměšťanský dům v ul. Josefské.

Nejstarší držitel Tyburci, konvař r. 1600 prodal dům tento se zahradou za valem Šimonu Třebickému za 400 zl. m. Po něm ho držel jeho syn Jiří, který ho r. 1629 prodal Jiríkovi Mykyškovi Prostějovskému za 350 zl. Dále jsou tu: r. 1643 Štípka Jiří. R. 1661 Václav Meixner (Gb. A. f. 111.) od Judy Vlašky pro Štípkové ho koupil za 350 zl. m. Potom dědici Meixnerovští ho prodali r. 1711 Janu Loudovi za 600 zl. r. R. 1744 Jakub Škaretko za 500 zl. r. R. 1752 Fr. Austrata za 600 zl. r. (něm. vl.) Roku 1777 Ambros Schaniak (něm. záp.) R. 1803 Ros. Schaniak provd. Möller, r. 1805 Anna Schaniak (Gb. B. f. 51.) R. 1811 znovu připsán dceři její Ros. Möllerové v ceně 2518 zl. v. č. R. 1815 ho koupila Klara Sedláčková za 4000 zl. v. č., r. 1817 její manžel Joh. Sedláček (Gb. C. f. 41.) R. 1854 Alois Sedláček za 4860 zl. k. m. R. 1863 Jan Sedláček z Napajedel (Gb. D. f. 34.) Dále v nové poz. kn. f. 9.

Č. 10. (15.) velkoměšťanský dům — nám. Svobody.

Nejstarší známí držitelé r. 1600 jsou: Lída Daremnicková a po ní Jakub Volný. R. 1629 byl dům pustý a takový prodán r. 1637 za 20 zl. m. Petru Tomasi-mu, který tu postavil nový dům a r. 1638 ho prodal Lukáši Dytrychovi za 450 zl. m. Jeho vdova prodala dům r. 1651 Andresovi Paulovi, sedláři za 450 zl. m. Vdova tohoto Mariana Kalipivka r. 1654 Viktorinu Dubskému. Vdova Anna Dubská r. 1684 Tomáši Fünbingerovi, provazníku za 500 zl. m. (Gb. A. fol. 166.) Syn jeho Antonín r. 1748 ho prodal Jiříku Schaniakovi, který proukázav se vejhostem z panství velehradského zakoupil dům za 330 zl. r. Po něm jeho dědici Ambrož a Rosalie (r. 1762), pak Ambrož sám (1768.) Od tohoto koupil dům Joh. Fr. Drozd (něm. záp.) r. 1779, po něm jeho vdova Maria Anna (r. 1786) a její syn Leonhard Kožíšek r. 1787. (Gb. B. f. 58.) Roku 1789 Method Reska, sedlář za 1280 zl. r. a r. 1832 Johann Sedláček jun. za 2400 zl. k. m. (Gb. C. f. 46.) R. 1843 Joh. Sedláček sen. za 1600 zl. k. m. r. 1854 Sigm. Sedláček, r. 1866 Jos. a Barb. Bařinka, r. 1873 vdova Barb. a syn Moric v ceně 6000 zl. r. č., r. 1874 Carl a Ant. Zalabek za 7000 zl. r. č. (Gb. D. f. 38.) Dále v nové pozem. kn. fol. 16.

Č. 11. (16.) velkoměšťanský dům — nám. Svobody.

Po Andresovi Brlýnovi zůstal pustý a tak byl koupen Janem Dorysynem za 330 zl. m. Po smrti jeho koupil ho r. 1647 Andreaš Svoboda za 500 zl. m., ale prodal ho r. 1661 Janu Kutierovi, šmerglíři a ten ho zaměnil r. 1663 za dům

Andrise Galluse, sedláře (čís. 1.) Vdova tohoto vzala si Jana Trynkala, sedláře, jemuž dům byl připsán r. 1685. (Gb. A. f. 334. a 353.) R. 1725 prodán ex. off. Karlu Brezlovi za 570 zl. m. (něm. vl.), roku 1777 Johana Brezlova pustila ho synu svému Bernardu Presslovi, od něhož r. 1780 Václav Frey. (Gb. B. fol. 65.) R. 1810 jeho dcera provd. Lapáček v ceně 1300 zl., r. 1810 koupil ho Martin Ondra, pekař za 7800 zl. r., r. 1811 jeho vdova, r. 1815 Ign. Lorenz. Tomuto úředně odhadnut na 3060 zl. r., r. 1815 Joh. Janičásek, r. 1825 vdova Veronika, r. 1830 dcera Anna provd. Kopečný, r. 1830 Filip Gruber, stolař za 2400 zl. k. m. (Gb. C. f. 51.) R. 1834 Frant. a Anna Richter za 2800 zl. k. m. V jich rodině do r. 1838, kdy prodán Ign. Leibschützovi za 3400 zl. k. m. R. 1843 Fr. Leibschütz, r. 1851 Mik. a Ter. Koch za 4000 zl. k. m., r. 1877 dědici. (Gb. D. fol. 42.) Další v nové poz. kn. fol. 17.

Č. 12. (17.) velkoměštanský dům — nám. Svobody.

Nejstarší známý držitel Jiří Perger r. 1637. Manžel jeho vdovy Samuel Střech, vejběrcí tácu ho převzal r. 1648, ale prodal zase Matěji Doleželovi a ten r. 1660 Wavřinci Kolmašovi za 570 zl. Jeho vdovu si vzal r. 1672 Pavel Wadiura, salzüberreiter kraje hradištského, (Gb. A. f. 384.) Roku 1707 Mik. Hlaváček, mydlář, r. 1714 Jan Sláma, 1721 Leop. Bart. Černý za 538 r. (Gb. B. f. 72.) R. 1793 připsán městu Hradišti jako t. zv. komandantovský v ceně 3400 zl. Již roku 1723 uzavřelo město s tehdejším komandantem de Warth smlouvu, že nově vystavěný dům L. B. Černého koupí se štěpníci, domovní loukou a tuni za 3400 zl. (Gb. C. f. 56).

Dále nová poz. kn. 279.

Č. 13. (18.) velkoměštanský dům — nám. Svobody.

Dům Klaboňovský jinak Pilařovský držel Florian Huňka. R. 1650 prodán p. purkmistrem a pány Matouši Tumicovi a sice jen polovice. Ten ji zaměnil s Mikulášem Sustkou, kramářem, roku 1679 za jeho chalupu. Vdovu Sustkovu si vzal Bernard Trtina, řezník, r. 1685 dům převzal. (Gb. A. f. 399.) R. 1695 Ondřej Lang (něm. vl.), r. 1699 jeho dcera prodala ho Petru Bühlerovi za 400 zl. (něm. vl.). Vdova jeho Juliana Pilerka ho postoupila synu Ondřejovi v 500 zl. r. 1752 syn Jos. Piller, 1763 Jos. Brosch (něm. vl.), 1774 Antonia Brosch (něm.), r. 1783 Václav Holubek za 720 zl. r., r. 1786 Amand Sattler s ovocným sadem a tunicou za 1375 zl. r. Roku 1792 úředně odhadnut na 1990 zl. (Gb. B. f. 79) a roku 1793 ho koupil Jos. Schweder, řemenář za 1900 zl., r. 1812 Jos. Reska za 2320 zl. v. c. (Gb. C. f. 61), r. 1849 Marie a Antonie Reska v 928 zl. k. m. a téhož roku koupila ho hradištská obec za 5000 zl. k. m. (Gb. D. f. 50). V nové poz. kn. f. 279.

Č. 14. (19.) velkoměštanský dům — nám. Svobody.

Druhá polovice domu někdy Klaboňovského r. 1650 byla prodána Mart. Sefferovi, stolaři za 120 zl. m. (Gb. A. f. 399). Syn jeho vdovy kněz Jan Pupík, kaplan zdejší, ho prodal r. 1664 Janu Růžickovi, koláři, za 192 zl. m. R. 1694 ho koupil Michal Ssenbach za 175 zl. m. R. 1716 ex offo Jiří Sedláček za 300 zl. r. 1731 Vojtěch Procházka za 780 zl. r. (něm. vl.) 1756 Fr. Wykaukal za 1030 zl. r. — 1773 Polixena W. 1786 její 3 dcery (Gb. B. f. 88). 1799 Mathias Neškleba za 2200 zl. r. — 1801 Františka Pischelíj za 1510 zl. r. — 1814 úředně odhadnut na 1400 zl. — 1824 Ludv. Pallhon za 1500 zl. (Gb. C. f. 66). — 1838 Fr. Fichtner za 2005 zl. — 1840 Johanna Proschek za 2690 zl. — 1850 úř. odh. na 4865 zl. — 1861 Heinrich Prošek, — 1867 Alois a Joh. Prillinger za 7000 zl. — 1868 Alois Prillinger (Gb. D. f. 54).

Další v nové poz. kn. 19.

C. 15. (20.) velkoměštanský dům — nám. Svobody.

Dům Solichovský vedle Jana Růžicky a ulice proti městským školám. Po rebellantu prodán roku 1628 s pivovarem a sladovnou městu Hradišti kard. Dietrichštejnem za 2000 zl. Dům byl městem prodán téhož roku Pavlu Maderovi za 500 zl. m. (Gb. A. f. 195) vdovu tohoto vzal si r. 1655 Jiří Steffanides a držel ho ještě roku 1678, ale po 30 let naň nic neplatil a r. 1688 dobrovolně za splacených jím 100 zl. městu zpět ho postoupil a to ho r. 1695 prodalo Maxmilianu Kopinskému, již „zpuštěný“ za 150 zl. m. R. 1719 Clara Mentzlin pustila ho Tob. W. Heikenfeldrovi s jinými pozemky za 1250 zl. r. (vl. něm.) R. 1737 koupil ho Med. Dr. Fr. Ant. Götz za 800 zl. r. (vl. něm.), — r. 1751 Antonín Senský za 700 zl. r. (něm.), — roku 1778 Josef Hoppa, krejčí, za 820 zl. (něm. vl.) (Gb. B. f. 96.) R. 1801 Fr. Kretschmer za 2100 zl. — 1806 Kateřina Minichschofer za 3500 zl. v. č. — 1809 Vinc. Zauder za 4800 zl. (Gb. C. f. 71.) — 1851 dědici za 1860 zl. k. m., — r. 1852 Joh. Zauder za 2168 zl. k. m. (Gb. D. f. 58.) Dále v Extr. Smlg. 8.

Č. 16. (21.) Starý měštanský pivovar v ulici Pivovarské.

Náležel poč. století XVII. domu Solichovskému, s nímž roku 1628 prodán za 2000 zl. městu, ale to ho přenechalo r. 1688 pravovárečnému měšťanstvu hradištskému za 1000 zl. m. Odtud slul měštanský. (Gb. A. f. 195, Gb. B. f. 62, Gb. Th. 15, pag. 115.) Dále nov. poz. kn. f. 31.

Číslo 22-26 stará byla v souvislosti se starým pivovarem a uzavírala dnešní Pivovarní ul. a byly v nich staré školy městské. Zabíraly celou levou stranu ul. až po roh náměstí.

Čís. 17. (27.) velkoměšťanský, původně panský dům — nám. Svobody.

R. 1599 byl tu jakýsi Fryštatský. Potom byl to „panský dům na dolním náměstí proti kostelu farnímu a vedle školy městské“. Držel ho císařský plukovník Markus Lubetik de Capellet na Ořechovém, který ho prodal Zuzaně Majetinské roz. Doczi, paní na Vizovicích, Hrádku a Doloplazech za 380 zl. m. (Gb. A. f. 524). Odtud sluje dlouho „domem vizovským“. Pi. Majetinská darovala ho Jesuitům pro seminář. Ti ho dle smlouvy s městem prodali r. 1690 Janu Jiřímu Ederovi, cis. vejhercímu kraje hradištského za 350 zl. r. (něm. vl.) V rodině se držel a r. 1735 byl zapsán p. Frant. Ederovi, král. rychtáři zdejšímu v 1400 zl. r. (něm.) R. 1742 byla tu pí. Kačenka Ederova, která ho pustila svému švakru Janu Hoppovi, měst. rychtáři za 1200 zl. r. (něm.) 1781 jeho vdova pustila dům (neben den Stadt Schulen) Carlu Zabuschovi, jehož vdova r. 1788 ho držela v ceně 2000 zl. r. a za ty ho prodala Johannu Zvěřinovi, městkému sládku (Gb. B. f. 103). Roku 1808 vdova tohoto prodala Johannu Dvořákovi za 2100 zl. Roku 1810 měl ho zemský fourir Bart. Pospischil za 3100 zl., ale prodal ho Joh. Schäffelovi za 8900 zl. Roku 1816 byl úředně odhadnut na 4000 zl. a r. 1825 na 3600 zl. k. m. 1839 Marie a Karl Schäffel, 1846 Marie Schäffel, r. 1842 úředně „šacován“ na 7403 zl. k. m. 1848-68 Ign. Schmidt (Gb. D. f. 66). Dále v Extr. Smlg. 51.

Č. 18. (28.) velkoměšťanský dům — nám. Svobody.

Nejstarší známý držitel Staněk Soukeník r. 1599 prodal dům Matěji Pikvasovi za 300 zl. m. Po něm již r. 1600 držel ho Tyburci, konvař za 250 zl. a v téže ceně roku 1608 Jan Žáček. R. 1652 zpustlý koupil ho Mik. Dymř, zámečník, za 80 zl. m. a držel ho ještě r. 1678 (Gb. A. f. 106). R. 1711 jeho zeť Tomáš Borkovec koupil ho s $\frac{1}{2}$ lánem svobodné role měšťanské na Staroměstsku za 650 zl. r., prodal ho r. 1736 Ant. Doskočilovi za 300 zl. r., po něm dědicové ho prodali r. 1760 Benediktu Höslovi za 870 zl. r. (Gb. B. f. 110). Vdova jeho převzala ho r. 1789 v ceně 1330 zl. r. a její dcera Apolonie r. 1802 za 2500 zl. r. Toho roku koupil ho Laurenc Kremer, klempíř, za 3000 zl. r. 1810 jeho vdova, 1817 její syn v ceně 5400 zl. k. m. (Gb. B. f. 81). Dále Extr. Smlg. No. 4.

Č. 19. (29.) Nový dům městské spořitelny a radnice.

Nejstarší známý držitel toho gruntu byl r. 1599 Václav Koryčanský jinak Maršálek. Po něm byl grunt dlouhá léta pustý až r. 1650 p. purkmistr a páni prodali ho za 60 zl. m. Jiříkovi Zimovi, protože nebylo dědiců a nikdo se oň nehlásil. Zima však celá 3 léta nemohl stavěti a proto prodán Jiřímu

Porušalovi, který ho postavil a pak držel ještě r. 1678 (Gb. A. f. 293). V jeho rodině se držel, až r. 1713 prodán Fr. Sajchovi za 300 zl. m., ale r. 1735 zase ho drží Pavel Porušal. R. 1738 Fr. Wadiura, knihař, za 450 zl. 1774 Ignac W. knihař za 850 zl. r. (něm. vl.) r. 1782 Mariana Wadiurin (Gb. B. f. 117) 1808 Josef Wadiura v ceně 3000 zl. r. a r. 1810 úředně odhadnut na 7000 zl. r. — 1831 Magdal. Eder a Anton Jelinek v ceně 2880 zl. k. m. (Gb. C. f. 86) — 1834 Magd. Eder, — 1843 Ign. Wallach, — 1865 Dr. Wencl Wicha a Caroline W. 1873 jich 3 dcery, — 1875 jedna z nich Emilie Lifinger v ceně 8666 zl. r. č. (Gb. D. f. 74). Dále v nové poz. kn. 106.

Č. 20. (30.) velkoměšt. dům, nyní Spořitelna.

Grunt kdysi V. Borovičky byl r. 1645 místem pustým a p. purkmistr a páni prodali ho za 220 zl. m. Janu Grünovi, stolaři, který tu stavěl a dům mu byl zapsán v ceně 500 zl. m. Držel ho ještě r. 1678. Dále až r. 1719 koupil ho Michal Vogl za 250 zl. r. a po něm Kateřina Vogl r. 1741. Od ní Ant. Zdvihal r. 1744 za 300 zl. r. — 1751 jeho vdova Barbora, 1773 její zeť Max Landl, r. 1787 vdova Kateřina L. se sadem a loukou v ceně 1000 zl. r. — 1817 úředně odhadnut na 3000 zl.

Číslo (32/a st.) 21 a 22 (32/b st.) kolej Jesuitská.

Celou tuto stranu náměstí, Královské ulice a přilehlé grunty zadní až k hradbám zakoupili si po r. 1643 Jesuité na stavbu kostela a koleje své. Po zrušení řádu (1773) převzal celou budovu vojen. erar a jen přední část pravého křídla získala obec, zřídívši tu na místě jesuitského gymnasia svou „Hauptschule“ a ze starého sálu zřídila sál redutní, který proměněn v chatrné divadlo. V předu dlouho do nové doby bývaly třídy českých škol, nyní v prvním patře jest městský archiv a registratura.

Jesuitskou zahradu se zahradním domkem koupil r. 1781 Fr. Winkler, od něho r. 1826 pí. Heimerle von Heimthal za 3064 zl. k. m., ale r. 1827 jest tu již na polovičce Ant. Nedbal za 1500 zl. k. m. — roku 1832 Fr. a Viktorie Borgonetto za 1300 zl. k. m. — 1837 J. N. Winkler, 1838 Terezie Leibschitz a r. 1862 celý grunt zakoupila obec hradětská pro německé gymnasium.

Č. 23. (33.) maloměšťanský dům v ulici Královské.

Nejstarší známý držitel byl magister škol městských Jiří Brunclík r. 1600. Potom vyhořel a zbořený a pustý koupil ho Tomáš Bitomský za 80 zl. Roku 1632 Bartoš Perek, bednář a kostelní (úřad městský pro zál. kostelní) r. 1654 Pavel Pleva, 1658 Bern. Ortmann, 1672 Křištof Lautersporn, 1695 byl zpustlý a koupěn Ludv. Lymburským, 1729 Martin Ecker, švec, 1730 Křištof Haliř, 1774 jeho vdova, 1815 Martin Hostínek 2800

zl., 1839 Josef Wadjura a Elisab. Winter, 1843 Urb. a M. Hoschek. Dále v nové poz. kn. 228.

Č. 24. (34.) maloměšťanský dům v ulici Královské.

R. 1600 byl tu Pavel Mudroň, ten prodal dům Andresovi Meixnerovi za 150 zl. m., 1678 Andres Lymburský, 1695—1718 Hans Müller za 150 zl. r. — 1730 Krystyan Sybr, 1751 Leop. Lichnovský za 94 zl. r. — 1831 Jos. Wadjura za 1000 zl. k. m. — 1839 Math. a Anna Miksche za 980 zl. k. m. — 1861 Joh. Prillinger — 1868 dcera Anna — 1873 Ant. a Fr. Sojákovi znovu vystavěli v ceně 3800 zl. (V nové době mají první český zápis.) Dále v nové poz. kn. 233.

Č. (34. st.) maloměšťanský dům u zdi městské.

R. 1600 Jjří Hudeček, 1678 Matěj Gurný, 1715 Alžběta, vdova po St. Štanclovi, donucena obcí prodati svůj domeček Jesuitům za 130 zl. (Gb. A. f. 71) Ti na tom a sousedním gruntě vystavěli nové seminarium (nyn. okr. hejtmanství).

Č. 25. (35.) maloměšťanský dům — nyn. okr. hejtm.

R. 1626 byl tu požár Klímka, pekaře, 1661 Jak. Richter, bednář, 1678 Jan Lund a Pavel Dubinka, r. 1684 pí. Magd. Lundova, 1701 dědici ho prodali Janu Slámovi, který r. 1715 byl obcí donucen prodati ho Jesuitům za 130 zl. r. na nové seminárium. Toto po rozpuštění řádu (1773) prodáno městu Hradišti. R. 1808 ceněn na 5892 zl. R. 1810 pronajat za ročních 220 zl. kraj. hejtmanství a pokladně.

Č. 26. (36.) maloměšťanský dům v ulici Královské.

Oddělen od sousedního velkoměšť. domu r. 1737.

Č. 27. (37.) velkoměšťanský dům v ulici Královské.

R. 1626 dům Jana Olšanskýho koupil p. Frydrych Kal-kreuter z Czuder, pán na Nezdenicích a Pohořelicích, pro sebe a svou manželku roz. Kobylkovnu z Kobylího za 500 zl. m. R. 1650 manžel jich dcery rytíř Bartodějský pustil ho za dlužné pohledávky městu, které ho prodalo Šimonu Všemurádovi. Roku 1661 Andres Vachut koupil ho za 470 zl. m. Dále drželi dům: r. 1672 Bern. Ortman, stolař, 1678 jeho zeť Zach. Guchs, knihař, v ceně 470 zl. m. (Gb. A. f. 306), r. 1718 jeho zeť Fr. Wadiura, 1737 Tob. Eichenfelder za 400 zl. (něm. vl.), 1741 Václ. Podrazil za 950 zl. r. (něm. vl.), 1755 Fr. Richter za 640 zl. r., 1759 vdova Barb. Sychova za 670 zl. r. — 1775 Joh. Fr. Sych (něm.) (Gb. B. f. 131), 1809 Fr. Nečas za 3000 zl. r. (Gb. C. f. 93), 1840 Fr. a Jos. Neczas v ceně 4000 zl. Dále v Extr. Smlg. 26.

Č. 28. (38.) velkoměštanský dům v ulici Královské.

Místo pusté, kde někdy stával dům kněze Hanzlera, roku 1637 prodáno P. P. a Py. Jiříkovi Jeřábkoví, pílaři, za 400 zl. R. 1650 Ludmila Jeřábková. Potom Martin Czicaurek, jehož dům z důležitých příčin konfiscirován a P. P. a P. prodán r. 1676 Vlachu Petru Polly za 400 zl. (Gb. A. f. 54) Jeho syn r. 1715 ho prodal Jiř. Pssinskému. 1735 jeho zeť Jan Cermák, švec. 1743 Ign. Pssinský, r. 1751 Fr. Wykaukal za 720 zl. r. (něm. vl.), 1753 Pankrat Duhosolt 460 zl. r. (něm.), 1753 Šimon Blisskovský, 1777 vdova Anna, 1788 Václav Wach (Gb. B. f. 138), 1793 Eleon. a Jos. Mohr v ceně 1400 zl. r., 1827 úředně odhadnut na 3810 zl. v. č. pro Annu Mohr, (Gb. C. f. 98) 1839 Ign. Mohr, 1860 Marie Mohr v ceně 4000 zl. r. č. 1871 Damian Stoczek za 1100 zl. Dále v nové pozem. knize 39.

Č. 29. (39.) velkoměštanský dům v ulici Královské.

R. 1650 byl tu Honz Šryder, bednář. Po něm pustý grunt koupil r. 1650 Vilím Mader, perníkář za 120 zl. m. — 1683 jeho vdova Mandalena prodala ho Janu Pavlíkovi, barveníkovi (Gb. A. f. 393), — 1715 Jan Pavlík, spolupřísežný, ho postoupil zeti svému Jiř. Březovskému, radnímu. — 1762 pi. A. Sýkrová roz. Březovská — 1764 Tadeaš Štejger, — 1782 jeho vdova Rosalie v ceně 1057 zl. r. (něm. vl.) (Gb. B. f. 145) — 1791 Filip Meixner, koželuh za 1500 zl. r. — 1810 Joh. Lümmer za 2600 zl. v. č. — 1810 úředně odhadnut na 5960 zl. r. — 1814 Vinc. Molt, polní vikař z Kroměříže za 4000 zl. v. č. — 1815 Fab. Czapka za 6000 zl. v. č. — 1816 úředně odhadnut na 4000 zl. — 1823 Joh. Prokop, sedlář na 4885 zl. v. č. (Gb. C. f. 103) — 1833 Joh. Prokop, syn, — 1855 dědici, — 1864 Joh. Prokop. (Gb. D. f. 110) Dále v nové poz. ku. 25.

Č. 30. (40.) velkoměštanský dům v ul. Královské.

Koť r. 1650 V. Krajotinský. Po něm Fr. Suchtlama, jehož manželka ho odevzdala Janu Poppovi, pekaři (1678). Dcera tohoto Barbora zadala ho svému prvnímu manželovi Wide-manovi, od něhož ho koupil r. 1727 Ferd. Chitil za 612 zl. r. — 1717 Alex. Chitil, knihař; — 1780 Joh. Bergler, tovaryš pekařský z Lipníka za 900 zl. r. (něm. vl.) — 1795 úř. odhadnut na 1300 zl. r. — 1815 znovu na 2250 zl. r. (Gb. B. f. 152). R. 1815 Johanna Bergler ho prodala za 3540 zl. Jos. Ferdinimu (Gb. C. f. 108.) — r. 1862 dědici, 1870 Fr. Matisek, 1871 Jos. Gavenda (Gb. D. f. 144.) Dále v nové pozem. kn. 43.

Čís. 31. (41.) velkoměšt. dům [roh] v ul. Král. a Protzkarově.

Nárožní dům po † Václ. Majetinském, pustý prodán r. 1658. Blaž. Kofilerovi, zedníku, za 250 zl. Ten postavil nový dům. Jeho vdovu vzal si Jan Grossinger, švec a převzal dům

v ceně 335 zl. m. (Gb. A. f. 285.) Držel ho ještě r. 1678. — R. 1713 Jan Fr. Lamien — 1730 pí. Uršula Freyová za 574 zl. r. — 1749 Leop. Frey, provazník, — 1752 Mathys Frey, — 1771 Alžb. Friedrichin za 890 zl. r. (něm. vl.) — 1781 Ferd. Friedrich, syn, v ceně 890 zl. r. (Gb. B. f. 160) — Tomáš Friedrich r. 1810 ho prodal Leandru a Anně Richter za 7205 zl. r. — 1827. Anna Richter, — 1839 Joh. Proschek, — 1840 Fr. Mildschüh, 1853 dědici, 1863 pí. Fr. Rotter (Gb. D. f. 116.) Dále v Extr. Smlg. 41.

Čís. 32. (43.) velkoměšťanský dům [roh.] nám. Svobody.

Slul Hortensiusovský. Vynašlo se v starém manualu, „že r. 1666 Jan Hortensius, někdy J. M. Cis. rychtář zdejší dům zcela zaplatil.“ Po něm syn jeho Jan a manželka Eva Beraunská, později Hertlová a jeden sirotek Franc Hortensius. Od roku 1668—1705 užíval domu manžel Jan Hertl, ale majitelem byli do r. 1694 dědicové Maiera z Maierbachu, pan. správce v Ostrohu. R. 1697. Alžběta Maierová pustila ho s polem ve St. Městě a nivou městu Hradišti za 2100 zl. r., ale to ho r. 1700 prodalo Křištofu Platzerovi za 1000 zl. r. (něm.) — 1714. ho držel Carl Leop. Platzer, hosp. správce hradištský, ale r. 1722 zase město Hradiště, které tu zřídilo t. zv. malá kasárna (Gb. B. f. 167.) Když vojsko přeloženo do velkých kasáren (Jesuitská kolej po r. 1773), zřízen tu vojen. špitál. Potom spojen se sousedním domem a byly tu školy a nyní fin. ředitelství a pošta. Nová poz. kn. 283.

Čís. 33. (44.) velkoměšťanský dům — nám. Svobody.

Nejstarší známý držitel r. 1615 Ondřej Přidanský. Od r. 1649—1678 Andres Alborth. R. 1687 patrně opuštěný přenechali ho P. P. a Pi. Janu Kočaříkovi za 130 zl. m. a r. 1713 ho převzal syn vdovy jeho Jan Alborth. — R. 1724 Joh. Schütz za 500 zl. r. (něm.) 1726 Alb. Maria Cecholla za 560 zl. r. (něm.) Jeho vdovu vzal si r. 1734 Joh. Maffe, kominík, r. 1780 Anna Vaccano (něm.) 1782 Thom. Kořínek (něm.) (Gb. B. f. 176.) 1809 Ant. Karásek za 4400 zl. r. — 1810 úř. šac. na 5800 zl. — 1815 na 2700 zl. v. č. R. 1822 na 6600 zl. v. č. (Gb. C. f. 123.) 1839 dědici Ant. Karáska. 1851 koupila ho obec hradištská za 6000 zl. k. m. (Gb. D. f. 122.) Dále v nové poz. kn. 283.

Č. 34. (45.) panský a velkom. dům — nám. Svobody.

Nejstarší známý držitel p. Melichar Volšanský. R. 1615 dům prodán pí. Johance Žálkovské ze Žalkovic za 1200 zl. m. (!), neboť byl ve větších rozměrech r. 1609 nově postaven. Ta ho r. 1617 prodala pí. Zuzaně z Kunovic roz. Střelovně na Nivnici za 1325 zl. Od ní koupila ho r. 1628 pí. Kateřina ze Zahrádek roz. Kobylkovna z Kobylího za 500 zl. (!), ale prodala ho r. 1635 Janu st. Jakardovskému z Sudic i se stat-

kem březolupským. R. 1649 koupil ho Fr. Horecky z Horky, pán na Koryčanech, Cimburku a Bráncí, v r. 1669 přešel na Ottilia Offredi-ho z Offredi, v jehož rodině byl r. 1678 (paní Hoffredovna) (Gb. A. f. 66.) Po nich držel ho Jiří Frydrych sv. p. z Forgachů, po němž ho zdědil Fr. Leop. sv. p. Forgach na Pohořelících. R. 1734 koupil ho krajský výběrčí Fr. M. J. Frey v licitaci za 1220 zl. r. (něm.) R. 1757 kraj. fysik Med. dr. Simon Stoklas za 1600 zl. r. R. 1764 Fr. Koppensteiner za 2230 zl. r. Od něho koupil dům Fr. Waffenberg sv. p. z Mödlingu (r. 1769), krajský hejtm., r. 1780 jeho dcera Marie Anna z Cimburgu (Gb. B. f. 183.) R. 1796 Ign. Habler, r. 1804 Jos. sv. p. Astfeld za 6000 zl. r., r. 1807 Dom. Cancellieri za 7000 zl. r., r. 1809 úředně odhadnut na 9999 zl., r. 1824 na 5137 zl. k. m., ale téhož roku znovu odhadnut na 12.842 zl. v. č. (se 2 loukami a sadem.) (Gb. C. fol. 128.) R. 1833 Anna Trčala za 4000 zl. k. m., r. 1851 Joh. Trczala za 5000 zl. k. m., r. 1870 Albin Janauer a Marie Stromer za 15.500 zl. r. č. (Gb. D. f. 126.) Dále v nové pozem. kn. 42.

Č. 35. (46.) panský a velkoměšť. dům — nám. Svobody.

Dům někdy Jana Kalného koupil Jan Šmerhovský z Lidkovic, po němž zdědila ho Eliška Šmerhová z Lidkovic, která ho odkázala svým dcerám pannám Magdaleně a Žofii Biberštejnovým z Bojišova. Ty ho r. 1615 prodaly p. Wáclavu Ullersdorfovi z Němčí a na Březolupech za 5000 zl. m. R. 1620 koupil dům p. Adam Martinkovský z Roseče a na Střílkách pro sebe a svou manželku Johanku Podstátskou z Prusinovic za 400 zl. m. Jich dceru vzal si za manželku p. Jan Jetřich Lhotský ze Plyně a na Zlámaném Oujezdě a dům r. 1628 převzal. Paní Lhotská r. 1669 odkázala ho Karlu Martinkovskému z Roseče na svobod. dvoře v Kunovicích a pí. Polixeně Brawantskej roz. Třebickéj z Riechenburka. Roku 1671 koupil druhou polovici domu od p. Martinkovského p. Karel Osecký z Oseče a na Častkově sobě a své manželce paní Apoleně roz. Petřwaldskéj. Odtud dům slul dlouho „častkovský“. (Gb. A. f. 284.) Od nich r. 1693 koupil ho p. Fr. Jak. Rejtin z Warglittů na Slavičíně a Hrádku za 1000 zl. r. a tak r. 1736 přešel na uroz. pí. Annu z Říčan roz. Reitinku z Warglittů. Po ní zdědil dům tento r. 1744 p. Fr. Karel Bogatovský sv. p. z Knurov na Roketnici, Hrádku a Hor. a Dol. Mladotických (něm.) R. 1756 koupil ho v licitaci Ferd. Friedrich za 1710 zl. r. a r. 1760 připadl jeho dědicům v ceně 2300 zl. r. R. 1768 koupil ho sv. p. Waffenberg z Mödlingu, kraj. hejtm. za 2600 zl. r. (Gb. B. f. 190-96) sobě a své choti Josefě roz. z Bevier a Freyriedu, r. 1803 Ign. Kajetan sv. p. z Bevieru, r. 1807 úředně odhadnut na 6250 zl. r. a téhož roku koupil ho krajský komisař Josef Kvokal za 7000 zl. r., r. 1808 Ign. Bohuňovský, mlynář z Uh. Brodu, za 8000 zl. r., r. 1814 Leop.

a Ter. Ehrmann za 7200 zl. v. č., r. 1820 úředně odhadnut na 10.300 zl. v. č. (Gb. C. f. 133.) R. 1830 Ernest Reska a r. 1851 Fr. Sponner za 5000 zl. k. m. (Gb. D. f. 130.) Dále v nové pozem. kn. 215.

Č. 36. [47.] dům farní [nyn.] nám. Svobody.

R. 1612 dům kněze Jak. Bítomského, faráře keleckého, prodán p. Jetř. Wienenskému za 1000 zl. m. R. 1620 držel ho uroz. p. Václav Jarský z Jar, ale dům vyhořel a zůstal 15 let pustý, až r. 1637 p. purkmistr a páni pustili ho sub certis condicionibus děkanu Václavu Kulíškovi z Moravičan za 600 zl. m. (Gb. A. f. 365), který tu zřídil „kaplanství“ a spojil je se starším sousedním domem farním. Tím lze vysvětliti zvláštní situaci nyn. přestavěné farní budovy. Oba dva grundy jako farní dům staly se majetkem obce hradišské. — Dále v nové pozem. kn. 223.

Č. 37. [48.] velkoměšťanský dům — nám. Svobody.

R. 1620 byl tu Jan Michalinus. R. 1631 Petr Tomasi, Vlach, po něm jeho vdova. R. 1650 Jakub Kršek. — 1653 Pavel Slováček. — 1657 Mark. Purmeister, felčár, za 332 zl. — 1659 Jak. Purmeister, barvíř, ho prodal Alb. Pogliosi, komináři, za 332 zl. (Gb. A. f. 317.) — 1706 synovec Kašpar Poglios, kominář, držel ho v ceně 1000 zl. r., po něm Martin Poglios a r. 1767 syn jeho Franc. 1767 Franc Podrazil v ceně 1200 zl. r. (něm.) R. 1772 jeho vdova (něm.) R. 1775 Franc Lichtblau za 1000 zl. r. (něm.) R. 1789 jeho dědici. (Gb. B. f. 204.) R. 1824 vdova Eliz. Lichtblau v ceně 3100 zl. (Gb. C. f. 142.) R. 1835 Joh. a Anna Poglios a Ter. Ehrmann v ceně 1796 zl. k. m. R. 1834 Vincencia Kajma v ceně 2000 zl. k. m. R. 1870 Antonín Wollak. (Gb. D. fol. 138.) — Dále v nové pozemk. kn. 36.

Č. 38. (49.) velkoměšťanský dům — nám. Svobody.

Jan Lukyn a Kašpar Engelbrecht prodali dům na rohu r. 1620 Tobiaši Dukatovi, měšťanu Lipenskýmu, za 330 zl. m. Ten ho r. 1639 prodal p. Janu sv. p. z Rotalu na Napajedlich, Tlumačově a hradě Kvasicích za 1000 zl. m. Tento přikoupiv část dvora od sousedního domu vdovy Petra Tomasi dům rozšířil a zvelebil. Roku 1678 byl v držení rodu a slul proto „rotálovský“. (Gb. A. fol. 422.) R. 1707 koupil ho Bart. Bern. Želnitius, hejtmán velehradský, za 1600 zl. r. Roku 1730 od pí. Eleon. Tachovské koupil ho Jiří Sedláček za 1300 zl. r. Roku 1741 Jan Fundulus koupil dům na rohu „u zlatého lva“ za 1500 zl. r. (něm.) — 1758 jeho dědici (něm.) — 1777 Fr. Richter, hostinský, za 1800 zl. r. (Gb. B. f. 211). Byl v této době zájezdním hostincem. Roku 1793 koupil dům se zahradou, loukou a tuní za 3890 zl. r. Math. Filipowitsch, hostin-

ský z Bilovic. — 1508 jeho vdově Antonii úředně odhadnut na 5400 zl. (Gb. C. f. 147). — 1847 dědici v ceně 2160 zl. k. m. — 1848 Marie Sháněl v ceně 7500 zl. k. m., až 1851 úředně odhadnut na 17.889 zl. k. m. (Gb. D. fol. 142). Dále v Extr. Smlg. 3.

Č. 39. (50.) velkoměšťanský dům — v Radniční ul.

Nejstarší známý držitel Martin Sláma r. 1595. Roku 1634 držel dům Jiří Zábřežský. Po jeho vdově Zuzaně zůstal grunt pustý, vyhořev r. 1681 a rok na to prodán za 100 zl. m. Wölg. Treinerovi, lazebníku (Gb. A. f. 547). Vdova r. 1702 postoupila dům i živnost zeti Šlichticovi, ale ten záhy zemřel a vdovu i živnost vzal si Jan Reznér, tovaryš lazebnický (viz v předu lázně). Roku 1735 Johann Klempetz, — 1744 Fr. Austrata se zahradou a professí za 1200 zl. r. — 1752 koupilo dům město Hradiště s domem Škaretkovským za 600 zl. k stavbě kanálu. R. 1771, když k stavbě nedošlo, koupil dům v dražbě Frant. Holoubek, bednář, — 1776 Ign. Stöhr, jehlař, za 500 zl. r. (Gb. B. f. 218), — 1818 dcera Jos. Stöhra Anna Kaunovská v ceně 1100 zl. — téhož roku úředně odhadnut na 3600 zl. R. 1825 znovu na 5800 zl. v. č. (Gb. C. f. 152), — r. 1857 Františka Wawra, — r. 1861 táž provd. Procháska (Gb. D. f. 146). Dále v nové pozem. kn. 234.

Č. 40. (51.) velkoměšťanský dům — v Radniční ul.

Jiří Šmergl, sládek, koupil tu r. 1595 požár za 50 zl. m. Vystavěný dům držel tu Matěj Jičínský, po něm Jiří Jak. Piškula, J. M. Cís. rychtář, — r. 1634 požár toho domu od sirotků Piškulových koupil Bart. Kalipivo za 400 zl. m. Roku 1646 Petr Speciar za 500 zl. — 1651 jeho vdovu si vzal Petr Drátka — v l. 1663-1678 spoluradní Jan Bulín za 500 zl. — 1678-88 jeho vdova Veruna (Gb. A. f. 264), 1725 Jos. Hönig si vzal Joh. Bulinku, její syn Jos. Bulín r. 1735 převzal dům, — 1753 dědici v ceně 500 zl. r., ale prodali ho Jos. Wenzlovi, železníku, za 600 zl. r., — 1759 pí. Fr. Černá (něm.) za 800 zl. r., — 1762 pí. Terezie Pereitschoftin, — 1781 paní vdova Ter. Štemberská (něm.), ale t. r. koupil ho od ní Rud. Kovařík za 1100 zl. se štěpnicí. (Gb. B. f. 225.) — 1795 jeho děti, — 1802 Tom. Kovařík za 2500 zl. r. — 1803 Ambros Schaniak pro syna Donata za 3600 zl. r., — r. 1818 Anna, vdova Sch. za 2760 zl. v. č. — 1821 úř. odh. na 6100 zl. k. m. — 1830 vdova Jos. Fischer za 3800 zl. k. m. (Gb. C. f. 157) — až 1843 Anton Fischer, — 1846 Rupert Aulich za 5425 zl. k. m. — 1849 Henriette Aulich, — 1870 Robert Aulich (Gb. D. f. 150). Dále v nové pozem. kn. 40.

Č. 41. (52.) velkoměšťanský dům — v Radniční ul.

Roku 1595 Emrich, zlatník, po něm Adam Pištalka, dále Jan Kapusta za 450 zl. m. Po jeho smrti 1621 koupil ho za

600 zl. m. Jan Wintermann a r. 1628 zpuštěný koupil Jiří Nosal, který ho držel ještě roku 1634 (Gb. A. f. 544). — Roku 1678 Antonín Erna. Jeho dědici roku 1693 prodali dům Pavlu Winklerovi, perníkáři, za 800 zl. r. — R. 1774 jeho vdova Marie Anna provdaná Šänderová v ceně 772 zl. r. (něm.) 1783 Joh. Andryšek za 1500 zl. r. (Gb. B. fol. 232). — 1796 syn Josef, — 1808 Carl Daniek za 5500 zl. r. — 1818 Frant. Mazurek za 6000 zl. v. č. — 1821 Ign. Špiller za 6200 zl. v. č. (Gb. C. f. 162), — 1847 Ign. Špiller za 6200 zl. v. č. (Gb. C. f. 162), — 1847 Ign. Špiller jun. za 3282 zl. k. m. — 1853 Fr. Friedl za 7200 zl. k. m. — 1870 Joh. a Caroline Breyer za 9600 zl. (Gb. D. f. 154). Dále v nové pozem. kn. 51.

Č. 42. (53.) velkoměšťanský dům — v Radniční ul.

Pavel Špalek r. 1600 prodal dům Joanesu Púrkovi, písaři radnímu, 1607 byl na něm Jan Skalický, 1637 bylo tu místo pusté, které koupil Jan Donedi, Vlach. — 1644 Mikuláš Ranomoudrý a po něm Jiří Hrachocz, písař důchodní. Roku 1661 koupila ho obec hradištská pro rozšíření kvartýru komandanta pevnosti hradištské knížete z Holštejna. Se sousedním domem (sluli Větrovský (?) a Holubovský) ode dávna byly používány na kvartýr pánů komendantů, ale když obec k tomu účelu zakoupila jiný dům, zase rozděleny a prodány. Roku 1733 jest na něm Jiří Sedláček za 380 zl. r. a téhož roku Fr. Lonský (něm.) (Gb. B. f. 239). — 1790 Fr. Frnus za 1750 zl. — 1812 úř. odh. na 2900 zl. v. č. (Gb. C. f. 167) — 1790 jmenován majitel také Fr. Venus. — 1834 Anna Venus za 2000 zl. k. m. — 1841 Maxm. Sponner, — 1861 dědici, — 1868 Melanie Hampl (Gb. D. f. 158). Další v nové pozem. knize 49.

Č. 43. (54.) velkoměšťanský dům — v Radniční ul.

Roku 1607 Pavel Bouchal prodal požár Bartol. Holubovi, sládkovi, za 850 zl. m. (Gb. A. f. 160). Odtud slul Holubovský. — 1637 byl na něm Martin Hortensius a r. 1646 J. Lunda. R. 1661 splynul s domem sousedním v dům komandantovský. R. 1733 koupil ho Jiří Sedláček za 700 zl. r. — 1758 dědici, 1766 Johana Sedláčkin, provd. Dumoulinin (něm.) — 1771 Johann Dumoulin, syn (Gb. B. f. 242), — 1779 vdova Frant. znovu provd. Gruberin, — 1779 Mathias Gruber, — 1791 úř. odh. na 2250 zl. r. — 1796 děti, — 1805 Ign. Schallenberger, krejčí, v ceně 1522 zl. (Gb. C. f. 172). — 1833 Johann Kandl za 1860 zl. k. m. — 1842 Fr. Krämer polovici a druhou Caroline Breyer. 1853 úř. odh. s příslušnými realitami domovními na 34.023 zl. k. m. (Gb. D. f. 162.) Dále v Extr. Smlg. 5.

Č. 44. (55.) panský a velkoměšť. dům — Mariánské nám.

Nárožní dům v Prostřední ul. po rebelantu Matouši Bečicovi darován císařem V. Kulíškovi, který ho r. 1626 prodal

za 300 zl. m. Matouši Měchurovi, spoluradnímu. R. 1628 jest na něm již Jan Michalinus, jehož vdova ho prodala sv. p. Mich. Ferd. z Goldburgu a Althanu na Otrokovcích za 100 zl. r. a 120 měř. rží. — 1649 drží ho Gabriel Serení z Malého Šerenu na Novém Světlově a Miloticích, krajský hejtman zdejší, za 1100 zl. r. — 1687 koupil ho od sv. pí Petřvaldskej na Buchlově, roz. Šerenky, za 400 zl. r. hotových Jan Hrabica (Gb. A. f. 310). Po něm držel dům cis. rychtář Adam Bernard Antl (jeho obraz v Slováckém museu). — 1739 jeho dědici, mezi nimi A. Chr. Buntsch. — 1739 Jos. Pazurek (něm.) — 1743 Fr. Ant. Pergamen za 1305 zl. r. (něm.) — 1746 vdova znovu provd. Braunerin — 1746 Carl Brauner, hosp. hejtman v Napajedlich — 1757 jeho vdova — 1762 Fr. Schwarz, — 1782 syn p. J. Fr. von Wiesenburg, — 1787 Joh. Fr. Winkler, zem. výběrčí v ceně 3200 zl. r. — 1808 úř. odh. na 7800 zl. (Gb. B. f. 246) — 1826 Alois Winkler, témuž úřed. odh. na 5466 zl. v. č. (Gb. C. f. 177), ale Gb. D. f. 166 má zápis na 8705 zl. v. č., — 1844 pi. Alb. Winkler, — 1852 Fr. Fadrus v ceně 11.800 zl. Dále v Extr. Smlg. 23.

Č. 45. (56.) panský a velkoměšt. dům — Mariánské nám.

R. 1615 P. Václav Kulíšek z Moravičan prodal dům svůj za 1000 zl. hotových p. Sigm. Třebíckému z Olivové Hory a ten p. Václavu Jarskému z Jar. Ale ani ten ho dlouho nedržel a prodal ho za 1170 zl. pí. Marii Magdaleně Zerotinské roz. z Kunovic. Kol r. 1631 dostal se manželce říšs. hr. Zampacha a proto slul dlouho „zampachovský“. Dědictvím přešel na hr. z Oppersdorfu na Dubu, Frydštejně a Hodoníně, který jej transferoval na pí. Joh. Chorynskou z Ledské na Pačlavicích. Po ní syn Fr. Ad. Chorinský z Ledské prodal ho roku 1686 v Brně p. Dom. Ondř. hr. z Kounic za 1000 zl. r. (Gb. A. f. . . . ?), ale záhy kupem přešel na Bern. Trtinu, řezníka, již r. 1693 ho držela jeho vdova Ludmila v 600 zl. r., za něž přešel na Pavla Roma. Roku 1723 Ad. Schleich, kloboučník, v ceně 800 zl. — 1757 Wenzel Schubert za 1050 zl. — 1750 Fr. Peraitschoft koupil ho v dražbě za 1040 zl. — 1774 Bern. Presl za 2200 zl. r. (Gb. B. f. 253), — 1799 vdova Anna — 1815 Jos. Schullmeister, — 1816 úř. odh. na 15.000 zl. (Gb. C. f. 182), 1833 dědici v ceně 6000 zl. k. m. (Gb. D. f. 170.) Dále v nové pozem. kn. 47.

Č. 46. (57.) velkoměšt. dům — Mariánské nám.

Nejstarší známý držitel r. 1615 Řehoř, kovář. — 1638 Jan Martinkovský, po něm Vávra Klímkovský ho prodal roku 1656 Janu Vybíralovi Dubskému za 250 zl. m. — 1681 Kateřina Vybíralka, provd. Otkova ho pustila svému manželu Jiřímu Otkovi, řezníku za 250 zl. m. (Gb. A. f. 484.) — 1721 Gallus Pospíšil za 663 zl. — 1736 od Jana Kamijna koupil

ho Ferd. Fridrich za 1320 zl. r. — 1737 jeho vdova. — 1759 Ign. Wiesner za 1500 zl. r. (něm.) 1784 kupec Gotfr. Seidl za 2500 zl. r. (Gb. B. f. 260) — 1808 Joh. Seidl (Gb. C. f. 187) — 1862 jeho dcera Ter. Grögler (Gb. D. f. 174). Dále v nové pozemkové knize 48.

Č. 47. (58.) velkoměšt. dům — Mariánské nám.

Původně se sousedním domem (č. 48) jeden nárožný dům někdy Flor. Škapy. Byl opuštěn a pusté místo jeho r. 1655 prodáno Jak. Zimmermannovi, který si netroufal tak velký grunt zastavěti a proto prodán Jiřímu Kratochvilovi, kováři, za 150 zl., po němž nastoupil na „polovici domu za celý dům“ jeho syn Fr. Kratochvíla, řezník. Jeho vdovu Veroniku vzal si 1686 Fr. Wybiera, řezník, a převzal dům za 150 zl. m. Ale zase jeho vdovu Veroniku vzal si Fr. Hradištský, řezník — 1725 Fr. Böhm, řemenář, zeť jeho za 500 zl. r. — 1764 Barb. Küblin za 550 zl. — 1774 dcera její provd. Wiesnerin (něm.) — Fr. Baierin v ceně 1800 zl. r. (něm.) — 1781 Joh. Kratochvíla za 1350 zl. (něm.) — 1785 Andreas Enders, sedlář, za 2020 zl. r. (něm. Gb. B. f. 267) — 1789 Joh. Czernohorský, purkrabí velehradský, za 1200 zl. r. — 1791 Fr. Pogliés za 2200 zl. r. — 1813 úředně odhadnut na 3500 zl. r. — 1827 znovu na 2478 zl. k. m. — 1829 Joh. a Anna Kocžarek za 2300 zl. (Gb. C. f. 192) — 1837 Anna K. v ceně 1842 zl. k. m. — 1854 Anton u. Antonia Galusek za 4850 zl. k. m. (Gb. D. f. 178) Dále v Extrakt. Smlg. 24.

Č. 48. (59.) velkoměšt. dům — Mariánské nám.

Vznikl z polovice domu někdy Škapovského, kterou r. 1681 převzal Jiří Kratochvíla za 75 zl. (Gb. A. f. 283) — 1691 Jan Ostravský, kovář, ho prodal Ant. Nockerovi, kotláři, za 300 zl. — 1713 Jak. Dlábek za 550 zl. — 1731 Wentzl Hoppa za 570 zl. — 1753 dědici, — 1756 Joh. Skurek za 450 zl. (něm.) — 1763 Fr. Dröscher za 757 zl. r. — 1786 jeho vdova (něm. Gb. B. f. 274) — Ros. Wagner roku 1795 ho prodala Karlu Skočilovi za 1355 zl. r. (česká smlouva) — 1805 úředně odhadnut na 2500 zl. — 1807 Fr. Klemů za 3200 zl. (Gb. C. f. 197) — 1860 Jos. Rotter za 3400 zl. — 1869 Jos. Halm a F. Löw — 1872 kupec Löw z Velehradu za 2905 zl. r. č. (Gb. D. f. 182) Dále v nové pozemkové knize 82.

Č. 49. (61. 62. et. 63.) maloměšt. dům v Protzkarově ulici.

Souvislost držitelů lze zjistiti od r. 1705, kdy to místo bylo pusté, se zemí srovnané, někdy Matěje Spurného, pekaře, až do r. 1869. Dále již v nových pozemkových knihách.

Č. 50. (64.) maloměšt. dům v Protzkarově ulici.

Roku 1717 byl tu Jiří Pstinský, po němž prodán Janu Kratochvilovi za 100 zl. r.

Č. 51. (65.) velkoměšt. dům v Protzkarově ulici.

Nárožní dům měl nejstarším držitelem Bartoše Kalipivo. Po něm Jiříka Hoffmana v ceně 450 zl. m., jeho vdovu roku 1652 vzal si Mikuláš Parvus, který dům prodal Markusu Khindlovi za 450 zl. m. — 1683 po něm prodán Matěji Spurnému, pekaři (Gb. A. f. 232) za 60 zl. m., proto tak lacino, že při ohni r. 1681 v dokonalou zkázu byl přišel. Roku 1705 Hans Jakub Feigler, pekař, ho koupil za 450 zl. m. — 1728 Jakub Ign. Hubert v prodeji ex offo za 466 zl. r. (něm.) — 1755 Michal Hubert, 1763 Simon Tretscher za 130 zl. r. (něm.) 1766 Kateřina Tretscherin, vdova — 1779 Wentzl Hayek za 414 zl. r. — 1786 Fr. Czech, kloboučník (něm.) za 900 zl. r. (Gb. B. f. 281) — 1793 vdova Josefa v ceně 900 zl. — 1793 Jos. Andrýsek za 1000 zl. r. — 1798 Joh. Hübl za 1100 zl. r. — 1800 Josef Britling za 2200 zl. r. — 1821 Carl Prilinger, Svýcar, za 4000 zl. v. č. (Gb. C. f. 202) — 1843 Terezie Mohr za 815 zl. k. m. Téhož asi r. Mathias Slunečko za 1720 zl. k. m. — 1849 Mathias Slunečko jun. v ceně 2000 zl. k. m. (Gb. D. f. 194) Dále v Extrakt. Smlg. 29.

Č. 52. (66.) velkoměšt. dům v Protzkarově ulici.

Roku 1607 grunt po nebož. Jánovi Modřanským prodali p. p. a p. Mikuláši Ilavskému, zámečníku, za 200 zl. m. — 1612 St. Rotschmieder, kovář z Příbora za 250 zl. m. — 1656 pustý dům koupil Pavel Bobík za 60 zl. m. — 1657 Joh. Výr již vystavený dům za 177 zl. m. — 1666 Ferd. Ostratecký za 350 zl. m. (Gb. A. f. 507) Dům někdy Ferd. Ostrateckýho r. 1685 koupil Daniel Frey, provazník, ale prodal jej hned Janu Pekárkovi, řezníku, za 350 zl. m. (Gb. A. f. 375) — 1720 Jan Pekárek, syn — 1725 Šimon Dudek, který ho zaměnil přidav 200 zl. r. — 1735 vdova jeho Marie provd. Burian — 1751 Fr. Dudek, syn, v ceně 350 zl. — 1760 Ant. Čziž — 1786 T. Kratochvíla se zahradou ovocnou za 750 zl. r. (Gb. B. f. 288) — 1805 Mathias Slunečko za 2600 zl. r. (Gb. C. f. 207) — 1849 Josefa Slunečko v ceně 1600 zl. k. m. — 1859 Fr. a Ter. Sovitsch za 3066 zl. r. č. (Gb. D. f. 198) Dále v nové pozemkové knize 57.

Č. 53. (67.) velkoměšt. dům v Protzkarově ulici.

Roku 1614 dům po nebož. Pavlu Jedličkovi koupil manžel vdovy jeho p. Jiří Piškula za 700 zl. mor. Jeho sestru si vzal a na grunt dosedl r. 1624 Jan Žďárský — 1652 Jan Čech, jehož vdova Mariana ho prodala r. 1672 Andresovi Vachútovi za 350 zl. m. Vdova jeho r. 1684 odkázala dům svému bratru knězi Jak. Hasalovi, faráři koryčanskému (Gb. A. f. 481) Po něm ho zdědil jeho strýc Jak. Hasala, řezník. Roku 1696 ho koupil Jan Ploštík za 500 zl. m. — 1701 Fr. Schmid — 1739 Jiří Tomek ex offo za 360 zl. r. — 1771 Mathes Slunečko

(něm.) — 1791 vdova jeho Barbora (Gb. B. f. 295). Od ní ho koupil 1831 Ign. Wallach za 1605 zl. k. m. (Gb. C. f. 212) — 1866 jeho 3 dcery. Jedna z nich darovala $\frac{2}{3}$ domu Katol. Unterstützungsverein d. Olm. diöcese, který koupil roku 1877 i poslední třetinu (Gb. D. f. 202) Dále v nové pozemkové knize 52.

Č. 54. (68.) velkoměst. dům v Protzkarově ulici.

Misto pusté, někdy Jana Kuzníka j. Škandery r. 1656 prodáno Václavu Kožíškovi za 70 zl. m. (Gb. A. f. 376) R. 1694 dědici ho prodali Jiřimu Federovi za 104 zl. r. — 1716 K. J. Bross za 250 zl. r. — 1752 jeho vdova — 1766 Jan Chitil za 750 zl. r. (Gb. B. f. 302) — 1800 syn Ant. v ceně 1500 zl. r. — 1803 Jos. Zimák, řezník, za 2200 zl. — r. 1815 úředně odhadnut na 1260 zl. (Gb. C. f. 217) — 1833 Johan a Mar. Zimák v ceně 1520 zl. k. m. — 1844 Ant. Uhlíř v 893 zl. k. m. — 1862 syn Ant. v 2796 zl. r. č. — 1864 Joh. Sabl, ale téhož roku Fr. a Ant. Drahorád za 3900 zl. r. č. — 1866 vdova — 1870 děti (Gb. D. f. 206). Dále v nové pozemkové knize 58.

Č. 55. (69.) velkoměst. dům — roh Marianského náměstí a ulice Výpustkové.

Nejstarší známý držitel r. 1656 Jan Matěj, řezník. R. 1678 tu byl Jan Řehula. R. 1671 koupil spálený dům za 150 zl. m. Ondřej Slavík. Jeho dceru si vzal Tob. Ostravský. R. 1693 koupil dům Karel Aincperger za 200 zl. mor., jeho vdovu si vzal Jan Svoboda. R. 1732 Martin Kopáč za 330 zl. R. 1736 vdova Anna. — 1744 Jiří Stoklás, kameník, za 350 zl. r. — 1753 jeho vdova. — 1763 Ter. Vojáčková za 600 zl. r. — 1779 Jan Bezdietzký. — 1781 Ign. Neržima za 750 zl. (něm.) (Gb. B. fol. 309.) R. 1805 jeho žena Ros. — 1816 úřed. odhadnut na 2650 zl. — 1822 syn Ign. v ceně 2600 zl. v. č. — 1826 znovu Ros. N. — 1826 Jos. Engel. — 1830 Anna Neržima v ceně 1000 zl. k. m. (Gb. C. f. 222.) R. 1830 Anna Schauer. R. 1854 Ant. Hilberth v ceně 4000 zl. (Gb. D. f. 210.) Dále v Extr. Smlg. 9.

**Č. 56. (70.), 57. (71. et. 74.), 58. (72.), 59. (73.), 60. (75.)
maloměstanské domy ve Výpustkové ulici.**

Držitele lze zjistiti nejdále z konce stol. XVII. v Gb. B. a Liber 13.

Č. 61. (76. et. 77.) panský a velkoměst. dům na Marian. nám.

Dům p. Jiříka Kulíška († 1600), někdy měšťana a písaře radního na dolním rynku vedle uličky na rohu proti Nohelovi, krejčímu a vedle Havla Blanaře s jedním domečkem v zadu v ulici a se zahrádkou prodán opatu velehradskému Janu

Škardonydesovi za 400 zl. m. R. 1606 byl, jako úplně zaplacený synu býv. maj. Václavu Kuliškovi, zapsán opatovi a od tud slul „opatovským“, ale ne na dlouho, neboť r. 1637 opat Jan Greifenfels z Plzenburka zaměnil ho za dům cis. rychtáře Jana Českého, který ho hned prodal Janu Boříčkovi, purkrabímu na Velehradě za 400 zl. mor. Po něm převzal dům jeho zeť Pavel Šach, varhaník (odtud „šachovský“.) Ten „odcházeje za štěstím“ prodal ho městu Hradišti za 200 zl. m., „aby v něm nejpřednější ofícírové vojenští ložirovatí mohli a tím ložirováním žádný z měšťanů obtěžován nebyl“. Město potřebovalo rozšíření byt velitele pevnosti knížete z Holštejna v Radniční ul. a proto ho zaměnilo za sousední tomuto dům p. Jiřího Hrachocze, písaře důchodního. Po smrti Hrachocově byl „šachovský“ dům prodán r. 1666 Václavu Spáčilovi, který ho měl ještě r. 1678. R. 1686 koupil dům Christian Alexius Buntsch, městský syndicus. (Gb. A. f. 114, 162, 269, 343) zadní chalupa roku 1664 odtržena a prodána Zach. Říhovi Kabrlíčkovi za 150 zl. mor.

Buntsch prodal dům r. 1709 pí. Joh. Marii Rizlerové roz. Petřivalskej z Petřivaldu, s achtelem vinohradu a loučkou za 800 zl. mor. Z této doby pochází zajímavý chronogram v portalu: Labore crevi, amando levor (r. 1711). Dům zván byl „u černého orla“. R. 1727 ho koupil Jan Náplava za 1700 zl. r. Roku 1736 vdova Anna, r. 1739 král. rychtář Joh. Schwartz (něm. záp.) — 1775 král. rychtář Joh. Fr. von Weisenburg. — 1786 magistr. rada Joh. Entel, pozd. purkmistr. — 1809 úřed. odhadnut na 5000 zl. — 1821 přestavěn a úřed. odhadnut na 9200 zl. (Gb. B. f. 316.) — 1828 Joh. Politschek za 3885 zl. k. m. (Gb. C. f. 227.) — 1869 dcera Ant. Prillinger (Gb. D. f. 234.) Dále v nové pozemk. kn. 71.

Č. 62. (78.) velkoměstanský dům — Mariánské nám.

R. 1607 Václav, perníkár, prodal svůj dům p. Jindř. Dobšicovi z Plavů za 400 zl. mor. (Gb. A. f. 88.) R. 1637 byl tu Jan Unětický z Trboušan. Potom dům dle majitele zván „virovským“. Vdovu Veroniku Virovu vzal si r. 1673 Mat. Čollebius, který „nastoupil na dům“, v ceně 400 zl. mor. R. 1688 prodán Mik. Kratochvílovi za 500 zl. m. R. 1736 držela dům pí. Viktorie Jessinka, — 1745 Martin Burian za 400 zl. r. — 1766 vdova Veronika, — 1773 Fr. Stoklas, její syn (něm.) — 1774 rytíř Fr. z Weissenburga za 1602 zl. (něm.) — 1775 Fr. Erna, provazník (něm.) — 1782 Jan Fr. z Weissenburga, král. rychtář, v ceně 1800 zl. r. (Gb. B. f. 323.) — 1788 syn Vincenc, — 1794 Agnes Richter v ceně 1800 zl. r. pro syna Fr. R. (Gb. C. f. 232.) — 1806 úřed. odhadnut na 4050 zl. r. — děti, — 1834 Antonia Kamareith v ceně 1160 zl. k. m. — 1836 Vincenc a Jos. Pogliès v ceně 1900 zl. k. m. — 1838 Mart. a Vikt. Suchánek za 2000 zl. k. m. — 1849 dcera Fr.

Schwanda, — 1862 dcera, — 1871 Jan a Karoline Žatschek za 6800 zl. r. č., — 1876 Jos. a Fra. Janisch v ceně 11.500 zl. r. č. (Gb. D. fol. 238.) Dále v nové pozem. kn. 72.

Č. 63. (79.) velkoměstanský dům — Mariánské nám.

R. 1607 Jiří Heský prodal svůj dům Janu Havranskému za 100 zl. mor. R. 1614 Jan Menyan, služebník purkmistrovský, za 160 zl. mor. R. 1617 Jan Ostratecký za 270 zl. m. R. 1624 Václav Krivsudovský, r. 1652 Zachariáš Krivsudovský. (Gb. A. f. 505), ale r. 1684 zpuštěný dům prodal M. Bajerovi za 150 zl. r. Roku 1715 Maxm. Kopinský za 530 zl. r. R. 1729 Andrys Tobreis za 500 zl. r. — 1769 pí. Anna Tillerin (něm.) — 1780 dědici, — 1782 Jos. Zbořilin roz. Tillerin v 700 zl. (Gb. B. f. 330.) R. 1790 majitelka „s vůlí svého pantáty dům hrubý s domácí loukou, štěpnici a tuní“ vyměnila s J. Lapáčkem za jeho malý dům (č. 116) s loučkou, štěpnici a tuní a 500 zl. r. R. 1808 syn Fr. L. v ceně 1400 zl. — 1809 úř. odhadnut na 4550 zl. — 1825 Fra. Zauder v ceně 781 zl. k. m. — 1827 úř. odhadnut na 8841 zl. v. č. (Gb. C. f. 237.) R. 1843 Jos. Hovorka. — 1848 Josefa Klein. (Gb. D. f. 242.) Dále v nové pozemk. kn. 64.

Č. 64. (80.) velkoměstanský dům — nám. Mariánské.

R. 1607 Václav Hájek — 1617 Anna H. — 1624 požár hajkovský. Kol r. 1652 Pavel Spurný — 1659 Matěj Ssylka za 200 zl. Jeho vdovu si vzal Mat. Lysoněk (1678). Po něm převzal dům jeho zeť Ferd. Hodňovský, jehož vdova Alžběta prodala ho Křištofovi Longinovi za 230 zl. r. — 1747 Jan Dudek za 330 zl. r. (Gb. B. f. 337.) — 1798 syn Ant. v ceně 1300 zl. r. — 1810 vdova Eva, — 1818 ho zdědila Ter. Vo-jatschek v úřed. odh. 6000 zl. v. č., — r. 1833 Ter. Koller 800 zl. k. m. — 1840 Ter. Šeher (Gb. C. f. 242) za 1800 zl. k. m., — 1859 Vinc. a Anna Schramek v ceně 3360 zl. r. č. (Gb. D. f. 246.) Dále v Extr. Smlg. 10.

Č. 65. (81. a 82.) velkoměstanský dům — nám. Mariánské.

Nejstarší držitel od r. 1613 Mikuláš Hlaváček. Jeho dům po smrti jeho prodali p. p. a p. r. 1631 Blažejí Tichýmu za 250 zl. mor. Po smrti tohoto byl zpuštěn, rozbořen a od vojáků až k zemi rozebrán. R. 1651 pustý grunt koupil Valentin Ostrovský j. Hrdlička a r. 1671 od něho zase Adam Dudek za 70 zl. m. (Gb. A. f. 118 a 457.) — 1705 Václav Boderhonz za 400 zl. r. — 1742 Karel Zelibor, — 1759 Fr. Dudek za 450 zl. r. — 1772 pí. Marie Anna Dudková — 1786 pí. Jos. Dudkin (něm.) — 1787 Jos. Kučerín za 1600 zl. r. (Gb. B. f. 344.) — 1805 Jos. Graf za 3000 zl. — 1806 úř. odh. na 3700 zl. — 1815 Jos. Kvokal za 8010 zl. k. m., — 1825 kraj. komisař Karl Hoffmann za 8000 zl. v. č. — 1832

Kateř. Hoffmann, vdova, v ceně 1533 zl. k. m. (Gb. C. f. 247.)
Fr. Hoffman, — 1846 Martin Motl za 4500 zl. k. m., — 1850
Al. Friedrich za 3550 zl. k. m., — 1852 Ant. a Anna Schubert
za 6800 zl. k. m., — 1860 Fra. Saniar a Anna Wrba, —
1872 Anna Wallaschek za 1500 zl. r. č. (Gb. D. f. 247.) Dále
v nové pozem. kn. 69.

Čís. 66. (83.), 67. (84.), 68. (85.) maloměšťanské domky
v ul. Sloupskýho, jichž držitele lze zjistiti od r. 1613 v Gb. A.
— s malými mezerami.

Č. 69. (87.) velkoměšťanský dům — nám. Mariánské.

Eliaš Gebauer prodal 1603 dům svůj Flor. Šubovi za
1050 zl. m. Tohoto vdova Kuna? si vzala Martina Kurata,
rychtáře (Gb. A. f. 372) znovu se provdávši slula Anna(?)
Hochšťulka a držela dům ještě roku 1678. Dědici prodali ho
r. 1691 Ad. Pergerovi za 400 zl. mor. a jeho dědici r. 1694
pí. Evě Pogliése za 370 zl. m. — 1697 Eliaš Kratochvila za
380 zl. — 1716 Ant. Khaima za 530 zl. r. — 1736 radní zdejší
Jiří Sedláček za 1100 zl. r. — 1739 J. P. Tytl (něm.) za
500 zl. r. — 1746 Mar. Fibingrová za 424 zl. — 1744 Šimon
Blisskovský za 426 zl. — 1754 Jos. Zelnitius za 580 zl. r. —
1760 Joh. Jancžík za 570 zl. r. (Gb. B. f. 351.) — 1794 Joh.
Gallasch, kožař, za 1450 zl. r. — 1806 Magd. Gallasch v ceně
3000 zl. — 1827 úř. odh. na 1754 zl. k. m. (Gb. C. f. 252.) —
1833 Jos. Schaniak za 1620 zl. k. m. — 1851 úř. odh. na
6086 zl. k. m. (Gb. D. f. 266.) Dále v Extr. Smlg. 11.

Č. 70. (88.) velkoměšťanský dům — nám. Mariánské.

Nejstarší známý držitel Tom. Pazaur, kovář, roku 1603.
Po nebožtíku V. Kašubovi r. 1636 prodán požár toho domu
klásterem františkánským, jemuž zatím připadl, Mik. Vackovi,
j. Kořinkovi za 50 zl. Ten postavil dům a prodal ho r. 1640
Danielu Travníčkovi za 500 zl. m. a r. 1663 Jakubu Pazúrovi,
kováři, za 500 zl. mor. (Gb. A. fol. 313.) Zemřel morem a po
jeho manželce dědil syn Tomáš P., — r. 1678 byl tu Pavel
Jakúbek — r. 1736 Josef Pazurek — 1745 Tomáš Krejčí,
soukeník, za 300 zl. r. — 1774 vdova Eleonora (něm.) (Gb. B.
f. 358.) — 1789 syn Josef K. — 1799 Jos. Majeran v ceně
1690 zl. r. — 1823 Ant. Neuman v ceně 1920 zl. k. m. (Gb.
C. f. 257.) — 1746 Wenzl Saniar v ceně 1700 zl. k. m. —
1859 syn Franc, — roku 1859 Dr. Fr. Alois Šrom v ceně
8400 zl. r. č.

Č. 71. (89.) velkoměšťanský dům — nám. Mariánské.

Roku 1606 grunt Michala, řemenáře, prodán Danielu
Bojkovskému za 250 zl. Jeho vdovu Marketu vzal si Samuel
Čertík r. 1609. Po něm grunt zpustl a r. 1651 byl prodán

Pavlovi Jakobovému j. Kratochvílovi, kožešniku, za 120 zl. m. — 1679 koupil ho Jiří Brunsteiner, zedník, za 200 zl. m. — 1681 Jan Fejk, mydlář, za 250 zl. (Gb. A. f. 203.) — 1697 Jan Lautner za 500 zl. m. — 1708 Filip Balaus za 900 zl. m. — 1745 A. M. Baloušová roz. z Dluhoša za 1300 zl. r. — 1746 Ondřej Kalivoda, — 1753 Filip Černý (něm.) za 750 zl. r. v konkursu, — 1757 Ign. Prok. Morávek (čes.) — 1774 Anna Morávkín (něm.) v 800 zl. r. — 1788 Aug. Pražák v 1000 zl. r. (čes.) (Gb. B. f. 365.) — 1806 syn Aug. v 3000 zl. — 1826 úř. odh. na 3135 zl. k. m. (Gb. C. f. 262.) — 1848 Alois Pražák, — 1859 oba spojené sousední domy (č. 71 a 72) úř. odh. na 26.400 zl. r. č. a r. 1872 úř. odh. na 40.405 zl. r. č. (Gb. D. f. 274.) Nová poz. kn. pod novým číslem.

Č. 72. (90.) velkoměšťanský dům — nám. Mariánské.

Roku 1626 pí. A. Wojštínková, — 1650 místo pusté, — 1651 Václav Stipka, — 1678 Václav Majíček, od něho „dům majíčkovský“. — 1679 vdova A. Potom držel dům V. Piluš, jehož dcera prodala dům svému manželu Jiřímu Salajkú r. 1702. — 1736 jich syn Fr. S., švec, a roku 1772 koupil ho Aug. Pražák, koželuh, za 600 zl. r. (Gb. B. f. 372.) — 1806 jeho vdova Anna v 600 zl. — 1825 úř. odh. na 5420 zl. v. č. — 1831 Aug. Pražák v ceně 2168 zl. k. m. — 1855 Dr. Alois Pražák. (Gb. D. f. 278). Spojen se sousedním domem viz předešlý.

Č. 73. (91. et. 94.) velkoměšťanský dům — nám. Mariánské.

Dům Jana Polešovského prodán i s dvorem ve St. Městě za 1328 zl. m. Frydrychu Klaboňovi 1626. Po něm grunt sešel a r. 1650 jen místo pusté prodáno Matěji Procházkovi, hrnčíři, za 100 zl. (Gb. A. f. 257 a 268.) Ten ho držel ještě r. 1678. Teprve r. 1706 vdova Justýna ho prodala Janu Zemkovi, hrnčíři. — 1719 Jos. Králíček v 550 zl. r., ale ten r. 1720 ho vyměnil za chalupu Jiřího Kalivody. — 1742 Mik. Landtman ho vyměnil za chalupu Mart. Rossyka. Po něm (1751) vdově M. Rossyčce odhadnut na 700 zl. r. — 1759 od ní ho koupil Fabian Otká v ceně 850 zl. r. — 1770 Fr. Chitil, řezník, (něm.) v 1200 zl. r. — 1785 manžel jeho vdovy Ign. Mariner (Gb. B. f. 379). — 1793 Vinc. Chitil, — 1826 Venzl Seitl, kupec, za 4000 zl. — 1826 úř. odh. na 1953 zl. k. m. — 1830 Joh. Příkryl v 2000 zl. k. m. (Gb. C. f. 272). — 1833 Gothilf Berndt v 1780 zl. k. m. — 1840 Vincencia Rezka v 2660 zl. k. m. — 1843 Jos. Rezka, — 1872 Marie Fialová prodala ho za 8550 zl. r. č. Ondř. a Anně Daňkovým (Gb. D. f. 272.) Dále v Extr. Smlg. 55.

Č. 74. (92. 93.) velkoměšťanský dům — nám. Mariánské.

Pusté místo někdy Bukalovské na rohu masných krámů r. 1650 koupil Mathys Menzl, zedník za 100 zl. m. — 1651

Jan Leytner, zedník — 1666 již vystavený dům koupil Šal. Brundštainer, zedník, za 250 zl. m. (Gb. A. f. 269) Od jeho dědiců roku 1688 koupil ho Jak. Polla za 500 zl. m. — 1731 jeho zeť Jiří Nerzima za 300 zl. r. — 1753 vdova M. — 1758 Melichar Cernotský za 600 zl. r. — 1784 syn Ign. — 1804 úředně odhadnut na 2200 zl. r. (Gb. B. f. 386) — 1807 Fr. Jahn, mydlář, v ceně 2300 zl. r. — 1808 Jan Schneider v 4000 zl. — 1811 Ant. a Anta. Necardi v 6800 zl. r. — 1823 úředně odhadnut na 4276 zl. v. č. — 1826 Ant. Bruckner, provd. Nekardi (Gb. C. f. 277) — 1849 Anna Nekardi, — 1849 Adalb. Havlíček v 1960 zl. k. m. — 1850 Pavel a Fr. Malisch v 2000 zl. k. m. (Gb. D. f. 286) Dále v nové poz. knize 88.

Č. 76. (97.) svobodný dům — nám. Marianské.

Dům cechu řezníků hradištských (Gb. Th. f. 294). Přešel v majetek hradištského magistrátu. R. 1836 ho koupil Ant. Neumann za 424 zl. k. m. — 1840 Josef Schaniak za 400 zl. k. m. — 1842 Josefa Schmid za 329 zl. k. m. — 1845 Jan a Rosal. Nemetz za 488 zl. k. m. — 1868 Frant. Samohýlová provd. Vacula za 585 zl. r. č. Dále v nové pozem. knize 83.

Č. 77. (98.) velkoměšť. dům — nám. Marianské.

Rebelantský dům Václava Sedlaře dostal darem od cis. fisku děkan Václav Kulíšek, který ho r. 1626 prodal za 300 zl. m. p. Albrechtu Kremerovi. Vdovu tohoto vzal si Václav Lunda i s domem. Jeho druhá manželka ovdověvši prodala ho Janu Křemelickému za 500 zl. roku 1639 a ten ho zase prodal roku 1671 Janu Panicovi za 500 zl. m. (Gb. A. f. 260) Po něm ho koupil Jakub Dytrich (Ib. f. 355) v sumě 500 zl. m. Roku 1693 vdova Ludmila D. prodala ho p. Janu B. Noticiusovi de Helicon za 565 zl. r. — 1729 jeho dcera svému manž. Janu Tachovskému, který ho vyměnil za „rotalovský“ dům p. Bart. Zelnitiusa. — 1729 Jos. Ant. Rezner za 1625 zl. r. — 1756 Jos. Rezner, železník, za 1450 zl. r. — 1759 J. Wentzel za 2000 zl. a krám železářský se zbožím za 2800 zl. r. — 1765 Jan Herckner za 2050 zl. r. — 1768 Kateř. Wentzlin za 2050 zl. r. (Gb. B. f. 399) — 1776 Ant. Theindl za 2150 zl. r. — 1794 vdova Jos. — 1798 syn Jos. v 2880 zl. r. — 1808 úředně odhadnut na 6700 zl. r. — 1811 po druhé na 6000 zl. v. č. — 1813 Fr. šl. z Monsée za 4700 zl. — 1816 Ant. Chmelíček za 17000 zl. v. č. — 1832 Fr. a Josa Svoboda v 7700 zl. k. m. (Gb. C. f. 282) 1837 Joh. Fr. Kastner v 8000 zl. k. m. — 1848 Jan a Karole Klement v 8800 zl. k. m. — 1859 Ed. Breidsprecher v 14000 zl. r. č. — 1877 Jan Zauder (Gb. D. f. 298). Dále v nové pozem. knize pod domovním číslem.

Č. 78. (99.) velkoměšťanský dům — nám. Marianské.

Po Flor. Wegnossovi r. 1620 koupil dům Jan Český za 700 zl. m. Jeho vdova Anna ho prodala r. 1644 Frydrychu

Sachsovi, cis. vejběřčimu za 350 zl. m. Ten ho prodal r. 1667 Fil. Jak. Widemanovi za 1000 zl. m. (Gb. A. f. 271.) R. 1689 vdova Ludmila, — 1693 Samuel Fr. Střech za 1300 zl. r. (= 1114 zl. 20 kr. mor. (něm. vl.) R. 1721 Jan Fr. Müller, zeť jeho. R. 1745 pro velké dluhy prodán Ign. Smejkalovi za 500 zl. r. (nebylo lepšího kupce na vzácný dům.) R. 1786 ůř. odhadnut na 2355 zl. s tuniou, ovoc. sadem a loukou. R. 1794 dědici. (Gb. B. f. 400.) R. 1817 Fil. Meixner za 4390 zl. R. 1817 ůř. odhadnut s realitami na 20.000 zl. v. č., ale r. 1820 znovu ůř. odhadnut na 12.900 zl. v. č. R. 1830 dcera Chr. v ceně 6600 zl. (Gb. C. f. 287.) Dále v Extrakt. Smlg. 13.

Č. 79. (100.) velkoměšťanský dům — nám. Mariánské.

Nejstarší držitel z roku 1608 Gryselfa Bzenecká. Po ní Ondřej Cáslavský. R. 1635 prodáno místo pusté za 200 zl. m. Jakubovi Želetavskému, ale r. 1643 ještě nezastavené Tobiaši Batičkovi. Vdova ho prodala zeti svému Pavlu Pupíkovi. (Gb. A. f. 102.) Po něm zdědil ho P. Fr. Pupík, farář zlínský, který ho r. 1706 prodal švakru svému Fr. Ferd. Laurusovi za 422 zl. r. R. 1724 Rudolf Jelínek, manžel dcery L. — 1741 Jan Handl za 300 zl. r. (něm.) — 1780 dcery v ceně 800 zl. — 1790 Jan Handl, sklenář. (Gb. B. f. 407.) Po Anežce Veselé zdědil ho Fr. Veselý, — 1814 ůředně odhadnut na 1900 zl. — 1817 Fr. Faistek za 4500 zl. v. č. — 1821 Fr. Lapatschek, mydlář, za 3400 zl. v. č. — 1824 Františka L. roz. Freyová. (Gb. C. f. 292.) R. 1824 Františka Herbstová za 880 zl. k. m. — 1841 Jan a Josefa Drahorad za 1600 zl. k. m. v této rodině až do r. 1866. Pak ho koupil r. 1874 Jan Gabriel s příslušnými realitami za 7400 zl. r. č. (Gb. D. f. 306.) Dále v nové poz. kn. 100.

Č. 80. (101.) velkoměšťanský dům — nám. Mariánské.

R. 1608 prodán dům po nebož. Tomáši Jelínkovi manželu vdovy jeho Markety Janu Kučerovi za 400 zl. m., ale ten ho ještě téhož roku prodal Janu Trnavskému, kováři. R. 1611 již ho měl zase Pavel Březovský. Po něm byl dům opuštěn a r. 1650 jako pustý prodán provazníku Linhartu Beselinovi za 100 zl. R. 1663 zaměněn za jiný dům s Mat. Kalipívo, mydlářem a ten roku 1675 si ho vyměnil za dům Adama Pergera, stolaře. (Gb. A. f. 279 a 282.) Jeho vdovu roku 1705 si vzal Fabian Brandů a převzal dům v 300 zl. m. — 1720 měla dům vdova po Jos. Koralýkovi znovu provdaná za L. Morávka, který r. 1729 dům převzal. — 1746 vdova Anna, jejíž dceru si vzal Ign. Morávek. Roku 1757 Kašpar Schwenda, zlatník, v ceně 460 zl. r. — 1773 Fr. Müller, rukavičkář, v ceně 697 zl. r. (Gb. B. fol. 414.) Po něm jeho rodina. — 1790 dcera Anna Krämerin. — 1807 Tom. Kovařík za 3200 zl. r. — 1815 Joh. Česák v 7200 zl. k. m. — 1825 jeho vdova. (Gb. C. f. 297.) R. 1843 Jan a Fra. Pipalovi v ceně 2200 zl. k. m. — 1865

děti, — 1868 Moric Pipal v 5000 zl. r. č. a r. 1869 sestra Aloisie polovici (Gb. D. f. 310.) Dále v nové poz. kn. 102.

Č. 81. (102 et. 103.) velkoměšť. dům — roh nám. Mariánského.

Nejstarší držitel byl tu Jan Skalický, který ho prodal Frydrychu Sládkovi za 210 zl. m. — 1643 byl grunt pustý a koupil ho Pavel Fiala, kovář, za 150 zl. m. — 1644 již „na díle vystavěný“ koupil Jak. Svačina, zámečník, za 275 zl. m. — 1666 dům připsán jeho zeti Jos. Bulákovi, zedniku. (Gb. A. fol. 255.) R. 1707 převzal ho manžel vdovy Barbory B. Martin Kratochvil. — 1736 tohoto druhá manželka, vdova Kateřina, v ceně 600 zl. — 1738 koupil ho v dražbě Fr. A. Pergamen za 623 zl. r. (něm.) — 1742 Václav Kajma v 600 zl. — 1771 Ros. K. provd. Kringlin, — 1800 dcera Ros. Pichlerová. (Gb. B. f. 421.) Téhož roku Jos. Kozushek za 2200 zl. r. — 1805 Jan Chvatík za 3600 zl. r. — 1807 Jos. Lostiak za 4150 zl. r. (Gb. C. f. 302.) R. 1825 úř. odhadnut na 1933 zl. k. m. — 1857 Anna Loštiak provd. Arelt. — 1857 Fr. Woitek za 4600 zl. r. č. — 1859 Fr. Friedl za 5000 zl. r. č. — 1876 Pavel a Fr. Malisch za 10.000 zl. r. č. (Gb. D. f. 315.) Dále v nové pozemk. kn. pod domov. číslem.

Č. 82. (104.) — 107. (128.) maloměšťanské domy v Pražákově a Otakarově ul., z nichž některé lze určit až v době konce stol. XVII. s mezerami v pořadí držitelů domů. Pro nás je důležité čís. 96. nové, které bývalo „svobodným domem“. Čís. 99 nové zase významné, poněvadž bezpečně zjišťuje polohu „Červené věže“ hradební, neboť v městské knize je označen jako „nárožní k Červené věži“ k r. 1684. Podobně dům č. 103. nově označen k roku 1702 jako „zkažený od Červené věže“, jeho držitel Sigm. Richtera jest uveden mezi jmény mrtvých při výbuchu prachu v Červené věži ve farní matrice. (Také tu uvedena Marie Trtinová, jejíž bývalý manžel držel kdysi dům č. 101 n.) Grunt č. 103 n. byl Červené věži nejbližší a zakoupen byl erarem k rozšíření a přestavění k. k. Zeughausu. Stopy po Červené věži proto tak dokonale zmizely, že tu jest postavena budova čís. zbrojnice. Věž hledána na místě „kulaté věže“, jejíž základy odkryty při stavbě domu č. 194 v ul. Velehradské, která kdysi sloužila k uložení střeliva a proto tu i koule nějaké byly nalezeny. (Omyl tento jest i v Obrátilově Průvodci.) Zbrojnice na gruntu č. 103. (124 st.) postavena r. 1766. Držitele téměř všech těchto gruntů lze nalézt v urbaři z r. 1678.

Č. 108. (129.) velkoměšť. dům — ve Vodní ul.

R. 1606 držel dům tento Mikuláš Vlach. Později dům „nárožní k bráně staroměstské jdouce na levé ruce“ prodán Pavlu Fialovi, kováři, za 300 zl. m. — 1648 koupil ho Jindřich

Rypl (drží ho ještě r. 1678) a po něm 1680 Šimon Jan Peller, lieutenant guarnísonu hradišského. Od něho r. 1684. Kristian Šamský, hejtman panství milotického a r. 1687 Med. et Ph. Dr. Jan Fr. Corvin, kraj. fysikus zdejší. (Zachoval paměti své zv. *Annales Hradistienses*, dnes v arch. zem. v Brně. Viz Fišer: *Paměti*.) Zakoupil dům s dvorem ve St. Městě o 1½ lánu polí s 2 loukami a mrtvým fundem za 1108 zl. r. (Gb. A. f. 513) — 1736 nevlastní dcera jeho vdovy pí. Ernestine provd. Schnoblovski (měst. syndik.) znovu provd. Pogliesova. Od ní ho koupil její zeť Pavel Soldatij, kupec z Veselí r. 1750 za 1000 zl. r. (něm.) 1755 koupil ho Václ. Podrazil, hosp. správčí, za 1100 zl. — 1786 úř. odh. na 1698 zl. — 1794 Jana Weinberga splnomocněnci ho prodali Fil. Waniekovi, staviteli z Valaš. Meziříčí za 2240 zl. r. (Gb. B. f. 428.) — 1792 Ant. Halla za 2300 zl. r. — 1798 Jan Schumický za 2600 zl. r. — 1803 úř. odhadnut na 3080 zl. r. — 1805 F. X. Vykoukal, měst. pokladník, za 2614 zl. r. — 1815 Rup. Aulich za 6050 zl. v. č. (Gb. C. f. 307.) — 1857 úř. odh. na 17.242 zl. k. m. — 1858 Rob. Aulich (Gb. D. f. 422.) Dále v nové pozem. kn. 41.

Č. 109. (130.) velkoměšt. dům — Vodní ul.

Nejstarší známý držitel — Pokorný, kovář. Jeho vdovu si vzal a dům koupil za 500 zl. r. Andres Slavík, který jest ještě v urbáři z r. 1678. Po něm ho zdělila vdova jeho Anna zn. provd. Horácková, od níž ho koupil r. 1693 za 100 zl. hotových a roční plat s volným bytem v domě Tob. Ostravský. — 1724 syn jeho Fr. — 1751 vdova Johana v ceně 700 zl. r. — 1757 Chr. Kraus za 550 zl. (Gb. B. f. 435.) — 1810 syn Ignác — 1812 úř. odh. na 2000 zl. r. — 1820 Fr. Malý, za 4600 zl. v. č. — 1826 úř. odh. na 4500 zl. v. č. (Gb. C. f. 312.) — 1838 Fr. Walličzek, — 1849 Josefa Witjes v 3850 zl. k. m. — 1876 Karoline Watruba v 6128 zl. k. m. — 1878 Ant. a M. Stangler (Gb. D. f. 426.) Dále v nové pozem. kn. 38.

Č. 110. (131.) velkoměšt. dům — Vodní ul.

Místo pusté mezi Ondř. Slavíkem a vachštubou koupil r. 1672 Stefan Kopinský ze Slezska za 200 zl. m. (Gb. A. f. 432.) R. 1696 Václav Luža, za 350 zl. m., po něm dědici, — 1722 Mates Finsterle, — 1761 vdova Anna, — 1786 její druhý manžel Venc. Nussbaum (něm.) (Gb. B. f. 442) — 1792 jeho zeť Kašpar Číž, švec, v 770 zl. — 1793 úř. odh. na 1100 zl. r. — 1769 Jos. Bridling, rukavičkář, v 1320 zl. r. — 1800 Ant. Bukacz za 1900 zl. r. (Gb. C. f. 317.) — 1834 syn Jarolím v 2000 zl. k. m. — 1865 Venc. a Anna Krall v 1281 zl. r. č. (Gb. D. f. 430.) Dále v Extr. Smlg. 45.

Č. 111. (132.) svobodný dům — Vodní ul.

Původně tu bývala vojenská „vachštuba“ pro strážení staroměstské brány. Roku 1751 jest tu městská mýtnice (Gb. F. f. 434.) Další v nové poz. kn. 285.

Čís. 112. (133). velkoměšt. dům — Vodní ul.

Dům nebož. Adama Malika prodán r. 1678 Sigm. Richterovi, zámečníku, za 200 zl. m. R. 1684 koupil ho Martin Zápletal za 220 zl. m. (Gb. A. f. 228). — 1733 Pavel Khajma za 400 zl. r. — 1751 Jáchym Kh. — 1784 Rafael Pražák za 920 zl. s loukou a částí tunie, znovuopravení domu ho stálo 330 zl. r. (Gb. B. f. 449.) — 1814 R. Pražák v ceně 1920 zl. r. a t. r. úř. odh. na 1860 zl. r. — 1826 Karl Pražák, jemuž úř. odh. na 2979 zl. k. m. — 1827 Jos. Hibner za 1200 zl. k. m. — 1827 vyměněn za dům Fr. Kašpárka (Gb. C. f. 322.) — 1832 úř. odh. na 2701 zl. k. m. — 1838 Eva Krämer, — 1855 Filip a Žofie Galusek v 4000 zl. k. m. — 1857 Carl u. Aloisie Lanc (Gb. D. f. 438.) Dále v Extr. Smlg. 17.

Č. 113. n. — 118. n. bývalé svobodné domy ve Velehradské ul. Počátkem XIX. stol. přešly do rukou soukromých držitelů.

119. (136.) svobodný dům — městský chudobinec sv. Alžběty ve Vodní ul.

Čís. 120. (137.) velkoměšt. a panský dům — ve Vodní ul.

Dům nebož. Kryštofa Provazníka r. 1604 prodán Melicharu Vojtovi, provazníku, za 164 zl. m. — 1619 Petr Jakubův, konvař, za 300 zl. m., po něm jeho syn Štěpán. (Gb. A. f. 192). — 1687 od Seb. Khünla koupil ho jeho bratr Franz za 220 zl. m. — 1730 Jan M. Hanzelius, Med. Dr., za 550 zl. r. — 1743 Jak. Schumitzký za 1650 zl. r. (něm.) — 1743 paní Terezie z Bevieru a Freyriedů na Bílovicích za 1650 zl. r. — 1759 Jos. Friedrich, vicesyndikus, za 1650 zl. r. (Gb. B. fol. 456.) — 1817 p. Fr. Malirz, po něm r. 1822 syn za 2080 zl. v. č. (Gb. C. f. 827.) — 1835 Jos. Matzenauer za 3000 zl. k. m. — 1841 Fr. Matzenauer (Gb. D. f. 470). Dále v nové poz. knize 251.

Čís. 121. (138.) velkoměšt. dům — ve Vodní ul.

Dům po nebož. Anně, vdově Matouše Nedbala r. 1606 koupil Pavel Štipka za 300 zl. m. Jeho vdovu vzal si Šimon Renenta a po něm vdova Marketa prodala dům Janu Štrosovi, býv. úř. panství velehr. (Gb. A. fol. 213). Vdova Anna Štroška prodala ho r. 1688 Matouši Colebiusovi, spoluradnmu, za 622 zl. m. — 1701 Jan Mikulecz za 390 zl. m. — 1708 Petr Formánek za 700 zl. r. — 1724 Václav Alborth za 1000 zl. r. — 1726 jeho vdova Mariana, — 1735 Jos. Hlaváč, manžel vdovy Alborthky, — 1742 Gabriel Alborth, syn (Gb. B. f. 463.) — 1810 dcera jeho Nepomucena — 1810 úř. odh. na 7000 zl. — 1821 Fr. Mazurek v 5500 zl. v. č. a t. r. úř. odh. na 2800 zl. k. m. (Gb. C. f. 332.) — 1833 Ant. Chmelí-

ček za 2480 zl. k. m. — r. 1837 Fil. Johana Teufelhart za 2560 zl. k. m. — 1852 Markus a Rachel Hrzka z Hroznové Lhoty za 11.000 zl. k. m. — 1863 Dr. Ant. Ryger (Gb. D. f. 474). Dále v Extr. Smlg. 27.

Č. 122. (139.) velkoměst. dům — Mariánské nám.

Roku 1606 byl tu požár Samka Květunia. Dům vystavěl a držel potom Václav Křivsudovský, J. M. Cís. rychtář. Jeho vdova Alžběta prodala dům roku 1676 Matěji Slavíkovi za 350 zl. m. (Gb. A. f. 303). Tohoto vdovu Zuzanu vzal si Karel Chmela a roku 1717 převzala dům jeho dcera Barbora provd. Hanzeliová, — roku 1755 zdědil dům syn Med. Dr. Joh. Hanzelius (něm.). — 1758 vdova J. H. (Gb. B. f. 470.) — 1795 syn Ign. v ceně 2200 zl. r. — 1824 jeho manželka Barbora (Gb. C. f. 337). — 1836 Ant. Matzenauer za 3120 zl. k. m. — 1868 Antonia Ruby za 6000 zl. (Gb. D. f. 478). Dále v nov. poz. kn. 131.

Č. 123. (140.) velkoměst. dům — Mariánské nám.

Dům nebož. Davida de Guardini prodali p. purkmistr a páni Václavu Součkoví za 700 zl. m. Po jeho smrti zpustl a od vojáků byl rozbořen a v tomto stavu roku 1650 prodán Matouši Kalipívovi za 300 zl. m. Ten ho r. 1663 zaměnil za dům L. Bezelina. Jeho vdova Kateřina odporučila ho Františkánům, kteří ho r. 1677 prodali Jakubu Piškulovi, spoluradníc, za 350 zl. Po něm ho držel syn Ant. a jeho manželka. Jich dceru si vzal r. 1722 Ant. Střech a dům v ceně 1000 zl. r. Vdovu jeho si vzal Ferd. Friedrich, který držel dům r. 1741 jako hostinec „u zlatého slunce“ v ceně 1840 zl. r. s mobiliářem, — 1747 držel hostinec Jan Schumitzký v 1700 zl. říš. — 1793 úř. odh. na 3800 zl. r. (Gb. B. f. 474). — 1801 mag. rada Joh. Schumitzký ho prodal za 3605 zl. r. mag. radovi Fr. Hollovi. — 1813 úř. odh. na 7000 zl., — roku 1840 Ant. a Josefa Maloschikovi v 5031 zl. — 1848 jim povoleno zastavěti uličku zv. „Sackgäschen“ na rozšíření domu svého a tak bývalá ulička Špitálská zrušena. — 1861 držela dům dcera Ter. Králík (Gb. D. f. 482 a 708). Dále v Extr. Smlg. 32.

Č. 124. (141.) nájemný dům kl. O. O. Fr. — Mariánské nám.

Nejstarším držitelem toho gruntu byl r. 1619 Kašpar Engelbrecht, zlatník, po němž téhož roku prodán Jiřímu Vnučkovi pro jeho syna Jana. Ale potom grunt sešel a r. 1646 „místo pusté slove zlatníkové“ prodali p. p. a p. ur. p. Gabrielovi Šerenimu z Malého Šerenu a na Novém Světlově, hejtm. kraj., za 50 fur tvrdého kamene pro dláždění rynku i s dovozem. Šereni daroval grunt klásteru O. O. Fr.

Č. 125. (142.) velkoměšťanský dům — Mariánské nám.

Dům nebož. Flor. Blumy, barvíře, přenechán jeho ženě Justyně v 300 zl. mor. r. 1601. — Po ní ho měl r. 1608 Tobiáš Klát. Po jeho smrti r. 1624 koupil ho za 60 zl. hotových a 2½ bečky vína p. Mik. Kondrat, J. M. Cis. vejběřčí tácu kraje hradištěkého. — Jeho příbuzný převzal dům i s jinými realitami za 500 zl. m. p. Matyáš Maxm. Nissl, zdejší syndikus, který zanechal o městě Hradišti paměti (Notata viz Fišer. Paměti.) Po něm „nastoupil na dům“ Ferd. Jak. Prušejnský, ale zemřel a jeho vdovu si vzal Michal Ficzek (1678.) (Gb. A. f. 371.) R. 1695 Joanes Klempes za 600 tolarů mor. R. 1714 Joh. Rössner (něm.) si ho vyměnil za svůj, — 1753 Ant. Rössner (něm.) v 1000 zl. — 1762 Václav Skřivánek. — 1788 vdova Kateřina v 1150 zl. r. Po ní téhož roku Michael Štancl, zem. dragoun kraje hradišť. za 1800 zl. r. (Gb. B. fol. 479.) R. 1789 Adalbert Beda, stavitel, za 1800 zl. r. — 1799 jeho manžel. Anna, — 1807 dcera Ant., — 1808 Joh. Kayma za 5000 zl. r. (Gb. C. f. 347.) R. 1840 Ros. Černoschek za 1400 zl. k. m., — 1876 Klementine Fürst za 15.300 zl. r. č. (Gb. D. f. 490.) Dále v nové pozem. kn. 259.

Č. 126. (143.) velkoměšťanský dům — Mariánské nám.

Nejstarší známá držitelka Uršula Jičínská. Po ní přešel nějak do rukou města a r. 1608 p. purkmistr a páni prodali „svůj šenkhaus“ Šimonu Sládkovi za 500 zl. m. — 1617 Kateřina Sl. ho prodala V. Lundovi za 500 zl. m. — 1621 Jakub Škog (?) — 1624 po nebož. Eraz. Trčkoví koupil dům Tob. Mlynář za 650 zl. — 1631 Duchoslav Odrážka. R. 1634 koupil ho Matěj Jičínský za 650 zl. Po něm vdova provd. za Ondřeje Jeseliusa. R. 1650 pí. Dorota Štemplechová a její manžel. Jan Vodička (r. 1678.) R. 1685 Karel Jos. Agricola, — 1686 jeho vdova Anna provd. Bobík. (Gb. B. f. 508) — její manžel Chr. Bobík, krejčí. Dceru Rozinu vzal si Tom. Václ. Mertz, J. M. Cis. vejběřčí dobytčího trícátka a pojezdny kraje hrad., jemůž r. 1695 byl dům připsán, — 1707 Laur. Weiss (něm.) za 650 zl. r., — 1717 Jan Hlaváček s loukou za St. m. branou za 850 zl. r., — 1719 Mart. Norb. Schuderwelth za 1150 zl. r. (něm.) — 1722 Andreas Kaliwoda za 1000 zl. r. — 1735 Dom. Vaccano, kupec, v dražbě za 920 zl. r. — 1738 Fr. Mikschik za 930 zl. r. (něm.) — 1742 Gothard Hölzel za 930 zl. r. (něm.) — 1762 vdova Regina, — 1769 její manžel Fr. Katzer, — 1775 Ign. Suchánek za 960 zl. v dražbě. (Gb. C. fol. 486.) R. 1791 vdova a děti v ceně 2100 zl. r. — 1800 bři. Schwitzzerové z Vídně za 2100 zl. r. a téhož roku Jos. Schichtanz, kupec. (Gb. C. f. 352.) — 1836 Alžb. Ehl za 971 zl. k. m. — 1851 Alex. Fürst za 5550 zl. k. m. — 1852 Eman. Fürst. (Gb. D. f. 494.) Dále v nové pozemk. kn. 257.

Č. 127. (144.) velkoměštanský dům — Mariánské nám.

Nejstarší držitelé: 1608 Pavel Jedlička, 1617 Tob. Sygmunt, po něm Jiří Podolský. Jeho vdovu Veroniku vzal si r. 1624 p. Thadeo Trombeta, vojen. hejtm. Od něho koupil dům r. 1675 p. Jan Jiří Sallacher, J. M. Cís. rychtář za 700 zl. m., ale dům 27. IV. 1681 vyhořel a od dědiců ho koupil téhož roku Fr. Karas, manžel vdovy Sallacherky za 400 zl. m. (Gb. A. f. 396.) R. 1722 Fr. M. K. syn v ceně 2500 zl. hoto-vých, — 1749 rytíř David z Bevier a Freyriedu na Bilovicích za 1250 zl. r. (něm.) — 1774 vdova Anna z B. a syn Ignác z B. kraj. hejtm. hradišt. — 1781 Ant. Fr. Wagner, úředník hošťálkovský za 2000 zl. r. — 1783 Jan Tad. Junger, mydlář z Holešova za 2230 zl. r. (Gb. B. f. 493.) R. 1797 syn Jan, — 1807 Fr. Zhoržel za 5750 zl. r., — 1809 dcera Anna, — 1810 její matka znovu provd. Schneider, 1814 manžel Jan Schneider za 2000 zl., — 1832 znovu vdova Ter. Schneider. (Gb. C. f. 357.) R. 1850 Joh. Schneider v ceně 1030 zl. k. m. Dále Extr. Smlg. 21.

Č. 128. (145.) velkoměštanský dům — Mariánské nám.

R. 1610 Jak. Mužík prodal svůj dům nárožní za 600 zl. m. Mart. Kostřikovi. Po jeho smrti r. 1626 koupil ho Jiří Wachalický, kotlář, za 600 zl. m. Jeho vdovu si vzal r. 1650 Tom. Gloger, malíř a prodal dům svému švakru Jiřímu Rudolfovi Přenskému, syndikovi města (Autoru Památek kraje hradišt. z let 1605-1655 viz Fišer: Paměti.) (Gb. A. f. 527.) R. 1678 byla tu vdova Zuzana Přenská, — 1683 dědici, po požáru prodali ho r. 1684 pi. Anně Hochstulce, potom manželce Tom. Richtára, apotékáře, jemuž ona dům pustila za 750 zl. m. — 1716 Aug. Joh. Thamer prodal dům Ant. Vaccani-mu za 1800 zl. r. (něm.), — 1736 Kateř. Vaccano, provd. Ruprechtin (něm.) — 1738 Dom. W., syn (něm.) (Gb. B. f. 500.) R. 1789 Jan S. Fůrnkranz za 4504 zl. i se zbožím, — 1811 úř. odhadnut na 10.000 zl. — 1826 Jan F., syn v ceně 3600 zl. k. m. (Gb. C. f. 362.) Dále v Extr. Smlg. 2.

Č. 129. (146.) bývalý svobodný, městský dům v ulici Radniční.

R. 1652 bylo tu místo pusté, jež p. purkm. a pi. prodali Gl. Speciarovi, Vlachu, na krám kupecký, poskytnuvše mu zdarma stavební material. Ale dle urbaře z r. 1678 jest to již dům *městu* náležející. Při něm byl krám, který město pronajímalo, jinak byla tu „habitací městského syndika“ a slul proto syndikovským (r. 1789.) V držení obce zůstal do r. 1836.

Č. 130. (147.) stará radnice v ulici Radniční.

Viz o ní v předu.

Č. 131. (148.) velkoměšťanský dům v ulici Radniční.

Pro konec stol. XVI. a první léta XVII. stol. zapsána řada držitelů. Po smrti Petra Krystyna jeho manželka Lída prodala ho Jiřímu Bychovi. Po něm Dobiaš Silhavý, od něho r. 1608 koupil ho Martin Suchárepa za 450 zl. m. R. 1635 pí. Barb. Suchořepka prodala pustý grunt Flor. Bosákovi, provazníku za 500 zl. m. (Gb. A. f. 224.) Vnuci jeho r. 1692 se oň porovnali, že Ign. Novák (odtud „novákovský“) postoupil ho Fr. Kluge-
rovi, ale téhož roku jest na něm již Mik. Kožíšek za 330 zl. m. — 1723 ho koupil Karel Bezděcký za 600 zl. m. — 1772 jeho dědici (něm.) (Gb. B. f. 507.) R. 1803 Ern. Lypka v 1930 zl. r. a téhož roku úředně odhadnut na 2440 zl. r. — 1804 Joh. Kubílka, — 1816 Ant. Uiberbacher, stavitel v 5500 zl. v. č. — 1828 úř. odhadnut na 2395 zl. k. m. (Gb. C. f. 367.) — 1842 Jan a Anna Höhsler za 2280 zl. k. m. — 1870 Josef Rotter za 2700 zl. r. č. — 1871 Ant. Příbyl. — 1873 celý dům převzal Jos. Rotter v ceně 7400 zl. r. č. (Gb. D. fol. 514.) Dále v nové pozem. kn. 127.

Č. 132. (149.) velkoměšť. dům v ulici Radniční.

R. 1608 držel dům Frydrych Mužík. Již však r. 1614 dům tento po nebož. Mart. Hradeckým prodán za 850 zl. m. p. Janu Purkovi z Lhotauně, po jehož smrti r. 1616 ho koupil p. Matyáš Woscinius za 1000 zl. m. Pak ale dům vyhořel a pustý a spálený r. 1637 ho koupil uroz. pán Fr. Kalkreuter z Czuder na Nezdenicích a Pohořelících za pohledávky na domě váznoucí. R. 1642 zkoupil „všechny nápady“ Mart. Jelinek, písař radní (od roku 1649 J. M. Cís. rychtář.) Po jeho smrti oceněn dům na 1000 zl. m. Vdovu si vzal Med. Dr. Jan Jiří Agricola a převzal dům, ale roku 1682 prodal ho p. Fr. Obročnému za 400 zl. (Gb. A. fol. 186, 403, 486.) R. 1699 manžel vdovy jeho Alžběty, Petr Ant. Bobal, převzal dům. R. 1716 „postoupen svrchu psaný dům po nebož. pí. Alžbětě Bobalce, prve Obročné, p. Janu Jos. Wyhledovi, faráři, jakožto příteli, per legatum, odevzdán p. Janu Rösmerovi za 500 zl. r.“ Ten však hned ho prodal Tomaši Dudkoví za 800 zl. r. R. 1750 dcera Barb. — 1751 Karl Pressl, jehlář (něm.) — 1753 Jos. Schänk, soukeník (něm.) — 1772 Jak. Wiskovský, kloboučník, za 1100 zl. r. (čes.) — 1786 úř. odh. na 1630 zl. — 1802 Magd. Binderin, dcera (něm.) (Gb. B. f. 512-18.) — 1806 Mich. Wreger za 1900 zl. r. — 1813 úředně odhadnut na 3400 zl. v. č. — 1814 Genofeja Zipfl, — 1830 úředně odhadnut na 3360 zl. k. m. (Gb. C. f. 372.) R. 1859 děti v ceně 4158 zl. r. č. — 1869 Jos. a Fra. Rotter v ceně 10.000 zl. (Gb. D. f. 518.) Dále v nové pozem. kn. 128.

Č. 133. (150.) velkoměšťanský dům v ulici Radniční.

R. 1614 byla tu Dorota Borovíková. R. 1637 Jan Firkant, soustružník, — 1678 Jan Březinů, řezník. Tento r. 1688 prodal

dům Jiř. Havlíkovi za 250 zl. m. R. 1696 zeť Jiří Matějček, r. 1713 Fr. Weniger za 350 zl. — 1725 Karel Wolgart vzal si vdovu Sibylu W. — 1746 Joh. Sych za 300 zl. r. — 1759 vdova Barb. přenechala dům za 450 zl. r. Fr. Mühlerovi, rukavičkáři (něm.) za 370 zl. — 1771 Mathes Frey, provazník (něm.) za 450 zl. r. — 1782 Joh. Carl Weingarthen za 700 zl. r. (něm.) — 1784 Kateřina W. (Gb. B. f. 520.) Tato přenesla dům na svého manž. Ant. Wischkowskýho r. 1790, ale téhož roku prodán Ant. Müllerovi, kloboučníku, za 700 zl. — 1792 úřed. odhadnut na 1295 zl. r. — 1816 na 3400 zl. v. č. — 1830 Fr. Hampl za 1760 zl. k. m. (Gb. C. fol. 377.) R. 1842 Anna H. v 1760 zl. k. m. — 1845 Mik. a Ter. Koch za 2000 zl. k. m. — 1851 Jos. a Fra. Rotter za 3900 zl. (Gb. D. f. 522.) Dále v nové pozem. kn. 129.

Č. 134. (151.) velkoměštanský dům v ulici Radniční.

R. 1605 byl tu Jiří Turek, provazník. Potom není tu zapsaných držitelů, až r. 1678 byla tu vdova Malířka. Dům Fr. Wegnera, jehož dceru vzal si Mik. L. Kožíšek, převzal tento za 1089 zl. r. — 1721 Jos. Frey, provazník, — 1741 Alžběta F. — 1751 Matěj Frey, provazník, — 1752 Leop. Frey, — 1779 Fr. Frey, provazník (něm.) — 1800 Vencel Frey. (Gb. B. f. 528.) R. 1830 Fil. a Ros. Boudevin v 1400 zl. k. m. — 1844 dědici, — 1848 Joh. a Josa. Müller za 3000 zl. k. m. (Gb. D. f. 527.) Dále v Extr. Smlg. 37.

Č. 135. (152.) velkoměštanský dům v ulici Radniční.

Dům nebož. Tom. Karasa, sedláře, r. 1605 prodán Jak. Kleinhamovi, sedláři, za 490 zl. m. Roku 1607 koupil ho Jiří Frypolt za 490 zl. m. (Gb. A. fol. 490.) R. 1672 dům Jana Matějského připsán Wolf. Toblerovi, zedníku. (Jb. f. 201.) Jeho vdovu vzal si Krist. Hruška, sedlár s domem r. 1733. Jos. Bezděcký, mydlár, r. 1737 ho vyměnil za svůj malý dům a 300 zl. r. — 1765 Fr. Bezděcký, — 1772 Anton Zlabinger (něm.) za 750 zl. — 1774 Jan Ondř. Jurčík (čes.) za 843 zl. r. (Gb. B. f. 533.) R. 1802 jeho vdova Kat. — 1804 Anta. Prashak za 1000 zl. — 1811 Mart. a Ver. Krussina za 1000 zl. — 1811 Antonia Pražák za 2000 zl. v. č. — 1814 Rafael P. — 1815 Jos. Ziak za 5000 zl. — 1817 Vinc. a Anna Porsch za 5600 zl. v. č. — 1818 Anna Hallirz za 5200 zl. v. č. (Gb. C. f. 387.) R. 1843 Marie Štiastny, — 1843 Jos. a Marie Drahorád za 3200 zl. k. m. — 1863 Marie D. provd. König. (Gb. D. fol. 530.) Dále v Extr. Smlg. 39.

Č. 136. (153. et 154.) velkoměštanský dům v ul. Radniční,

R. 1605 nárožní dům uličky k lázni jdoucí držel Matouš Unčovský. R. 1646 jeho vdova Justina, když se provdala do Kroměříže, darovala dům tento p. Sam. Střechovi c. k. visíru

z lásky, že ji ošetřoval za času morního. R. 1668 vdovu Stř. vzal si Frydrych ml. Přenský, který dům o dvě místa rozšířený převzal v ceně 1000 zl. m. R. 1673 koupil dům spolu-
radní Adam Antl. (Gb. A. fol. 388.) R. 1690 pí. Joh. Barb. z Offredů roz. z Petřvaldu za 1500 zl. r. — 1704 paní Joh. Anež. Rychterová za 1500 zl. říš. — 1707 Andreas Kratochviliades, spoluradní, — 1751 jeho manž. Eleonora, — 1763 Joh. Skurek za 1050 zl. r. — 1779 Ver. Kořínkin v ceně 1607 zl. r. — 1780 Tom. Kořínek, — 1782 Fr. Friedl za 1500 zl. r. (Gb. B. f. 540.) R. 1790 Fr. Kaunovský za 1400 zl. r.
1810 úř. odhadnut na 10.000 zl. — 1826 dcera Ter. provd. Klinger za 4040 zl. k. m. (Gb. C. f. 392.) R. 1840 Jos. Friedl za 4600 zl. k. m. — 1852 Vinc. Friedl. (Gb. D. f. 534.) Dále v nové pozem. kn. 240.

Č. 137. (155.) velkoměštanský dům — ul. Františkánská.

Původně to byl starý lázeňský dům městský. R. 1694 město prodalo tuto svou lázeň Ad. Tauberovi, lázebníku, za 230 zl. (Gb. A. f. 535.) Jeho vdovu Polixenu vzal si Leop. Czerny r. 1704. Jeho druhá manž. ovdověvši převzala dům r. 1752 v ceně 1000 zl. r. Po ní držel dům r. 1753 Fr. Richter, krejčí (něm.) v ceně 1100 zl. a r. 1770 koupen byl spoluradním Fr. Nováčkem za 1700 zl. s loukou a štěpnicí. R. 1784 Hieronym Tost (něm.) — 1790 úř. odh. na 2782 zl. r. (Gb. B. f. 547.) — 1801 Joh. Hybl za 3500 zl. r. — 1814 Jan Hybl — 1816 Mich. Schwedr za 7693 zl. v. č. — 1825 Barb. Müller, provd. Kreitsch za 1600 zl. k. m. (Gb. C. f. 397.) — 1844 děti. — 1847 Viktoria Pánek v ceně 4800 zl. (Gb. D. f. 539.) Dále v nové pozem. kn. 63.

Č. 138. (228.) svobodný dům v ulici Františkánské.

Původně v majetku obce. R. 1626 přešel do rukou rodiny Jos. Zipfla, v níž děděn až do r. 1875 (Gb. 202).

Čís. 139. (158. et 159.) svobodný dům v ul. Františkánské náležel městu.

Čís. 140. (157.) bývala tu městská věznice v ul. Františkánské.

Čís. 141. (160.) — 145. (164.) maloměštanské domy,

jichž majitele lze zjistiti v měst. kn. as od pol. XVIII. stol. a přibližně určití dle městského urbáře z r. 1678 tak, že čís. 141. držel Fr. Oczkovsky, 142. Martin Hrdlička, 143. Šimon Parvus, 144. Matěj Kubiků.

Č. 146. (165.) velkoměšt. dům — nám. Svobody.

Dům nebož. Pavla, pekaře, koupil r. 1619 Jan Ostrovský, soukeník, za 450 zl. m. Po něm držela ho jeho vdova znovu provd. pí. Corneliuska (ještě r. 1678), která ho prodala Petru

Džulianovi za 500 zl. — 1698 jeho dům koupil Karel Hoppa za 400 zl. r. (Gb. A. f. 521.) — 1735 Ter. Hoppka v ceně 1600 zl. r. — 1742 její dcera Barb. Mikšíková v ceně 2220 zl. říš. — 1743 Bapt. Bleny, kupec, za 2220 zl. r. (něm.) — 1748 Petr Cerroni — 1775 Carl Cerroni. (Rodina sběratele památek literár. spisovatele Gesch. d. k. Stadt Hradisch [ruk. v zem. arch. v Brně] a buditele moravského J. P. Cerroniho 1753—1826). R. 1804 byl dům úř. odh. na 6600 zl. (Gb. B. f. 554.) — 1803 Aug. Riedl za 10.000 zl. r. — 1814 úř. odh. na 8000 zl. v. č. — 1826 Ter. Schneider za 3700 zl. k. m. — 1826 Kašp. Pánek za 3680 zl. k. m. (Gb. C. f. 402.) — 1867 jeho děti (Gb. D. f. 574.) Dále v nové pozem. kn. 139.

Č. 147. (166.) velkoměst. dům — nám. Svobody.

R. 1619 měl dům J. Fürnecht, 1625 vdova, po ní Petr Waligura; jeho vdova Joh. r. 1661 prodala ho Flor. Speciarovi za 550 zl. r. Ten ho držel ještě r. 1678. Potom ho koupil r. 1688 Vilém Grütznér — 1745 pi. Anna Náplavová, dcera; — 1760 Fr. Schwartz, syn její — 1766 Sigm. Kraus za 1700 zl. — 1787 Anna K. (Gb. B. f. 561.) — 1788 její sestra Alžb. Scholzin — 1799 P. Jos. Scholz, syn — 1810 Rosal. Stuchlík pro dceru Nepomucenu za 4400 zl. v. č. — 1825 její děti — 1825 Ter. Schneider za 7400 zl. v. č. (Gb. C. f. 407.) — 1825 úř. odh. na 4700 zl. k. m. — 1845 Jos. Tureček — 1850 Fr. Friedl za 8000 zl. k. m. (Gb. D. f. 578.) Dále v nové poz. kn. 11.

Č. 148. (167.) velkoměst. dům — nám. Svobody, lékárna.

Dům Mikuláše Šilhavého koupil r. 1606 Šeb. Piemont za 300 zl. m. ale již r. 1608 byl zase prodán Kryšt. Jozue za 470 zl. m. (Gb. A. f. 205.) R. 1625 z jeho pozůstalosti koupil ho Jiří Skyba, varhaník, za 500 zl. m. Ten ho postoupil roku 1671 Karlu Kornikovi, po jehož smrti od dědiců ho koupil Fr. Krumpelius za 600 zl. r. Dům vdovy Evy Krumpelky, dříve Kornikovej, r. 1719 koupil Ignác Pilchovitz (něm.) za 590 zl. r. — 1755 Carl Pilchovitz v ceně 2000 zl. (Cena domu nápadně tu stoupla, neboť r. 1752 byl přestavěn asi na nyn. půdorys od Ign. Pilch.) — 1758 jeho vdova Johana provd. Bidín v 2100 zl. — t. r. přepsán na jejího manžela Ign. Bidu, lékárníka — 1762 Kristina Bidín — 1762 Jos. Böhm převzal dům za 2100 zl. a lékárnu za 8200 zl. r. (Gb. B. f. 569.) — 1789 vdova Kateřina v ceně 7700 zl. s apatykou a zbožím. — 1800 syn Josef — 1830 Fr. Lautsch za 14.606 zl. v. č. s lékárnou (Gb. C. f. 412.) — 1830 úř. odh. na 16.000 zl. k. m. — 1838 Jul. a Aug. Jasinski za 16.000 zl. k. m. — 1854 dědici — 1855 Fr. a Fra. Schüller (Gb. D. f. 582.) Dále v Extr. Smlg. 31.

Č. 149. (168. et 169.) velkoměšt. dům. — nám. Svobody.

Po nebož. Janu Třebickém koupil dům Vít Sovinský, který ho r. 1607 prodal pí. Dorotě Borovičkové za 350 zl. Ta ho s loukou a jiným příslušenstvím prodala za 800 zl. Václavu Kornikovi a ten r. 1618 Janu Meneanovi. Po něm jeho syn kněz Jan V. Menean z Czwitzenberga, farář derflanský a kunovský r. 1650 prodal dům vdově po Jiříkovi Českým Barboře a zeti jejímu Tom. Schwarzovi. R. 1676 držel a prodal dům Adam Antl za 800 zl. m. Janu Rehulovi, přísežnému, po jehož smrti r. 1691 prodán Kašp. Pellerovi (Gb. A. f. 248, 250, 251.) — 1724 vložen Janu Peschkovi za 700 zl. r. (něm.) — 1765 Lor. Schweder, jehlař, za 1050 zl. r. (něm.) — 1788 Jan N. Schweder, jehlař, za 1002 zl. r. (Gb. B. f. 587). — 1796 jeho matka Mariana v ceně 1800 zl. — 1808 syn Josef (Gb. C. f. 417). — 1834 úř. odh. na 4689 zl. k. m. — 1844 Anna Wondraczek za 4000 zl. k. m. — 1859 Marie Peitl za 4200 zl. k. m. (Gb. D. f. 417.) Dále v Extr. Smlg. 33.

Č. 150. (170.) — 151. (171.) maloměšt. domy v ul. sv. Jiřské.

Č. 152. (172.) velkoměšt. dům v ul. sv. Jiřské.

V urbaři z r. 1678 uveden držitelem Fr. Krziwka, kozišník. R. 1717 prodal dům ten Karel Hoppa V. Dreyseitlovi za 416 zl. r. — 1743 spoluradní Ferd. Rupp v licitaci ho koupil za 500 zl. r. (něm.) — 1768 vdova Alžb. Rupin (něm.) — 1770 Fab. Brauner za 500 zl. (něm.) — 1775 Joh. Jurčík za 919 zl. r. (Gb. B. f. 594.) — 1807 Joh. Friedrich v 3000 zl. r. — 1816 úř. odh. na 4000 zl. (Gb. C. f. 422.) — 1834 Jos. Jellinek za 1600 zl. k. m. — 1875 Leop. a Šal. Tauss za 7000 zl. (Gb. D. f. 598.) Dále v nové pozem. kn. 156.

Č. 153. (173.) velkoměšt. dům v ulici sv. Jiřské.

Dům pí. Barbory, vdovy po Mik. Slováčkovi, r. 1712 koupil Jiřík Sajeka za 400 zl. r. — 1735 syn Bernard — 1740 Martin Kríz za 350 zl. r. — 1745 vdova Anna — 1751 Jan Blažek, její syn, v ceně 630 zl. r. (Gb. B. f. 600.) — 1808 syn Anton — 1808 Ant. Dröschler za 4725 zl. r. — 1811 úř. odh. na 1800 zl. v. č. — 1829 dcera Ter. Krivka — 1831 Jos. Bridling za 1800 zl. k. m. (Gb. C. f. 427.) — 1837 úř. odh. na 2806 zl. k. m. — 1850 Ter. Bridling v ceně 4039 zl. — 1859 Jos. Bridling. (Gb. D. f. 602.) Dále v Extr. Smlg. 15.

Č. 155. (175.) velkoměšt. a panský dům — nám. Svobody.

Dům náležel r. 1602 Janu Třebickému z Olívové hory. Nejstarší to zapsaný držitel. Ostění kamenného portalu uvnitř průjezdu má vročení 15 AB 78. To jest nejstarší určité datum o domech hradišských. Po nebož. Janu Třebickém koupil dům r. 1607 p. Jan Krt ze Středky za 1600 zl. Jeho vdova

Zuzana vzala si Václava Kotníka (Korníka?) a ten prodal dům r. 1612 p. Melicharu Volšovskému z Volše. Ten se přestěhoval do Kroměříže a pustil dům obci, která ho r. 1629 za 1300 zl. a jakési dluhy prodala konventu a opatu kláštera velehradského. (Opat Jan Greifenfels z Plzenburka.) Ten získal r. 1637 výměnou za starý dům velehradský (č. 61) sousední grunt (později zahrada nyní domem zastavená) Jana Českého, jehož rodina byla tu od r. 1602. Tak celý tento rozsáhlý dům i pozemek stal se majetkem kláštera velehradského, jehož mnichové zejména v dobách válečných se uchýlovali sem pod ochranu hradeb městských. V majetku kláštera zůstal dům do pol. stol. XVIII. (Gb. A. f. 141, 169). Corvin ve svých Annalech se zmiňuje, že klášter při svém domě v Hradišti vystavěl velkou komoru pro sklad soli, kterou taškami pokryl a železnými okny opatřil. Roku 1763 od opata Antonia koupil dům Fr. An. Kriegl, c. a k. proviantní důstojník (něm.) za 3100 zl. r. — 1771 vdova jeho, — 1776 Ign. Bezděcký, druhý manžel. — 1779 Kašpar Liebr, c. k. vrchní bankální výběrčí (Gb. B. fol. 608). — 1787 Kašpar Liebr, salzversilberer, — 1789 dědici, kteří ho r. 1803 prodali c. k. bankálnímu eraru za 6400 zl. r. — 1826 Fr. Mildschuh za 5365 zl. k. m. (Gb. C. f. 432). — 1853 Theod. Mildschuh za 8000 zl. k. m. — 1858 Josefina M. — 1864 její manžel W. Schulz (Gb. D. f. 610). Dále v nové pozemk. kn. 144.

Č. 156. (176.) velkoměšťanský dům — nám. Svobody.

Byla to část sousedního gruntu, která slula r. 1678 „pusté místo opatovské“ jinak „maškovské“. Později pustý ten domeček měl přidán Jan Kurcberger k svému sousednímu domu. R. 1694 koupil ho Šimon Petr Bühler za 80 zl. m. a nově na něm postavený dům r. 1699 koupil Šeb. Lautenschläger (něm.) za 330 zl. m. (Gb. A. f. 433). Roku 1736 Joh. Römesch za 400 zl. (něm.) — 1746 Joh. Londt (čes.) za 1400 zl. r. (Gb. B. fol. 615). — 1804 Bapt. Friedrich za 3500 zl. r. — 1832 Edm. Friedrich (Gb. C. f. 437), — 1833 úř. odh. na 4000 zl. k. m. — 1849 Fr. Edm. a Ema Beige za 4000 zl. k. m. — 1850 úředně odhadnut na 8230 zl. k. m. — 1852 Al. a Anna Friedrich za 8000 zl. k. m. — Marie Waněk za 7000 zl. r. č. (Gb. D. fol. 614.) Dále v nové pozem. kn. 148.

Č. 157. (177.) velkoměšťanský dům — nám. Svobody.

O tomto domě jest v knihách městských nejstarší zápis vůbec a to držitelky Zofie Czukrové, po jejíž smrti r. 1594 koupěn dům Zachariašem Kurcbergrem, jedním z vůdců nekatolické strany v městě. Po něm r. 1612 držela dům Anna Zachariaška a dům její se sousedním domem r. 1639 prodán Janu Kurcbergrovi z Hradečné, který téhož roku prodal ho koleji jezuitské za 825 zl. m., která tu umístila své školy.

Rektor koleje Jiří Glaser r. 1723 prodal dům Janu Römenschovi za 1000 zl. r. — 1761 syn Josef (něm.) — 1770 Ant. Wallner, obch se střížním zbožím, — 1773 Jan Schenk, soukeník, za 1200 zl. r. (Gb. B. f. 622). — 1803 Ant. Chitil za 3000 zl. r. — 1803 Jan Bapt. Friedrich (pisatel pamětísoučasných, viz Fišer: Paměti) za 6000 zl. (Gb. C. f. 442), — 1812 vdova Anna. — 1834 Alois Fridrich, — 1847 Ant. Promber za 4500 zl. (Známý sběratel obrazů, soch a starožitníků.) — 1876 jeho dcery Berta Winkler a R. von Col. (Gb. D. f. 618). Dále v nové pozem. kn. 140.

Č. 158. (178.) panský a velkoměšt. dům — v ul. Josefské.

Dům Martina Ostrovského r. 1599 byl prodán za 600 zl. m. Matěji Ryplovi, který r. 1600 prodal ho Jak. Reputinovi. Po něm držel dům Václav Janaur ze Strachnova, který ho odkázal ur. p. vladykovi Bohuslavu st. Janaurovi ze Strachnova a ten roku 1649 prodal dům Matěji Přerovskému jinak Holubcovi za 600 zl. (Gb. A. f. 94-95). Za vážnoucí dluhy převzal ho r. 1649 p. J. Lev a prodal ho Pavlu Volštejnerovi, pisari důchodnímu. — 1714 W. Schifftaržik prodal dům svůj Joh. Heydovi za 580 zl. (něm.) Jeho vdovu si vzal s domem r. 1732 Joh. Georg Thun, ale již r. 1733 převzal dům Tomáš Adam Štemberský za 820 zl. r. — 1754 jeho dědici, — 1755 Marie Anna sv. pi. Chorinská z Ledské za 3200 zl. r. — 1781 J. M. Chorynský sv. p. z Ledské, — 1782 Ign. z Bevier a Freyridtu na Bilovicích, krajský hejtman, za 3150 zl. r. (Gb. B. f. 626). — 1810 Joh. Marek, myslivec, za 7650 zl. — 1811 úř. odh. na 8000 zl. v. č. — 1822 dcera Anna Scholz za 8000 zl. (Gb. C. f. 447). — 1822 úř. odh. na 8400 zl. k. m. — 1847 Ant. Promber za 7900 zl. k. m. — 1876 dcery Berta a Rosa (Gb. D. f. 623). Dále v nové pozem. kn. 141.

Č. 159. (179.) velkoměštanský dům — v Josefské ul.

Nejstarší známý držitel byl tu roku 1599 Honz, řemenář. R. 1649 byl tu Jiří Búle. Po něm místo zůstalo pusté, až roku 1678 tu jest Kateř. Klvanka. Roku 1723 dům po nebož. Mik. Mikulcovi prodán Janu Walnerovi pro jeho syna Ant. za 500 zl. říš. — 1780 jeho vdova Alžběta (něm.) — 1781 Anna Schenkin, — 1784 Ign. Buresch (něm.) za 2000 zl. (Gb. D. f. 631). — 1793 Hieron. Schaniak za 1700 zl. — 1815 Ant. Sch. — 1823 Leop. Novák, zednický mistr, za 9410 zl. v. č. (Gb. C. f. 452). — 1821 úř. odh. na 3760 zl. k. m. — 1845 Anna Hallirz — 1846 Fr. Suchanek za 4700 zl. — 1862 Mar. Jul. Schwanda za 4935 zl. r. č. — 1871 Frant. Hauptmann za 9580 zl. r. č. (Gb. D. f. 626). Dále v nové pozem. kn. 206.

Č. 160. (180.) velkoměštanský dům — v Josefské ul.

Dům p. Andr. Meixnera koupil r. 1620 Zach. Kurcberger z Hradečné za 1000 zl. m., potom učinil zvod a postoupil ho

zpět Andr. Meixnerovi, jehož syn Eliáš si vzal později vdovu Annu Kurcbergrovu. R. 1649 dědici prodali ho Jiřímu Načeradskému za 500 zl. protože byl zpuštěný a ohořený. (Gb. A. f. 287.) Roku 1669-78 Cyriak Pačzek, radní, — 1699 Fr. Paczek, — 1719 ho koupil Erh. Götz, med. dr., za 600 zl. r. (něm.) — 1749 Fr. Götz, spoluradní (něm.) — 1774 dědici v ceně 1600 zl. — 1777 Jos. Richter von Eissenberg, bývalý vojen. setník, za 1500 zl. r. — 1778 Jos. Shaniel za 1600 zl. r. (Gb. B. f. 635), — 1815 vdova Ant. (Gb. C. f. 457), — 1833 Ign. Shaniel, — 1850 Jos. Kranz za 4000 zl. k. m. (Gb. D. fol. 630). Dále v nové pozemkové knize 199.

Č. 161. (181.) velkoměstanský dům — v Josefské ul.

Nejstarší držitel Jiří Slováček r. 1620. Jan Jak. Cornelius r. 1649 prodal grunt své manželky, vdovy po Melich. Olšovským, pí. Anně Piškulce. Roku 1669 Jak. Piškula prodal ho V. Vranovi, bednáři (1678). Jeho sirotci prodali dům r. 1699 Štěp. Knozinimu (Gb. A. f. 83). R. 1710 od dědiců ho koupil J. Nicoladoni za 300 zl. r. (něm.) — 1731 Jos. Maxm. rytíř ze Schlagerů za 950 zl. r. (něm.) — 1743 Ign. Schumitzký (něm.) — 1749 Ant. Šmakal za 560 zl. r. (něm.), — r. 1763 vdova M. A. Š. provd. Šadlerova, — 1763 Jos. Stadler, — 1775 Vinc. Pogliés za 1100 zl. r. (něm.) — 1790 Josefa Lutz pro syna Jos. (něm.) za 1700 zl. (Gb. B. f. 638.) — r. 1800 Thad. Brix, soustružník, za 2500 zl. — 1828 úř. odhadnut na 1870 zl. k. m. a 1833 na 2790 zl. (Gb. C. f. 462), — 1840 Marie Shaniel, — 1840 Marie Sovitsch za 6000 zl. k. m. — 1850 Jan a Fr. Pípal za 600 zl. k. m. — 1865 děti. (Gb. D. f. 634.) Dále v Extr. Smlg. 1868.

Č. 162. (182.) velkoměst. dům — v Josefské ul. (roh.)

Roku 1649 byl tu Václ. Vidlák. R. 1670 dům sirotků Stilerovských prodán p. M. Maytlovi, perníkáři, za 400 zl. m. (Gb. A. f. 537.) — 1713 ex offio pro dluhy prodán Fr. Wrbovi za 400 zl. m. — 1753 Fr. Wagner (něm.) za 650 zl. r. — 1769 Ign. Mariner, mědirytec, za 1000 zl. r. — 1773 Jan S. Müller za 850 zl. r. (něm.) (Gb. B. f. 645.) — 1815 Klara M. provd. Sedláček — 1826 syn Ign. Müller za 1600 zl. k. m. (Gb. C. f. 467.) Jos. Lischka za 1280 zl. k. m. — 1840 úř. odh. na 2000 zl. k. m. — 1850 Carl Mick za 4110 zl. k. m. T. r. Al. Klaus za 5000 zl. k. m. Petr Scharapatka za 3850 zl. k. m. (Gb. D. f. 639.) Dále v nové pozem. kn. 145.

Č. 163. (185.) — 171. (193.) maloměst. domy v ul. Františkán.

**Č. 172. (194.) velkoměst. a panský dům — v ul. Josefské.
(Býv. kavárna Bezděkova.)**

R. 1624 p. Jan Jak. Nedělkovský z Nedělky dal zapsati tento dům své manželce pí. Kateř. Kokorské z Kokor. R. 1638

pí. Nedělkovská roz. Šárovcová ze Šárova pustila ho kl. Františkánů, který r. 1644 ho prodal pí. Ver. Bítovske ze Slavikovic na hradě Malenovicích za 500 zl. m., po ní ho zdědila 1679 dcera pí. Zuz. Kat. ze Zástřizl děd. pí. na Boskovicích a Malenovicích. Od dědiců r. 1691 koupil ho p. Fr. K. hr. z Lichtenštejna (Gb. A. f. 456.) Od jeho dědiců koupil ho r. 1702 L. H. Caspart, vrchní výběrčí cla, za 1450 zl. r. (něm.) — 1722 Bart. Zelnitius za 4000 zl. — 1743 W. Preitschoff za 5300 zl. — 1758 syn Fr. — 1759 Med. dr. Simon Stoklas za 8000 zl. r. (něm.) — 1776 Erazm. Kmoch — 1788 Josefa vdova K. (Gb. B. f. 652.) — 1825 Vinc. Pogliès, — 1829 Eleon. Šlechtova ze Všehrd pro dceru Jos. Klímkovou za 5200 zl. (Gb. C. f. 472.) — 1854 Jos. Böhm roz. Klímk. — 1854 Ant. hrabě Ledochovsky za 9900 zl. k. m. — 1869 po přestavbě odh. úř. na 46.861 zl. r. č. (Gb. D. f. 678.) Dále v nové pozem. kn. 213.

Č. 173. (195.) velkoměst. dům — v Josefské ul.

R. 1638 byl tu Petr Tkadlec, — 1678 Jak. Salomončík, po něm Andr. Piaček. — 1703 dědici Martina P. přenechali dům na spadnutí vedle domu „malenovskýho“ svému švakru Andr. Steygerovi za 200 zl. r. — 1746 Ant. Steyger, syn, za 400 zl. — 1765 Tad. Št. za 500 zl. — 1783 vdova Ros. — 1791 syn Lorenz — 1815 dcera Ter. — 1822 její ženich Jan Lamosch (Gb. B. f. 659 a C. f. 477.) — 1844 úř. odh. na 2579 zl. k. m. (Gb. D. f. 683.) Dále v Extr. Smlg. 42.

Č. 174. (196.) stará městská mylnice.

Rybárny:

Čís. 1. (227.) — 20. (220.) svobodné domy rybářské, jejichž držitele lze zjistiti teprve z konce stol. XVIII. v městské knize malých domů zv. „na rybárnie“.

POZNÁMKY O MINCI MORAVSKÉ.*)

V době, kdy město Hradiště bylo založeno (r. 1257) jest známo na Moravě několik mincoven; to na hradě Podivíně, v Brně a v Jihlavě. Listinou král. Přemysla II. Otakara, kterou tak stkvěle rozšířena byla práva a výsady městské (vydána u Nového Velehradu-Hradiště 23. V. 1258) propůjčeno mu také právo

*) Připojeny jsou jen jako vysvětlivky toho, jak hodnoty se měnily, jak různá bývala kupní síla peněz. Jímí sluší posuzovati zejména kupní hodnotu domů hradištských.

raziti minci „ut ferrum monetae nunc et de cetero teneantur ibidem“. K užití této výsady v Hradišti asi nikdy nedošlo, neboť o hradištské minci a váze není nikde slechu. V době krále Přemysla platilo se tu denary, jichž v 2. pol. stol. XIII. se razilo z 1 hřivny stříbra až 600 kusů. Moravská hřivna stříbra vážila asi 64 gr. a dělila se na 4 fertones (věrduňky) čili 16 lotů. Cena denarů tedy nebyla valná. Roku 1300 král Václav II. provedl dalekosáhlou reformu hospodářskou i státní nařidiv, aby se na Horách Kutných razila dobrá mince a staré mincovny moravské zrušil. Nová mince byla znamenitá rázem i hodnotou. Byly to groše české o váze 3'6—3'9 gr. stříbra, jichž se razilo 64 kusy na hřivnu. Počítaly se na kopy. Kupní síla jich byla asi 3 K. Dělitebnými jednotkami bylo 7-14 drobných denarů. Vyšší jednotkou byly zlaté dukaty z 3 1/2 gr. zlata. Groše sluly také široké (grossi lati) a drobné peníze groše malé (grossi parvi.) Tyto peníze došly velké obliby na trhu našich i sousedních zemí a dlouho, ač ovšem zlehčovány, se udržovaly jako platidlo. Hodnota jeho zlehčována tím, že z hřivny razilo se peněz více. Tak za Václava IV. již 110 kusů a později ještě více, takže Jiří z Poděbrad posloužil jakosti mince, když se k tomuto číslu 110 vrátil. Jak klesala cena peněz vidíme na tom, že za císaře Karla IV. (1346-78) platila kopa grošů asi 140—150 K. Koř r. 1500 však jen 60—70 K a koř r. 1700 jen 25—26 K, ovšem za změněných již mincovních poměrů.

Do zemí našich dostávaly se mince cizí, které všude, také v Hradišti byly platidlem, a přepočítávaly se na měnu domácí. Tak jeden zlatý rýnský (ze zlata) platil za Jiřího z Poděbrad 18 grošů. To ovšem není číslo obecné, neboť jinde býval počítán jinak. Tak Bretholz uvádí^{*)}, že v Hradišti počítán 1 zl. za 28 grošů.

V zemích českých rozšířeným platidlem byly groše míšeňské, které platily asi 1/2 českého. V Hradišti měla platnost váha vídeňská před rozšířením grošů českých a sám Václav II. nařizuje (3. III. 1301) Hradišťanům daň 100 hř. stříbra váhy vídeňské.^{**)} Také uherské dukáty obíhaly tu v obchodě. 4 uher. zlaté č. dukáty braly se asi za hřivnu českou.

Jako drobné peníze obíhaly tu také halíře (halenses), jichž počítalo v stol. XIV. 12—24 na groš. Také německé pfeniky se tu objevují a koncem stol. XVI. se jich běře 7 za groš a jeden za 2 halěře.

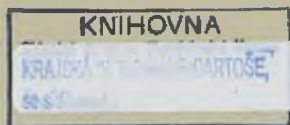
Jméno groš přenáší se později na jinou mincovní jednotku a po r. 1619 groš znamená tříkrejcar.

^{*)} Gesch. d. St. Brunn 262.

^{**)} List. měst. arch. „centum marcas argenti ad pondus viennense solve re in festo beati Martini nostre camere annis singulis teneantur.

Mincovní převrat v našich zemích stal se v době krále Ferdinanda I. (1526-64), kdy na trzích českých rozšířila se stříbrná mince zv. zlatý rýnský. Dělit se na 60 kr. a krejcar na 6 penízů č. denarů. Stal se potom přepočítávací jednotkou pro domácí minci totiž tolary šlikovské (Joachimstaler odtud tolary) platící asi 70 kr. později 90 kr. tedy asi $1\frac{1}{2}$ zl. rýn. kopy české a míšeňské, na které se v Čechách před válkou 30letou počítalo, platily: česká za 140 kr. ($2\frac{1}{3}$ zl. r.) tedy asi našich 50 K; míšeňská za 70 kr. za císaře Leopolda I. (1657-1705) klesla kopa česká jen na 28 korun. 1 zl. rýnský měl kupní sílu asi 12 korun a r. 1740 jen 10 korun. Na Moravě platil zlatý moravský, který se dělil na 30 kr. a 1 kr. na 7 denarů bílých. Při přepočítávání platilo se v Hradišti r. 1653 za 20 zl. r. = 17 zl. 4 kr. 2 denáry moravské. Koncem stol. XVII. čteme v knihách městských (r. 1693), že 1300 zl. rýn. = 1114 zl. 20 kr. morav. a roku 1725 665 zl. rýn. = 570 zl. moravským.

Systém zlatkový všeobecně zavládl v našich zemích v stol. XVIII. a r. 1753 smluven stejný ráz stříbrné mince s již. Německem, tak zv. *konvenční mince*. Drobné měděné peníze začaly se raziti asi r. 1760. Války, zejména napoleonské, a změny hospodářské způsobily nelad v poměrech peněžních a různé měny měly větší neb menší důvěru a stále se muselo z jedné na druhou přepočítavati. Papírové peníze tehdy vydané se znehodnotily tak, že r. 1807 za 100 zl. v bankocetlech se platilo 50 zl. stříbra a brzy na to r. 1811 jen $11\frac{2}{3}$ zl. ve stříbře. Za státního bankrotu r. 1811 vydány nové papírové peníze tak zv. šajny, ale i ty záhy klesly. R. 1819 za 100 zl. stříbra k. m. (konvenční měny) se platilo 250 zl. šajnů (vídeňské měny = v. m. v. č.) Na tyto poměry třeba bráti zřetel při hodnocení domů hradištských, při nichž všude měna uvedena příslušnými zkratkami (1 zl. mor. 1 zl. rýn. 1 zl. k. m. 1 zl. v. č.) a při tom dlužno bráti zřetel na kupní sílu peněz v různých dobách, jak výše naznačeno. Ta se měnila stále; tak r. 1848 kupní síla 1 zl. stříbra byla asi 4'9—5'9 K. Takové nejisté mincovní poměry trvaly u nás přes pol. stol. XIX. Teprve r. 1858 zavedena nová měna 1 zl. rakouského čísla (r. č.) o 100 krejcarech. 100 zl. r. č. = 105 zl. k. m. R. 1892 zavedena zlatá měna 1 zl. = 2 K.

O B S A H:

Úvodem.	Str.
HRADIŠTĚ MĚSTEM KRÁLOVSKÝM	5
Název města Uh. Hradiště	7
Znak města Hradiště	9
Založení města Hradiště	11
„Právo stavů“ města Hradiště	15
Statky města a jich zápis do desk zem.	17
Hradištské soudnictví	18
Berně a dávky městské	25
Statek král. města Hradiště	29
Dělení obecních pozemků mezi měšťany a vznik singulár. jmění	41
Městský pivovar	42
Trhy a obchod	44
OBYVATELSTVO MĚSTA HRADIŠTĚ	51
Národnostní poměry	53
Počet obyvatelstva a jeho pohyb	55
Epidemie v městě	56
Židé v Hradišti	57
Krajští hejtmané a velitelé pevností v Hradišti	60
Komandanti hradištské pevnosti	63
Úřady městské	64
Královští rychtáři	64
Městští písaři a syndikové	65
Školství v Hradišti	66
VNĚJŠÍ VZHLED MĚSTA A JEHO ROZVOJ	73
Opevnění a zdi městské	75
Náměstí a ulice města	82
Jak to kdy vypadalo na ulicích a náměstích Hradiště	95
Park	97
Lázně a lázebníci	98
Městský vodovod	100
Městská kanalisace	101
Mosty	102
Silnice a cesty	104
Mýta	105
Pošta	107
Regulace řeky Moravy	108

	Str.
VEŘEJNÉ BUDOVY A PAMÁTKY, JICH VZNIK A HISTORIE	111
Radnice	113
Městská věznice a soudní budovy	116
C. k. zbrojnice	117
Střelnice a střelci	117
Bývalý kostel sv. Jiří a jeho fara	120
Fara	125
Jesuitská kolej	126
Jesuitský chrám sv. Františka X.	132
Činnost Jesuitů koleje hradíatské	136
Jméni koleje hradíatské	145
Kláster O. O. Františkánů	147
Klástersní chrám P. Marie	154
Chudobinec a kaple sv. Alžběty	155
Marianský sloup	159
Socha sv. Jana Nep.	160
Kamenný kříž	161
Socha sv. Floriana	161
Kaple sv. Šebestiana	161
Trojičný sloup v Rybárnách	161
Kamenná kašna na nám. Svobody	161
Kamenná kašna na Marianském nám.	162
Památky okolní	162
Hřbitov městský	162
Kostelík Nanebevzetí P. Marie	163
Kaple sv. Rocha	168
Hřbitůvek staroměstský	169
DOMY MĚSTSKÉ	170
Požáry v Hradišti	176
Počet domů v Hradišti	179
Ceny domů a gruntů městských	182
Označování domů	183
Seznam držitelů městských gruntů	184
Pořadí domů měšťanských	187
Měna moravská	227

